TOPLUMSAL
tarih
315
MART 2020

Toplumsal Tarihe Kadınların Yaşamlarından Bakmak

GENÇLER TARİH YAZIYOR PROJESİ

Özel Dosya: Kadın Tarihi Arşivlerinin 30 Yılı

KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ VE BİLGİ MERKEZİ VAKFI

Tarihte Bayrağı Olan Nadir Şehir: İzmir

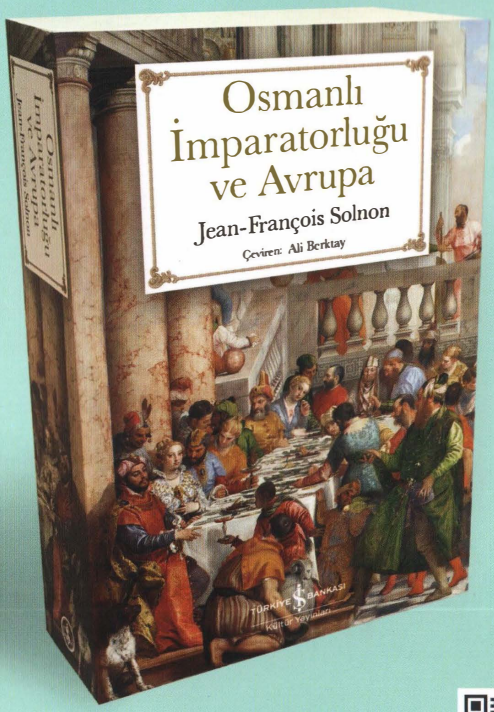
MEHMET Ö. ALKAN

HARBİ UMUMİ'DE JAPONYA-OSMANLI İLİŞKİLERİ

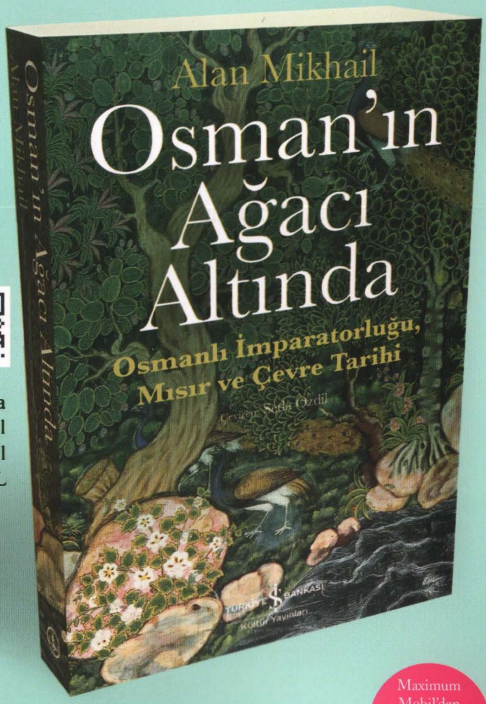
SELÇUK ESENBEL

TOPLUMSAL TARİH | AYLIK TARİH DERGİSİ | TARİH VAKFI TARAFINDAN YAYIMLANIR | FİYATI: 17 TL. (KDV DAHİL) | ISSN: 1300-7025

ISSN 1300-7025-9-1
9 771300 702598

Osmanlı İmparatorluğu
ve Avrupa
Jean-François Solnon
Çev. Ali Berktay
698 sayfa, 35 TL

Osman'ın Ağacı Altında
Alan Mikhail
Çev. Seda Özdil
388 sayfa, 30 TL

Maximum Mobil'den QR ile ödemelerde **ücretsiz kargo!**

iskultur.com.tr
facebook.com/iskultur
twitter.com/iskultur
instagram.com/isbankasikulturyayinlari

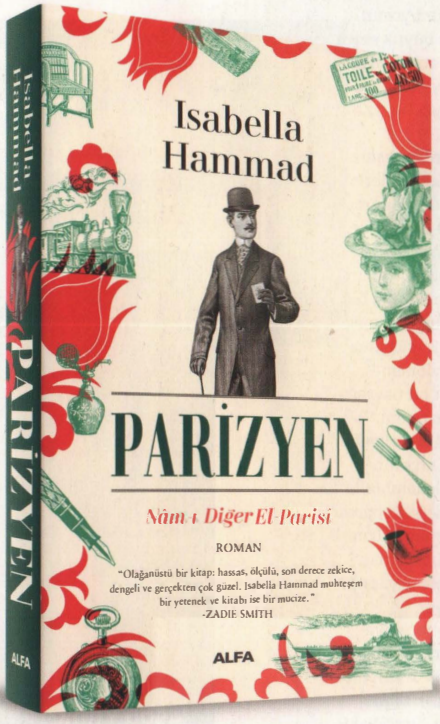
Kurucusu olduğumuz İş Bankası Kültür Yayınları yeni kitaplarla büyümeye devam ediyor.

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Türkiye'nin Bankası

Dünya Edebiyatının Yeni Yıldızı

Isabella Hammad

ALFA'da

"Olağanüstü bir kitap: hassas, ölçülü, son derece zekice, dengeli ve gerçekten çok güzel. Isabella Hammad muhteşem bir yetenek ve kitabı ise bir mucize."
–Zadie Smith

"*Parizyen* sürükleyici bir tarihi roman ve dokunaklı bir aşk hikâyesi ve açığa vurucu bir aile dönemi. Her şeyin ötesinde, cömert bir hediye. Bu kitapta mücadele, hüzün ve sevinç bir arada ve okurda da bu etkileri uyandırıyor."
–Jonathan Safran Foer

www.alfakitap.com | alfakitap | alfakitap | alfakitap

Merhaba,

Türkiye'nin ilk ve tek kadın kütüphanesi ve arşivi olan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, kadınların ve kadın hareketlerinin belleğini korumak ve erişilebilir kılmak amacıyla otuz yıldır çeşit alanlarda çalışmalar yürütüyor. Vakıf arşivi süreli yayınlardan efemeraya, özel arşivlerden afiş ve sanat eserlerine kadar birçok değerli koleksiyonu bünyesinde barındırıyor. *Toplumsal Tarih*'in mart sayısında bu koleksiyonların zenginliğini yansıtan yazılardan oluşan özel bir dosya hazırladık. Bu yazıların kadın tarihinin kaynaklarının zenginliğini gösterdiği gibi kadın tarihçiliğinin toplumsal tarihe yaptığı katkıyı da örneklediğini düşünüyoruz. Bu dosyanın hazırlanmasına büyük emek veren, ayrıca kadın merkezli arşivciliğin önemi üzerine yaptığımız söyleşide fikirlerini bizimle paylaşan Aslı Davaz'a özel olarak teşekkür ederiz.

Tarih Vakfı; son yıllarda İstanbul dışına yönelerek çeşitli şehirlerde faaliyetlerini artırmak, düzenli etkinliklerde bulunmak amacıyla çeşitli belediyelerle protokoller imzalıyor. Bu durum *Toplumsal Tarih*'in de yerel tarih çalışmalarına ilgisini artırdı. Bu sayımızda İzmir'in tarihine ilişkin iki özgün çalışmaya yer veriyoruz. Mehmet Ö. Alkan'ın makalesi kabaca 17. yüzyılın başından 20. yüzyıla uzanan dönem içersinde İzmir'in kendine ait bir bayrağa sahip olduğunu gösteriyor ve zengin görsel kaynaklarla bu bayrağın serüvenini okuyucuya sunuyor. Erkan Serçe'nin makalesi ise 1899 yılında Philadelphia'da düzenlenen Uluslararası Ticaret Kongresi'ne katılan Osmanlı heyeti içerisindeki İzmirli sermayedarları tanıtıyor ve bunlardan Georges Asthenidhis'in kongrede yaptığı konuşmanın metnini aktarıyor.

Gençlerin farklı tarih perspektifleriyle tanışması, toplumsal ve siyasi olaylara eleştirel bir gözle bakabileceği ortamların hazırlanması Tarih Vakfı'nın en temel gündemlerinden biri olageldi. Tarih Vakfı tarafından bu amaçla yürütülen "Gençler Tarih Yazıyor" projesinin bu seneki başlığı "Toplumsal Tarihe Kadınların Yaşamından Bakmak" olarak belirlendi. Projeye katılan öğrencilerin eleştirel, kapsayıcı ve çoğulcu bir tarih anlayışıyla buluşmalarının yanı sıra bir güç ilişkisi olarak ikili cinsiyet rollerine toplumsal ve tarihsel bir perspektifle bakabilme becerilerini geliştirmeyi hedefleyen projeyi tanıtan yazılara da bu sayımızda yer veriyoruz.

TBMM'nin açılışının 100. yıldönümü vesilesiyle hazırlayacağımız dosyamızla nisan ayında görüşmek dileğiyle...

Barış Alp Özden

İÇİNDEKİLER

04 **Ermeni Açılımı ve Sonrası**
HAZIRLAYAN: MURAT CANKARA

08 **Osmanlı Basınında Yüz Yıl Önce Bu Ay**
HAZIRLAYAN: EMEL SEYHAN

18 **Tarihte Bayrağı Olan Nadir Şehir: İzmir**
MEHMET Ö. ALKAN

32 **1899 Uluslararası Ticaret Kongresi ve İzmir Ticaret Odası**
ERKAN SERÇE

36 KADIN TARİHİ ARŞİVLERİNİN 30 YILI
Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı

44 **Engellenemez Bir Kadın İnkılabı ile Karşı Karşıyayız!**
BİRSEN TALAY KEŞOĞLU

50 HUDA SHA'ARAWI'DEN ROSA MANUS'A DÜNYA FEMİNİSTLERİ BOĞAZİÇİ'NDE:
Edmée de Choch'un Defteri 21 Nisan 1935
ASLI DAVAZ

58 **Kadın Tarihine Görsel Bir Bakış**
FÜSUN ERTUĞ - GİZEM YILDIZ

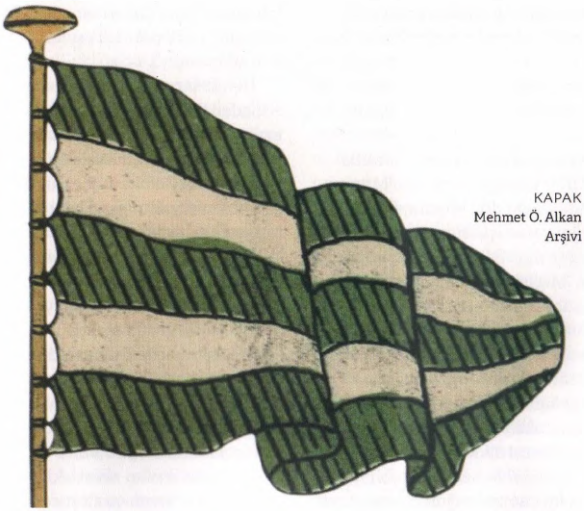
66 KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ VE BİLGİ MERKEZİ VAKFI KURUCU ÜYESİ ASLI DAVAZ İLE SÖYLEŞİ
"Kadın Merkezli Arşivlerin Amacı Kadınların Özgürleşmesine Katkıda Bulunmaktır"
SÖYLEŞİ: N. İPEK HÜNER CORA

70 ELÇİ UCHIDA SADATSUCHI'NİN İŞGAL İSTANBUL'UNDAN TELGRAFLARI:
Harbi Umumi'de Japonya-Osmanlı İlişkileri
SELÇUK ESENBEL

80 **Yazmak: Bir Özgürlük Olanağı**
FATMAGÜL BERKTAY

88 **Gençler Eğitim Atölyelerini Yazıyor**

KAPAK
Mehmet Ö. Alkan Arşivi

TOPLUMSAL TARİH
Aylık Tarih Dergisi
Sayı: 315, Mart 2020

TARİH VAKFI ADINA SAHİBİ
Mehmet Öznur Alkan

TARİH VAKFI

Zindankapı Değirmen Sokak No: 10
Eminönü 34134 İstanbul (0212) 522 02 02
www.tarihvakfi.org.tr

YAYIN KURULU
Mehmet Ö. Alkan, Adil Baktıaya, Buket Kitapçı Bayrı, Murat Belge, Fatmagül Berktay, Bülent Bilmez, İpek Hüner Cora, Aydan Çelik, Doğan Çetinkaya, Gökhan Çetinsaya, Esra Danacıoğlu, Ömer Durmaz, Selçuk Dursun, Edhem Eldem, Ahmet Ersoy, Selçuk Esenbel, Fırat Güllü, Nurşen Gürboğa, Murat Güvenç, Mehmet Hacısalihlioğlu, Murat Koraltürk, Burcu Kurt, Elçin Macar, Ayşe Ozil, Mustafa H. Sayar, İrvin Cemil Schick, Oya İklil Selçuk, Canay Şahin, Oğuz Tekin, Taner Timur, Meltem Toksöz, Zafer Toprak, Mete Tunçay, Ömer Turan, Ateş Uslu, İsmail Yaşayanlar, Nuran Yıldırım

S. YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ VE YAYIN YÖNETMENİ
Barış Alp Özden

YARDIMCI EDİTÖR
Zeynep Büyükpalta

DERGİ VE KAPAK TASARIMI
Gökhan Pahlı

KAPAK, SAYFA TASARIM / UYGULAMA
Hilal Rakıcı

İLETİŞİM
(0212) 513 52 35 (Dahili 11)
barisozden@gmail.com

BASKI
Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş.
Akpınar Mah. Hasan Basri Cad. No:4
Sancaktepe - İstanbul
(0216) 585 90 00

BASKI TARİHİ
Şubat 2020

DAĞITIM
Turkuvaz Dağıtım Paz. A.Ş.
TEM Medya Tesisleri
Güzeltepe Mah. 15 Temmuz Şehitler Cad.
Alibeyköy 34060 Eyüpsultan - İstanbul
(0212) 354 39 00

YAYIN TÜRÜ
Yerel Süreli Yayın

ANKARA TEMSİLCİLİĞİ
(0312) 424 05 10
(0312) 424 00 50

ABONELİK
Tarih Vakfı
(0212) 522 02 02 (35)
(0212) 513 54 00 (fax)

YAYINCI SERTİFİKA NUMARASI
12102

MATBAA SERTİFİKA NUMARASI
12815

BİR YILLIK ABONE BEDELİ
Yurtiçi 17000 TL
ABD 170 $
Avrupa ülkeleri 150 €
Kıbrıs 260 TL.
Tarih Vakfı İş Bankası Pangaltı Şubesi
IBAN TR81 0006 4000 0011 0410 8655 25

© Toplumsal Tarih Yazı İşleri'nden ve ilgili yazardan izin alınmaksızın alıntı yapılamaz. İzin çerçevesinde yapılacak alıntılarda Toplumsal Tarih'in ilgili sayısını ve yazar ismini belirtmek zorunludur.

Ermeni Açılımı ve Sonrası

HAZIRLAYAN: **MURAT CANKARA**

Nevâ [ses] yahut Seda-i Ermeniyân, II. Meşrutiyet sonrasında İstanbul'da yayınlanan haftalık bir gazetedir. Aşağıdaki parçalar, 24 Nisan 1326 / 27 Rebiülahir 1328 [7 Mayıs 1910] tarihli ilk sayıdan alınmıştır. Gazetenin Ermeni harfleriyle Türkçe de yayınlandığı anlaşılmakla birlikte, burada kullanılan nüshalar tamamıyla Arap harfleriyle Türkçe, yani Osmanlıcadır. (Gazetenin Arap harfli ve Ermeni harfli Türkçe versiyonlarını karşılaştırmak ne yazık ki henüz mümkün olmamıştır.) Bürosu Ebusuud Caddesi'nde bulunan, Karabet Matbaası'nda basılan, yalnızca cumartesi günleri çıkan, nüshası 20 para olan ve senelik abonelik için gerek İstanbul gerek taşradan 30 kuruş talep eden bu 4 sayfalık gazetenin imtiyaz sahibi ve başyazarı ise Mihran Apigyan'dır (1855-1938).

Mihran Apigyan, "Türk edebi çevrelerinde Mihrî mahlasıyla tanınmış ve Türkçe, Arapça, Farsça lisanlarındaki vukufu ile maruf bir Ermeni müderris ve müelliftir"; Ermeni okullarında Türkçe öğretmenliği yapmış, "Türk lisanını tanıtmak ve öğretmek gayesiyle otuz kadar eser neşretmiş", uzun yıllar Bâb-ı Seraskerî Tercüme Kalemi'nde görev yapmış, mütemâyizliğe kadar yükselip muhtelif madalya ve nişanlarla ödüllendirilmiştir.[1] Apigyan'ın eserleri arasında sözlükler (Türkçe-Ermenice-Fransızca), Türkçe gramer ve ders kitapları, "Osmanlı Edebiyatı" (kendisi bu ifadeyi kullanıyor) üzerine Türkçe ve Ermenice kaleme alınmış incelemeler, derlemeler, tercüme kılavuzları, elifba kitapları bulunmaktadır.

Eldeki kaynaklara bakılırsa *Nevâ* 1911 yılını görememiştir. Bununla birlikte, yalnızca mevcut sayılara bakarak da bazı tartışma noktaları saptamak mümkündür. Örneğin, Apigyan'ın kullandığı Türkçenin daha önce *Toplumsal Tarih*'in bu köşesinde yer alan Ermeni harfli Türkçe yayınlardakinden farkı kolaylıkla görülecektir. İkincisi, gazetenin kime hitap ettiği meselesidir. Kataloglarda Ermeni harfli Türkçe versiyonun "Ermeni milletinin sesini Türk çevrelerine duyurmak amacıyla" yayınlandığı notu bulunmaktadır. O halde elimizdeki Arap harfli versiyonun, gazeteyi Ermeni harfleriyle okuyamayan Müslüman/Türklere yönelik olduğu düşünülebilir. Peki Ermeni harfli Türkçe versiyon kime hitap etmektedir? Ya da, Apigyan'ın kullandığı Türkçe nasıl bir okur varsaymaktadır? Diğer bir deyişle, Ermenilerin sesini kime duyurmak istemektedir.

Dil meselesi bir yana, *Nevâ* kimlik meselesini de görünür kılmaktadır. Bu bir Ermeni gazetesi midir yoksa Osmanlı mı? Gayrimüslimlerin Osmanlıca çıkardıkları yayınlar Osmanlı/Türk basın tarihinde nasıl sınıflandırılmaktadır? Bu tür tartışmalar her ne kadar çoktan aşılmış olması gereken bir bilim/bilgi/bilme anlayışının ürünüyseler de, adını gazetesinin baş sayfasına "Mihran Apigyan" yerine "Mihran Mihrî" şeklinde koymayı tercih eden yazar için hayati oldukları aşikârdır. Nitekim "Maksadımız" ve "Mesleğimiz" başlıklı giriş yazılarında bu tartışma kendini açıkça göstermektedir. 1908'den 1915'e giden yolda, 24 Nisan 1910'da, "Ermeniyân" sözcüğünün ayrılıkçılık olarak algılanabileceği endişesinin dile getirilmesi dikkate değerdir. Oysa Meşrutiyet'in hemen akabinde, yazılma amacı ve imaları ne olursa olsun, *Ermeni Mazlumları yahut Fedakâr Bir Türk Zabiti* başlığıyla bir oyun yayınlanabiliyordu.[2] Öte yandan Apigyan'ın uyarılara rağmen başlıkta "Ermeniyân" sözcüğünü kullanmaktan geri durmaması, yer yer "biz" yerine "ben" adına konuşmayı seçmesi, Namık Kemal'e selamla "bârika-i hakikatten" ümitvâr olması; bir yandan silah arkadaşı olan Hristiyan zabiti kurtarmak isterken şehit olan fedakâr bir "mehmetçik" için yardım kampanyası başlatırken bir yandan da gazetesinin ikinci sayısının kapağına 1909'da Adana'da gerçekleşen büyük kırımdan sağ kurtulan dul ve yetimlerin fotoğrafını koyması; hülâsa dar alanda "ses arayışı", üzerinde dikkatle durulması gereken ayrıntılardır.

MAKSADIMIZ[3]

Zinhar zinhar! "Nevâ yahut Seda-i Ermeniyân" tabirinden Ermenilerin ta'n ve şekvâsı [kınama ve şikayeti], Ermenilerin feryat ve figanı, âh u zârı [ağlayıp inlemesi], "seda" lafzından öyle gürültülü patırtılı şeyler anlaşılmasın.

Henüz bir nüshası arz-ı endam etmeden [boy göstermeden], mahiyeti anlaşılmadan bunu işiten birçok ül-in-nühâ [akıllı kimseler], alelhusus [bilhassa] gençlerimiz, yahut genç kanı taşıyan yaşlılarımız, bu tabirin kulaklara ve kalplere pek nahoş aksedeceğini, hele "Ermeniyân" lafzının büsbütün ayrı gayrıyı, benlik senlik göstereceğini söylediler ve bizleri tahzir ederek [uyararak] bari "Seda-i Osmanî" tesmiye etmekliğimizi [ismini koymamızı] tavsiye eylediler.

Biz dahi nâsıhımız [ve] münekkidimiz olan zevat-ı kiramı [bize nasihat veren ve eleştiren

نومرو ۱ — ۲۷ ربیع الآخر سنه ۱۳۲۸ جمه ایرتسی پرچمیتی — ۲۴ نیسان سنه ۱۳۲۶

نوا

ماهنوده

صدای ارمنیان

صاحب امتیاز و سرمحرری
مهران مهردی

استانبولدا بالسود جاده سنده «قرمیت» مطبعه سی

شوی آیونمی گرك درسعادت و گرك طشره ایچون ۳۰ غروشدر.

شمدیلك یالکز جمه ایرتسی گونلری شر اولنور.

نسخه سی ۲۰ پاره در

مقصدمز

زنهار زنهار : نوا یا ماهنود صدای ارمنیان تعبیر ندن ارمنیلرك طلب و تمکوسی ، ارمنیلرك فریاد و صفای ، آه و زاری ، صدای قطعیاً توهم کورتیلیر یا ردیلی شیلر آکلاشلسون.

هنوز بر نسخه سی هرص اتدام ایتمدن ، ماهیتی آکلاشیلمدن ، بوی ایتیدن بر چوق اول الیا ، علی الخصوص کنجلرمز ، یا خود کنج قالمی طالشیان یالنیلاوزمز بو تعبیرك قولاقلره وقدیره یك ناخوش عکس ایده جکنی ، هذا ارمنیان لفظنك بستون آیری غیری بر شك سنك کوستره جکنی سویلیور وبزلری تحذیر ایتمك یولی (صدای صفای) نسبه ایله کسترزی توصیه ایلیور .

بز دخی ناصر سقه مزی اولان ذوات کرامی ، قوهٔ مفکره مزك یاردم ایتدیکی قدر بر سوز ایله تطویل ایتمك

اما نه دیمك ؟

دیمك که اوز بر ارمنی ارمنی یم دیمکدن فارغ اولمدیغی کبی اوز وسنصف وقدر شناس برارمنی دخی | یدی | عصر دنبری کال ظاهرله طالقدیغی | صفاتلرندن آیمك اقتضا ایدر . فقط بو قدر دخی واردر که بو کلمه نك اجتماعی روحی طاشمدن دخی فارغ اولماز چونکه متضمنه مشترکلر و هر بیکی ملتك مستقبلی صافی بر در .

البته بر چوکون اوکونو عرض اتمام ایده جکز . اما دقت بیورلسون نه کبی ! بر الله قام ° براقه جلنك ایله

قلمز ، احوال ، سرغوبه سوقیله ° عالم صفاتی به قارشو ارمنیان نامنه اهدای دعا و ثنا ، حب وفا واحسان ناصر غوصرمسنده دخی عجله وصبیت ندیه یه حال کلیه یك صورتده وبعضا حسن نیت وخلوص منشیانه نور افکار یولله تنقید و شکوا و طلب دوا ایده جکدر.

دیکر الهکی جلنك ایسه ، او یك منیه اردر . او دور منحوسك مبادیه تولیه ایدیکی چونتك ، مبدل حب واخوت ، صفوت ووحدت اولدیغندن کنایه اولمرق ، آی ملك و دولتلرك بو حال تجددیه حال یکوجودیه یادی اولان شاتی اردو. مزه ° شاتی بیوکلرمزه کنجلرمزه ، خلاصه عموم غیرتوران حریتپرور خدمم ایله کسب فخر وانتباه ایدرز . م.

سکتر

سکتر اصلا حوادثیمك ، شئو. نات طالعدن غیریك شکل و پکاه آرزومز و جریدمزی ، وطن محترمزك ترق

olarak, onu mülk ve devletimizin bu hal-i teceddüdüne, hal-i yekvücudîsine badi olan [yenilenmesini ve birliğini sağlayan] şanlı ordumuza, şanlı büyüklerimize, gençlerimize, hülâsa umum gayretvârân-ı Hürriyet'imize [Hürriyet için gayret edenlere] takdim ile kesb-i fahr ve ibtihâc ederiz [övünüp seviniyoruz].

Ebedî hükümran olsun kuvve-i müttehide-i Osmaniyân.

MESLEĞİMİZ

Mesleğimiz asla havadisçilik, şuûnat-ı âlemde [dünyada olup bitenler hakkında] muhbirlik değil; yegâne arzumuz bu cerîdeyi [gazeteyi], vatan-ı azizimizin terakki ve îtilâsı [ilerleme ve yükselmesi] üzerine hasrederek, o uğura hâdim olacak [hizmet edecek] efkârın neşrine, o uğurda tecelli eden mefâhir-i milliyeyi [milli övünç kaynaklarını] ve bunların aksi olarak zuhuru kabil maâyip ve mesâvîyi [kötülük ve çirkinlikleri] arz u beyana vasıta eylemektir.

Gazetemiz Ermeni gazetesi olmakla beraber kâmilen bitaraf [tamamıyla tarafsız] olup Ermeniler ile milel-i saire-i Osmaniye [diğer Osmanlı milletleri] arasında "trait d'union" yani bir hatt-ı vasl [buluşma noktası], bir alet-i müdâvele-i efkâr [fikir alışverişi için bir vesile] teşkil eylesin, bu müdâveleden bârika-i hakikat doğsun [hakikat şimşeği çaksın], gönüller daim muhabbet ve itilaf [dostluk] ile dolsun emelindeyiz.

Bu emelimiz îtilâ-i şan ve miknet-i Osmanî'ye [Osmanlı'nın şan ve kudretini] ez-cân ü dil hâhiş-kâr ve hâdim olan [gönülden arzulayıp buna hizmet eden] Ermenilere bittabi meyl ve teveccühü olan erbab-ı kemâlin tenezzülen gazetemize isrâ buyuracakları [göndereceklerini] makalât-ı hakimâne ve hayırhahânelerini [hikmetli ve herkesin yararını gözeten makalelerini] milletdaşlarımın nazar-ı takdir ve intibahlarına vaz etmekle [dikkat ve uyanıklığına sunmakla], ve onlardan sünûh

Nevo sayı 1, 7 Mayıs 1910. Milli Kütüphane (mkutup.gov.tr)

saygıdeğer kimseleri], kuvve-i müfekkiremizin [düşünme kapasitemizin] yardım ettiği kadar birer söz ile tatmin ettik.

Ama ne dedik?

Dedik ki öz bir Ermeni Ermeni'yim demekten fariğ olamadığı [vazgeçemeyeceği] gibi öz ve munsif [insaflı] ve kadirşinas bir Ermeni dahi *yedi* asırdan beri kemal-i tefâhürle [büyük gururla] takındığı *Osmanlılık*tan, onun uğruna feda olmaktan ve Ermeni kalbi içinde Osmanlı ruhunu taşımaktan dahi fariğ olamaz çünkü menfaatte müşterektir ve her iki milletin müstakbeli [geleceği], menâfii [menfaatleri] birdir.

İşte biz bugün iyi kötü arz-ı endam ediyoruz. Ama dikkat buyurulsun ne gibi? Bir elde kalem, bir elde çelenk ile.

Kalemimiz, ahval-i mergube sevkiyle [işler istendiği gibi gittiğinde], âlem-i Osmanî'ye karşı Ermeniyân namına ihdâ-i duâ ve senâ [dua ve övgü hediye edecek], [...] ahval-i nâ-mergube sırasında dahi [istenmeyen hallerde ise] muhabbet ve samimiyet-i kadimeye halel gelmeyecek surette ve mahza hüsn-i niyet ve hulûs-i mesuliyetle [ve sırf iyi niyet ve halis sorumlulukla] tenvir-i efkâr yollu [düşünceyi aydınlatacak şekilde] tenkit ve şekvâ ve taleb-i deva [eleştirecek, şikayet edecek, çözüm talep] edecektir.

Diğer eldeki çelenk ise, o pek manidardır. O devr-i menhusun meyânede [o uğursuz dönemin bu arada] tevlîd eylediği beynûnetin [doğurduğu anlaşmazlığın] mübeddili hub, saf vet ve vahdet olduğundan [sevgi, saflık ve birlikle değişeceğinden] kinaye

نوا
ماجنود
صدای ارمنیان

Nevā'nın 2. sayısının kapağı. Milli Kütüphane (mkutup.gov.tr)

edecek [gelecek] efkâr ve hissiyatı dahi mütekabilen enzâr-ı umuma [kamuoyunun dikkatine] koymakla husule gelebilir.

İmdi tenvîr-i efkâra hâdim o gibi makalâtı mâ-et-teşekkür [teşekkürle] kabul edeceğimizi arz eyleriz. Ve min Allah-ut-tevfik [yardım Allah'tandır].

EY FELEK, NİYE KIYDIN?[4]

Türkiye'de ittihad-ı anasır müyesser [farklı unsurların birliği nasip] olamaz, Türk askeri silah arkadaşı olan Hristiyanı hiç çekemez diyenlere, Avrupa'ya işittirecek kadar bağırışanlara işte zalim felek bir cevab-ı müskit i'tâ eyledi [susturucu bir cevap verdi]. Fakat mali[yeti] bize kaça oldu?

Evet, güzelim bir Türk süvarisi, arkadaşı olan bir Bulgar süvarisinin huyu tutan bir kısrağın çiftelerine maruz kalarak mahvolacağını görür. Derhal onu kucaklamaya savaşır ve bu sırada kendi alnına bir çift te yiyerek, o ruh-i şecâat [yiğit ruh], o nefer-i pür-hamiyyet yere serilir ve yüzü gözü kanlar içinde bîhuş [kendinden geçmiş] ve baygın, çend [birkaç] saniyede bu dâr-ı beladan azm-i dâr-ı beka eyler [bu dünyadan ahirete göçer]. Eyvah! Mevlam garik-i [gani gani] rahmet eyleye.

Âyâ [acaba] bu kadar âlî bir duyguyu besleyen, arkadaşına, belki hemcinsine bu kadar fedakâr, cân-sipâr [canını siper eden] bu neferciğin, bu mehmetçiğin mübarek tabutu, cihet-i askeriyece kema-hüve(?)[5] oldukça müdebdeb [debdebeli] ve manidar surette kaldırıldı mı?

O mübarek tabutun biz Hristiyanların dahi omuzunda taşınmasına fırsat verildi mi? Bence Avrupalıların ve Hristiyanların nazar-ı dikkatini celp ve cezb [çekmek] için Beyoğlu'nun Büyük Cadde'sinden taammüden geçirilerek Hürriyet Tepesi'ne kadar götürülmeli, onun bir köşeciğine olsun defnedilmeli idi. Hayf! Fırsat fevt oldu [kaçtı].

İşte bu vaka-i dil-sûz [yürek yakan olay] laf ile, kuru bir dua ile kapatılamaz. Her halde aile-i keder-dîdesine [kederli ailesine], o mini mini yavrucuklarına bir takdime-i tesliyet gerek.

İşte acizleri alelacele milletdaşlarımdan cem eylediğim [topladığım] 200 kuruşu ilk kafile olarak bugün Harbiye Nezareti'ne takdim eyledim. Daha da devam edeceğim inşallah. Bu teşebbüsümüze iştirak buyuracak hamiyyet-mendân [vatanperverler] çok olur ümidindeyim.

ERMENİLER NE İSTİYOR?[6]

Anadolu'ya Türklerin tevârüdü [gelişi], ol kavm-i necibin kudûmü [o asil kavmin ayak basması] Ermeniler için hakikaten bir nimet-i azime [büyük bir nimet] olmuştur.

Evet, tarihlerimiz gösteriyor ki, Hükümet-i Osmaniye['nin] Anadolu'yu peyderpey istila etmesinde, Ermeniler bir gûne eser-i nâ-hoşnûdî göstermekten maada [herhangi bir hoşnutsuzluk göstermek bir yana], daima kuvâ-yı Osmaniye'nin istihsal-i galibiyetine [Osmanlı kuvvetlerinin galibiyet elde etmesinde] pek çok hizmet etmiş, ve ta o zamanlardan Ermeni bahadırları, Ermeni sanatkârları, Türk muhariplerine iltihak etmiş [savaşçılarına katılmış], nice büyük seferlerde Türklerin çift ve çubuğunu süren, bağ ve bahçelerine, [ç]oluk ve çocuklarına candan bakan, sadıkâne çalışan ancak Ermeniler olmuştur.

İşte bu gibi hidemâtla [hizmetlerle], namus ve iffet ve sadakatle Ermeniler her zaman devletimizin mazhar-i takdiratı olmuşlardır [takdirini kazanmışlardır]. Ez-an cümle [o cümleden olarak] Kazaz Artin ve Barutçu Başı Dadyan

Beyler, cennetmekân Mahmut ve Mecit ve Aziz Hanlar hazerâtı [hazretleri] gibi selatin-i izâma [ulu sultanlara], bendegân-ı has ve serkâr olmuşlardır.

Bu dediklerimiz masal gibi telakki olunmasın. Cevdet ve Naîmâ ve Solakzade ve Vasıf-ı Enderunî gibi en meşhur tevârih-i Osmaniye [Osmanlı tarihleri] ele alınsın. Şu geçen otuz seneye gelince, Ermenilerin hangi hâl u etvârı [hal ve davranışı] ol tevârihte velev bir sahifede olsun bir leke-i siyah bırakmıştır?

Türkler arzu-i cihangirî ile muharebât-ı medîdeye [dünyayı fethetmek arzusuyla uzun savaşlara] daldıklarında Anadolu'nun muhafızlığını, imar ve iflahını kimler etmiştir? 600 sene mütemadiyen hükümet-i metbûsına [tâbi olduğu hükümete] bir gûne serkeşlik [itaatsizlik] göstermeyen, gele gele devr-i Hamidî'de mi göstermiştir?

Hazret-i Fatih buyurmuştur ki "Dünya yıkılır zulümle, değil kazma kürekle". Evet! Ermeniler o devr-i menhusta azdılar çünkü azim mezalim [büyük zulümler], dehşetli katliam gördüler. İnkâr etmeyiz, büyük küçük ol derece tuğyan ettik [coştuk], ol derece savaştık ki âkıbetü'l-emr [işin sonunda] bir hükümet-i zalimenin devrilmesine ve yerine bir hükümet-i âdile ve hürriyet-küsterinin [adil ve hürriyet yayan bir hükümetin] geçmesine cidden biz de hizmet eyledik.

Ermeniler, nasıl ki görüldü, ölümden korkmaz, gözleri pek ve bahadır iseler de gâyetü'l-gâye [son derece] kanaatkâr ve hayalî şeylerden perhizkârdırlar.

Ermeniler bahtiyardırlar ki vatan-ı kadim-i aslilerinden dûr ve mehcûr [eski ve asıl vatanlarından uzak ve ayrı düşmüş] olmayıp ebenan-ced üzerinde mutavattındırlar [atalarından beri üzerinde yaşamaktadırlar]. Bu bahtiyarlıkları elyevm dübâlâ olmuştur [ikiye katlanmıştır]. Çünkü Meşrutiyet-i Osmaniye sayesinde millet-i hâkime sırasına geçmiş ve mukadderat-ı memleket hakkında îtâ-i rey ve fikr [görüş bildirmek] için o divan-ı âlî-i meşverette [o yüce danışma meclisinde] şerefli kürsüler edinmiştir.

Ancak bir cihet var ki henüz cay-ı endişedir [endişe sebebidir]. Eğer ekseriyet ekalliyetin [çoğunluk azınlığın] haline, derdine çare-sâz [çare] olmayacak ve iki el bir baş için "Chacun pour soi et Dieu pour tous" [Herkes kendini, Tanrı herkesi kollar] tarzında idare-i maslahat edilecek [vaziyet idare edilecek] ise Ermeniler yine devr-i sâbıktaki [Meşrutiyet öncesindeki] sefiller gibi olacak.

Kırk sene evvelinden Türkçe haritalarda Ermenistan, sonrakilerde Kürdistan namıyla tahdit edilen [sınırları çizilen] eyalette Ermenilerin namusu, mal ve mülkü, alelhusus intiaşları [geçim durumları] acınacak haldedir. Muhitleri gâib [görünmez], koyu bir zulmet-i cehl ve taassubla medeniyete gelmeyen [koyu bir cehalet ve taassupla medeniyetten anlamayan] derebeyleriyle mâlîdir [doludur].

Buna çare-i acil ve müessir [tesirli çare] ise kıtaat-ı saireye [diğer bölgelere] atfedilen dikkat ve itinadan bir miktar dahi ol kıtaya atfedilmelidir. Ermenilere ihkâk-ı hak edilmeli, Ermeni unsurlarına diğer unsurlar kadar mümtâziyet [imtiyaz] verilmeli[dir].

Husûsâ ki [bilhassa] hürriyet yolunda o muazzez Türk fedaileri ile hem-pâ [yoldaş], hem-efkâr [hemfikir], mücahit ve şehit olanlar ancak Ermeniler olmuştur.

Eğer Ermeni'ye yok Kürt'e var ise bu zaman için doğru olamaz.

Ermenilerin kadri artık tanılmak gerek çünkü el-hak Türkler bu devletin ruhu ve bedeni, Ermeniler dahi sağ gözü ve sağ elidirler.

Ve nitekim Ermeniler, alelhusus ciddi ve dûrendiş olanlar [ilerisini düşünenler], milletin feyz ve nemâ ve bekasını, Türklerin feyz ve bekasında, Hükümet-i Osmaniye'nin sürat-i teâlî ve tekâmülünde [hızla gelişip olgunlaşmasında] görüyorlar. Artık Ermenilere, o hunhar Hamit'in otuz sene doğraya doğraya bitiremediği ve Türkiye'nin en gayretli ve ferasetli unsuru olmasına rağmen en ziyade soyulan, kırılan, [...] elyevm dul ve yetim, aç ve üryan binlerce nüfusu kalan o millet-i mağdureye bambaşka bir nazar ile bakılmalı.

Meziyetler, hâssiyetler, niyetler temyiz edilmelidir. Kavimler, milletler hep bir suda yıkanmalı[dır].

Van'a, Bitlis'e Ermeni'den vali nasbı [tayini] şöyle dursun, Sasun ve Zeytun gibi yalnız biçare ve fakir Ermeniler ile meskûn [Ermenilerin yaşadığı] ufacık kazalara varınca[ya kadar] şu zaman-ı Meşrutiyet'te Ermeni'den bir kaymakam bile verilmemesi, böyle bir emniyetin henüz gösterilmemesi Ermenileri hemen dilhun ediyor [çok üzüyor].

Maa-zâlik [bununla birlikte] hükümet-i hâzıramızın [mevcut hükümetin] hüsn-i niyet ve semâhat ve kiyâsetinden [iyi niyetinden, cömertliğinden ve anlayışlılığından] dahi kat-i ümit edilmiyor [ümit kesilmiyor]. Netice-i kelam, Ermeniler kuvve-i teşrîiyye ve icrâiyyemizden [yasama ve yürütme organlarımızdan] refet [esirgeme], emniyet ve itimat-ı tam bekliyor ve istiyor.

DİPNOTLAR

1 Kevork Pamukciyan, *Biyografileriyle Ermeniler* (İstanbul: Aras Yayıncılık, 2003), 25-26.

2 Mehmet İhsan, İstanbul, İkdam Matbaası, 1324/1908.

3 Yazıya okumayı kolaylaştıracak şekilde noktalama işaretleri eklenmiş ancak bunların sayısı fazla olduğundan metinde gösterilmemiştir.

4 Yazının sonunda, yardım kampanyasına katılan gayrimüslimlerin (çoğu tüccardır) isimleri yer almaktadır. Kişi başı 20'şerden toplam 200 kuruş toplanmıştır.

5 Sözcüğün sonu okunamamıştır. Ancak anlam bütünlüğü dikkate alındığında, buradaki ifadenin "olması gerektiği gibi", "layıkıyla" anlamına gelmesi makul görünmektedir.

6 Yazının başındaki kısa bir bölüm, yer darlığı nedeniyle çıkarılmıştır. Bu bölümde, Ermenilerin Anadolu'nun en eski halklarından biri olduğu ve nifak, iç anlaşmazlık, Tatarların saldırıları vb. nedenlerle neredeyse tamamen yok olma noktasına geldiği anlatılmaktadır.

HAZIRLAYAN: EMEL SEYHAN

Ne Kadar Et Yiyoruz

1 MART 1920 İLERİ

İstanbul Kanunusanide 1.096.374 kilo et sarf etmiştir.

Et sarfiyatı gittikçe memlekette azalmaktadır. Kanunuevvelde 46.956 hayvan kesilmesine mukabil Kanunusanide ancak 23.326 hayvan kesilmiştir. Bunu daha evvelki aylara nisbet edecek olursak et sarfiyatının git gide tenezzül etmekte olduğunu görürüz. Etin tahdid-i fiyatı hakkında İktisat Encümeni tarafından vaz' ve tesbit edilen mukarrerat henüz saha-i tatbike konulmamıştır. Bu mukarreratın tatbikine gidilse halk belki bu günkü fiyatlardan daha ucuz et alabilecek ve sarfiyatta o nisbette artacaktır.

Numune Evlerin İnşaatına Başlanıyor

2 MART 1920 VAKİT

Yedikule haricinde Topkapı'da ve nihayet Aksaray'da inşa edileceği bahsedildiği halde bir türlü bir netice iktisab edemeyen harikzedelere ait numune apartmanlarının inşaatı nihayet kuvve-i karibeye gelmek üzeredir. Harik Encümeni tarafından apartmanların plan ve projeleri tesbit edilmiş ve inşa edilecek apartmanların alacağı şekiller de tayin olunmuştur. Aksaray, Fatih ve Beyazıt'ta inşası mukarrer bulunan apartmanlar Türk tarz-ı mimarisinde yapılacak ve her biri bizim yeni postahane binası kadar bir şey olacaktır. Zemin katı hesaba dahil edilmezse apartmanlar beş katlı olacak ve dahili müteaddit dairelere taksim edilecektir. Her bir apartman 180 harikzede aile istiab edecek bu surette inşa olunacak ve aileler nüfus nisbetinde odalara yerleştirilecektir. [...] İlk inşa edilecek apartmanların muhtac-ı muavenet olan aileler ve bilhassa erkeksiz dullar ile ma'lûl erkekler yerleştirilecektir.

İstanbul İptidai Mekteplerinin Seddi

3 MART 1920 İKDAM

İki aylıkları henüz tediye edilmemiş olması yüzünden İstanbul, Üsküdar ve Beyoğlu civarındaki mekatib-i iptidaiye muallimleri iki günden beri vazifelerini ifâ etmemektedirler. Bundan dolayı evvelki gün olduğu gibi dün de mekatib-i iptidaiye mesdud (kapalı) kalmıştır.

İstanbul mekatib-i iptidaiyesinin tatil-i vazife eden muallimleri bine baliğ olduğu gibi bu yüzden mektepten mahrum kalan talebenin yekunu 20 bini mütecavizdir. Tatil-i tedrisat eden iptidai mektepleri 21 zükûr numune, 20 inas numune, 8 ana, bir dilsiz mektebi olmak üzere 124 tür. [...]

İstişare Odası

7 MART 1920 İLERİ

En muktedir erbab-ı hukukumuzdan sabık Dahiliye Nazırı Mustafa Arif, sabık Adliye Nazırı İsmail Sıtkı, sabık mebus Lütfi Fikri ve Hayati beyler bir adli ve idari "İstişare Odası" tesis ile erbab-ı müsâlaha (barışmak isteyenlere) arz-ı hidmete başlamışlardır. Bu odayı karilerimize tavsiye etmeyi zaid buluruz. Çünkü müessislerinin yad-ı namı müessese-i mezkûreyi vareste-i medh ve sena eder. Merkezi Galata'da Voyvoda caddesindedir. Cuma ve Pazardan maada sabahları ondan ikiye kadar müracaat olunur. Bilcümle mesail-i adliye ve idariye hakkında istişare edildiği gibi muhik-i deâvî de takabbül olunur. Taşradan vaki olacak müracaatlara cevap verilir. Müessesenin İzmir'de de şubesi vardır. Muhterem muhiblerimizin tesisine muvaffak oldukları bu odadan dolayı kendilerine muvaffakiyet temenni ederiz.

Boğazlar Meselesi ve Ekalliyetlerin Himayesi

16 MART 1920 İKDAM

5 Satır tayy edilmiştir

İstanbul Türk idaresi altında kalması mukarrerdir. Yalnız Boğazlar beynelmilel olacak. Boğazların beynelmilel olması, bunların münavebeten Düvel-i galibe-i muazzamadan birinin idaresi altında bulunması demekti; halbuki yeni bir telgrafta Boğazların idaresinin ve Hıristiyan ekalliyetlerin müdafaa-i hukukunun Cemiyet-i Akvama terk edileceği bildiriliyor ki bu çok mühimdir. Suriye, Irak ve Filistin bizden fekk ediliyor. Kilikya'da Fransa, Antep'te İtalya menafi-i İktisadiye temin ediyorlar. Edirne ve binaenaleyh Trakya için daha doğrusu İstanbul hududu için kat'i karar yoktur. Bunun bir daha tetkik edilmesi muhtemeldir. İzmir bizim hakimiyetimizde kalacak. Üç Şark vilayetimizden Ermenistan'a bir miktar arazi ile Trabzon ve Batum arasında bir mahreç terk edilecek. Gerek Paris'te ve gerek Londra'da sulhumuzun esasları hakkında tereşşuh eden malumat mücmelen bunlardan ibarettir.

İstanbul Ahalisine İlan

17 MART 1920 İKDAM

Mademki İstanbul'da nizam ve intizamı idame için idare-i örfiye lüzum görülmüştür. Ben zirde mümzî (imzası olan) İstanbul'da bulunan Kuva-yı mü'telife Umumi Kumandanı halinde ilan ederim ki:

Kuva-yı mü'telife zabitan ve efradından yahut Düvel-i mü'telife ya bitaraf hükümet sefarethanesinden mazbut vesikası olmayanlardan maada her hangi bir kimsenin kendi şahsi meskeni dairesinden ha-

riç bir mahalde silah taşıması katiyyen memnudur. Bilcümle esliha-i tarihiye ve namlusu sekiz santimetreden uzun bıçak ve hançerler silah addolunacaktır.

Ber- vech-i balâ tanzimata muhalif hareket edenler divan-ı harb-i örfiye verilir. Oradan karargir olacak idam veya buna mümasil mücazatla tecziye olunacaktır. Her hangi nevi içtima kat'iyyen memnudur. Böyle bir içtimaa mesul olanlar divan-ı harb-i örfiye verilip oradan karargir olacak idam veya buna mümasil mücazatla tecziye olunacaklardır.

Kuva-yı Mü'telife Kumandanı General Wilson

Hükümetimizin Tebliğ-i Resmisi

17 MART 1920 **İKDAM**

İtilaf Devletleri mümessil-i siyasilerinin bu sabah Hükümete verdikleri notada ve bu akşam gazetelerinde intişar ettiği görülen "Tebliğ-i Resmi" lerinde beyan olunduğu üzere İstanbul bu günden itibaren muvakkaten işgal-i askeri altına alınmış ve uhde-i hükümete terettüp eden vezaif ifa kılınmakta bulunmuş olduğundan cümlenin kemal-i sükun ile iş ve güçleriyle meşgul olmaları tavsiye kılınıyor.

Tebliğ-i Resmi

17 MART 1920 **VAKİT**

Beş buçuk sene evvel Memalik-i Osmaniye'nin mukadderatını her nasılsa elde etmiş olan İttihad ve Terakki Cemiyetinin rüesası Alman telkinatına kapılarak Devlet ve Millet-i Osmaniye'yi Harb-i Umumiye iştirak ettirdiler.

Bu hukuksuz ve meşum siyasetin neticesi malumdur. Devlet ve Millet-i Osmaniye bin türlü felaket geçirdikten sonra öyle bir mağlubiyete duçar oldu ki İttihad ve Terakki Cemiyetinin rüesası bile bir mütarekename akdederek firar etmekten başka bir çare bulamadılar. Mütarekenamenin akdini müteakip Düvel-i İtilâfiyeye gayet ağır bir vazife terettüp etti. İş bu vazife Memalik-i Osmaniye'nin bütün ahalisinin bila tefrik cins ve mezhep saadet-i müstakilelerini, inkişaflarını, hayat-ı içtimaiye ve iktisadiyelerini temin edecek bir sulhun temellerini atmaktan ibaret idi.

Sulh Konferansı bu vazifenin ifasıyla meşgul iken firari İttihad ve Terakki erkanının mürevvic-i efkarları bulunan bazı eşhas Teşkilat-ı Milliye nam-ı müstearı altında bir tertip teşkil ederek ve padişah ile hükümet-i merkeziyenin o emrini hiç addetmekle harbin netayic-i elimesinden büsbütün tükenmiş olan ahaliyi askerlik için toplamak, anasır-ı muhtelife arasında nifak çıkarmak, iane-i milliye bahanesiyle ahaliyi soymak gibi efale cüret ettiler ve bu vechile sulh değil adeta yeni bir muharebe devrini açmaya teşebbüs eylediler.

Bu teşvikat ve tahrikata rağmen Sulh Konferansı vazifesine devam etti. Ve nihayet İstanbul'un Türk idaresine kalmasına karar vermiştir. İşbu karar kulûb-i Osmaniye'yi müsterih edecektir. Ancak bu kararlarını Bab-ı Âliye tebliğ ettikleri zaman icrasının ne gibi şartlara tabi olduğunu da ihtar eylediler. [...]

Herkesin kemal-i heves ile beklediği sulh için büyük bir tehlike teşkil eden bu vaziyete karşı Düvel-i İtilâfiye yakında taht-ı karara alınacak ahkam-ı sulhiyenin tatbikini temin edebilmek üzere tedabir-i lazımeyi teemmül eylemeye (düşünmeye) mecbur oldular. Bunun için bir tek çare buldular. Bu da İstanbul'u muvakkaten işgal etmek idi. İşbu karar bu gün mevki-i icraya vaz' edildiğinden efkar-ı umumiyeyi bera-yı tenvir nukat-ı âtiye tasrih olunur:

1- İşgal muvakkattir.

2- Düvel-i İtilâfiyenin niyeti makam-ı saltanatın nüfuzunu kırmak değil bilakis idare-i Osmaniye'de kalacak olan memalikde o nüfuzu takviye ve tahkim etmektir.

3- Düvel-i İtilâfiyenin niyeti yine Türkleri Desaadet'ten mahrum etmemektir. Fakat maazallah taşrada iğtişaş-ı umumi veya katliam gibi vukuat zuhur ederse bu kararın tatili muhtemeldir.

4- Bu nazik zamanda Müslim olsun gayrı Müslim olsun herkesin vazifesi kendi işine gücüne bakmak, asayişin teminine hizmet etmek, Devlet-i Osmaniye'nin enkazından yeni bir Türkiye'nin ihdası için sonbir ümidi, çeteleri ile mahvetmek isteyenlerin iğfalatına kapılmamak ve halâ mukır-ı saltanat kalan İstanbul'dan i'tâ olunacak o emre itaat etmektir.

5- Balada zikr olunan teşvikata iştirak eden eşhasın bazıları İstanbul'da derdest olunarak onlar tabii kendi efalinden ve bilahare o efalin neticesi olarak vukuu melhuz olan ahvalden mesul tutulacaktır.

Almanya'da Askeri İhtilal; Berlin'de Darbe-i Hükümet

20 MART 1920 **İKDAM**

Hükümet sabık Bahriye Nazırı Von Tirpitz ile Pancermenistler tarafından teşkil edilmiş olan Vatan Fırkası azasından Kapp ve General Von Luttwitz tarafından elde edilmiştir. Diğer taraftan Amele Fırkası da hükümet-i meşrua lehinde nümayişler icrası için eski Reis-i Hükümet Ebert ve Hariciye Nazırı Noske tarafından teşvik olunmuşlardır. Kolonya şehrinde sosyalistler tarafından nümayişler icra edildiği bildiriliyor.

Müttefiklerin hadisat-ı ahire üzerine bazı tedabir-i fevkaladeye tevessül edecekleri söyleniyor.

Almanya'da vaziyet herhalde müşevveştir İki hükümet idare-i umura başlamışlardır. Bunlardan biri ihtilal hükümeti olup Berlin'de ve diğeri de hükümet-i sabıka erkanının teşkil ettiği kabinedir ki Dresden ve ba'dehû Stuttgart'a bulunmakta idi. Diğer cenup hükümetlerinin sabık kabineye beyan-ı sadakat ettikleri zannedilmektedir. [...]

İtilâf hükümetleri sabık hükümet ile münasebat-ı siyasiyede bulunmakta devam ediyorlar. Mareşal Foch vakayi-i ahire müsebbiblerininin tecziye talebi-

ni mutazammın bir nota ihzar etmekte olduğu söylenmektedir.

Maamafih Berlin Hükümeti ile Dresden Hükümeti arasında bir itilâf hasıl olduğu da iş'âr edilmektedir. Bu itilâfa nazaran Von Kapp ve Bauer mevki-i iktidardan çekilecek ve bir iş kabinesi teşkil edilerek Meclis-i Milli fesh ve iki aya kadar intihabata ibtidar olunacaktır. Ebert muvakkaten Riyaset-i Cumhurda kalacaktır. Son varit olan haberler de bu ciheti teyid etmektedir. [...]

Satış Barakaları

20 MART 1920 **İKDAM**

Ahaliye ucuz fiyat ile eşya ve levazım-ı gıdaiye satmak üzere Fransa Ticaret Nezaretiyle alakadar şehrimiz Fransa Ticaret Odası tarafından şehrimizin muhtelif mevkilerinde satış barakaları küşad edileceğini ve bu hususiaki mukavelenin akd ve imza edildiğini evvelce yazmıştık.

Mezkûr barakaların 20 Marta kadar küşad ve tesisi akd olunan mukavele icabatından olduğundan Şehremaneti karşısındaki meydanlıkta tesis olunan ilk satış barakasının resm-i küşadı bu gün icra edilecektir.

Avrupa'dan intizar edilmekte olan eşya ve lavazım-ı gıdaiye henüz vürut etmediğinden şimdilik piyasadan toplanan her cins levazım-ı gıdaiye halka piyasa fiyatından yüzde yirmi beş, elli, kırk noksan fiyatla satılacaktır.

Bu gün küşad edilecek olan barakada satıcıların kamilen İslam hanımlarından tefrik ve intihabına dikkat olunmuştur.

Harp Kazançları Vergisi şimdilik tahsil edilemeyecek

22 MART 1920 **İLERİ**

Harp Kazançları Vergisinin şerait-i hazıra ile mümkün olamamasına ve çünkü mezkûr verginin tahsili Meclis-i Millinin tasdikini iktiran etmiş bulunması lüzumuna mebni şimdilik vergilerin tahakkuk ettirilerek tahsilatın meclisin tasdikine arz olunmasına Maliye Nezaretince karar verilmiştir.

Meclis-i Mebusanda

23 MART 1920 **İKDAM**

Meclis-i Mebusanda dün de şubelerde ve encümenlerde bir faaliyet olmamıştır. Yalnız bazı meseleler hakkında görüşmek ve Hükümetle temas etmek üzere seksen kadar mebusun iştirakiyle öğleden evvel hususi bir içtima akd olunmuştur. Divan-ı riyasetin iştirakiyle bir saat kadar devam eden bu müzakerat neticesinde birinci ve ikinci reis vekilleri müzakereyi müteakip Bâb-ı Âliye gelmiş ve Hükümeti netice-i müzakerattan haberdar etmişlerdir.

Mevsûkan haber aldığımıza göre Anadolu'ya gönderilecek heyet hakkında görüşülmüştür. Heyet azaları tayin edilmiştir.

Bu heyet Hükümet namına Ankara'ya gidecek ve heyet "heyet-i nasıha"dan ziyade bir irtibat heyeti şeklinde olacaktır. Heyet vaziyetimiz hakkında Anadolu'yu tenvir eyleyecektir.

Heyet azası: Kastamonu Mebusu Yusuf Kemal, Sinop Mebusu Rıza Nur beylerle Eskişehir Mebusu Azmi ve Konya Mebusu Mehmet Vehbi efendilerden mürekkeptir.

Heyetin ne zaman hareket edeceği ve Anadolu'nun nerelerine gideceği ve ne kadar müddet kalacakları henüz suret-i kat'iyyede takarrür etmemiştir.

Kadınların Felsefe İmtihanlarına Kabul

23 MART 1920 **İKDAM**

Paris 21 Mart- Fransa'da ilk defa olarak bu sene kadınlar âli felsefe imtihanlarına kabul edileceklerdir. Maarif Nazırı tarafından neşredilen bir emir mucibince kadınlar da erkekler gibi aynı derecede olarak imtihanlara kabul olunacaklardır. Bu suretle kadınlar en yüksek mekteplere ve darülfünunlara girebileceklerdir.

İki Zavallı Genç

26 MART 1920 **İLERİ**

Dün matbaamıza gelen iki genç şu suretle tazallüm-i hal ettiler:

Biz Ankara Sultanisi on birinci sene talebesindeniz. Gerek şu zavallı vatanımızın san'ata olan ihtiyacını ve gerekse girdab-ı sefalette pûyan olan validelerimizin biran evvel tehvin-i ıztırabını derpiş ederek buraya elektrik fabrikasında çalışmaya geldik. Fabrikanın maalesef işçi almaması bu iki babasız çocuğu İstanbul sokaklarında sefil, sergerdân olmaya ve daha doğrusu açlıktan ölmeye mahkum ediyor. Bu günden başka yiyecek paramız yoktur. Bununla beraber hiç kimseyi tanımıyoruz. İş için birçok yerlere müracaat ettik. Maalesef bir yer bulamadık.

Uzak değil yarının açlık dakikalarının tahatturuyla gözleri kararan bu iki yetim çocuğun sizlerden başka hiçbir halaskarı kalmadı. Her ne suretle olursa olsun işlemeye amadeyiz. Şu kadar ki temdid-i hayata muvaffak olalım. Bizleri sahip olduğumuz bu felaketten halas ve ricalarımızı is'âf etmenizi temenni ve niyaz ederiz.

İleri – İş hayatına atılarak memleket için hayırlı birer kuvvet olmaya çalışan ve ellerinde tasdik-i hüviyet ve liyakat vesika ve şahadetnameleri bulunan şu iki gencin hali karşısında müteessir olmamak kabil değil. Herhalde umumi müesseseler bu gibi namuskar gençlerin hizmetinden istifade ederlerse fena olmaz. Elektrik fabrikasından bu gençlere kesb-i vukuf etmek istedikleri elektrik işleri için teshilat ibraz etmesini bekleriz.

Almanya'daki Askeri Kıyamın Neticesi

27 MART 1920 İKDAM

Paris 24- Berlin'den vürud eden haberlere nazaran sendikalara mensup komisyonlar tarafından hükümete teklif edilen şerait üzerine vaziyet elyevm ehemmiyetini muhafaza etmektedir. Bu bâbda başlamış olan müzakerata devam edilmektedir. Hükümete sadık olan kıtaata hazır bulunmak üzere emir verilmiştir. Kabil-i müdafaa bir hâle ifrağ edilen şehirde fevkalade bir heyecan hükümfermadır. Berlin'in şimal kısmında Spartakistler mağazaları yağma etmektedirler. Ruhr havzasında Von Kapp'a karşı tevcih edildiği zannedilen muhalefet Spartakistlerin nüfuzu altına girmiş ve bazı mevkilerde Sovyet Hükümeti ilan edilmiştir. Hal-i hazırda mezkûr mıntıkada tahaşşüd etmiş (toplanmış) olan hükümet kıtaatı vaziyete hakim olacak derecede kuvvetli bulunmamakta ise de mıntıka-i sanayiye takviye kıtaatı gönderilmektedir. Thüringen'den gelen haberler daha ziyade emniyet bahş olup orada yakında intizamın tesis edileceği ümit edilmektedir. Bern'den vürud eden bir habere nazaran Berlin Müddeiumumisi Kapp Hükümeti azası ve ezcümle General Lüttwitz ve General Von Jagow hakkında takibat-ı kanuniyeye başlamıştır. Brüksel'e vürud eden haberlerde Ekslaşapel'de Spartakist ordusunun yüz bin kadar mevcudu bulunduğu ve Sovyet Cumhuriyeti ilan etmiş olduğu Essen'de müsadere ettiği 77 top ve zırhlı otomobiller ile mücehhez bulunduğu temin edilmektedir. Miktarı kalil olan hükümet kıtaatı ricat ederek kısmen İngilizlerin taht-ı işgalinde bulunan mıntıkaya iltica etmişler ve orada bunların silahları alınmıştır. [...]

Amerika Satış Barakaları

27 MART 1920 İKDAM

İstanbul'un binlerce fakir halkına muavanet maksadıyla müteşekkil birkaç müesseseden biri de Topkapı'daki Amerika satış barakasıdır. Bu mağaza havayic-i gıdaiyeyi halka bi'n-nisbe ucuz satmaya devam ediyor. Büyük bir kalabalık her gün barakanın etrafını almaktadır. Barakada ancak harikzede aileler ile fukara vesika mukabilinde eşya satın alabildiği malumdur. Vesika almak için harikzede veya fukara olduğuna dair ilmihaber mahalli polis merkezi ile harikzede komisyonu tarafından tasdik olunduktan sonra Hilal-i Ahmer şubesi tarafından veriliyor.

Berlin'deki Karışıklık

29 MART 1920 İKDAM

Berlin 27 Mart- Her fırka müfrit ve mutedil azaları ihtiva ettiğinden Almanya'nın vaziyeti gittikçe muzlim görünüyor. Müstakiller hal-i hazırda iki cereyana ayrılmıştır. Burjuva ve komünistlerden müteşekkil sendikalarda dahi aynı hâl vaki olmuştur. Dün Berlin'de iki müsademe olmuştur. Birinci müsademede komünistler bir devriyeye hücum ederek silahlarını almışlardır. Bera-yı muavenet gönderilen efrat intizamın teessüsü için mitralyöz istimaline mecbur olmuştur. Pek çok maktul vardır. İkincisi müsademede amele yirmi kadar gönüllünün silahlarını alarak bunları itlâf etmişlerdir. Bu vak'ayı müteakip kanlı müsademat vuku bulmuş ve yirmi kadar amele maktul düşmüştür. Tevkif edilen 24 amele divan-ı harbin emriyle derhal kurşuna dizilmişlerdir. Hamburg'da hemen umumiyetle hayat-ı mesai başlamış denilecek derecede umumi tatil-i eşgal azalmaya başlamıştır. [...]

Müste'cirin Vergisi

29 MART 1920 VAKİT

Haber arlığımıza göre hükümet yakında bir kanun neşrederek hane, apartman ve otellerde müste'ciren sakin (kiracı olarak) bulunanlardan bir vergi tahsil edecektir. Kanunun hudud-ı esasiyesi Maliye Nezaretince tanzim edilmiştir. Bu suretle inşaatın teşviki ve mesken buhranının tahfifi ümit edilmektedir.

Yeni Vergiler

30 MART 1920 VAKİT

Maliye Nezaretince sulhtan sonra tatbik edilecek olan ıslahat-ı maliye sırasında varidatın tezyidi ve bütçede görülmekte olan fazla miktarda açığın kapanmasına medar olmak üzere elyevm istifâ' edilmekte (alınmakta) olan bazı vergilere zam icrası ve bazı yeni vergiler ihdası takarrür etmiştir. Dünkü nüshamızda yazdığımız müstecirlerden alınacak bir vergi hakkında ikamet kanunu unvanı altında bir kanun tanzim edilmektedir. Vergilere yapılacak yeni zamlar ve ihdas edilecek yeni vergiler hakkında tetkikat icra etmek üzere Varidat Müdür-i Umumisi Lütfü Bey'le Maliye müfettişlerinden İrfan ve Nusret beylerden mürekkep bir komisyon teşekkül etmiştir.

Beynelmilel Süfrajet Kongresi

31 MART 1920 VAKİT

Mayısın ikinci günü Madrit'te Beynelmilel Süfrajet Kongresi akdedilecektir. Kongreye Hükümet-i Osmaniye tarafından sıfat-ı resmiyeyi haiz bir murahhas izamı talep edilmiştir. Kongreye küre-i arzın her tarafından maruf hukuk-i nisvan taraftarları iştirak edecek ve murahhasların nısfından fazlası kadınların hakk-ı intihaba malik olduğu memleketlerden gelecektir.

Beynelmilel Süfrajet Cemiyet-i ittihadiyesi son konferansı 1913 senesinde Peşte'de inikad etmiştir. O zamandan beri geçen yedi sene zarfında Avusturya, Belçika, Bohemya, Kanada, Danimarka, Almanya , İngiltere, Flemenk, Macaristan, Lehistan, Rusya, İsveç, Jamaika kadınları külliyen veya kısmen intihab hakkı ihraz etmişlerdir.

Ara Güler Merhaba İzmir! Arkas Sanat Merkezi'nde

ARKAS SANAT MERKEZİ'NDE ARA GÜLER ARŞİV VE ARAŞTIRMA MERKEZİ (AGAVAM) TARAFINDAN ARA GÜLER MÜZESİ İŞ BİRLİĞİNDE DÜZENLENEN, ARA GÜLER MERHABA İZMİR! SERGİSİ 22 ŞUBAT'TA KAPILARINI AÇTI.

Yaratıcı fotoğrafçılığın uluslararası alanda ün kazanmış önemli temsilcilerinden biri olarak kabul edilen Ara Güler, Arkas Holding'in sosyal sorumluluk değerlerinden Arkas Sanat Merkezi ile Doğuş Grubu'nun sosyal sorumluluk projelerinin başında gelen Ara Güler Arşiv ve Araştırma Merkezi (AGAVAM) ve Ara Güler Müzesi işbirliğinde Arkas Sanat Merkezi'nde 22 Şubat- 26 Temmuz tarihlerinde ziyaretçileri ağırlıyor.

Direktörlüğünü Arkas Sanat Merkezi Direktörü Müjde Unustası ve Doğuş Grubu Sanat Danışmanı Çağla Saraç'ın üstlendiği Ara Güler Merhaba İzmir! sergisinde, ilk kez gün yüzüne çıkan İzmir fotoğrafları, Ara Güler'in gençlik yıllarında yaptığı edebi çalışmalar, doğup büyüdüğü ve yaşamı boyunca belgelediği İstanbul'a ait fotoğraflar ile ulusal ve uluslararası kültür-sanat dünyasından önemli isimlerin portreleri olmak üzere 711 eser yer alıyor. Bu fotoğraflara, Ara Güler'in dünya kamuoyuna tanıttığı Afrodisyas Antik kenti, Nemrut ve Nuh'un Gemisi ile ilgili fotoğrafları eşlik ediyor.

İZMİR FOTOĞRAFLARI İLK KEZ GÜN YÜZÜNE ÇIKIYOR

Ara Güler'in gözünden 1950/60/70/80'li yıllara ait bugüne kadar sergilenmemiş İzmir fotoğraflarının yer aldığı sergide, Efes başta olmak üzere İzmir Agora'sı, Bergama, Allianoi gibi antik kentlerin yıllar içerisindeki değişimini gösteren orijinal siyah beyaz karanlık oda fotoğraflar da ilk kez gün yüzüne çıkıyor.

"Sevgisiz insan, insansız da fotoğraf olmaz" diyerek, insanı hep fotoğraflarının odağına oturtmuş olan Ara Güler'in kadrajından Nazım Hikmet, Yaşar Kemal, Oğuz Atay gibi Türk Edebiyatı'nın önde gelen isimlerine ait 100 adet portre yer alıyor. Bunların yanı sıra, Yeryüzünde Yedi İz serisinden Bertrand Russel, Tennessee Williams, William Saroyan, Marc Chagall, Salvador Dali ve Pablo Picasso'nun Ara Güler tarafından çekilmiş portreleri de sergileniyor.

Sergi kapsamında yer alan Ara Güler'in kariyeri boyunca kullandığı kameraları, basın kartları, kaşe ve ıstampaları, kontakt baskıları, kendi hazırladığı kitap maketleri; Güler'in çalışma metotlarını ve fotoğrafçı yönünü ortaya koyarak hayatının çeşitli dönemlerini takip etme şansı sunuyor.

Ara Güler'in 1975 yılında Yavuz zırhlısının sökülmesini konu alan "Kahraman'ın Sonu" isimli 17 dakikalık belgeseli ve belgeseli çektiği kamerası da sergide görülüyor. Ara Güler'i kendi sesinden ve dostlarından dinlemek, arşivinde yapılan çalışmaları görmek isteyenler için de yapımcılığını NTV'nin üstlendiği 'Islık Çalan Adam Belgeseli' de sergide yerini alıyor.

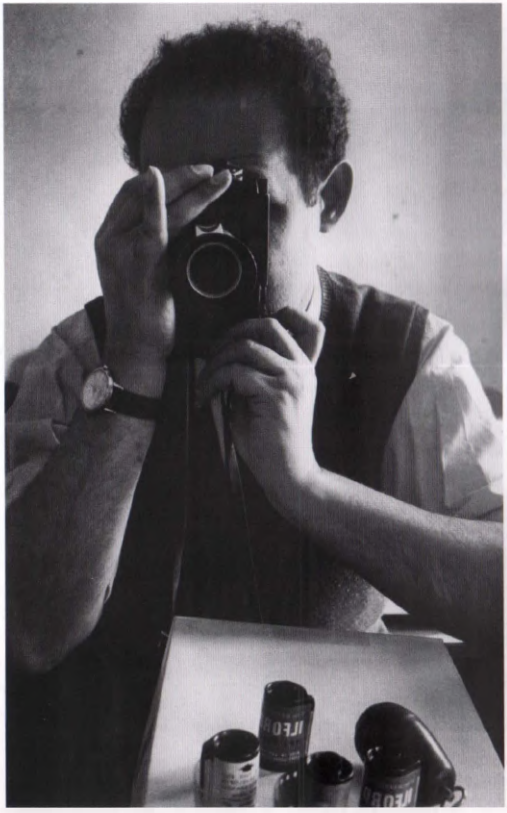
Sergi süresince Arkas Sanat Merkezi'nde İzmir Büyükşehir Belediyesi UNESCO Edebiyat Ofisi ve 9 Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Fotoğraf Bölümü iş birliğiyle Ara Güler'in fotoğrafçılığı, fotoğraf sanatı ve eserleri üzerine söyleşiler ve çocuk etkinlikleri de gerçekleştirilecek.

Arkas Sanat Merkezi; pazartesi hariç, salı-pazar 10.00-18.00, perşembe günleri ise 10.00-20.00 saatleri arasında ücretsiz olarak ziyaret edilebiliyor.

ARKAS SANAT MERKEZİ
22.02 - 26.07.2020

Ara Güler
Merhaba İzmir!

Giriş Ücretsizdir.

www.arkassanatmerkezi.com
1380 Sok. No.1 Alsancak - İzmir - 0232 464 66 00

Pazartesi hariç her gün 10:00-18:00 arası;
Perşembe 20:00'ye kadar ziyarete açıktır.

ARA GÜLER ARŞİV VE ARAŞTIRMA MERKEZİ

ARA GÜLER MÜZESİ

KURUCU DOĞUŞ GRUBU

ARKAS

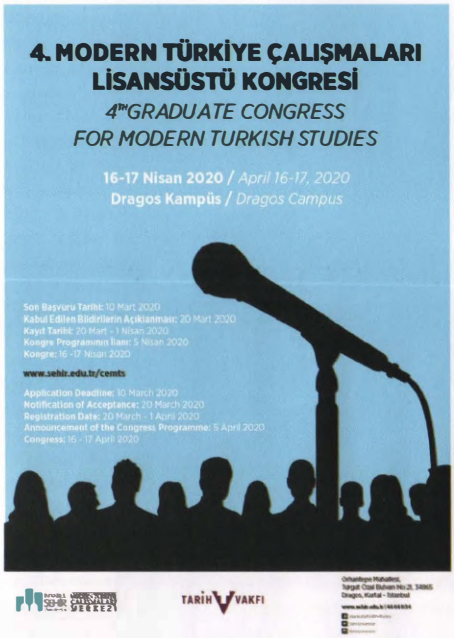
ARKAS SANAT MERKEZİ

İZMİR BÜYÜKŞEHİR BELEDİYESİ

4. Modern Türkiye Çalışmaları Lisansüstü Kongresi 16-17 Nisan 2020

TARİH VAKFI İLE İSTANBUL ŞEHİR ÜNİVERSİTESİ MODERN TÜRKİYE ÇALIŞMALARI MERKEZİ İŞ BİRLİĞİNDE 16-17 NİSAN 2020 TARİHLERİNDE DÜZENLENECEK OLAN 4. MODERN TÜRKİYE ÇALIŞMALARI LİSANSÜSTÜ KONGRESİ İÇİN BAŞVURULAR DEVAM EDİYOR. SON BAŞVURU TARİHİ: 10 MART 2020

ZEYNEP BÜYÜKPALTA

Lisans son sınıf ve lisansüstü (yüksek lisans & doktora) öğrencilerine yönelik kongrenin temel ve son iki yüzyılda Türkiye'nin yaşadığı sosyal, siyasal, tarihsel, dini, ekonomik ve kültürel modernleşme sürecini analiz etmek, gelecekte bu alanda çalışma yapmayı düşünen genç akademisyenler için bir platform oluşturmak ve iş birliği imkânı sağlamaktır. Kongre, Türkiye ve yakın coğrafyasında son iki yüzyılda meydana gelen siyasi, sosyal, tarihsel, ekonomik, dini ve sanatsal değişim ve dönüşümleri mercek altına alarak incelemeyi amaçlamaktadır.

Kongrenin odaklandığı konular: Siyasal sistemler, dış politika, sosyoloji, tarih, psikoloji, uluslararası ilişkiler, göç, özgürlükler, kimlik, inanç grupları, sivil itaatsizlik, askeri müdahale, savunma, edebiyat, felsefe ve hukuk.

Modern Türkiye Çalışmaları'nın çeşitli konuları hakkında bildiri ve panel önerileri de kabul edilecektir.

Kongre; İstanbul Şehir Üniversitesi Modern Türkiye Çalışmaları Merkezi ve Tarih Vakfı iş birliğiyle 16-17 Nisan 2020 tarihlerinde İstanbul Şehir Üniversitesi Dragos Kampüsünde gerçekleştirilecektir. Kongrenin sunumları Türkçe ve İngilizcedir.

Son başvuru tarihi: 10 Mart 2020

Kabul Edilen Bildirilerin Açıklanması: 20 Mart 2020

Kayıt Tarihi: 20 Mart - 1 Nisan 2020

Kongre Programının İlanı: 5 Nisan 2020

Kongreye katılım ücreti 100 TL'dir. Kongreye kabul edildikten sonra ödenmelidir.

Konaklama desteği sağlanmayacaktır. Katılımcıların konaklamalarını kendileri tarafından karşılanması beklenmektedir. İstanbul Şehir Üniversitesi Dragos Kampüsündeki üniversite yurtlarından yararlanmak isteyen katılımcılar yurtlar@sehir.edu.tr adresine e-posta gönderebilirler.

Başvuru formuna ulaşmak, vize prosedürünü öğrenmek ve e-vize hakkında bilgi almak için İstanbul Şehir Üniversitesi web sitesini (https://www.sehir.edu.tr/tr) ziyaret edebilir; vize mektubu talepleri için Bekir Turan ile e-posta yoluyla (bekirturan@std.sehir.edu.tr) irtibata geçebilirsiniz.

Kongre mekanı: İstanbul Şehir Üniversitesi Dragos Kampüsü

Adres: İstanbul Şehir Üniversitesi Modern Türkiye Çalışmaları Merkezi, Orhantepe Mahallesi, Turgut Özal Bulvarı No: 21, 34865, Dragos / Kartal / İstanbul

Akademik Kurul: Mehmet Ö. Alkan-İstanbul Üniversitesi, Y. Doğan Çetinkaya-İstanbul Üniversitesi, Gökhan Çetinsaya-İstanbul Şehir Üniversitesi, Nurşen Gürboğa-Marmara Üniversitesi, Ebru Kayaalp-İstanbul Şehir Üniversitesi, Ferhat Kentel-İstanbul Şehir Üniversitesi, Abdulhamit Kırmızı-İstanbul Şehir Üniversitesi, Ayşe Gün Soysal-Boğaziçi Üniversitesi, Muzaffer Şenel-İstanbul Şehir Üniversitesi.

iletişim

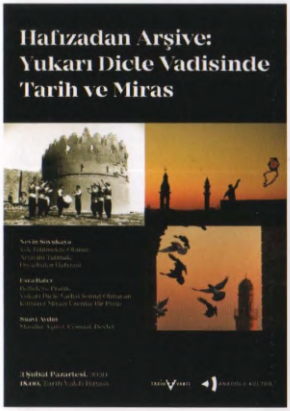
Sosyalist ve komünist hareketin ilk dönemlerini ele alan makaleler

Bilineceği Bilmek Mete Tunçay'ın ilk kez 1983'te yayımlanan kitabının genişletilmiş ve gözden geçirilmiş yeni basımı. Üzerinden geçen zamana rağmen hâlâ değerini ve önemini koruyan, Tunçay'ın titiz ve yenilikçi tarihçi kimliğinin izleri her satırda karşımıza çıkıyor.

HAZIRLAYAN: **ZEYNEP BÜYÜKPALTA**

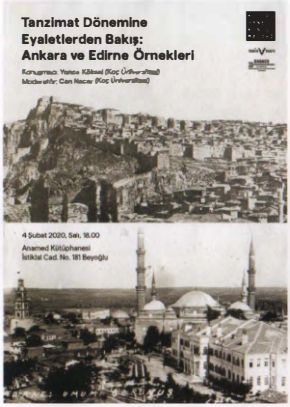
Tarih Vakfı ile Anadolu Kültür ortaklığında, Yukarı Dicle vadisindeki kültürel miras üzerine gerçekleşen üç önemli çalışmanın sunumu ve tanıtımı, "Hafızadan Arşive: Yukarı Dicle Vadisinde Kültürel Miras" başlığıyla 3 Şubat 2020'de gerçekleştirildi. Çalışmaları temsilen; *"Yok Edilmekte Olanın Arşivini Tutmak: Diyarbakır Hafızası"* başlıklı sunumuyla Nevin Soyukaya, *"Bellekve Pratik: Yukarı Dicle Vadisi Somut Olmayan Kültürel Mirası Üzerine Bir Proje"* başlığıyla Esra Balcı ve geliştirilmiş yeni baskısı Tarih Vakfı Yurt Yayınları aracılığıyla 2019 yılında yeniden yapılan *"Mardin: Aşiret, Cemaat, Devlet"* kitabının yazarlarından Suavi Aydın, vakıf binasında bir araya geldiler.

Mardin üzerine yapılmış en kapsamlı çalışmalardan biri olan *"Mardin: Aşiret, Cemaat, Devlet"* kitabının genişletilmiş 3. baskısı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları'ndan, 2000 yılında çıkan ilk baskısına oldukça önemli eklemelerle beraber yayımlandı. Bu baskıda, 19. yüzyılda bu bölgenin tarihini temelden etkileyen gelişmelere, Bedirhan Bey'in bölgeye etkisine ve tasfiyesi sonrasında Tur Abdin'in yaşadığı büyük dönüşüme, Tanzimat'ın etkilerine ve Hamidiye alaylarının teşkiliyle ortaya çıkan yeni örüntüye ağırlık verildi. Britanya ve Osmanlı arşivlerinin sağladığı olanaklar kullanılarak 1895'ten itibaren başlayan ve 1925'e kadar devam eden çatışmalı ve çalkantılı dönem daha derinlemesine ele alındı.

Yukarı Dicle Vadisi Somut Olmayan Kültürel Mirasını Koruma ve Farkındalık Yaratma Projesi ise Tarih Vakfı, Mardin Müzesi ve Dicle Kalkınma Ajansı ortaklığında Kasım 2017-Mart 2019 tarihleri arasında yürütüldü. Somut olmayan kültürel mirasa dönük farkındalığı artırmayı hedefleyen proje kapsamında Siirt, Şırnak, Mardin ve Batman illerinin yok olmaya yüz tutmuş somut olmayan kültürel miras öğeleri araştırıldı ve bu öğeleri yaşatan veya tanıklık etmiş 97 kişi ile sözlü tarih görüşmeleri yapıldı.

Tarih Vakfı ile Koç Üniversitesi ANAMED Kütüphanesi ortaklığında düzenlenen Kütüphane Konuşmaları'na şubat ayında Yonca Köksal konuk oldu. 4 Ocak 2020 Salı günü ANAMED Kütüphanesi binasında gerçekleştirilen "Tanzimat Dönemine Eyaletlerden Bakış: Ankara ve Edirne Örnekleri" başlıklı konuşmada, Yonca Köksal'ın *The Ottoman Empire in the Tanzimat Era: Provincial Perspectives from Ankara to Edirne* (Routledge, 2019) başlığıyla İngilizce olarak yayımlanan kitabı ele alınarak devlet-toplum ilişkilerindeki çeşitlilik, yerel ilişki ağları, aşiret liderleri ve tüccarlar gibi yerel aracıların rollerinden bahsedildi. Konuşmanın moderatörlüğünü ise Can Nacar üstlendi.

Tarih Vakfı ile Bursa Nilüfer Belediyesi iş birliğinde düzenlenen Tarih Buluşmaları kapsamında Burak Özçetin, "Televizyonlardaki Tarih Dizileri ve Muhafazakâr Tahayyül" başlıklı sunumuyla muhafazakar tahayyüle bir ayna tutmak üzere 4 Şubat'ta Bursa Nazım Hikmet Kültürevi'nde Bursalılarla bir araya geldi. Tarih Vakfı ile Nilüfer Belediyesi ve Kütüphanesi'nin ortaklığında "Tarih Buluşmaları" başlığıyla düzenlenen toplantılar; spordan popüler kültüre, sosyal dönüşümden siyasi gelişmelere pek çok konu konuşulması ve geçmişin perdesinin aralanması hedefiyle Kasım 2017'den bugüne kesintisiz olarak düzenlenmektedir.

Tarih Vakfı Yurt Yayınları etiketiyle raflardaki yerini alan *"Anlatılamazı İfade Etmek: Yeni Dersim Sound'unun Oluşumu"* kitabının yazarı Martin Greve; İstanbul Bilgi Üniversitesi Müzik Bölümü, Tarih Vakfı ve İstanbul Bilgi Üniversitesi Türkiye Kültürleri Araştırma Grubu iş birliği ile okurlarıyla buluştu. 5 Şubat'ta İstanbul Bilgi Üniversitesi Santralistanbul Kampüsü'nde gerçekleşen söyleşiye Ulaş Özdemir ise tartışmacı olarak katkı sundu.

Anlatılamazı İfade Etmek: Yeni Dersim Sound'unun Oluşumu, Dersimli müziğin son 40 sene içerisindeki gelişimini betimliyor. Kitap; ağıt, beyit, deyiş gibi geleneksel müzik türlerinin kayboluşu, İstanbul, Ankara gibi büyük şehirlerde ve Avrupa'daki Dersimli müziğin gelişimi, etnik dinsel siyasi ve müzikal kimlik oluşumları, bugünkü Tunceli'deki müzikal hayat ve sonuç olarak Neo-Dersim kültürü içinde yeni bir Dersim sound'unun oluşumu temalarıyla çerçevelendirildi.

2019 Güz ve 2020 Bahar dönemleri Engin Kılıç koordinatörlüğünde düzenlenen Tarih Vakfı Vangelis Kechriotis Perşembe Konuşmaları "Tarih ve Edebiyatta Mütareke ve Milli Mücadele" temasıyla şubat ayında üç adet toplantı gerçekleştirdi. "Birinci Dünya Savaşı Sonrası Ortadoğu'da Yeniden Düzenlemeler Çerçevesinde 'Kürt Meselesi' ve Kurtuluş Savaşı" başlıklı sunumuyla 13 Şubat'ta Bülent Bilmez; global çerçevede, Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan "yeniden düzenlemeleri" ele alarak özellikle Orta Doğu'da ortaya çıkan yeni konjonktürde çıkar çatışmalarını ittifaklar ve anlaşmalar çerçevesinde tartıştı. Sunumun odak konusu ise savaş öncesinde ve sırasında yaşanan tarihi arka planla birlikte, savaş sonrasında Osmanlı Kürdistan'ında yaşanan yeni güç paylaşımı oldu: Ankara, Bağdat ve Şam merkezli

yeni oluşumlar/gelişmeler ve özellikle Ankara merkezli ulus-devlet inşa sürecinde Kürt meselesi.

Programa 20 Şubat'ta "Milli Mücadele'de Kadın · Savaşçılar: Kara Fatma(lar) Örneği" başlıklı sunumuyla konuk olan Zeynep Kutluata ise cinsiyetlendirilmiş savaş süreçlerini mercek altına alarak kadınların savaş koşullarında aldıkları pozisyonlara, kadın savaşçıların genellikle birer "istisna" olarak sunulmasına dikkat çekerek çeşitli tarihsel dönemlerde Kara Fatma(lar) adıyla karşımıza çıkan janrın Milli Mücadele Dönemi'ndeki Kara Fatma temsillerine odaklandı.

Tarih Vakfı Vangelis Kechriotis Perşembe Konuşmaları'nın şubat ayındaki son konuğu ise 27 Şubat'ta günü gerçekleştirdikleri *"Cihan Harbi Sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nda Milli Mücadele Hareketinin İdeolojik Görünümü"* başlıklı sunumlarıyla Erik-Jan Zürcher ile Emre Erol oldu. Erik-Jan Zürcher'in internet üzerinden katılımı ve Emre Erol'un moderasyonu ile gerçekleştirilen konuşmada Cihan Harbi'nin sona erişi ve Anadolu'da Milli Mücadele Hareketi'nin örgütlenerek bir zafer kazanmasını kapsayan dönem boyunca çeşitli kaynaklardan beslenerek son halini alan ideolojik ana hattın hem kendi iç dinamiklerinin hem de savaş sonrası Avrupa'sının benzer rejimlerine kıyasla gösterdiği özelliklerin bir muhasebesi yapıldı.

Bu seneki "Gençler Tarih Yazıyor" projesi, Toplumsal Tarihe Kadınların Yaşamlarından Bakmak başlığıyla, başlangıcından bugüne dünyada ve Türkiye'de kadının özgürleşme hareketinin gelişimini odağa alıyor. Kadın hareketi konusu, geçen seneki kaynak alanımızı oluşturan yaşam yazını örnekleri ve bireylerin kişisel anlatıları üzerinden ele alınıyor. Projenin İkinci Öğrenci Atölyesi, 16 Şubat'ta 10 okulun ortaokul-lise öğrencileri ve öğretmenleri ile FMV Işık Ortaokulu Nişantaşı Kampüsü'nde gerçekleşti. Atölye, öğrencilerin ilk öğrenci atölyesi sonrası okudukları kadın yaşamyazını kitap inceleme sunumları ile başlayarak Tuba Demirci Yılmaz'ın *"Tarih Yazımının Cinsiyeti: Kadınsız Tarihten Kadın Tarihine"* başlıklı konuşması ile Özlem Çaykent, Erol Köroğlu, Fırat Güllü, Zeynep Adıgüzel ve Nalan Balcı'nın yürüteceği sözlü tarih atölyeleri ile sona erdi.

Tarih Vakfı Ankara tarafından düzenlenen Ankara Tartışmaları'nın şubat ayında gerçekleşen buluşmasına, 21 Şubat Cuma günü, *"Korse Meselesi': Geç Osmanlı'da Moda, Sağlık ve Kadın Güzelliğini Tartışmak"* başlıklı konuşmasıyla Berrak Burçak konuk oldu. Burçak, konuşmasında, Sultan II. Abdülhamid dönemi (1876-1909) popüler basınında önemli bir tartışma konusu haline gelen korse meselesi üzerinden şehirli Müslüman kadınların ev içi kıyafetlerini düzenlemeye yönelik tıbbi kamusal bir söylemin ortaya çıkışını ele aldı.

Türkiye'de üniversitelerin yaşadığı derin kriz, sadece bilim insanlarının olağanüstü hal uygulamalarıyla tasfiyesini değil bazı önemli sosyal bilim konularının da üniversite dışında bırakılmasını beraberinde getirdi. Karl Marx'in doğumunun 201. yılında onun kurucusu olduğu düşüncenin günümüzün toplumsal, iktisadi, siyasi sorunlarına katkılarının ne

olabileceği dünyada yeniden yoğun bir tartışma konusu iken, yukarıda ifade ettiğimiz sebeplerle Türkiye üniversitelerinde çok büyük oranda yer bulamamaktadır. 2019 Sonbaharında yedi haftalık seminerler olarak gerçekleşen *"Marksizm 201: Tarih ve Kuram"* dersleri bu açığı kapatmayı hedeflemekteydi. Sonbahar döneminde seminerlere duyulan yoğun ilgi bu dizinin bahar döneminde de *"Marksizm 202: Tarih ve Kuram"* başlığı altında sürdürülmesi için büyük bir motivasyon sağladı. Tarih Vakfı ile Universus Sosyal Araştırmalar Merkezi iş birliğinde ve Friedrich Ebert Stiftung Türkiye Temsilciliği'nin desteğiyle düzenlenen programın yeni dönemindeki ilk konuğu ise 24 Şubat'ta Tarih Vakfı binasında yaptığı *"Marksizm ve Toplumsal Cinsiyet"* başlıklı sunumuyla Melda Yaman Öztürk oldu.

Tarih Vakfı ile Eskişehir Tepebaşı Belediyesi ile imzalanan protokol kapsamında, Sema Erder, "Tarih Konuşmaları" serisi altında gerçekleşen "Türkiye'de Göçün Tarihi" başlıklı söyleşisiyle, 27 Şubat'ta Tepebaşı Özdilek Sanat Merkezi'ne konuk oldu. Tarih Vakfı ile Eskişehir Tepebaşı Belediyesi arasında imzalanan protokol Eskişehir'de düzenli aralıklarla, kamuoyunda ilgi uyandırması hedeflenen panel, konferans ya da söyleşi organizasyonları gerçekleştiriliyor.

Tarihte Bayrağı Olan Nadir Şehir: İzmir

MEHMET Ö. ALKAN

TARİHTE İZMİR'İN KENDİNE AİT BİR BAYRAĞININ OLDUĞUNU FARK ETMEK OLDUKÇA ŞAŞIRTICIYDI. ÖNCE KISA SÜRELİ VE GEÇİCİ BİR KULLANIM VEYA HEVES DİYE DÜŞÜNDÜM. ANCAK BİNLERCE BAYRAK ATLASI, BAYRAK KARTI, GRAVÜR, YAZMA VE BASMA KAYNAK TARAYARAK BUNUN GEÇİCİ BİR KULLANIM OLMADIĞINI GÖRDÜM. İZMİR NEREDEYSE 17. YÜZYILDAN 20. YÜZYILA KADAR KENDİNE AİT BAYRAĞI OLAN ÇOK NADİR ŞEHİRLERDEN BİRİYDİ. BİR ANLAMDA ÇOK ERKEN BİR TARİHTE DEVLETLERARASI (SONRADAN ULUSLARARASI) ÖNEMLİ BİR LİMAN ŞEHRİ OLMUŞTU.

Yakında yayınlamayı umduğum bayrak tarihi ve Türk bayrağını yayımlamayı icadı üzerine çalışırken tarihte İzmir'in kendine ait bir bayrağının olduğunu fark etmek oldukça şaşırtıcıydı. Önce kısa süreli ve geçici bir kullanım veya heves diye düşündüm. Ancak binlerce bayrak atlası, bayrak kartları, gravürler, yazma ve basma kaynak tarayarak bunun geçici bir kullanım olmadığını gördüm. Neredeyse 17. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar kendine ait bayrağı olan çok nadir şehirlerden biriydi. Bir anlamda çok erken bir tarihte devletlerarası (sonradan uluslararası) önemli bir şehir olmuştu. Bir başka deyişle Akdeniz'in gözde şehirlerinden biri olduğu gibi ticaret açısından cazip, önemli ve vazgeçilmez bir kentti. Bu özelliği ile Akdeniz'in başlıca uğrak liman şehirlerinden biriydi. Yaptığım çalışmada İzmir'in kendine özgü bir bayrağı olduğunu ve bu bayrağı neredeyse 1699 yılından 1900'lü yılların başına kadar kullandığını ve dünyada da bunun yaygın olarak bilindiğini kanıtladım.

BAYRAKLARIN DOĞUŞU

Günümüzde en yaygın kullanılan ulusal simge bayraktır. Bayrak sözcüğü, Türkçe "batır" kökünden gelmekte ve "batrak" olarak da kullanıldığı belirtilmektedir. Türkçeden Farsça, Kürtçe, Arapça dillerine geçtiği gibi Balkan dillerinde de (Bulgarca, Sırpça, Rumca, Rumence, Arnavutça...) Türkçeden geçmiş bir alıntı olarak yer alır.[1] Sancak da bayrak yerine kullanılan köken olarak Türkçe sözcüklerden biridir. Sancak, yine bayrak gibi batırmak ile eş anlamlı "sanç" kökünden geliyor. Türkçeden Arapça ve Farsçaya geçmiştir.[2]

1826'da yeniçeriliğin kaldırılmasıyla birlikte, yeniçerilerin kullandığı ve yeniçeriliği çağrıştıran bayrak kelimesi de yasaklanır. Yerine sancak kelimesi kullanılmaya başlar.[3] Böylece neredeyse 100 yıl boyunca bayrak kelimesi kullanılmayacak, yerine sancak kullanılacaktır. Bayrağı kutsal ve ulusal bir simge olarak yeniden gündeme getiren, Cumhuriyet ile birlikte Atatürk ve o dönemde çıkan Bayrak Kanunu olmuştur. Günümüzde birçok ülkenin bayrağı bağımsızlık, kurtuluş veya özgürlük simgesidir.[4] Dünyada bayrakların devletlerarası/uluslararası bir ulusal simge/standart olarak kullanılması 19. yüzyılda başlıyor.

Bazı kaynaklar bayrak benzeri ilk simge kullanımını, M.Ö. 550'de Eski Mısır'a kadar geri götürüyor. Bununla birlikte bayrak direklerine ilk simgeleri (hilal ve ay tanrıçası Astarte) çekenler Finikeliler olmuştur. Persler (MÖ 400-300) hayvan, güneş, yıldızlar ve geometrik şekiller kullanmışlardır. Roma ise bayrakları/sembolleri askeri birimler için sistematik olarak ilk kullanan devlettir. Roma ordusunda profesyonel yaya askeri birliklerin kalkanlarına çizilen şekiller ve mızrak uçlarına takılan simgeler, sayıları on binlerle ifade edilen askerlerin sevk ve idaresinde onlara ciddi bir üstünlük sağlamıştı. Benzer bir durum Osmanlı ordusunun profesyonel yaya askerleri olan yeniçerilerde de görülür. Yeniçerilikte 99 orta ve her ortanın kendine ait çadır, tüfek, ok, yay, havuç, karnabahar, deve gibi ayrı bir sembolü vardı. Roma İmparatorluğu'ndaki yaya askerlerin kalkanlarında ve süvarilerin mızrakların ucunda kullandığı kare şeklindeki bezlerin, bayrak olan "vexillum" ile başladığı ve bayrak çalışmaları disiplinini ifade eden "vexillology" teriminin de buradan geldiği belirtilir. Bazı kaynaklarda da bayrağın ilk kez köşeli ve küçük olarak İspanyollar tarafından 6. yüzyılda kullanılmaya başladığı yazar.[5]

İslam tarihine bakıldığında İslam peygamberi siyah (ve bazen de beyaz sınırları olan siyah) bayrak kullanırken Halifeler Ebu Bekir ve Ömer kızıl bayrak; Emeviler beyaz bayrak kullanır. Abbasiler ise başkentlerini Şam'dan Bağdat'a taşırlarken İslam peygamberi Muhammed'in siyah bayrağını kullanırlar.

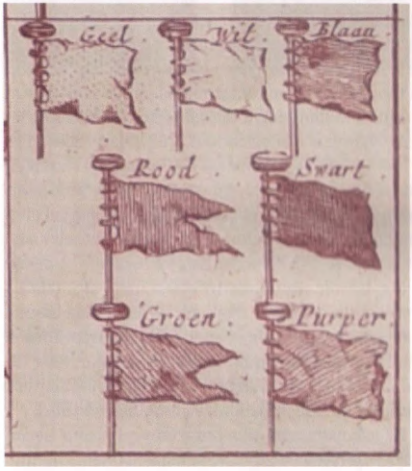
İlk bayrak kartları 1600'lü yılların ortalarında basılmaya başlıyor. Bunlar çoğunlukla siyah-beyaz baskı yapılıyor ve sonradan elle renklendiriliyor. Renklendirme belirli esaslara göre yapılıyor. Genellikle kartların altında bu açıklama yer almaktadır. Siyah beyaz basılan bu kartlardaki bayrakların renkleri konusunda mesela enine çizgi olan yerler kırmızı, nokta nokta olan yerler mavi gibi açıklamalarla nasıl boyanacağı verilmektedir

Fatımiler yeşil renk kullanırken Osmanlıların ilk ve uzun süre kullandıkları bayrakları kırmızıdır.[6]

DENİZLER DENİZİ AKDENİZ

Aslında bayrakların/sancakların ilk kullanıldığı yerler denizlerdi. Bayraklar, denizde seyretmekte olan bir geminin hangi ülkeye ait olduğu, ticaret mi yoksa savaş gemisi mi olduğu, gemideki en yüksek rütbeli kişinin kim olduğu ve nihayet hangi limanlardan geldiği bilgilerini veren simgeler olarak önem taşıyordu. Bunun başlıca nedeni ise 19. yüzyıl dahil ana ulaşım ve ticaret için denizlerin kullanılıyor olmasıydı. Tarihi eskiye giden İspanyol ve Hollanda'da olduğu gibi günümüzde dünyada kullanılan bayrakların bir kısmı, önce denizlerde kullanılmaya başlayıp sonradan ulusal bayrak haline gelmiştir. Dünya tarihinde «anahtar bayrak» olarak adlandırılan ve diğerlerine esin kaynağı olan bayraklar vardır. 1777'de yıldız ve çizgilerin kullanıldığı Amerikan Devrimi[7] (1775-1783) ile Fransız Devrimi (1789) modern bayrakların oluşumunda esin kaynağı oldular. Bayrakların ülkeleri ve onların halkının ortaya çıkışını temsil etmesi fikri de bundan sonra başlar. Üç renk bayrakların kaynağı, 1597 yılından itibaren denizlerde kullanılmaya başlayan (Felemenklerin "Prinsenvlag" dedikleri) Hollanda bayrağıdır. İspanya'dan bağımsızlık kazanma sürecinin, direnişin ve özgürlüğün simgesi olarak ortaya çıkar. Hollanda üç-renk bayrağı, Fransız üç-renk bayrağına esin kaynağı olduğu gibi Büyük Petro'nun Rusya için öngördüğü kırmızı, beyaz ve mavi bayrağın da esinlendiği örnektir.[8] Almanlar siyah, kırmızı ve altın (sarı) üç-renk bayrağı, 1813-14 yıllarında Fransa'dan kurtuluş mücadelesi verirken kullanmaya başlamıştı. Diğer birçok üç-renk bayrak da 1848 yılından itibaren ortaya çıkar. İtalyanlar da 1861'de Avusturya zulmüne karşı yeniden üç-renk bayrak seçerler.[9]

Bayrakların ortaya çıktığı deniz de Akdeniz'dir. Braudel'in Akdeniz'i bir toplumsal tarih öznesi olarak işlediği muhteşem *Akdeniz* eserinde de belirttiği gibi Akdeniz eski dünyanın medeniyet, kültür ve ticaret merkezidir. Roma dünyasında *Mare Magnum* yani Büyük Deniz veya *Mare Internum* yani İç Deniz ola-

rak adlandırılırken İmparatorluk döneminde *Mare Nostrum* yani Bizim Deniz olarak anılmaya başlar. Akdeniz günümüzde *Mediterranean* olarak adlandırılır. Bu isim de Roma döneminden kalmadır. Avrupa, Asya ve Afrika'nın ortasındaki bu denize verilen "Mediterranean" ismi etimolojik olarak "karaların ortasındaki (deniz)" anlamına geliyor. Coğrafi olarak da Roma İmparatorluğu'nun ortasında kalmıştır. Akdeniz, Trajan döneminde neredeyse M.S. ikinci yüzyıl başından itibaren bütün kıyıları fethedilerek bir Roma iç denizi (*Mare Internum*) haline gelmişti.

Akdeniz tarih boyunca yalnızca başlıca medeniyetlerin kesiştiği, ülkeleri birleştiren ve ticaretin yürütüldüğü değil, aynı zamanda Atlantik Okyanusu'yla bağı olan bir iç denizdi. Dolayısıyla Atlantik kıyısı üzerinden kuzeye ve güneye olan ticaretin de merkeziydi. Okyanusların bilinmezlikleri, tehlikeleri ve büyük hava olayları burada daha azdı. Her ne kadar korsanlık olmakla birlikte ticaret, okyanusların bilinmezliklerine göre daha bir güvenle yapılırdı. Dolayısıyla Akdeniz'in çevresine hakimiyet hem ticarî hem de askerî açıdan çok büyük önem taşır. Akdeniz'in tamamı, ilkin Roma İmparatorluğu dö-

neminde, ardından kısmen Doğu Roma ve Yeni Roma adıyla da bilinen Bizans İmparatorluğu ve nihayet Osmanlı İmparatorluğu döneminde hakimiyet alanı olmuştu. Kıyıların tamamına veya büyük kısmına tek bir ülkenin hakimiyeti ticaretin istikrarı açısından önem kazanmıştı.

Osmanlı döneminde Akdeniz'in çok büyük bir kısmı, (Ege, Marmara'nın bütün kıyıları ve Karadeniz) Osmanlı hakimiyetinde olmuştur. Akdeniz'e bir bütün olarak bakıldığında Fas'tan Adriyatik'in kuzeyinde Hırvatistan (Dubrovnik-Ragusa hariç) ve Venedik yakınlarına kadar Osmanlı'ya aitti. Akdeniz'in yanı sıra Ege, Marmara ve Karadeniz ticaretinin ve en az onlar kadar İpek ve Baharat yollarının ön plana çıkmasıyla birlikte haritacılık da önem kazanmıştı. Daha doğrusu ticaret ve haritacılıkta yaşanan ilerlemeler birbirini besleyen bir sürece dönüşmüştü. Elbette denizlerde seyrüsefer yapan gemilerin kimliği de önem kazanmaya başlıyordu. Hemen hemen 15. yüzyıldan itibaren Akdeniz dünyasında "nautical flag" adı verilen tanıtıcı deniz bayraklarının (işaret ve tanıtım simgelerinin) kullanılmaya başladığına dair bazı bilgiler vardır. Akdeniz dünyasında 17. yüzyıldan itibaren seyir halinde olan bir gemideki bayrakların; geminin ait olduğu ülkeyi, bağlı olduğu veya ticaret yaptığı şehri, limanı, kaleyi; geminin ticari veya askeri bir gemi olup olmadığını; gemide bulunan en yüksek rütbeli kişiyi gösterecek tarzda bir standarda kavuşmaya başladığı görülmektedir. Denizcilerin deniz ticaretinin kullanımı için ilk "nautical flag" adı verilen deniz bayrak tablolarının da 16. yüzyıl sonundan itibaren önce el çizimi ve "yazma" olarak; sonra tahta, bakır veya taş basma olarak hazırlandığı ve satılarak denizciler tarafından gemilerde kullanılmaya başladığı görülür.

Bu aşamada hem dünya tarihi ve Akdeniz açısından hem de bayrak tarihi açısından iki önemli dönüm noktası tespit edilebilir. Bunlardan biri 13. yüzyılda başlayan ve 15. yüzyılda yaygınlaşan el yapımı ve sonra baskı harita yapımının yaygınlaşmasıdır. Artık eskisine göre daha isabetli haritalar çizilmektedir. Akdeniz ticareti dış dünyalara açılmıştır. Amerika'nın da keşfedilmesi ve dünyayı yuvarlak olarak kabul eden haritaların üretilmeye başlaması uzun menzilli ticareti mümkün kılmıştır. Böylece sömürgecilik çağı da başlamıştır. İkinci büyük dönüşüm ise 19. yüzyılda buharın keşfi ve buharlı gemilerin denizlerde yüzmeye başlamasıyla yaşanır. Hâkim ekonomik tarz olan kapitalizm artan ve yoğunlaşan ticaretle sömürgecilikten emperyalizme evrilecektir.[10]

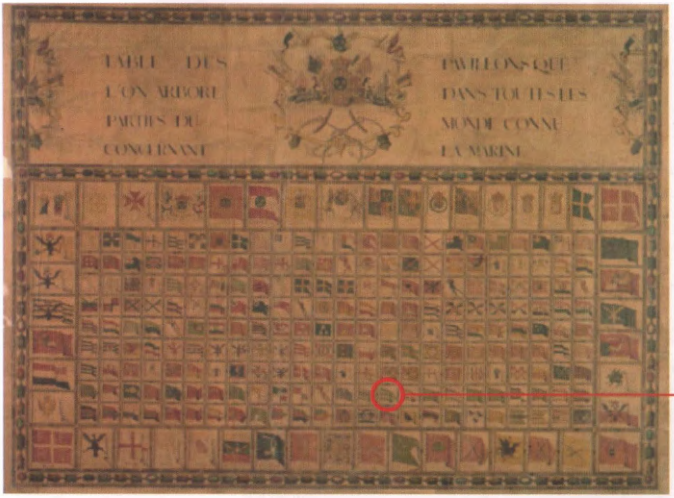
Eski Akdeniz dünyasında çok erken dönemlerden itibaren kıyı bilgisine dayanan el yapımı çizim haritaların kullanıldığı görülür. Bu haritalar 12. yüzyıldan itibaren yaygınlaşmaya, basım teknolojisinin ve matbaanın gelişmesinden itibaren de (bakır, tahta, taş...) baskı olarak yaygınlaşmaya başlar. Yeni topraklar, adalar keşfedildikçe eski haritalara yeni yerler eklenmiş ve böylece haritalar güncellenmeye başlamıştır. İşte bu haritalarda 14. yüzyıldan itibaren Osmanlı, *Turcicumi*, *Türcia*, *Turkiye*, *Türkie* gibi adlarla isimlendirilmeye; Akdeniz dünyası haritalarında Latince "Türk" ifadesi kullanılmaya ve yaygınlaşmaya başlamıştır.

Günümüzde kullandığımız ay-yıldızın bayraklarda bir simge olarak sürekli ve düzenli bir şekilde ne zamandan beri kullanıldığını tam tarih olarak kesinleştirmek kolay değildir. Ancak genel kanı III. Mustafa döneminden itibaren ortaya çıkmaya başladığı, I. Abdülhamid ve III. Selim dönemlerinde sancaklarda hilalin yanında sekiz köşeli yıldızın[11] yani ay-yıldız simgesinin daha sık görülmeye başladığı yönündedir.[12] II. Mahmut döneminde ise ay-yıldızın artık yerleştiği ve kalelere, hükümet dairelerine çekilmeye başladığı açıktır. Abdülmecid devrinden itibaren de millî bayrak olarak ay yıldızlı sancak kullanılmaya başlanır. Yalnızca bayrak olarak değil, bayrak ve sancakların takıldığı sopaların ucundaki alemlerde hilal yerine ay ve yıldızın birlikte kullanılmaya başlaması da 19. yüzyıl sonu - 20. yüzyıl başında görülür.[13] II. Abdülhamid devrinde, 1870'lerin sonunda, yıldızın 5 köşeli olarak kullanılmaya başladığı görülür.[14]

Daha önce belirttiğim gibi, buharlı gemilerin yaygınlaşmasıyla uzun menzilli ticaretin ve savaş gemilerinin üretimi hızla artmaya başlar. Ana ulaşım ve ticaret yolunun denizler olduğu düşünülürse, bu devletlerarası ilişkilerin de hızla gelişmesi demektir. Limanlara giren gemi sayılarıyla tonajlarına dair rakamlara bakıldığında 19. yüzyıl boyunca yaşanan dramatik değişim çarpıcı bir şekilde görülür. Ticaret ve savaş gemilerinin çoğaldığı bir dönemde denizdeki gemilerin ne tür gemiler olduğunu anlamak, gemilerin birbirleriyle olduğu kadar karayla haberleşmesi ve birbirini tanıması da çok önem taşımaya başlamıştır. Adeta ortak bir dile ihtiyaç duyulur. Farklı kültür ve dillere sahip devletlerin gemilerinin birbiriyle ve karayla haberleşmelerini sağlamak için bir işaret dili/alfabesi ihtiyacı ortaya çıkar. Bu aşamada İngiltere'de 1855 yılında bir işaret defteri düzenlenir.[15] Bu işaret defteri kısa sürede devletlerarası bir denizcilik dili haline dönüşecektir.[16] Türkiye'nin ticari bayrağı da bu sıralarda yayımlanmıştır.[17] Bayrakların bir standarda kavuşması 19. yüzyıl sonundadır. 1898 yılında Washington'da Devletlerarası Denizcilik Kongresi toplanmıştır. O zamana kadar değiştirilmiş ve iyileştirilmiş olan işaret defteri, İngiltere Deniz Ticaret İdare Kurulu tarafından kurulan komisyonca genel haberleşme amaçlarına uygun cümle ve kelimeleri kapsayan bir Devletlerarası İşaret Defteri Defteri'ne dönüştürülmüş oluşturulmuş ve bu defter diğer devletler tarafından olduğu gibi Osmanlı Devleti tarafından da Ocak 1902 tarihinde kabul edilerek resmî olarak uygulamaya konulmuştur. Bu tarih Osmanlı Devleti'nin sancaklarının da bir kez daha şekillendiği ve diğer devletlere iletildiği yıl olmuştur.[18]

İZMİR'İN BİR DÜNYA ŞEHRİ OLARAK ORTAYA ÇIKIŞI

Orta Çağ biterken İzmir eskisi gibi küçük bir liman kenti olmaktan çıkmaya, Akdeniz'in belli başlı limanlarından biri olmaya; bir başka deyişle bir dünya şehri olarak parlamaya başlamıştır. Buna uygun olarak

İzmir'in bayrağı ilk kez 1600'lü yılların sonu ve 1700'lü yılların hemen başında Fransa'da yayınlandığı kabul edilen Table des pavillons que l'on arbore dans toutes les parties du monde connu concernant la Marine adlı eserde yayınlanmıştır.

bayrağı olan ender şehirlerden birisi olacaktır. Kendisi için seçtiği bayrak 20. yüzyıla kadar kullanılacaktır.

Denizlerde kullanılan bayraklar 17. yüzyılın ortalarından itibaren yaygınlaşmaya başlıyor. Bayrakların deniz ticaretiyle uğraşan liman şehirleri, şehirlerin meclisleri ve tüccarlar tarafından şekillendirildiği açıktır. Benim görebildiğim kadarıyla ilk kullanılan bayrak atlaslarından/kartlarından biri 1650'li yıllara tarihlenmektedir. İlk kez Osmanlı bayraklarının da görüldüğü bu ilk bayrak tablolarından biri Fransızca yayımlanan *Table, Des Pavillons, Quil'On Arbore Dans toute les Parties du Monde* başlığını taşır. Bu tabloda Osmanlı bayrakları yer almakta ama İzmir bayrağı görülmemektedir. Aynı şekilde 1686'da basılan *Table des pavillons que l'on arbore dans toutes les parties du monde connu, consernant la marine = Nieuwe Tafel van al de zee-vaarende vlagge des weereltsˢ¹⁹* ve 1687 yılında Fransızca yayımlanan *Dictionnaire des termes propres de marine, Par M. [Nicolas] Desroches, Officer des Vaisssseaux du roy. Avec les pavillons et les enseignes que chaque nation porte à la merˢ²⁰* ve özellikle 1693 tarihli *Le Neptune Francois, ou Atlas Nouveau des Cartes Marines. Levees et Gravees par ordre expres du Roy. Pour l'usage de ses armees de Merˢ²¹* yine Osmanlı bayraklarının olduğu ama İzmir bayrağının olmadığı eserlerdir. 1695 yılında Felemenkçe yayımlanan ve Carel Allard'ın hazırladığı *Nieuwe Hollandse scheeps-bouw, waar in vertoond word een volmaakt schip, met alle des zelfs uitterlyke deelen ... benevens de afbeeldingen van alle de voornaamste vlaggenˢ²²* adlı eserde sayfa 31 ve 32'de çizim 79, 80 81 ve 82 olarak Türk bayrakları verilmiştir. Ayrıca 82 çizim içinde Amsterdam, Bergen, Hamburg, Bremen, Kudüs, Livorno gibi şehirlerin de bayrakları görülür. Denizlerde kullanılan Türk bayraklarının olduğu ama İzmir bayrağının henüz tarih sahnesine çıkmadığı bir örnek de yine Felemenkçe yayımlanan, Pieter Schenk gibi bir bayrak tablosu ustasının hazırladığı *Table des Pavillons que l'on arbore dans toutes les Parties du Monde Connu, Consernant la Marine/Nieuwe Tafelvan al de Zee-Vaarende Vlagge des Weereltsˢ²³* başlıklı eserdir.

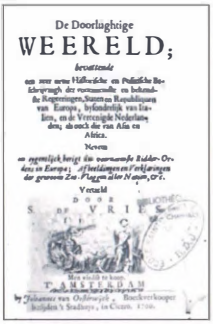
İZMİR'İN BAYRAĞI TARİH SAHNESİNDE

İzmir'in Bayrağı Arzı Endam Ediyor ve Seyrüsefere Çıkıyor: 1699/1700-Smirna

Aşağıda seçilmiş bazı tarihler için İzmir'in bayrağına değineceğim. İzmir'in bayrağı 5 yatay çizgiden oluşmaktadır. Birinci, üçüncü ve beşinci çizgiler yeşil; ikinci ve dördüncü çizgiler beyazdır. Başlangıcından 20. yüzyıla kadar bu renkler değişmeden kullanılmıştır.

İzmir'in bayrağı ilk kez 1600'lü yılların sonu ve 1700'lü yılların hemen başında Fransa'da yayımlandığı kabul edilen *Table des pavillons que l'on arbore dans toutes les parties du monde connu concernant la Marine* başlıklı eserde yayımlanmıştır.[24] Farklı arşiv ve kütüphanelerde farklı yıllara tarihlenmektedir. Bazı arşiv kayıtlarında 17. yüzyıl olarak (1600'lü yılların ikinci yarısına) tarihlendiği gibi kimi araştırmacılar bunun kesinlikle 18. yüzyıla ait olduğunu ve hatta 1714'te tahta geçen İngiltere kralı I. George dönemine ait olduğunu belirtmektedirler. Aşağıdaki bayrak tablosunda biraz flu olarak İzmir'in bayrağının tarih sahnesine çıktığı görülmektedir.

En azından tam 1700 yılı itibarıyla artık İzmir'in bayrak kullandığını biliyoruz. *De Doorlughtige Weereld; bevattende een zeer nette Historische en Politische Beschrijving der voornaemste en bekendste Regeeringen, Staten en Republiquen van Europa, byfonderlijk van Italien, en de Vereenigde Nederlanden; als oock die van Asia en Africa* başlıklı 1700 yılında basılan kitabın 503. sayfasında denizcilikte kullanılan "Scheeps Vlaggen" Gemi Bayrakları başlığı altında İzmir şehri de zikredilmekte ve Türk bayrağı kullanmakta olduğunun altı şu ifadeyle çizilmektedir: "SMIRNA: Gebruyckt Turcksche Vlaggen"[25]

De Doorlughtige
WEEREID;
TURCKYEN.
SMIRNA.
JERUSALEM.
BARBARYEN.
ALGIER en TUNIS.

1720-Smirna

Hollandalı bir harita yayımcısı olan Gerard van Keulen (1678-1726) tarafından 1720 civarında (bir başka kaynağa göre 1700'de)[28] hazırlanan ve 1728'de[29] tekrar basılan Felemenkçe, Fransızca ve İngilizce başlığı ile hazırladığı bayrak kartında İzmir'in bayrağı yer almaktadır.

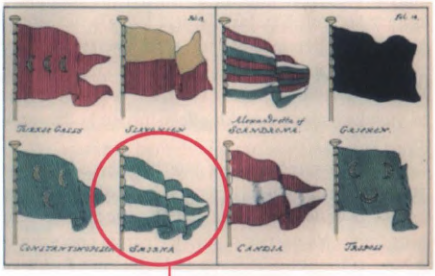
1737: Pavillon de SMIRNE V. de Turquie

1737'de yayımlanan *La connoissance des pavillons ou bannieres que la plûpart des nations arborent en mer Comme sont ceux d'Angleterre, d'Ecosse & d'Irlande, des Provincesunies, des PaysBas* başlıklı kitapta İzmir bayrağı yer alır. Bir örneği Bibliothèque Nationale'de[30] bulunan Fransızca kitapta İzmir bayrağı, "Pavillon de SMIRNE V. de Turquie" adıyla yer almıştır.

YUKARIDAKİ DE DOORLUGHTIGE WEEREID; ADLI VE 1700 YILINDA BASILAN KİTABIN 503. SAYFASINDA DENİZCİLİKTE KULLANILAN "SCHEEPS VLAGGEN" GEMİ BAYRAKLARI BAŞLIĞI ALTINDA İZMİR ŞEHRİ DE ZİKREDİLMEKTE VE TÜRK BAYRAĞI KULLANMAKTA OLDUĞUNUN ALTI ŞU İFADEYLE ÇİZİLMEKTEDİR: "SMIRNA: GEBRUYCKT TURCKSCHE VLAGGEN"

1705: Nieuwe Hollandse Scheeps-Bouw-Smirna

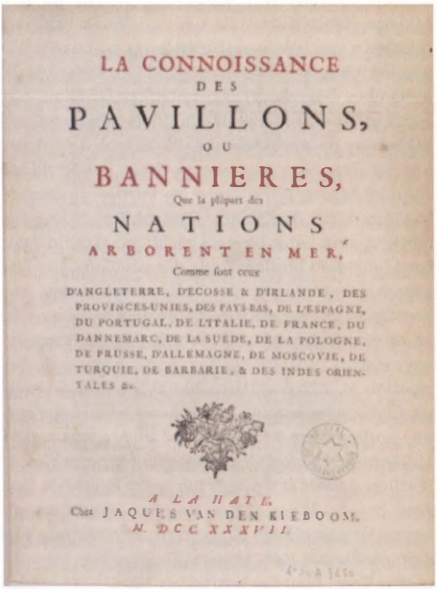
İzmir'in bayrağı ilk kez 1705 tarihli Carel Allard'ın hazırladığı Amsterdam'da Felemenkçe yazılan bir kitapta elle renklendirilmiş olarak yer almıştır.[26] Bu kitabın 14. şekil sayfasında İzmir bayrağı görülmektedir. Eser *Niewe Hollandse Scheeps-Bouw, vertoonende een volmaakt schip* şeklinde başlayan uzun bir başlığa sahiptir.[27]

1711: Smirna-Amsterdam

18. yüzyılın ünlü ve önemli bayrak kartı ustası Peter Schenk the Elder (1660-1711) bakır baskı bayrak atlası hazırlar. 1711'de Fransızca ve Felemenkçe başlıkla hazırladığı ve Amsterdam'da bastırdığı bayrak atlasında (boyutları 50.8 x 58.42 cm) İzmir bayrağı «Smirna» adıyla yer almıştır. Bu bayrak atlası yeni İngiltere bayrağının da ilk görüldüğü atlastır.

LA CONNOISSANCE
DES
PAVILLONS,
OU
BANNIERES,
Que la plûpart des
NATIONS
ARBORENT EN MER,
Comme sont ceux
D'ANGLETERRE, D'ECOSSE & D'IRLANDE, DES PROVINCES-UNIES, DES PAYS-BAS, DE L'ESPAGNE, DU PORTUGAL, DE L'ITALIE, DE FRANCE, DU DANNEMARC, DE LA SUEDE, DE LA POLOGNE, DE PRUSSE, D'ALLEMAGNE, DE MOSCOVIE, DE TURQUIE, DE BARBARIE, & DES INDES ORIENTALES &c.
A LA HAYE,
Chez JAQUES VAN DEN KIEBOOM,
M. DCC. XXXVII.

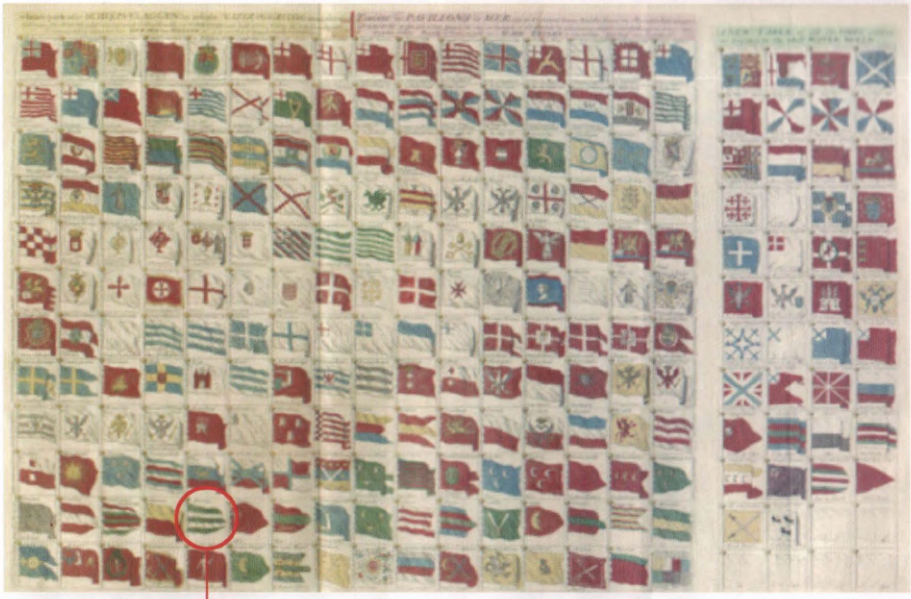

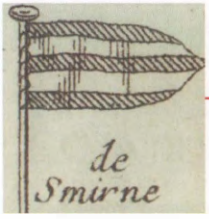
Fransızca ismi *Tableau des Pavillons de Mer, qui se trouvent dans tous les lieux du Monde Aquatique Augmenté de 50 qui n'ont jamais été mis en lumière et Corrigé de plusieurs fautes essentielles, qu'on trouve dans Les autres éditions. Recueilly et donne au public par P. SCHENK: à Amst. sur le Vygendam: Avec Privil 1711*

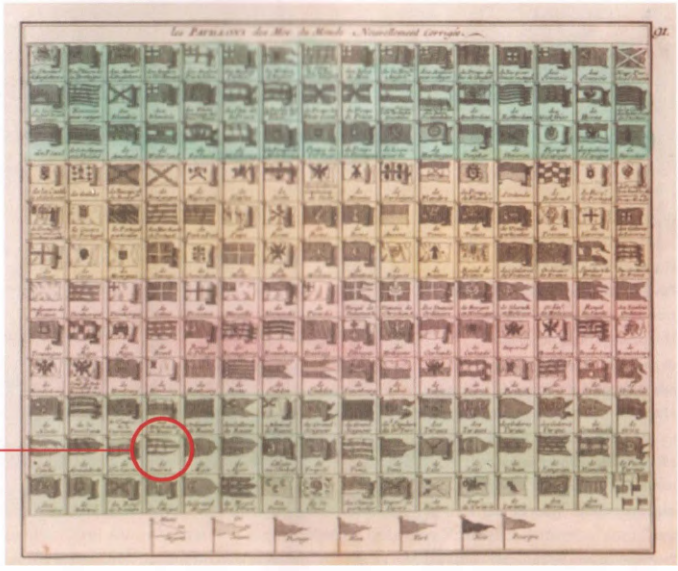
Felemenkçe ismi *Schouwpark aller Scheeps vlaggen des geheelen Water Waerelds; vermeerderd met ruim 50 nieuwe, noolt voor dezen int Licht gebracht; en verbeterd van veele grove fouten byde anderen begaan Te samengesteld en uitgegeven door Pieter Schence, te Amsterdam. op den Vygendam, 1711*

Schouw-park aller SCHEEPS-VLAGGEN des geheelen WATER-WAERELDS; vermeerderd Met ruim 50 NIEWE, nooit voor dezen in 't Licht gebrachte; en VERBETERD van veele grove fouten bij de anderen begaan. Te samengesteld en uitgegeeven door GERARD van KEULEN / TABLEAU des PAVILLONS de MEER, qui se trouvent dans tous les lieux du MONDE AQUATIQUE- / AUGMENTÉ / A NEW TABLE of all the SHIPS collors / or Ensings in the Wholl WATER WORLD. (Amsterdam: Tarihsiz ama 1720 yılına tarihleniyor] 20 x 30 in (50.8 x 76.2 cm) (Maritiem Museum Rotterdam)

1750: Les pavillons des mer du Monde Nouvellement Corriges

1750'de yayımlanan *Les Pavillons des Mer du Monde Nouvellement Corriges*[31] başlıklı eserde İzmir bayrağı yukarıdaki gibidir.

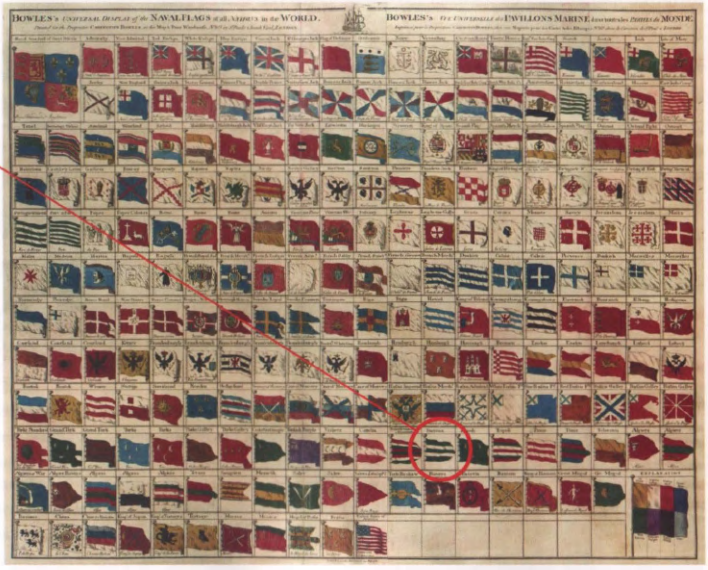
1783: Bowle's Universal Display of the Naval Flags of all Nations

Bowles'un İngilizce, Fransızca ve Almanca olarak 17 Mayıs 1783 tarihinde Londra'da bastırdığı Bayrak Atlasında da İzmir bayrağı görülür.

1808: Halis Efendi Albümü - Osmanlı Kaynağında İlk İzmir Bayrağı

İzmir'in bayrağı bir Osmanlıca kaynakta ilk kez 1808 yılında yer alır. Kaynak, Deniz Müzesi Arşivinde bulunan yazma kitaptır. *Bayrak ve Sancak Albümü* başlığını taşıyan yazma çizim hem dönemin bayraklarını hem de Osmanlı'nın III. Selim döneminde kullanılan bayrakların çizimini içermektedir. Bayrak albümü, Deniz Müzesi Arşivinde "Asar-ı Atika" kaydıyla Dem. No: 986 olarak muhafaza edilen eserdir. (Eski yer

Bowles's universal display of the naval flags of all nations in the world. Printed for the proprietor Carington Bowles, at his Map & Print Warehouse, No. 69 in St. Pauls Church Yard, London.
Bowles's vue universelle des pavillons marine dans toutes les parties du monde. Imprimée pour la proprietaire Carington Bowles, chez son Magazin pour des Cartes & des Estampes, No. 69 dans la Cimètiere de St. Paul a Londre.

İZMİR BAYRAĞININ YER ALDIĞI İLK OSMANLICA ESER: İZMİR'İN BAYRAĞI BİR OSMANLICA KAYNAKTA İLK KEZ 1808 YILINDA YER ALIR. YAZMA ESER, DENİZ MÜZESİ ARŞİVİNDE BULUNMAKTADIR. "BAYRAK VE SANCAK ALBÜMÜ" ADIYLA KAYITLI ESERDE HEM DÖNEM DEVLETLERİNİN BAYRAKLARI HEM DE OSMANLI'NIN III. SELİM DÖNEMİNDE KULLANILAN BAYRAKLARIN ÇİZİMİ VARDIR. [BAYRAK VE SANCAK ALBÜMÜ, DENİZ MÜZESİ ARŞİVİ "ASAR-I ATİKA" DEM. NO: 986]

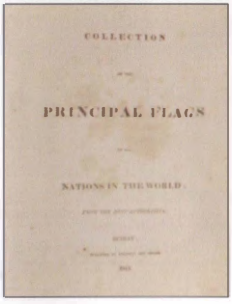

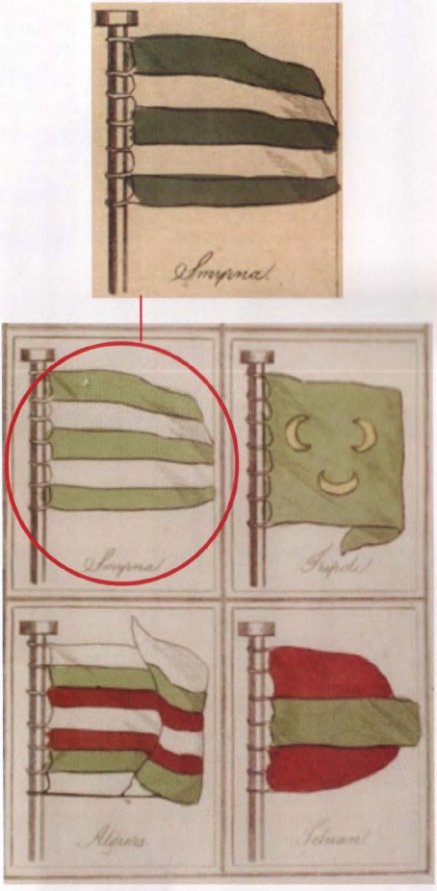
İzmir Bayrağı: Bayrak ve Sancak Albümü,
Deniz Müzesi Arşivi "Asar-ı Atika" Dem. No: 986

numarası üzeri çizilmiş olarak şöyle yer alır: No. 3199 35-34 Esas Numarası: 3199). Eserin iç kapağında Osmanlıca olarak çok silik bir şekilde şu bilgiye yer verilmiştir: "Sultan Selim-i Sâlis zamanından kalma atik sancak albümü".

1813 -A Collection of the Principal Flags of all Nations

A Collection of the Principal Flags of the Nations of the World, From the Best Authorities, (Bungay (Suffolk): Brightly & Childs, 1813) adlı eserde İzmir

(Smyrna) bayrağı yer almaktadır. Bu eser James Barclay'in hazırladığı *A Complete & Universal Dictionary of the English Language* başlıklı esere bir ek olarak hazırlanmıştır.[32]

1820: Prospetto generale delle bandiere

Luigi Rossi'nin, *Prospetto generale delle bandiere che si inalberano a bordo dei bastimenti di guerra e mercantili di tutte le nazioni all'epoca del primo Giugno 1820*[33] [Batelli e Fanfani (printer)] başlıklı eserinde

"Porta Ottomana" alt başlığı altında 3 numarada şu ifade yazar: "Detta di Smirne" yani İzmir'in bayrağı.

1829: Moderne Politik - Flagge von Smÿrna

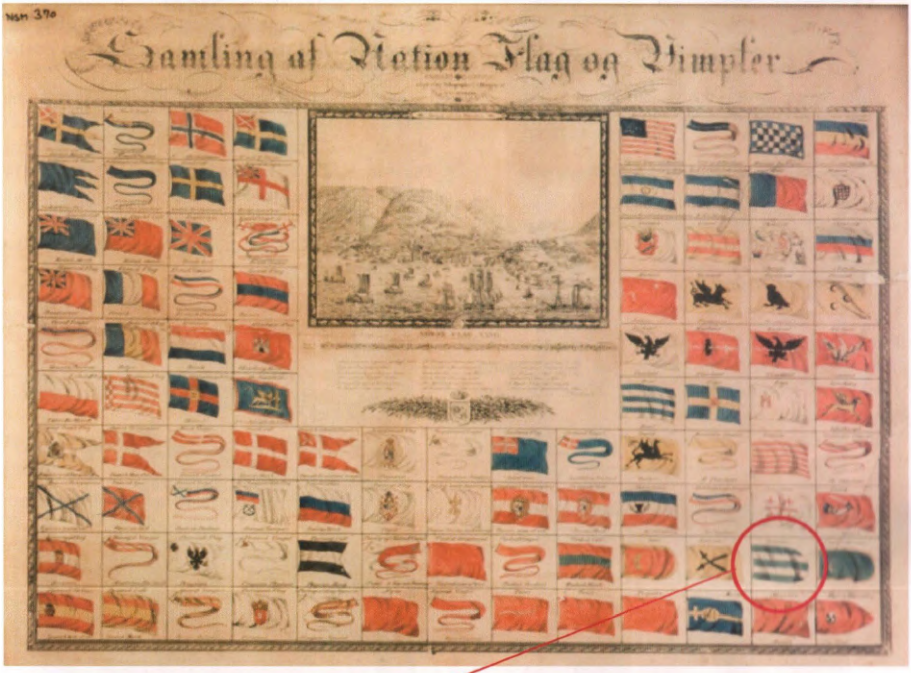
Karl Vollgraff, *Moderne Politik oder über die Verhältnisse der modernen Staten untereinander so wie die praktischen, historischen und rechtlichen Principien der Beherrschungs-, Verfassungs- und Verwaltungs-Formen im modernen Abendlande* überhaupt (Geissen: Fwerber, 1829) s.741'de Zur Glaggen-Charte başlığı ile ek olarak verilmiştir. İzmir bayrağı "Afrikanische und Asiatische Flaggen" başlığı altında "Flagge von Smÿrna" (İzmir Bayrağı) adıyla yer almaktadır.

Kitabın ilk cildi *Die Systeme Der Praktischen Politik Im Abendlande* (Geissen: Fwerber, 1829) adıyla yayımlanmıştır.

1945 TARİHLİ SAMLING NATION FLAG OG VIMPLER (ULUSAL BAYRAKLAR VE FLAMALAR KOLEKSIYONU) BAŞLIKLI BAYRAK ATLASINDA İZMİR BAYRAĞI DA AŞAĞIDAKİ GİBİ YER ALMIŞTIR.

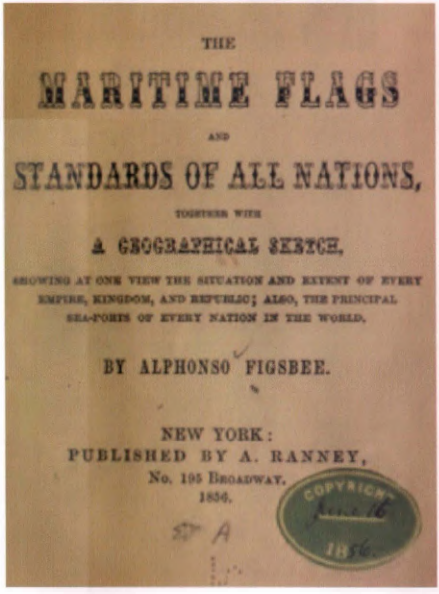

1845: Samling Nation Flag og Vimpler 1845

Samling Nation Flag og Vimpler 1845
Med bilde av 'Bergen Seet Fra Søesiden'. Adskillige skib av forskjellig slag på Vågen. Under: Norsk Flag Sang´a C.N. Schwach, tekst og melodi
Innskrift : G.C.C.W. Prahl, Bergen

1856: The Maritime Flags and Standards of all Nations

Alphonso Figsbee tarafından kaleme alınan, *The Maritime Flags and Standards of all Nations, together with a Geographical Sketch Showing at One View The Situation and Extent of Every Empire, Kingdom, and Republic; Also, The Principal Sea-Ports of Every Nation in The World* (New York: Yayımlayan A. Ranney, 1856) başlıklı kitapta İzmir bayrağı yer almakta ve altında şu bilgi bulunmaktadır: "SMYRNA, an ancient city and seaport of Asia Minor, the greatest emporium of W. Asia, on the W. side of the Meles, a small stream a t the bottom of the Gulf of Meles."

THE

MARITIME FLAGS

AND

STANDARDS OF ALL NATIONS,

TOGETHER WITH

A GEOGRAPHICAL SKETCH,

SHOWING AT ONE VIEW THE SITUATION AND EXTENT OF EVERY EMPIRE, KINGDOM, AND REPUBLIC; ALSO, THE PRINCIPAL SEA-PORTS OF EVERY NATION IN THE WORLD.

BY ALPHONSO FIGSBEE.

NEW YORK:
PUBLISHED BY A. RANNEY,
No. 195 Broadway.
1856.

1870: Flaggenkarte Aller Völker

Flaggekarte Aller Völker (verlag van Wilh jowien, Hamburg), Lith. Anst. v. Ferdinand Svchlotke, Hamburg.

British Library Nadir Eserler 999.(99.)

1903: Ahmet Muhtar Paşa Feth-i Celil-i Konstantiniye

İzmir'in bayrağı Osmanlıca olarak ikinci kez Ahmet Muhtar Paşa'nın *Feth-i Celil-i Konstantiniye* başlıklı eserinin yayımlanmamış ikinci cildinin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kitaplığı'ndaki yazma nüshasında sayfa 333'de bulunmaktadır.[34]

Yazma için hazırlanan sayfanın üstünde "Yüz Sene Evvelki Osmanlı Bayrakları" yazmaktadır. Sayfanın altında köşeli parantezle verilen bilgide, "Meşhur 'Diderot'un takriben bir asır mukaddem Fransa'da tabettirmiş olduğu Ansiklopedi'den muktebestir." yazmaktadır.

İzmir bayrağının altında «İzmir Şehrine Mahsus» yazısı okunmaktadır.

SİGARA BAYRAK KARTLARI

1887/1888: Allen & Ginter, City Flags, 1888, Smyrna, Turkey

Smyrna,[35] from the City Flags series (N6)
Yayınlayan: Allen & Ginter Cigarettes Brands
Boyutlar: 2 3/4 x 1 1/2 in. (7 x 3.8 cm)

Big Run Cigarros Tobacco Cards - Flags of All Nations

1910-City of Smyrna-Scrap Iron-Flags of All Nations[36]

DİPNOTLAR

1 "Bayrak", Hasan Eren, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1999) 2. Baskı içinde, s. 44-45.
2 "Sancak", Hasan Eren, Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü (Ankara: Bizim Büro Basımevi, 1999) 2. Baskı içinde, s. 355.
3 M. Fuad Köprülü, "Bayrak", İslâm Ansiklopedisi Cilt:2 (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1979) 5. Baskı, s.418; "Sancağımız", s. 44
4 Gabriella Elgenius, "The Origin of European National Flags", Thomas Hylland Eriksen and Richard Jenkins (Ed.), Flag, Nation and Symbolism in Europe and America (New York: Routledge, 2007) s.26
5 Haydn's Dictionary of Dates Relating to All Ages And Nations: For Universal Reference (London: Edward Moxon and Co., 1866) s. 303. Bu eser, bayrağın ilk kez kâğıt ve küçük olarak İspanyollar tarafından 6. yüzyılda kullanılmaya başladığını kaydeder.
6 Gabriella Elgenius, "The Origin of European National Flags", s.20-27 ve s.29 dn/10.
7 Amerikan bayrağı ile ilgili bkz. Jonathan Leib And Gerald Webster, "Rebel with(out) a Cause? The Contested Meanings of the Confederate Battle Flag in the American South", Thomas Hylland Eriksen and Richard Jenkins (Ed.), Flag, Nation and Symbolism in Europe and America (New York: Routledge, 2007), s.31-52. Ayrıca bkz. H. A. Ogden (Compiled and Illustrated) Our Flag and Our Songs; A Brief Story of The Origin and Life of The United States Flag with Selection of the Songs that Have Inspired the Nation in War and Peace (New York: Edward J. Clode 1917) s.26-27.
8 Flags (New York: DK Publisng Inc. 1997), s. 5-6. Gabriella Elgenius, "The Origin of European National Flags", s.23.
9 Gabriella Elgenius "The Origin of European National Flags", s.25.
10 Eski haritaları bir araya getiren kitapların buharlı gemilerin keşfinden sonra 19. yüzyılda ortaya çıkması ve artması tesadüf değildir. Bu konudaki ilk kitap 1849'da Portekizli coğrafya tarihçisi Manuel Francisco de Barros e Sousa de Mesquita de Macedo Leitão e Carvalhosa e tarafından hazırlanan Essai sur l'histoire de la Cosmographique et de la Cartographie pendant le moyen age, et sur les progrés de la Géographie aprés les grandes découvertes du XV siécle, pour servir d'introduction et d'explication à l'Atlas composé de mappemondes et de portulans, et d'autres monuments géographiques depuis le VI siécle de notre ére jusqu'au XVII, (Paris: Cilt I, 1849; II, 1850; III, 1852.) adlı eserdir.
11 M. Fuad Köprülü, "Bayrak", s. 418.
12 Fevzi: s. 33-34.
13 Hülya Tezcan ve Turgay Tezcan, Türk Sancak Alemleri (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1992), s. 80 ve 115; ayrıca resim 57 ve resim 58.
14 İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı Arşivi Albüm (Alb_000046_191)
15 1904 yılında Beyn-el-düvel İşaret Defteri'ni Türkçeye çeviren Kolağası Mehmed Salih devletlere dair bayrakların nasıl ortaya çıktığını şöyle anlatır: "Bilcümle milel-i mütemeddine efradı beyninde münasebat-ı umumi yeyi edvar-ı sâlifeye kıyas kabul etmez derecede tenevvü ve tevsii eden asr-ı hazırın icabat-ı terakki-perverânesinden olarak her hangi bir devlet sancağı altında süfün-i harbiye ve ticariyenin mürur ettiği sevahilde bulunan işaret mevkileri'yle açık denizlerde tesadüf ettikleri süfün-i harbiye ve ticariye ile muharebe edebilmek için ihtilaf- elsine müşkilatını izale edecek ve adeta lisan-ı umumi yerine geçecek bir usul vaz ve istimaline lüzum ve ihtiyaç görünmekle 1855 tarihinde İngiltere devleti tarafından o tarihteki ihtiyacın derecesinegöre bir işaret defteri tanzim ve sairdüvel-i bahriye tarafından dahi hesab-ül-lüzum kabul edilmekle istimali tamim olunmuştu."
16 Semavi Eyice, "Ay-Yıldızın Tarihi", Tarih Enstitüsü Dergisi Prof. Dr. İbrahim Kafesoğlu Hatıra Sayısı, No: XIII (1983-1987), s. 31-66.
17 Henry J. Rogers, Roger's American Code of Marine Signals (Baltimore: Henry J. Rogers Co., 1855) s. 4-5 ve plate 10.
18 Beyn-el-düvel İşaret Defteri [1904 yılında yayınlanır. Milel- Muhtelife Sefaini Beyninde İstimal Olunmak üzere tertip olunmuştur.] (Mütercimi: Erkân-ı Harbiye Bahriye Kolağalarından Mehmed Salih) [Ba-irade-i Seniyye Hazret-i Hilafetpenahi Daire-i Celile-i Bahriye'de Müteşekkil Komisyon-ı Mahsus tarafından tetkik ve tashih olunarak Matbaa-ı Bahriye'de tab' edilmiştir. 1322-1320-1904] (İstanbul: Matbaa-i Bahriye, 1320/1322/1904), s.1.
19 Amsterdam:1686. Bu tablo 1686-1719 tarihleri arasında defalarca basılmıştır. [Catalogo Bibliografico Trentino with ID number 6610260.]
20 Paris: Amable Auroy, 31 Aralık 1687.
21 Paris: Hubert Jaillot, 1693 ve Amsterdam:

Pierre Mortier, 1693-1700

22 Amsteldam (sic.): C. Allard, 25 Ocak 1695. [Koninklijke Bibliotheek, Nationale bibliotheek van Nederland] Felemenkçe.

23 Amsterdam: 1696. Eserde 139 renkli bayrak vardır.

24 "Plate of the ensigns that are flown in all parts of the known world concerning the navy. XVIIth century (XVIIe siècle.)" [Archives départementales des Yvelines et de l'ancienne Seine-et-Oise]. https://www.naviresnouvellefrance.net/html/vaisseaux2/tableau/pavillonmarine.html

25 Samuel Heinrich Schmidt en Simon de Vries- De Doorlughtige Weereld; bevattende een zeer nette Historische en Politische Beschrijving der voornaemste en bekendste Regeeringen, Staten en Republiquen van Europa, byfonderlijk van Italien, en de Vereenigde Nederlanden: als oock die van Asia en Africa (Amsterdam: Johannes vav oosterwijck, Boeckverkooper besijden't Stradhuys, in Cicero, 1700).

26 Oysa aynı kitabının 1695 tarihli ilk baskısı olan Nieuwe Hollandse scheeps-bouw, waar in vertoond word een volmaakt schip, met alle des zelf's uitterlyke deelen Met een verklaaring der naamen van dien; als mede van alle de touwen, Zylen benevens de af beeldingen van alle de voornaamste vlaggen isimli kitapta İzmir bayrağı yer alın amak tadır ve yalnızca Türk bayrağı belirtil mektedir. Buradan da yola çıkarak İzmir'in bayrağının 1600'lüyılların son birkaç yılında kabul edildiği ileri sürülebilir. Zira 1705'te Hamburg'da basılan Der Geöffnete See-Hafen başlıklı bir kitapta ise İzmir bayrağı resmedilmemiş ama bayrak kullandığı belirtilmiştir. Kitapta "der meisten nationen und Regenten schiffsflaggen" başlığı altında şu ifade yer alır: "Smirna Hat Türkische Flaggen" Bkz. Der Geöffnete See-Hafen: Worinnen nicht allein Der meisten Nationen und Regenten, ingleichen fürnehmer See- und Handels-Städte in allen Theilen der Welt gewöhnliche Schiff-Flaggen Und andere See-Zeichen/ Sondern auch Alle äusserliche und innerliche Theile eines vollkommenen Schiffes/ Nebst vielen Merckwürdigkeiten/ So wohl in einer deutlichen Beschreibung Als zierlichen Kupffer-Figuren anmuhtig zu erblicken (Hamburg: Ben Benjamin Schillern1705) s.28 Yer: Staatsbibliothek zu Berlin [http://resolver.staatsbibliothek-berlin.de/SBB000191A700000000]

27 Eserşu uzun adı taşımaktadır: Carel Allard, Nieuwe Hollandse Scheeps-Bouw, vertoonende een volmaakt schip, Met alle des zelfs uiterlyke deelen, met nommers verklaard; als mede't Afloopend Schip; voorts de Hollandse Admiraal op verscheide manieren; noch een Doorgesneede Schip Van de eerste rang; mitsgaders eenige Doorgesneede Scheepsdeelen (een Admiraltei's Jagt) (loaten, Sloepen, en in't verbygaan, de Engelse en Franse Admiraalen, 't Kielhaalen van Schepen, Ankers, Gally-schepen, verscheide Campasen, Quadrant, Nacht-wyser, Graad en Splgelboog; voorts allerhande Scheeps Vlaggen, Met haare Wapenen, Coleuren en Oorsprong. Als mede Een Beschrijving van't Bouwen en Toetakelen van allerly Schepen na de maat; verscheide Werktuigen, losse Scheepsdeelen. Scheeps Kraanen, te zaamen in ontrent 190 kopere Plaaten, naawkeurig en na de niewste manier verbeeld. Komt hier noch achter by De Manier om 't staande Want.. /Tezamengesteld door Carel Allard. Deel 1 - 2 u. 1 Beilage (in 1 Bd.). (Amsterdam: Carel Allard 1705)

28 Bunun Gerard van Keulen tarafından 1700 tarihinde hazırlandığı bilgisi de vardır. Hollanda-Amsterdam: 1700. http://www5.kb.dk/maps/kortsa/2012/jul/kortatlas/object79273/da/

29 http://www.viz.be/wetenschatten/beeldbank.php?album=8446&pic=43407

30 Kaynak ve kayıt numarası: Bibliothèque nationale de France, département Estampes et photographie, 4-IC-21 Notice d'ensemble : http://catalogue.bnf.fr/ark:/12148/cb33322444x

31 Paris:1750. 9 x 7.5 inches, George-Louis Le Rouge (1712-1790).

32 James Barclay (ed.), A Complete & Universal Dictionary of the English Language, Comprehending the Exploration, Pronunciation, Origin & [sic]Synonymics of Each Word; A Epitome of the History of England to the Present time; A Description of the Counties, Cities, & Market Towns of Great Britain and of the Kingdoms, States, Provinces & Cities of the Known World, with a variety of useful information - A New Edition enlarged, improved & adapted to the present state of Science (C. Brightly and E. Kinnersley as Brightly & Childes. 1813).

33 "Prospetto generale delle bandiere che si inalberano bordo dei bastimenti di guerra emercantili di tutte le nazioni all'epoca del primo giugno 1820" (1820). Prints, Drawings and Watercolors from the Anne S.K. Brown Military Collection. Brown Digital Repository. Brown University Library. https://repository.library.brown.edu/studio/item/bdr:405588/

34 Ahmed Muhtar Paşa, Feth-i Celil-i Konstantiniyye II. (Cild) (İstinsah:1321/1903) TY 5010 s.333 . Bu bayrak ilk kez İdris Bostan tarafından yayınlanmıştır. Bkz. İdris Bostan, Kürekli ve Yelkenli Osmanlı Gemileri (İstanbul: Bilge Yayınları, 2005) s.286. Aynı bayrak daha sonra İzmir'de yayınlanan Ege ve Balkan Araştırmaları Dergisi'nin Yaz 2015 tarihli ilk sayısının arka kapağında yayınlanmıştır. İzmir'de yayınlanan bu dergiye dikkatimi çeken APİKAM Müdürü Serhan Kemal Saygı'ya ve Erkan Serçe'ye teşekkür ederim.

35 Smyrna, from the City Flags series (N6) for Allen & Ginter Cigarettes Brands. Publisher: Issued by Allen & Ginter (American, Richmond, Virginia); Date: 1887; Medium: Commercial color lithograph; Dimensions: Sheet: 2 3/4 x 1 1/2 in. (7 x 3.8 cm); Classifications: Prints, Ephemera; Credit Line: The Jefferson R. Burdick Collection, Gift of Jefferson R. Burdick / Trade cards from the City Flags series (N6), issued in 1887 in a series of 50 cards to promote Allen & Ginter Brand Cigarettes.; Inscription: Printed text along upper edge of card: Smyrna. Printed text along lower edge of card: Allen & Ginter´s/ Cigarettes/ Richmond,/ Virginia Printed text on verso of card: City Flags/ One Packed in Each Box of/ Cigarettes/ [checklist of all 50 flags included in series]; Provenance: Jefferson R. Burdick; Donor: Jefferson R. Burdick

36 Bu kaynağa dikkatimi çeken Erkan Serçeye teşekkür ederim.

Tarih Vakfı Yurt Yayınları'ndan Mete Tunçay'ın çevirisiyle iki yeni kitap

SAVAŞAN TARAFLARIN GÖZÜYLE

BALKAN SAVAŞLARI

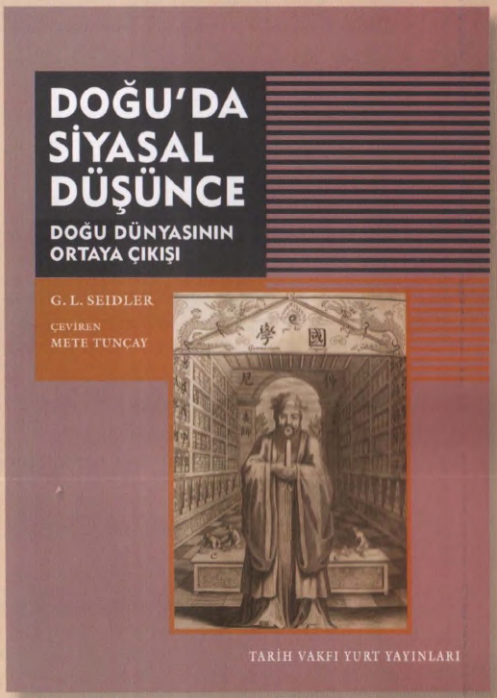
ALGILAR VE YORUMLAR

Sona erdiği andan günümüze, Balkan Savaşları bilimsel araştırmalar için popüler bir konu olmuştur. Ancak görmüş olduğu tüm ilgiye karşın, bu alanda yapılan araştırmalar tamamlanmış olmaktan çok uzaktır. Söz konusu anlaşmazlığın belgelenmesi ve anlaşılmasına katkıda bulunan elinizdeki bu yapıtta, yazar Igor Despot bu savaşlar sırasında yaşanan olayları aktarmakla kalmıyor, aynı zamanda bu olayları ilgili kültürel bağlamlarının ışığında inceleyerek Balkan tarihi boyunca ortaya çıkmış müttefiklikleri belirlemiş ya da çatışmaları alevlendirmiş olabilecek kültürel benzerlik ve farklılıklara da dikkat çekiyor.

DOĞU'DA SİYASAL DÜŞÜNCE

DOĞU DÜNYASININ ORTAYA ÇIKIŞI

Batılı siyasal düşünce tarihçileri, kendilerini sadece Batı Avrupa'daki toplumsal ve siyasal düşünceyi incelemekle sınırlandırdılar. Elinizdeki çalışma Doğu dünyasının gelişimini etkileyen büyük imparatorluklardaki siyasal düşünceleri inceleyerek bu sınırlılığın ötesine geçmeye çalışıyor. Seidler bunu, siyasal düşünceyi genel bir toplumsal ve ekonomik çerçeve içine oturtarak ve düşüncenin ortaya çıkış koşullarının, kökenlerinin ve tarihin seyrini nasıl etkilediğinin izini sürerek yapıyor. Batı Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'ndeki siyasal düşünce incelemelerindeki Doğu siyasal düşüncesinin ihmalini giderme teşebbüsü olan bu kitap bir anlamda tarihsel ufku derinleştirme çabasını temsil ediyor. Doğu siyasal düşüncesine ilişkin nesnel bir açıklama çerçevesi sunma gayretiyle hareket eden Seidler kitap boyunca sınıf mücadelesine ve siyasal düşüncenin sınıfsal niteliğine hususi bir önem veriyor.

Online Satış: http://dukkan.tarihvakS.org.tr/

Vakıf Merkezi
Sarıdemir Mah. Ragıp Gümüşpala Cad. No: 10
34134 Eminönü/İstanbul
Tel: (0212) 522 02 02 - Faks: (0212) 513 54 00
www.tarihvakS.org.tr - tarihvakS@tarihvakS.org.tr

Ankara İrtibat Bürosu
Selanik Caddesi Tankut İş Merkezi
No 82/30 06420 Kızılay Ankara
T (0312) 424 05 10 / 424 00 50

TARİH VAKFI

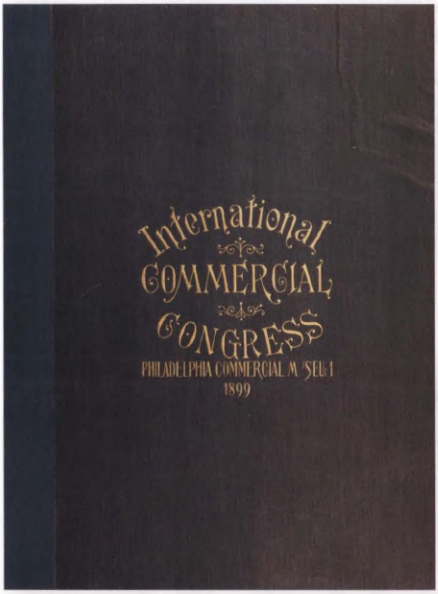
1899 Uluslararası Ticaret Kongresi ve İzmir Ticaret Odası

ERKAN SERÇE

1899'DA PHILADELPHIA'DA TOPLANAN ULUSLARARASI TİCARET KONGRESİ'NE DAVETLİ OLAN OSMANLI DEVLETİ, DİPLOMATİK GÖREVLİLER DIŞINDA BEŞ ÜYEYLE TEMSİL EDİLDİ. BU KATILIMCILARIN ÜÇÜ İZMİR TİCARET, SANAYİ VE ZİRAAT ODASI'NDAN GÖNDERİLDİ. KONGREDE İZMİR TİCARET, SANAYİ VE ZİRAAT ODASI GENEL SEKRETER GEORGES ASTHENIDHIS'İN KONUŞMASI; İZMİRLİ TİCARET ÇEVRELERİNİN, DÜNYA TİCARETİNDE LİBERAL AÇILIMLAR KONUSUNDAKİ TALEPLERİNİ DİLE GETİRMESİ AÇISINDAN İLGİ ÇEKİCİDİR.

19. yüzyılın sonlarında ABD, dünya ticaretine daha geniş ölçekte açılmak için arayışa girmişti. Bir yandan dünyanın dört bir yanında bulunan diplomatik temsilcilikleriyle piyasa araştırmaları yaparken diğer yandan ticari ilişkilerin önündeki sorunların aşılmasına yönelik toplantılar düzenliyordu. Bu çerçevede ABD'de Philadelphia Ticaret Müzesi'nin ev sahipliğinde ilki Ekim 1897'de düzenlenen Uluslararası Ticaret Kongresi önemli bir yer tutmaktadır. Hiç kuşkusuz bu kongreler aynı zamanda diğer ülkeler için de ABD ile ticari ilişkileri geliştirmek için bir fırsattı.

Uluslararası Ticaret Kongresi'nin ikincisi 1899'da gerçekleştirildi. 12 Ekim'de Philadelphia Ticaret Müzesi'nin geniş alanında, bu amaç için inşa edilmiş olan büyük kongre salonunda toplanan kongreye ABD'den eyalet valileri, büyük şehirlerin belediye başkanları ve büyük şirketlerin temsilcileri dışında Washington'dan büyük bir diplomatik heyet katıldı. Dünyanın dört bir yanından ülkelerin resmi hükümet temsilcileri, ticaret, sanayi ve ziraat odaları temsilcileri, büyük işletme sahiplerinden oluşan yüzlerce kişi kongreye davetliydi. Amerika Birleşik Devletleri ve temsil ettikleri ülke arasındaki ticari ilişkileri etkileyen hususları tartışmak için hazırlıklı gelecek olan bu kişi ve kurumlara, böylece Amerikan Ticaret Odası, Ticaret Kurulu gibi birçok kurum tanıtılmış olacaktı.[1]

Uluslararası Ticaret Kongresi konuşma ve tartışma metinlerinin yer aldığı kitabın kapağı

Hükümetleri tarafından resmen atanan ve yabancı ülkelerin ticari kuruluşlarınca gönderilen delegeler kongre boyunca Philadelphia şehrinin konukları olacaktı. Resmen kayıtlı delegelere ilaveten 20 bin yabancı işletme, kongreye ve fuara temsilci göndermesi için davet edilmişti.

Servet-i Fünun'un verdiği habere göre Osmanlı hükümetinin yanı sıra bütün vilayetlerin ticaret odalarına da davetname gönderilmişti. Bu davetnamede kongrenin asıl amacı, dünya üzerinde mevcut ticaret ve sanayi güçlerinin birbirleriyle mukayesesi, bu sayede her birinin gelişmesine yönelik düşüncelerin ortaya çıkması olarak tanımlanmıştı.[2]

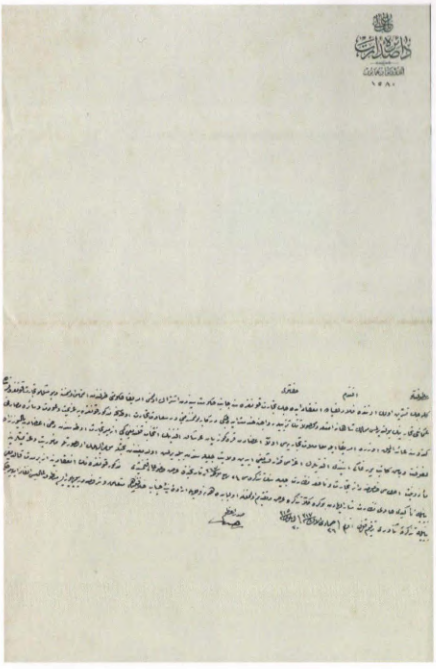
Kongre'ye katılan Osmanlı Devleti delegasyonunun başı, Osmanlı Devleti'nin ABD'deki büyükelçisi Fikri Münci Bey'di. Bürokrat olarak Ali Ferruh ve A. Rüstem beyler ona eşlik edecekti. Ayrıca Osmanlı Devleti Kongre'de 5 tüccar delegeyle temsil edilmekteydi ve bunlardan 3'ü İzmir Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odasındandı. İzmir Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası

Kongreye katılan ülkeler ve delegasyon başkanları listesi
Library of Congress

Genel Sekreteri Georges Asthenidhis; İzmir Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası Yönetim Kurulu üyeleri Avedis Avedikian ve Lagophete Baliozian. Diğer iki üye ise İstanbul Ticaret Odasından Arshag Karagheusian (Karagözyan) ve Giresun Ticaret Odasından Agop A. Veledian'dı.

Osmanlı Devleti'ni temsilen Kongre'ye kimlerin katılacağı İstanbul ve İzmir ticaret odaları yönetim kurullarında belirlendikten sonra Ağustos 1899'da Ticaret ve Nafia Nezaretine bildirilmiş, katılımcıların onaylanması ve gidiş-gelişleri için izin verilmesi sarayın onayına sunulmuştu. Ticaret ve Nafıa Nezareti-

Kongreye katılacaklar için izin verilmesinin talep edildiği Sadaret arzı

ne göre bu tür kongrelere Osmanlı tüccarlarının katılımı, Osmanlı mal ve ürünlerine rağbeti arttırabilirdi[3]. Gecikmeyle de olsa İzmir Ticaret Odasından Georges Asthenidhis ve Lagophete Baliozian'ın, Dersaadet Ticaret Odasından da Arshag Karagheusian'ın Kongreye katılması için izin verildi[4]. Diğer iki katılımcının ise listeye daha sonra ilave edildiği anlaşılıyor.

12 Ekim'de açılışı yapılan Kongre'de, "Genel Dış Ticaret", "Paket Postası", "Okyanus-İçi Kanal", "Uluslararası Bankacılık ve Tedavül", "Yeni Etki Alanı" gibi ticaretin ilerlemesiyle ilgili olan birçok farklı konu işlenecek ve temsil edilen her ulusun dış mevzuatı hakkında genel bir tartışma gerçekleştirilecekti. 1 Kasım'a kadar 17 gün süren Kongre dünyanın ilk en geniş katılımlı ticaret kongresi oldu.

Kongre'de yapılan çalışmalar ve konuşmalar aynı yıl Philadelphia Ticaret Müzesi tarafından kitaplaştırılarak yayımlandı. Kitapta Osmanlı Devleti'nin temsil eden delegelerden sadece İzmir Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odası Genel Sekreteri Georges Asthenidhis'in konuşma metni bulunmaktadır. Diğer Osmanlı delegeleri kongrede konuşma yaptı mı, yapmadı mı bilmiyoruz. Ancak en azından Georges Asthenidhis'in konuşma metninin basılmaya değer bulunduğu düşünülebilir. Ayrıca Georges Asthenidhis'in konuşmasından 1897'deki ilk kongreye de katıldığı izlenimi edinildiği gibi, İzmir Ticaret Odasının 1899 Kongresi'ne bir rapor sunduğunu da anlıyoruz. Ancak ne yazık ki bu rapor konusunda şimdilik daha fazla bilgiye sahip değiliz. İzmir ticaret tarihi için önem arz ettiğini düşündüğümüz Georges Asthenidhis'in konuşma metnini aşağıda veriyoruz.

ASYA TÜRKİYE'Sİ VE AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ ARASINDA TİCARİ İLİŞKİLER

Türkiye-İzmir Ticaret, Ziraat ve Sanayi Odasından Bay G. Asthenidhis:

Haziran 1897'de Birinci Ticaret Kongresi'nin açılışındaki unutulmayan konuşmasında Birleşik Devletler Başkanı William McKinley *"Üretici müşteriyi bulmalıdır"* dedi.

İmalatçının itina göstereceği şeylerden birisi ürünlerini pazar ve müşteriler açısından güvenceye almaktır. Bu olmadan imalatçı ya da üretici en nihayetinde kendini atıl durumda bulacak ya da acil isteklerinin tatmini için üretimini sınırlandırmak zorunda kalacak ve her iki durumda üretimini asgariye çekmek zorunda kalacaktır.

Pazarı güvence altına almak o kadar basit bir konu değildir. Bununla birlikte özellikle üretici açısından büyük dikkat gerektirir. Sürekli olarak, müşterilerinin varlığının devamı açısından bilgilendirme yapmalıdır. Çünkü çoğu durumda şirketinin başarısı ya da başarısızlığı müşterilerinin finansal durumuna bağlıdır.

Müşterilerinin iyi durumlarına önem vererek, birilerinin iş ilişkilerini tehlikeye atmadan, istikrarlı ve iyi gelirli bir iş kurmak isteyenler mamulleri için bir pazar bulmak ve hali hazırda mevcut değilse bir pazar yaratmak zorundadır.

İzninizle meşhur başkanınızın *"Üretici müşteriyi bulmalıdır"* sözlerine bu konu hakkındaki fikirlerimi daha iyi ifade edecek başka bir tabir eklemek isterim: *"Üretici müşteriyi yaratmalıdır."*

Müşterileri yaratmak için, kişi öncelikle var olmayı ve refahı garanti etmeli ve bu, kurulacak olan pazardaki insanlara ve gelecekte müşterimiz olacaklara uygun endüstriyel ürünler yapılmalıdır.

Ekonomi-politiğin en bilinen ilkelerinden biri insani adalete ve sosyal istikrara dayanır. Bu öğreti; erdemli davranışları olan, uygar, müreffeh, faydalı teşebbüsler ve yüksek standartlar elde etmiş ve bu asli öğretilerin nasıl araştırılacağını bilip atalarının sözlerini takip eden uluslar tarafından kanıtlanmıştır. Bunları fark etmekte başarısız olan uluslar ise gelişigüzel ve adil olmayan davranışlarıyla ancak yetersiz hizmet ve şüpheli kazanç elde etmektedirler.

Yabancı bir ülkenin ürünlerine yüksek ithalat vergisi koymak, bu malların girişini yapay bir şekilde engellemektedir. Öte yandan, kendi mallarını bir bölgeye tanıtma girişimi, kişinin aynı zamanda bu malları onlardan almak istemeden başkalarına satmaya çalışmasıdır. Bu kesinlikle saçmadır ve yanlış öğretilerin detayları ortaya çıktıkça saçma oldukları daha belirgin hale gelmektedir.

Eğer gerçekte her ulus, satın almadan satmak isteseydi, müşterilerini nereden bulurlardı?

Eğer kendi afyonumuzun, kuru meyvelerin, incirlerin, kuru üzüm, halı, yün, meyankökü, meyankökü pestili, yağ ve diğer alanlardaki ürünlerimizin tüke-

Kongre Delegeleri 21 Ekim 1899'da ABD Başkanı William McKinley'in verdiği resepsiyonda

timine kolaylık getirirseniz, sonrasında sizin üreticilerinizin müşterisi olacak olan üreticilerimizin şartlarının ve endüstrideki ürünlerinizin geliştirilmesine yardımcı olursunuz. Sonrasında ise, temsilcileri ve tüccarları dünyanın dört bir yanından İzmir şehrinde bir araya getirerek, bu büyük ve saygı değer toplantının ispat etmiş olduğu gibi, bu gelişmelere doğru bir şekilde ortak olursunuz. Memleketim, Küçük Asya'nın büyük şehri ve eski Philadelphia şehri yakınlarındaki Symrna'ya adını veren İzmir'i temsil etme onuruna sahibim.

Cömertliğiyle ve muhterem devlet başkanımızın itinasıyla bu muhteşem açılışı iş dünyasıyla ve endüstriyel ticaretle uğraşan her yabancıya takdim eden ülkem Türkiye, Amerikan üreticilerinin ve endüstriyel ürünlerin şüphesiz kendilerine giderek yükselen fırsatlarla iyi bir pazar buldukları uçsuz bucaksız ülkedir.

Bu gelişmenin ilerlemesini sağlamak için gerçekten tüm ürünlerimizin ülkeniz için ulaşılabilir olması ve ürünlerimize gümrük kapılarınızı açmanız ilk gerekliliktir.

Bazı ürünlerinizin limanlarımıza ulaştığında da vergilendiriliyor olduğu doğrudur. Ancak hizmet ettikleri amaç düşünüldüğünde bunlar oldukça hafiftir. Bizim afyonumuz ve halılarımız sizin limanlarınızda net maliyetlerinin dörtte biri kadar, diğer ürünlerimiz ise bundan daha fazla vergi öderken size uygulanan vergi ortalama yüzde sekizi geçmemekte hatta bazıları tamamen ücretsiz olmaktadır.

Eğer imalatçılarımız Amerikan vatandaşlarının zevklerini tatmin edecek halılar üretiyorsa, neden tüketiciler bu tatminden mahrum kalsınlar? Eğer öyle değilse ve korkacak hiçbir şeyiniz yoksa neden ürünlerimize ağır vergiler yüklüyorsunuz?

Mallarımızın kıyılarınıza vergisiz getirilmesiyle vatandaşlarımızın iş yapmasına yardım edebileceğinizi kabul ederek gereğini yaptığınızdan emin olabilirsiniz. Bu yolla dolaylı olarak kendi işiniz için çalışıyor olacak ve tekstil, hırdavat, ispirto, bakkaliye, kimyasal ürün, kırtasiye, kürk, plastik ve başka ürünlerle pazarınızda yaşanan durgunluğa karşı güçlenip gelişebileceksiniz.

Kendimi bu genel açıklamalar ile sınırlandırdım çünkü kibarlığınızı ve müsamahanızı suiistimal etmek istemedim. Ticaretin ne gidişatta olduğuna dair veya Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye arasında ticari fırsatlar hakkında detaylı bilgi almak isteyenlerden ricam Philadelphia Ticaret Müzesi'nin müdürüne sunduğum raporun tamamına göz atmalarıdır.

ERKAN SERÇE - DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ TARİH BÖLÜMÜ

DİPNOTLAR

1 Kongre hakkında ayrıntılar için bkz. *Official Proceedings of the International Commercial Congress: a Conference of All Nations for the Extension of Commercial Intercourse*, Press of Philadelphia Commercial Museum, 1899.

2 *Servet-i Fünun*, 20 Mayıs 1315 [2 Haziran 1899], No.429, s.195.

3 *BOA*, Y.A.Res. 102/51.

4 *BOA*, Y.A.Res. 103/52.

KADIN TARİHİ ARŞİVLERİNİN 30 YILI

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı bu yıl 30. yılını kutluyor. Kuruluşundan bu yana kadın tarihinin kaynaklarını toplayan ve kadın merkezli arşivcilik temelinde çalışmalar yürüten Vakıf; bugün kitap, süreli yayın; kadın örgütleri ve örgütlenmeleri; özel arşiv, efemera, kadın yazarlar, kadın sanatçılar, görsel, işitsel, afiş, sanat eserleri; gazete kupür; sözlü tarih, nadir eser, tez ve makale başlıkları altında on binlerce kaynağın yer aldığı 16 koleksiyona sahip.

Vakfın 30. yılı nedeniyle, *Toplumsal Tarih* bu sayısında Özel Arşiv, Süreli Yayın, Nadir Eser ve Görsel koleksiyonlarımızdan hareketle ele aldığımız dört yazıya yer veriyor. İlk olarak Firdevs Gümüşoğlu'nun, Vakfın Özel Arşiv Koleksiyonu'na geçen yıl dâhil edilen Sumerolog Muazzez İlmiye Çığ'ın arşivini ele aldığı, "Sumerolog Muazzez İlmiye Çığ: 4500 Yıllık Tablet Arşivinde Geçen Yaşamdan Bir Özel Arşive" başlıklı yazısı geliyor. Muazzez İlmiye Çığ'ın yaşamını binlerce yıl öncesine ait arşivlerdeki bilgiyi günümüze taşıma çabasıyla dolu dolu geçirdiğini belirten Gümüşoğlu; Çığ'ın nicelik ve nitelik açısından güçlenen arşivlerin, kadınların tarihine ve toplumsal tarihe yeni bakış açıları kazandıracağı bilincini her zaman taşıdığını söylüyor.

İkinci yazı Birsen Talay Keşoğlu'nun Süreli Yayın Koleksiyonu'nda bulunan eski harfli Türkçe kadın dergileri üzerine yazdığı "Engellenemez Bir Kadın İnkılâbıyla Karşı Karşıyayız" başlıklı yazısı. Birsen Talay Keşoğlu bu yazısında Kadınların Belleği Dizisi projeleri çerçevesinde yeni harflere çevrilen ve çevrilmekte olan 40 dergiyi ve bu dergilere yansıyan kadınların talep ve mücadelelerini, önlerine çıkan engelleri; içinde yaşadıkları dönemin siyasi, toplumsal ve ekonomik yapısını; edebiyatını, tarihyazımı anlayışını, eğitime ve bilime bakışını ele alıyor.

Vakfın Nadir Eser Koleksiyonu'nda bulunan ve Uluslararası Kadınlar Birliği'nin İstanbul'da topladığı Nisan 1935 Kongresi'nden günümüze kalan, dünya ve Türkiye kadın mücadelesi tarihinin ilginç ve renkli belgelerinden biri olan Edmée de Choch'un defteri, bu seçkinin üçüncü yazısı. Aslı Davaz; "Huda Sha'arawi'den Rosa Manus'a Dünya Feministleri Boğaziçi'nde: Edmée de Choch'un Defteri 21 Nisan 1935" başlığıyla ele aldığı yazısında Türk Kadın Birliği'nin kongre sırasında düzenlediği vapur gezisine katılan, aralarında uluslararası kadın hareketinin önde gelen süfrajistlerinin de bulunduğu 28 ülkeden 55 kadının adlarının, imzalarının ve bazen görüşleri ya da duygularını ifade ettikleri birkaç satırlık cümlelerinin yazılı olduğu bu anı defteri aracılığıyla, kadınları ve mücadelelerini anlatıyor.

Süs dergisi 43.sayı kapak

Füsun Ertuğ ve Gizem Yıldız'ın, vakfın Görsel Koleksiyonu üzerinden yola çıkarak hazırladıkları "Kadın Tarihine Görsel Bir Bakış" başlıklı yazı ise bu seçkinin son yazısı. Koleksiyonda yer alan fotoğrafların, film ve video kayıtlarının, kadın tarihi yazımı açısından öneminin ele alındığı yazıda, koleksiyonun nasıl ve ne zaman oluşmaya başladığı, ne tür malzeme barındırdığı, ne tür temalara işaret ettiği ve bu görsel arşiv üzerinden nasıl bir okuma yapılabileceği üzerinde de duruluyor.

Son 30 yıldır Vakıfta kadın merkezli arşivcilik temelinde sürdürülen çalışmaların amacı; kadınların ve kadın hareketinin sözel, görsel ve yazılı bilgi ve belge mirasını derlemek, korumak ve aynı zamanda kadınların kendi tarihlerine sahip çıkabilmeleri için gerek duydukları kaynakların erişime sunulması ile kadınların özgürleşmesine katkıda bulunmaktır. Bu yazıların yayımlanmasıyla vakfın çalışmalarının ve koleksiyonlarının tanıtımına verdikleri destek ve yaptıkları katkı nedeniyle, *Toplumsal Tarih* dergisi ve Tarih Vakfı'na teşekkür ederiz.

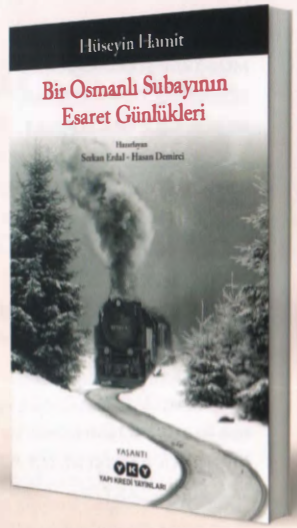
Kitap hayattır...

YKY
YAPI KREDİ YAYINLARI

"Hava iyice, soğuk az. Bizi buradan göndereceklerine dair rivayet çıktı..."

Bir Osmanlı Subayının Esaret Günlükleri, I. Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde Ruslarla yapılan muharebelerde esir düşen Mülazım-ı evvel (Üsteğmen) Hüseyin Hamit Efendi'nin esaret günlüklerinden oluşuyor.

İki defter halindeki günlükler, kendisinin Sibirya'ya olan esaret yolculuğunu, kamptaki hayatını ve esaretten kaçıp Türkiye'ye olan yolculuğunu anlatıyor. İlk defter, 14 Mart 1916 - 13 Mart 1917 tarihleri arasında Nargin Adası'ndan başlayıp Sibirya'ya, Nikolsk kasabasına gidişi ve burada yaşadıkları hakkında detaylı bilgiler içeriyor. 12 Nisan 1918 - 19 Şubat 1919 tarihleri arasını kapsayan ikinci defter ise, yaklaşık iki sene esir olarak hayatını sürdüren Hüseyin Hamit Efendi'nin, birkaç arkadaşıyla birlikte Nikolsk'tan kaçarak Türkiye'ye dönüşü hakkında bilgiler veriyor.

Bir Osmanlı Subayının Esaret Günlükleri
Hüseyin Hamit
Hazırlayan: Hasan Demirci - Serkan Erdal
Yaşantı, 248 s.

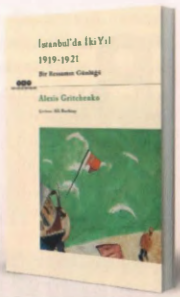
YKY TARİH KİTAPLARINDAN BİR SEÇKİ

Osmanlı'da Son Fasıl
Savaş, Devrim ve Ortadoğu'nun Şekillenişi 1908-1923
Sean McMeekin
Çeviren: Nurettin Elhüseyni
Tarih, 516 s.

Kusurlu Geçmiş
Fransız Entellektüelleri, 1944-1956
Tony Judt
Çeviren: Nurettin Elhüseyni
Tarih, 320 s.

İstanbul'da İki Yıl 1919-1921
Bir Ressamın Günlüğü
Alexis Gritchenko
Çeviren: Ali Berktay
Sanat, 264 s.

YapıKredi
Kültür Sanat Yayıncılık

yapikrediyayinlari
YKYhaber
YapiKrediKultur Sanat Yayincilik

SUMEROLOG MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ:

4500 Yıllık Tablet Arşivinde Geçen Yaşamdan Bir Özel Arşive...

FİRDEVS GÜMÜŞOĞLU

MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ, 20 HAZİRAN 1914'TE BURSA'DA DOĞAR. HENÜZ KIRK GÜNLÜK BİR BEBEK BİLE DEĞİLKEN I. DÜNYA SAVAŞI, ALTI YAŞINDA BİR ÇOCUKKEN KURTULUŞ SAVAŞI VE 25 YAŞINDA GENÇ BİR KADINKEN II. DÜNYA SAVAŞI BAŞLAR. O GÜNLERİ ANLATIRKEN ÇIĞ; 100 YILLIK TARİHE TANIKLIK EDER, ONUN TANIKLIĞI BİLİMSEL BAKIŞ AÇISINDAN BESLENİR. BU MAKALEDE SUMEROLOG-ÇİVİ YAZILARI UZMANI MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ'IN MESLEKİ VE ÖZEL YAŞAMININ BİR AYNASI OLAN, KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ VE BİLGİ MERKEZİ VAKFI'NA BAĞIŞLADIĞI ARŞİVİNİN NİTELİĞİ ELE ALINACAKTIR.

Çığ, Eskişehir'de yerel kıyafetler içinde. Yıl: 1934

GİRİŞ

Bu makalede Sumerolog-Çivi Yazıları Uzmanı Muazzez İlmiye Çığ'ın mesleki ve özel yaşamının bir aynası olan, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfına bağışladığı arşivinin niteliği ele alınacaktır. Onun yaşamı boyunca her türlü üretime ve emeğe verdiği değer arşivinin de ait olması gereken yeri belirlemiştir. Çığ, makalelerinde ve kitaplarında, çok sayıda temanın yanı sıra Sumer'de[1] kadınların toplumsal konumuyla günümüz arasındaki süreklilikleri ve kopuşları yazdı. Ancak o, çalışmalarını sadece bu alanla sınırlamadı; Cumhuriyet devrimleriyle kadınların elde ettiği hakları da yazdı ve günümüzde tehdit altında olanlara yönelik de her zaman sesini yükseltti. Aynı zamanda önemli bir eylemci olan Çığ; kitaplarıyla, makaleleriyle, yaptığı televizyon programlarıyla, hakkında açılan davayla; 95 yaşında TBMM önünde TEMA'nın Başkanı Hayrettin Karaca'yla "toprak vatandır, satılamaz" başlıklı eylemiyle kamuoyunda duyarlılık oluşturmaya çalıştı. Muazzez İlmiye Çığ'ın yaşamının her döneminin ürünü olan arşivine geçmeden önce; onunla tanışmamın kısa tarihine, yaşam öyküsüne, çalışmalarına ve bağışladığı arşivinin niteliğine değineceğim.

Muazzez İlmiye Çığ'ı ilk kez *Cumhuriyet* gazetesinin Bilim ve Teknik ekine gönderdiği kısa bir yazıdan tanımıştım. Bu mektupta Sumer okul tabletlerinden söz ediyor, Sumer eğitiminin özelliklerini anlatıyor ve günümüzle bağını kuruyordu. Dergideki yazının sonunda Muazzez İlmiye Çığ/ Sumerolog imzası bulunuyordu. Bu yazısının içeriği kadar, isminin altında yer alan Sumerolog sıfatı beni çok şaşırtmıştı. O günlerde kadın hareketi içinde yer alan ve konuyla ilgili çalışan biri olarak Türkiye'de bir kadın Sumerologun varlığı beni çok heyecanlandırdı. Çünkü hangi

Solda Muazzez İlmiye Çığ, bir akrabalarının düğününde

ülkede, hangi yüzyılda olursa olsun öncü kadınlar ilgimi çekiyordu. Çığ'ın adını hiç duymamıştım. Oysa Muazzez İlmiye Çığ, bir telefon mesafesi kadar yakındaydı. Ertesi gün, Ocak 1995'te çekinerek girdiğimiz evinin kapısından, Türkiye'nin en değerli hazinelerinden birini bulmanın heyecanı ve mutluluğuyla çıktık.[2] Yarım saatliğine gittiğimiz evinden, beş saat sonra ayrıldığımızda kanatlanmış uçuyorduk. Üst üste yığdığı dosyaları; yayımlanmayı, bir yayınevinin ilgisini bekleyen makaleleri ve kitapları... Ne ilginç şeyler anlatmıştı dört bin-beş bin yıl önceki uygarlıklar hakkında, soluğumuz kesilmişti: Sumerli Şair Ludingirra, Sumer'de İnanç ve Kutsal Evlenme Törenleri, Kutsal Kitapların Kaynağı'nın Sumer'de olduğunu anlata anlata bitiremediği araştırmaları... Onu tanıma, ona yakın olma, ondan öğrenme ayrıcalığına sahiptik artık. Bu ziyaret sonrasında hemen onun eserlerinin yayımlanmasına aracılık ettik ve Türkiye kamuoyu onu kazandı.[3] Ben ise bütün bunların yanı sıra yaşamımı derinden etkileyen bir arkadaşı, dostu ve sırdaşı kazanmıştım. Onu tanıdıkça eserleri gibi çok boyutlu, insan ve doğa sevgisiyle harmanlanmış bir cevherle karşılaştığımı anladım. Bu dostluğun en önemli meyvelerinden birinin, onun önce bana, sonra Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'na emanet ettiği özel arşivi olduğunu itiraf etmeliyim. Muazzez İlmiye Çığ'ın arşiviyle ilgili detaylara geçmeden önce, onun yaşam öyküsüne kısaca göz atalım.

1914 BAŞLAYAN YAŞAM ÖYKÜSÜ

Muazzez İlmiye Çığ, 20 Haziran 1914'te Bursa'da doğar. Henüz kırk günlük bir bebek bile değilken I. Dünya Savaşı, altı yaşında bir çocukken Kurtuluş Savaşı ve 25 yaşında genç bir kadınken II. Dünya Savaşı başlar. Sakarya Savaşı başladığında Eskişehir'de yaşamaktadırlar. Sakarya Savaşı'nda korunmak için Eskişehir'den Ankara'ya; oradan da Anadolu'nun içlerine, Çorum'a göç ederler. Kurtuluş treniyle yolculuk yaparlar: Trende altta güvenli bölgelere kaçırılmak istenen cephaneler, üstte çoğunluğunu kadın ve çocukların oluşturduğu yolcular... O günleri anlatırken Çığ 100 yıllık tarihe tanıklık eder, onun tanıklığı bilimsel bakış açısından beslenir. O, öznenin tarihin inşasındaki rolünü çok iyi bilir. Çünkü Çığ, tarihin öznesi olduğunun bilinciyle yaşama ilk adımlarını atmıştır. Ona ve kardeşlerine babası Zekeriya ve an-

Zekeriya İtil'in Adana Belendik'te öğretmen olarak görev yaptığı 1929 yılında Hamide İtil ve diğer memur eşleri. Arka sırada soldan 2. kişi Hamide İtil

Hamide İtil ve diğer memur eşleri. Arka sırada soldan 2. kişi Hamide İtil. Eşi Zekeriya İtil, Adana Belendik'te öğretmenken. Yıl: 1929

nesi Hamide İtil, Kırım'dan göç etmiş bir ailenin aydınlanma değerlerini aktarır. Annesi Hamide Hanım; Genç Cumhuriyet'te henüz "ev kadını" kavramının yüceltilmediği, evin her bireyinin, gücü ve yeteneği oranında üretime katıldığı yıllarda, eşeğin sırtında köy köy dolaşarak satıcılıktan terziliğe kadar türlü işi yaparak aile bütçesine katkıda bulunur. Çığ'ın ailesinin o yokluk yıllarında çocuklarına, yoksunluğunu yaşatmadıkları en önemli alan eğitimdir. Küçük Muazzez İlmiye'nin yaşamında ev; yüksek sesle kitap ve gazete okunan, kadın erkek ayrımı yapmadan herkesin sorumluluk yüklendiği, babasının ve erkek kardeşlerinin ev işlerini yaptıkları, sevgi ve bilgi üretilen bir kurumdur! Okula adımını attığı andan itibaren ise Genç Cumhuriyet'in "küçük vatandaşı" olarak eğitim alır. Uzun yıllar farkına varmasa da "İlmiye" adı, başında taşıdığı bir taç olur.

Çığ, ilkokula Çorum'da başlar. Cumhuriyet'in kuruluşunun ardından 1924'te de Bursa'ya dönerler. Çığ ilkokula burada devam eder. Okula başladıktan bir süre sonra babası, Bursa'da Fransızca ve keman derslerinin olduğu bir özel okul olduğunu öğrenir. O sırada Zekeriya Bey'in öğretmenlikten aldığı maaşı 30 liradır. Okulun aylık ücreti ise 3 lira. Çığ'ın dışında Zekeriya Bey'in iki oğlu olduğu halde, maaşının onda birini kızının özel okul ödemesine ayırır. Zekeriya Bey'in bütün amacı kızının iyi eğitim alması, Fransızcanın yanı sıra keman çalışmayı öğrenmesidir. Çığ, Bizim Mektep adındaki bu okulda altıncı sınıfa dek okur. 1926 yılında Bursa'da kızlar için tek eğitim kurumu olan Bursa Kız Muallim Mektebi'nin sınavlarına girer ve yatılı öğrenci olarak kabul edilir.1930 yılında Bursa Kız Muallim Mektebi'nden mezun olduğunda 16 yaşında bir öğretmen olarak Eskişehir'e atanır. Altı yıllık öğretmenliğin ardından, DTCF'nin açıldığını öğrenir. Bu fakülteye bir kereliğine mahsus olmak üzere öğretmen okulu mezunları alınacaktır. Başlangıçta Çığ, üniversite eğitimi almak istemekle birlikte, bu haberle ilgilenmez. Çünkü hem öğretmenliği sevmekte hem de öğretmenlikten gelen maaşıyla aile bütçesine katkıda bulunmaktadır. Ancak annesinin ve babasının zorlamasıyla fakülteye gitmeye razı olur. Öğretmen okulundan arkadaşı Hatice Kızılyay'la birlikte trenle Ankara'ya ulaşırlar. Fakültede kayıtların son günüdür. Ancak bütün bölümlerin kontenjanı dolmuş, yalnızca yeni açılan Sumeroloji-Hititoloji bölümünde yer bulmuşlardır. İki arkadaş Hititoloji, Sumeroloji, Arkeoloji bir sürü "loji"nin ne olduğunu bilmezler: "Cumhuriyet hükümeti açmışsa, bir yararı var ki açmış" diye düşünürler...

ÇİVİ YAZILARI UZMANI OLARAK: ÇIĞ

Muazzez İlmiye Çığ, 1940 yılında A Ü Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Sumeroloji ve Hititoloji Kürsüsü'nden mezun olur. Çivi yazıları uzmanı olarak mesleki yaşamı 1940'ta başlar, 1973 yılında emekli olana dek İstanbul Arkeoloji Müzesi Çivi Yazıları Tablet Arşivi'nde çalışır. Çığ, arkadaşı Hatice Kızılyay'la birlikte İstanbul Arkeoloji Müzesi Çivi Yazılı Tablet Arşivi'nde 75 bin tabletin tasnifini, önemli bir kısmının kopyasını gerçekleştirir. O bu yılları, yaşamındaki en mutlu zaman dilimi olarak anlatmaktadır.[4] 1940'lardan itibaren söz konusu arşiv, dünyanın çeşitli ülkelerinden gelen araştırmacıların ilgi odağındadır. Çünkü

Muazzez İlmiye Çığ, Eskişehir'de öğretmenlik yaptığı yıllarda. Yıl: 1934

bu arşivde, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak 1930'ların başlarında Nazilerden kaçan bilim insanlarından çivi yazıları uzmanı Dr. F. Rudolph Kraus görev yapmaktadır. 1937'de Dr. Kraus'un arşive atanmasından itibaren arşiv adeta akademik bir kurum gibi çalışmaya başlar. Çığ için, Dr. Kraus tarafından hazırlanan tablet arşivinde çalışmak büyük bir şanstır. İşte Çığ bu şansı yaşamı boyunca değerlendirir. Çığ, dünyanın her yanından gelen araştırmacılara bir yandan tabletler hakkında bilgi verirken, diğer yandan da onlardan öğrenir.

Çığ, 106 yıllık yaşamı boyunca öğrendiklerini öğretmeye, yazmaya ve anlatmaya önem verir. Yüzü aşkın ulusal ve uluslararası makale, 30 adet Türkçe yayımlanmış kitap ve bir kitap çevirisi, yüze yakın konferans ve bildirisi bulunmaktadır. Çığ'ın yayınlarından bazıları ortak yayındır ve dünya çapında Sumer ve Hitit uzmanlarıyla birlikte gerçekleştirilmiştir. Bu kişilerin başında Prof. Benno Landsberger, Prof. Hans Güterbock, Prof. Samuel Noah Kramer, Prof. F. Rudolph Kraus, A. Salonen gelir.[5] 1960 yılında Heidelberg Üniversitesi'nde, Prof. Adam Falkenstein'ın yanında altı ay boyunca 3. Ur Dönemi İktisadi Belgeleri ile ilgili çalışma yapar.

Çığ'ın İ.Ü. Senatosu kararıyla verilen fahri doktora unvanı dışında akademik bir unvanı bulunmaz. Arşivdeki çalışmaları ve emekli olduktan sonra yazdıkları onu öylesine tatmin eder ki akademiyle ilgili şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: "İyi ki kalmadım üniversitede... Yani üniversitede kalmadığıma hayatım boyunca çok mutlu oldum. Amaaaa bir profesörden çok iş yaptım. Hem bilime çok faydalı iş yaptım hem kendime çok faydalı iş yaptım. Çok mutluyum!"[6] Çığ sözlerinde hiç de haksız sayılmaz. Yukarıda adı geçen bilim insanlarıyla, özellikle Sumer Edebiyatı Uzmanı Prof. Samuel Noah Kramer'le birlikte çok sayıda ortak yayın gerçekleştirir. Onların 1951'de başlayan dostluğu 40 yıl boyunca karşılıklı olarak birbirlerine gönderdikleri, mektuplar, kartpostallar, makaleler, kitaplar ve konuşma metinleri üzerinden sürer.[7] Çığ ve diğer bilim insanları karşılıklı olarak bilgilerini, üretimlerini sakınmasız bir biçimde paylaşırlar.

1990 yılında Çığ, Prof. Kramer'in ABD'de en çok satanlar arasında yer alan ve 15 dile çevrilen kitabı *"Tarih Sumer'de Başlar"*ı Türkçeye de çevirir. Kitabın Türkçeye çevirisinin haberini hasta yatağında heyecanla bekleyen Prof. Kramer, kitap kendisine ulaşır ulaşmaz Çığ'a şu mektubu yazar:

"My Dear Dear Muazzez"

93. Yaş günümden bir gün önce (...) Özel posta ile gönderdiğin kitabı aldım. O, kendini adayarak, aşk ile senin tarafından çevirisi yapılan etkileyici bir kitap ve onun Türk Tarih Kurumu tarafından yayımlanması ne kadar uygun düşmüş. (...)

Çok teşekkürler Muazzez.[8]

Prof. Kramer bir mektubunda, yaşamının son günlerinde, arşivde coşku ve üretkenlikle geçen yıllarını andığını ve o günleri düşünmenin bile kendisine mutluluk verdiğini dile getirir.

Sonuç olarak Çığ; Çivi Yazılı Tablet Arşivi'nde geçirdiği 33 yılın ardından, emekli olduktan sonra da oradan elde ettiği verileri birbiri ardı sıra yayımlar. Özellikle 80 yaşından sonra, pek çok yeni kitaba ve makaleye imza atmış; önceki yıllarda baskısı tükenenleri ise yeniden yayınlamıştır. Atatürk'ün DTCF'de Sumeroloji ve Hititoloji kürsüsünün açılmasındaki rolüne sıklıkla değinen Çığ, bilimin halka ulaştırılması gerektiğini düşünür. Bu yüzden de Prof. Kramer'in Sumer uygarlığını "halkın anlayacağı biçimde" yazma yöntemini benimser. 100 yaşına dek Sumerleri yazar. Günümüzde her kesimden insana,

Muazzez İlmiye Çığ, 1930'ların başı olmalı

ilkokul öğrencilerinden akademisyenlere dek herkese Sumerleri anlatır, bu uygarlığı günümüze taşıyan içerikte konferans vermeye devam eder. İşte onun yaşam öyküsü ve eserleri, arşivinin çok boyutlu zenginliğini ortaya koymaktadır. Aşağıdaki bölümde Çığ'ın arşivinin içeriği ele alınmaktadır.

MUAZZEZ İLMİYE ÇIĞ ÖZEL ARŞİVİ'NİN BAĞIŞ ÖYKÜSÜ VE ARŞİVİN İÇERİĞİ: "KAPALI KUTUDAKİ MÜCEVHER" MİSALİ

Muazzez İlmiye Çığ, 22 yaşında girdiği DTCF Sumeroloji ve Hititoloji Kürsüsü'nde binlerce yıl öncesine ait arşivlerin günümüz için önemini öğrenmişti. Yukarıda değindiğimiz gibi yaşamı bu arşivlerdeki bilgilerin günümüze taşıma çabasıyla dolu dolu geçmiştir. Bu yüzden de Çığ, nicelik ve nitelik açısından güçlenen arşivlerin, kadınların tarihine ve toplumsal tarihe yeni bakış açıları kazandıracağı bilincini her zaman

Muazzez İlmiye Çığ, eşi Kemal Çığ'la birlikte. Yıl: 1942

taşınmıştır. Çığ, tablet arşiviyle ilgili olarak yazdığı bir raporunda, "Neşredilmeden bekleyen belgeler kapalı bir kutudaki mücevherden farklı olmayacağı için bu tabletlerin de muhakkak neşredilmeleri icabediyordu." demektedir.[9] İşte Çığ'ın Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'ndaki arşivi de "kapalı kutudaki mücevher" misali üzerinde çalışmalar yapılacak bir öneme sahiptir.

Muazzez İlmiye Çığ'la, bir süredir yaşadığı Mersin'den İstanbul'a döndüğünde, 1 Mayıs 2016 tarihinde Ataköy'deki evinde buluştum. Telefon konuşmalarında sık sık yinelediği gibi arşivini bana vermek istediğini söyledi. Hangi dosyaları ve kitapları almam gerektiğini tek tek bana göstererek bunları almamı istedi. Ben de arşivin boyutlarının benim çalışma alanımı aştığını, başka araştırmacılar için de çok yararlı olacağını ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'na vermesinde aracılık edebileceğimi söyledim. Çığ, kütüphaneyi ve çalışmalarını yakından tanımaktaydı. Bu önerimi sevinçle kabul etti. Arşivde bulunan belgelerin önemli bir kısmının bağışı, 2019 yılında gerçekleşti. Bağış sözleşmesine eklediği mektubunda bağışın ardından "yazılarım değerli kurumunuzda hayat bulduğu için çok mutluyum" demektedir.[10]

Çığ'ın, kütüphanedeki arşivi ana hatlarıyla birkaç grup içinde ele alınabilir. Bunlar: kendi yazdığı makaleler, başkalarının yazdığı makaleler; arşivde çalıştığı dönemde hazırladığı tabletlerin diaları; fotoğraflar; toplantılara ilişkin günlükler, el yazısıyla tuttuğu notlar, e-posta çıktıları, yazdığı mektupların kopyaları, aldığı mektupların orijinalleri; 1930'ların ilk yarısını da içeren Türkiye'den ve dünyanın çeşitli ülkelerinden kartpostallar, gazete kupürleri, muhtelif yerlerde yaptığı konuşmaların İngilizce ve Türkçe metinleri, dergiler, kitapçıklar, broşürler, davet metinleri, gazete ve dergi röportajları, basın açıklamaları; çeşitli kurumlar tarafından verilen teşekkür belgeleri, kartvizitler, afişler, duyurular vb. Bunların yanı sıra Çığ'ın araştırmalarından esinlenilerek hazırlanan, tasarı halinde olan, sahneye konan, senaryolar veya senaryo taslakları arşivde bulunmaktadır. Yine arşivde Çığ'ın çeşitli konularda el yazısıyla tuttuğu notlar, Sumer kültürü ile Türk kültürünü karşılaştırdığı defter de yer almaktadır. Öte yandan içerisinde İncil'den bölümlerin yer aldığı notlar, "Sevgili Muazzez" hitabıyla başlayan Osmanlı Türkçesi el ya-

Muazzez İlmiye Çığ, Topkapı Sarayı Müzesi bahçesinde

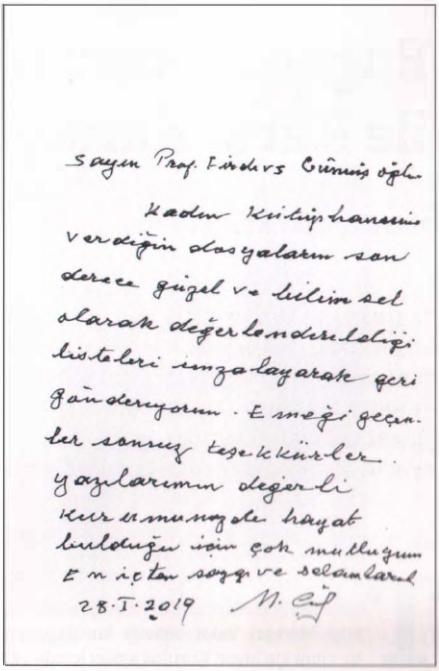
zısı ve tabletlerde bulunan rüya tabirleri konusunda bilgi veren notlar bulunmaktadır. Bu notlardan rüyalarla ilgili olanları, Çığ'ın *"Uygarlığın Kökeni Sumerliler"* kitabında, *"Sumer Rüyaları"* başlığı altında yayımlar.[11]

Arşivde Çığ'ın eşi Kemal Çığ'la ilgili belgeler de bulunmaktadır. Sanat tarihçisi olan Kemal Çığ, Topkapı Sarayı Müzesinde müdürlük yapmıştır.[12] Arşivde Kemal Çığ'ın makalelerinin listesi, Kemal Çığ tarafından kaleme alınmış makaleler, Muazzez İlmiye Çığ'ın Kemal Çığ'ı anma toplantısı ile ilgili yazışmaları, Muazzez İlmiye Çığ-Kemal Çığ-mektuplaşmaları ve Kemal Çığ'ın resmi yazışmalarından oluşmaktadır. Arşivde bulunan Sumerlilerle ilgili senaryolar şunlardır: Çetin Işıközlü tarafından kaleme alınan "İnanna" adlı 3 perdelik opera; T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Ankara Devlet Opera Balesi yayını olarak Sedirlerin Laneti adlı senaryo metni, Son Sumer Kraliçesi adlı senaryo metni, "The Amazons" başlıklı belgesel film sponsorluk teklifi metninden oluşmaktadır. Öte yandan Çığ hakkında açılan davayla ilgili gazete haberleri, kamuoyunda büyük bir tartışmaya yol açan dava dosyalarının kopyaları, dava süreçlerinde Çığ'a gönderilen dayanışma mesajları ve destek mektupları da arşivde yer almaktadır.

Çığ'ın arşivinde yer alan mektuplar ve içeriği de son derece önemlidir. Bunlar arasında Çığ-Prof. Kramer, Çığ- Prof. Dr. Talat Halman'ın yazışmaları, niceliksel ve niteliksel açıdan dikkat çeken yazışmalardır. Özellikle Çığ ile Prof. Kramer arasında 1952'de başlayan yazışmalar, iki bilim insanının dostluğunun ve bilimsel çalışmalarını paylaşma tutkularının en açık örneğidir.[13] Söz konusu mektuplar günümüz bilim insanları için örnek oluşturacak bir içeriğe sahiptir.

SONUÇ

Sumer ve Hititlere ait çivi yazıları konusunda uzman bir bilim kadınının kişisel tarihini aşan arşivinin içeriğinin araştırmacılara yeni ufuklar açacağı kanısındayım. Çünkü Çığ'ın özel arşivi 21. Yüzyıl insanını MÖ 3000'li yıllara götüren bir birikimi içermektedir. Arşivde yer alan belgeler, bir bilim kadınının hem çalışmalarına hem de gündelik yaşamına ve tutkularına bakmamızı sağlayacak bilgi birikimini bizlere sunmaktadır. Bu arşiv bir yandan da Cumhuriyet kuşağına mensup olan bir kadının, 1914'ten beri süregelen yaşamının izdüşümü niteliğini taşımaktadır.

Sayın Prof. Firdevs Gümüş oğlu

Kadın Kütüphanesine
verdiğin dosyaların son
derece güzel ve bilimsel
olarak değerlendirilebilir
listeleri imzalayarak geri
gönderiyorum. E mektubu geçen-
ler sonuç teşekkürler.
yazılarının değerli
kurumumuzda hayat
bulduğun için çok mutluyum
En içten saygı ve selamlarımla
28.1.2019 M. Çığ

Çığ'ın, arşivin bağışlanma işleminden sonra Gümüşoğlu'na 28.01.2019 tarihinde yazdığı mektubu

Çığ'ın sıklıkla dile getirdiği Sumer atasözü, *bilmiyorsun, niye öğretmiyorsun?*, onun yaşamının parolası gibidir. Çığ'ın arşivi bir anlamda, onun bildiklerini genç kuşaklara taşıma çabasıdır! Çığ yakın dostu, hocası olarak nitelediği Kramer'in ölümünün ardından yazdığı makalede şöyle der: "Yaşamında kafasını ve ruhunu bilime adadığı gibi, ölümünde de vücudunu bilime adayan, kıskançlıktan, kırıcılıktan uzak bu büyük insan..."[14] İşte Çığ da, kafasını ve ruhunu bilime, öğrenmeye ve öğretmeye, doğa, insan ve hayvan sevgisine adamış büyük bir bilim insanıdır! Muazzez İlmiye Çığ'ın bizlere emanet ettiği arşivinden yeni çalışmaların ortaya çıkması, ona ve onun kuşağına borcumuzdur.

FİRDEVS GÜMÜŞOĞLU - MİMAR SİNAN GSÜ,
FEF SOSYOLOJİ BÖLÜMÜ

DİPNOTLAR

1 Muazzez İlmiye Çığ doğrusunun Sumer olduğunu söylüyor. Kitaplarında da hep Sumer yazar.

2 Çığ'la tanışmaya, o dönem Bilim ve Ütopya dergisi yayın yönetmeni olan Ender Helvacıoğlu'yla birlikte gittim. Ayrıca Çığ'ın yaşam öyküsü için Bkz. Firdevs Gümüşoğlu, *Cumhuriyette İz Bırakanlar-10 Yıl Kuşağı*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001,s. 82-102

3 Çığ'ın kitapları ve makaleleri TTK, Belleten, MEB Yayınları ve Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanmıştı. Ancak Çığ 1995'te tanıştığımızda yayınevlerinin, çalışmalarının tümünün bir arada yayımlanmasıyla ilgilenmediğinden şikayetçiydi.

4 Muazzez İlmiye Çığ'la 30 Mayıs 2018'de, Mersin Erdemli'deki evinde yaptığım görüşmeden.

5 Prof. Landsberger ve Prof. Güterbock Çığ'ın DTCF'den Sumeroloji ve Hititoloji hocasıdır. Bu hocalar müzedeki çalışmaları sırasında da Çığ'a öğretmeye devam ederler. Bu kişiler de 1930'ların başında Almanya'dan Nazilerin baskısından kaçan, Mustafa Kemal Atatürk'ün öngörüsüyle Türkiye'ye sığınmaları kabul edilmiş bilim insanları arasında yer almaktadırlar.

6 Muazzez İlmiye Çığ'la 30 Mayıs 2018'de, Mersin Erdemli'deki evinde yaptığım görüşmeden.

7 Muazzez İlmiye Çığ ve Prof. Samuel Noah Kramer'in yazışmalarından hareketle hazırladığım kitap çalışmam devam etmektedir. FG.

8 Muazzez İlmiye Çığ Arşivi. Mektubun İngilizceden Türkçeye çevirisi arşivde bulunmaktadır.

9 "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Tablet Arşivindeki Son Çalışmalar ve Elde Edilen Sonuçlar" başlıklı belge 25.IX.1970 tarihlidir. Belge VIII. s. 7.

10 Çığ'ın 28.01.2019'da tarafıma gönderdiği mektuptan.

11 Muazzez İlmiye Çığ, Uygarlığın Kökeni Sumerliler II, 2. Basım, Kaynak Yayınları, İstanbul s. 179-192

12 Kemal Çığ'ın yaşam öyküsü için bkz. Firdevs Gümüşoğlu, Cumhuriyette İz Bırakanlar-10 Yıl Kuşağı, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2001, s. 70-81.

13 Çığ ve Prof. Kramer'in dostluğu 1951 yılında başlar. Ancak arşivde yer alan ilk yazışma 1952 yılına aittir.

14 Muazzez İlmiye Çığ, "Sumerolog Prof. S.N Kramer'in Arkasından", Belleten, Cilt LIV, Sayı 211, Aralık 1990, (Ayrı Basım), TTK Basımevi, Ankara, 1991, s. 1284

Engellenemez Bir Kadın İnkılabı ile Karşı Karşıyayız!

BİRSEN TALAY KEŞOĞLU

KADIN DERGİLERİ KADINLARIN TALEP VE MÜCADELELERİNİ YANSITTIĞI KADAR KARŞILARINA ÇIKAN ENGELLERİ DE GÖRMEMİZİ SAĞLAMAKTADIR. AYRICA DÖNEMİN SİYASİ, TOPLUMSAL VE EKONOMİK YAPISINI; EDEBİYATINI VE TARİHYAZIMI ANLAYIŞINI; EĞİTİME, BİLİME BAKIŞINI VE HATTA DÖNEMİN GASTRONOMİ VE TIP BİLGİSİNİ DE OLDUĞU GİBİ YANSITIR. BU MAKALEDE, TÜM KOLEKSİYONU KÜTÜPHANEDE BULUNAN OSMANLICA KADIN DERGİLERİNİ DÖNEMLERE AYIRARAK GENEL BİR DEĞERLENDİRME İLE ELE ALACAĞIZ.

Türkiye'nin ilk ve tek kadın kütüphanesi ve arşivi olan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, 2020'de kuruluşunun 30. yılını kutluyor. Kuruluş amacı içinde yer alan Osmanlıca kadın dergilerinin Latin harflerine çevrilmesi projesini "Kadınların Belleği Dizisi-1"[1] adıyla 8 kadın dergisini yeni harflerle yayımlayarak 2010 yılında gerçekleştirdi ve 2017'de başlayan "Kadınların Belleği Dizisi-2"[2] projesi devam ediyor. Bugüne kadar toplam 15 adet kadın dergisinin transkripsiyonu yapılarak Vakıf tarafından yayımlanmıştır. Bu çalışmaların önemi yeni kaynaklar, belgeler üretiyor olmasındadır. Kadın dergileri kadınların talep ve mücadelelerini yansıttığı kadar karşılarına çıkan engelleri de görmemizi sağlamaktadır. Ayrıca dönemin siyasi, toplumsal ve ekonomik yapısını; edebiyatını ve tarihyazımı anlayışını; eğitime, bilime bakışını ve hatta dönemin gastronomi ve tıp bilgisini de olduğu

Erkekler Dünyası, sayı 1

Hanımlar Alemi, sayı 1

Sıyanet, sayı 1

İnci dergisi

gibi yansıtır. Bu makalede, tüm koleksiyonu kütüphanede bulunan Osmanlıca kadın dergilerini dönemlere ayırarak genel bir değerlendirme ile ele alacağız.

OSMANLI TARİHYAZICILIĞINDA KADINLAR

Osmanlı tarihyazıcılığı; iktidarı, geleneği ve siyasal sistemi meşrulaştırmak amacını taşımaktadır ve sarayın niyet ve hedefine uygun biçimde yazılması desteklenmiştir. Nasihatnameler, Gazavetnameler, Şehnameler, Selimnameler, Süleymannameler birer örnek olarak gösterilebilir. Osmanlı'da tarihçilik resmi bir memuriyet işidir. Bu anlayış çerçevesinde kadınlar ne zaman, ne kadar ve hangi amaçla tarihyazımında yer alabildiler? Kadınlar, özellikle saray kadınları, yönetimdeki "bozulma" ve "zayıflık" sırasında tarihe geçerler ve bu olumsuzlukların onların yersiz ve rekabete dayalı müdahalesi sonucu ortaya çıktığı ifade edilir. Tarih metinlerinde kadınlar sarayla ve iktidarla kurduğu ilişkiye göre değerlendirilir ve yer alır. Bunun dışında tarihçiler, kadınların varlıklarıyla pek fazla ilgilenmezler. Zaten tarihyazımında reaya, ne kadın ne de erkek olarak yer alır; sadece toplumsal bir sorun üzerine (isyan vs.) reayanın durumuna ait bilgilere rastlarız. Geleneksel tarihyazımı din (mukaddes tarih), askeri ve siyasi tarih ile sınırlandırılmıştır. Aydınlanma dönemi düşünürlerinin getirdiği eleştiriler tarzında bir eleştirel yaklaşım Osmanlı tarihçiliğinde pek fazla yer almaz. Metinler bazı dönemlerde değişiklik gösterse de ortak özellikleri aynıdır. 16. yüzyılda tabakat ve tezkireler yazılmaya başlar. Gelibolulu Mustafa Ali'nin eserlerinde toplumsal hayat da anlatılır ve kadınlardan "merhamet olunacaklar"[3] ifadesiyle bahsedilir.[4] 17. yüzyılda vakanüvislik geleneği gündeme gelir ama bu anlayış 18. yüzyılda gelişir: artık vakanüvislerden beklenen devlet sırlarını gizli tutmalarıdır. Naima, vakanüvisler içinde ilklerdendir ve en ünlü olanıdır. Naima'da saray kadınları görünürlük kazanır; eserlerinde Kösem Sultan ile Turhan Sultan arasındaki çekişmeler anlatılır.[5] Vakanüvisler; saray kadınları dışında, toplumsal hayattaki değişimlere bağlı olarak halktan kadınların kamusal alandaki konumları, giysileri, ne yapmaları ve ne yapmamaları gerektiği üzerine hukuki metinleri de kaleme alırlar. Reayadan kadınlar ise vekayi-i garibe başlığı altında metinlerde yer alır. Cinayet, soygun veya dolandırıcılık gibi olaylara maruz kalan kadınların davalarından örnekler verilir. Bu metinler daha sonraki kuşaklara bırakılacak tarihi bir belge olarak düşünüldüğünden, eleştirel değil iktidarın meşruiyetini, gücünü sağlamak ve sürdürmek üzere hazırlanmaktadır. Faroqhi'nin ifade ettiği şekliyle; örtülü eleştiri veya nasihatler, dönemine göre sınırlı olarak yapılabilmektedir.[6]

19. yüzyılda Osmanlı tarihyazıcılığında da değişimler yaşanır. Özellikle arkeoloji alanındaki teknolojik gelişmeler tarihyazımını değiştirecek ve geliştirecek çok sayıda malzemeye ulaşabilmeyi sağlar.[7] Modern tarihyazıcılığı yaklaşımı çerçevesinde İlk Çağ, Orta Çağ ve Yeni Çağ gibi dönemlendirmeler yapılmaya başlar. Gazetelerin günlük yaşamda yerini almasıyla vakanüvisler önemini yavaş yavaş kaybeder. Örneğin; Cevdet Paşa tarihçiliğinin, geleneğin çok dışına çıkmasa da, bir değişimin başladığına dair işaret olduğu söylenebilir. Ahmet Cevdet Paşa'nın kaleme aldığı eser (Tarih-i Cevdet) aslında bir ders kitabıdır; kullandığı kaynaklar yeni bir yaklaşımı göstermekte-

Süs dergisi, sayı 44

dir ve eleştirel yaklaşımdan da bahsetmek mümkündür.[8] Kızları Fatma Aliye ve Emine Semiye, kaleme aldığı eserlerle Osmanlı entelektüelleri içinde birçok açıdan farklı bir yere oturacaktır. Ancak yine de bu dönemde saray kadınları dışında, devletin tam olarak denetim altına alamadığı "fahişeler ve randevu evinde çalışan" kadınlar yansır tarihi metinlere. 19. yüzyılda bir başka gelişme daha yaşanır. Kadınlar için dergiler yayımlanmaya başlar. İlk dergi *Terakki-i Muhadderat* 15 Haziran 1285'de (1869) *Terakki* gazetesinin eki olarak pazar günleri yayımlanır ve 20 Ağustos 1870 (1286) tarihinde 48. sayı ile yayın hayatını sonlandırır. Kadınların varlığının ve toplumsal hayata katkısının (aile ve çocukların yetiştirilmesi burada öne çıkar) düşünülmeye başlaması, Tanzimat ile başlayan bir değişime işaret eder. Tarihyazımında da değişim olduğunu vurguladığımız gibi kadınların toplum ve buna doğrudan bağlı olarak aile içindeki yeri önem arz etmeye başlar. Tanzimat'ın genel olarak eşitsizlikten eşit haklara doğru bir geçişe işaret ettiği söylenebilirse de,[9] kadınlar için özel maddeler içermediği bilinir ancak zaman içersinde hem hukuk hem de eğitim alanında kadınlar için bazı olumlu gelişmelerin yaşandığı bilinmektedir. *Muhadderat* gazetesi de tüm bu gelişmelerden sonra yayın hayatına başlamıştır. İlk sayısında yer alan ifade oldukça dikkat çekicidir: "Ne erkekler kadına hizmetkâr ve ne de kadınlar erkeklere cariye olmak için yaratılmamıştır. El, ayak göz ve akıl vesaire bizim erkeklerden ne farkımız vardır? Biz de insan değil miyiz? Yalnız cinsimizin ayrı oluşu mu bu halde kalmamıza intah olmuştur? Bunu hiçbir aklıselim kabul etmez."[10] *Muhadderat* ile basında kadınlar ilk kez görünür olur. Bu dergide ağırlıkla edebiyat alanında yazılar yer almaktadır ancak dini kurallara dayalı ve görücü usûlü evlilikler eleştirilir, nikâhın artık "umur-u medeniye" ile ilgisi olduğundan bahsedilerek özellikle Fransa referans alınarak Batılı örnekler verilir. İsminde "terakki" kavramının olması, felsefi ve siyasi bir değişimi gösterir. 1886'da yayımlanan *Şükûfezar* ise yayıncılık tarihinde bir ilktir: tüm yönetim ve yazı kadrosu kadınlardan oluşmuştur. Terakki, artık toplumsal olarak kabul görmüş ve gerekliliği tartışılmaz bir anlama sahiptir; kadınların terakkisinin eğitim yoluyla sağlanabileceği anlayışını bu dergide net olarak görürüz ancak kadın meselesinin oldukça muhafazakâr yaklaşım ve dini referanslarla ele aldığını da not etmek gerekir. Eğitimli kadınların hedef kitlesini oluşturduğu belli olan derginin ilk sayısında,"Mukaddime" başlıklı yazıda, çalışmak ve üretmek söz konusu olduğunda kadınla erkeği eşit gören Arife Hanım,[11] diğer başka hiçbir alanda bu değerlendirmeyi yapmamaktadır. *Muhadderat*'ı 1875'de *Vakit* yahut *Mürebbi-i Muhadderat* ve *Ayine*, 1880'de *Aile*, 1882'de *İnsaniyet* izler. Bu dergilerin künyesinde; "muhadderat ve etfale, aileye, hanımlara, ev işlerine müteallik, menafi-i mülk-i devlete hizmet" içindir ifadeleri yer alır.

II. MEŞRUTİYET SONRASI "YENİ ADAMI" YETİŞTİRECEK "YENİ KADIN"

II. Meşrutiyet sonrası Osmanlı İmparatorluğu'nda kadın hareketinin varlığını hissettirdiğini ve etkisini artırdığını dergilere bakınca açıkça görüyoruz. Ekonominin, siyasal ve toplumsal yapının değişimi başlamıştır. 1908'de ilk çıkan dergiler *Demet*,[12] *Kadın Selanik, Mahasin, Kadın İstanbul, Musavver Kadın*'dır.[13]

Süs dergisi, sayı 4

Yeni İnci, sayı 3

Yeni İnci, sayı 11

1908 sonrası kadın dergilerinin künyesinde "siyasi, ilmi, içtimai, sınai, fenni, felsefi, fikrî, edebi olduğu ve kadınlığın tealisi, menaifi ya da kadınlığın hukukunu savunmak için çıkar" ifadeleri yer alır. Meşrutiyet öncesi kadın dergilerinde böyle ifadelere rastlamak mümkün değildir. 1909 -1911 arasında bir duraklama söz konusu olur; 1911 sonrası ise daha uzun ömürlü, milliyetçilik vurgusu ağır basan, belli bir ideolojisi olan dergileri görürüz. Özellikle 1914-1919 arası kadın dergilerinde öne çıkan ve hararetli tartışmaların yapıldığı ana başlıklar; "terakki (ilerleme), milli tüketim ve üretim, Alafranga moda; israf etmeyen, vatanperver, eğitimli, yabancı dil ve müzik aleti çalmayı bilen kadınlar; ev ekonomisini idare edebilen ve buna bağlı olarak hesap işlerinden anlayan, sağlıklı nesiller yetiştirmek için fenni beslenmeyi bilen ve evinin ihtiyaçlarını ihmal etmeden meslek sahibi olan 'bu milletin' kadınları" olarak sıralanır. İffet, namus ve sadakat meselesi ise neredeyse her dönemde tüm kadın dergilerinde en baş köşede yer alır. *Türk Kadını* (1918) dergisinde yer alan bir hikâyede sadakat ile ilgili ifade çarpıcıdır: "Sadakat saç gibidir. Erkeğe değil kadına lazımdır."[14] Özellikle 1911'den itibaren aralıksız devam eden savaş, erkekleri evlerinden uzağa taşır ve artık kadınlar onların denetiminden uzaktır; üstelik de kamusal alana çıkmışlardır ve kadınların bu denetimsiz halleri endişeye sebep olur.

İlk sayısı 1918 yılında yayımlanan *Türk Kadını* dergisi, adında ilk kez Türk ifadesi kullanılan kadın dergisidir. Kadınların sosyal yaşamındaki değişikliğe işaret eden Ethem Nejad; "Biz seri ve hattı gayri muayyen bir inkılabı içtimainin ortasındayız." demektedir.[15] Nezihe Rikkat ise "Müthiş bir inkılabın geldiğini görüyorum." cümlesiyle "kadın inkılabı"na

Yeni İnci, sayı 7

ilişkin endişelerini dile getirir.[16] Necmeddin Sadık da; "Bizde Feminizm" başlıklı yazısında bir "kadınlık cereyanı"ndan bahsediyor ve bu hareketin etkili olduğunu da söylüyor ancak o da endişelerini ekleyerek; "Yalnız bu cereyana istikamet vermek, onu bir

seyl suretinde etrafı harap edici bir kuvvet olmaktan kurtararak intizam dairesinde tabii seyrini takip etmesine gayret etmek lazımdır."[17] değerlendirmesini yapıyor. Modernleşme yanlısı entelektüel erkekler de bu inkılaptan endişe duyup; gelişen, "müthiş, durdurulamaz" kadın hareketine istikamet vermeye çalışıyorlar. *Bilgi Yurdu Işığı* dergisinin tüm sayılarının başında yer alan ifade kadınlara biçilen rolün başka bir boyutuna işaret ediyor. "Erkek çalışmamakla yalnız kendisini; kadın ise kendisini, çocuklarını ve bütün bir milleti dûçâr-ı sefâlet eder."[18] Çalışmak fiili bu dönemde başka bir anlam daha kazanıyor. Taylorizmin etkisini, ev işlerinin ve ev ziyaretlerinin saati saatine uygulanması ve tekrarlanmasının şart olduğu önerisinde görüyoruz.[19]

***Firuze*, sayı 1. "Baloda şayan-ı nazar bazı çehreler"**

Özellikle Türk milliyetçiliğinin baskın olduğu kadın dergileri *Türk Kadını*, *Bilgi Yurdu Işığı* ve *Siyânet* başlıklı yayınlardır. Hem *Türk Kadını* hem de *Bilgi Yurdu Işığı*'nda Türk kadınına en iyi modeli oluşturanın Amerikan ya da Alman kadını olduğu; Fransız veya Levanten kadının ise zinhar örnek olmaması gerektiği sık sık vurgulanmaktadır.[20] Birçok kadın dergisinde tefrika biçiminde yer alan mektuplar ise kadınlara nasihat etmek, yol göstermek için dergi yazarları tarafından kaleme alınır.[21] Okurun, başkasına ait bir gizi öğrendiğini düşünmesi daha etkili olur ve mesaj, hedefe daha kolay ulaşır. Kadınlardan kadınlara yazılan cevap niteliğindeki mektuplar aslında kadınların yaşadığı sorunlara, yazara ve derginin politikasına uygun çözümleri içerir.

Bu dergilerde kadınların "ideal" beden ölçüleri de belirlenir ve ideal Türk kadınının bedeni "balık eti semizliğinde olmalı" ve "karında, göğüste fazla yağ çirkinliktir" ifadelerine yer verilir. *Muhadderat* dergisinde ise "kaşının, gözünün kara ve ellerinin kollarının tombalak ve belinin ince ve vücudunun billur gibi beyaz ve berrak" olması durumunda bir kadının güzel kabul edilebileceği yazmaktadır.[22] Bedenin sembolik anlamı tam da bu noktada ortaya çıkar ve kişi bedeni üzerinden kategorileştirilir. Güzel, çirkin; sağlıklı, hasta gibi değerlendirmeler beden üzerinden yapılır. *Sıyanet* dergisi, milli ekonomi anlayışının tam olarak yansıdığı bir dergidir. Terzihaneler açarak, Müslüman-Türk kadınlarının yetiştirilmesi hedeflenmiştir. Beyoğlu'ndaki "yabancı"[23] terzilere gidilmemesi için kadınlar uyarılır ve geniş bir kampanya başlatılır. Bu dönemdeki kadın dergilerinin genellikle bir kadın örgütünün yayın organı olduğunu da eklemek lazım. *Kadınlar Dünyası* (1913-21) ise diğer kadın dergilerden çok farklı bir zemine oturur çünkü dergi sadece bir kadın derneğinin yayın organı değildir, bu dergi dönemin kadın politikasını üretmiş ve yönlendirmiştir.

ERKEN CUMHURİYET DÖNEMİ KADIN DERGİLERİ

Harf devrimine kadar Osmanlıca olarak yayımlanmaya devam eden kadın dergilerinin sayısı çok değildir. *Ev Hocası* (1923) tek sayı olarak çıkar ve amacının kadınlara "yol göstermek" olduğunu, "seyyar bir ev hocası" gibi evlere gireceğini söyler. Şekerin insan sağlığındaki önemi anlatılır ve Anadolu'da büyük şeker tesisleri kurulması gerektiği vurgulanır, veremden korunma yolları aktarılır. *Yeni İnci* (1922-23), *Süs* (1923), *Firuze* (1924), *Asar-ı Nisvan* (1925-26), *Çalıkuşu* (1926); erken Cumhuriyet Dönemi'nin diğer Osmanlıca kadın dergileridir. *Çalıkuşu*, Trabzon'da yayımlanan bir dergidir ve sayfalarında İstiklal Savaşı'na yer verilirken Mustafa Kemal'e yapılan suikast girişimi de lanetlenir. *Asar-ı Nisvan*'ın künyesinde ise "Milli Aile Mecmuası" ifadesi bulunur ve ilk sayının kapağında Mustafa Kemal ile Latife Hanım'ın fotoğrafı yer alır. 1925 yılında yayımlanan *Kadın Yolu-Türk Kadın Yolu* dergisinin ilk sayısının kapağında yine Latife Hanım ile Mustafa Kemal'in fotoğrafı bulunur.

Türk Kadın Yolu dergisinin 30. sayısında "Kadına Hürmet" başlıklı yazıda "Şunu bilelim ki esir kadın, mahkum kadın ancak Şark medeniyetinde, İslam medeniyetinde bulunabilir. Biz bugün kendimizi Şarklı ve İslam değil, Garplı ve Türk olarak görüyoruz." ifadesi yer alır.[24] Toplumda kadınların geri kalmış olmasının sebepleri genellikle gelenek, görenek; tembellik, eğitimsizlik ve Şarklılık olarak ortaya koyulsa da, *Asar-ı Nisvan*'ın birinci sayısında kadınlara kimsenin kızmaya hakkının olmadığı, "evvela kadınların asırlardan beri ve binlerce seneler imtidadınca[25] erkeklerin zulümlerine maruz bulunduklarını der-hatır etmek ve ona göre söz söylemek icap eder" denilerek kadınların geri kalmasındaki asıl sebebin erkeklerin zulmü olduğu dile getirilmiştir. *Firuze*'nin ilk sayısında Cumhuriyet Dönemi balolarından biri anlatılır ve henüz kılık-kıyafet devrimi yapılmadığı için balodaki Müslüman kadınların saçlarını ince tüllerle kapattı-

Firuze, sayı 1

ğından bahsedilir. Büyükada Yat Kulüp'te gerçekleşen balo, dergi sayfalarına şu satırlarla yansır:

> Yeni alışmaya başladığımız "balo" hayatında güzide içtimâlar tertip ederek asil zevkler vermeye muvaffak olan Hilal-i Ahmer'in bu balosu da nispet kabul etmeyecek derecede zarif oldu. Yat kulübün geniş salonları, süslü koridorları bir bahar bahçesi kadar muattar (güzel kokulu) ve rengârenkti. Göz kamaştırıcı dekolte ipeklilerin içinde fildişi ve sedeften bir heykel gibi kıvranan ilâhi vücutlar baloya baş döndürücü bir inkişaf veriyordu Kadın tuvaletlerinde en ziyade açık renkler hâkimdi. Ecnebiler, itina ile süslenmiş başları ile nazar-ı dikkati celbe uğraşırken, Türk kadınları, incecik tülleri içinde ipek saçlarını hapse mahkûm etmişlerdi.[26]

Yine *Firuze*'de Müfide Ferit ile yapılan mülakat[27] ilgi çekicidir. Ferit; Türk kadınlarında büyük bir değişim görmediğini belirttikten sonra kendisinin Türkçü olduğunu ve ilerde kurulacak Türk Federasyonu için Türkiye'nin hazırlanması gerektiğini ifade ediyor.[28]

Sonuç olarak, Cumhuriyet sonrası kadın dergilerinde yine yemek tarifi, ev temizliği, moda, çocuk bakımı, hikayeler, sağlıkla ilgili bilgiler, yarışmalar, şiirler yer alır ancak dil bir miktar sadeleşmiştir, ağdalı ifadelere pek rastlanmaz fakat Türklük vurgusu belirginleşmiştir. Bu dönemin kadın dergileri Milli Mücadele'ye ve Cumhuriyet'e olan desteklerini açıkça gösterirler. 1928'e kadar yayımlanan kadın dergilerinde II. Meşrutiyet Dönemi dergilerindeki dini referanslara artık pek rastlanmamaktadır fakat ataerkil yapı bir yandan eleştirilirken bir yanda da devamını sağlayacak nasihatlerle karşılaşılır. Modernleşme zor ve tartışmalı bir süreçtir. Aynı derginin aynı sayısında kadınların ne yapması ya da yapmaması konusunda birbirine zıt iki düşünce ardı ardına yer alır hatta aynı yazar bir önceki yazısında daha önce savunduğunun aksini savunabilir. Kadınların en azından hukuki olarak eşitliğini, özgürlüğünü ve bağımsızlığını getirecek olan "müthiş inkılap" erkekleri olduğu kadar kadınların da bir bölümünü endişeye sevk eder. En büyük endişe bu engellenemez "kadın cereyanına", "istenen" istikameti verememektir: "Kızlarımıza fen, kimya, matematik öğrettik ama bunu yaparken bize nasıl kadınlar lazım diye düşünmedik." Ek olarak, üniversiteye gitmek, üniversitede erkekler gibi fen alanında da eğitim almak; çalışma hayatına atılmak; kimseye muhtaç olmadan kendi geçimini sağlamak, kamusal alanda taciz edilmeden dolaşmakla ilgili[29] verilen mücadeleyi kadın dergilerinin sayfalarında bulmak mümkündür.

BİRSEN TALAY KEŞOĞLU - BEYKOZ ÜNİVERSİTESİ
SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER BÖLÜMÜ

DİPNOTLAR

1 1-*Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu (1925-1927)/Yeni Harflerle*, 2- *Hanımlara Mahsus Gazete-Seçki (1895-1908)/Yeni Harflerle*, 3- *Kadınlar Dünyası* 1-50,/ 51-100. *Sayılar (1913-1921)/Yeni Harflerle*, 4- *Yeni Harflerle Kadın*II. *Meşrutiyet Döneminde Bir Jön Türk Dergisi (1908-1909)*, 5- *Türk Kadını (1918-1919)/ Yeni Harflerle*, 6- *Genç Kadın (1919 Ocak-Mayıs) / Yeni Harflerle*, 7- *Aile (1880) ve Hanım (1921)/ Yeni Harflerle*, KEKBMV tarafından 2010 yılında basılmıştır.

2 1- *Yeni Harflerle Bilgi Yurdu Işığı (1917-1918)/ Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Kadın Dergileri: Talepler, Engeller, Mücadele –Cilt I*, 2- *Yeni Harflerle İnsaniyet (1882-1883); Kadınlık Hayatı (1913); Erkekler Dünyası (1914); Ev Hocası (1923); Firuze (1924)/ Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Kadın Dergileri: Talepler, Engeller, Mücadele –Cilt II*; 3- *Yeni Harflerle Hanımlar Âlemi (1917-1918)/Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Kadın Dergileri: Talepler, Engeller, Mücadele – Cilt III*, İLİBRA yayıncılık tarafından 2019 yılında basılmıştır. *Siyanet* adlı dergi Libra Yayıncılıkta baskı aşamasındadır.

3 Sadece kadınlar değil,köleler, cariyeler, öksüz ve yetimler bu başlık altında yer alır.

4 Mehmet Şeker,*Gelibolulu Mustafa Âli ve Meva'idü'n Nefais Fi-Kava'idi'l-Mecalis*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1997). s. 61-62 ve 115.

5 Naima Mustafa Efendi, *Tarih-i Naima Ravzatü'l Hüseyn Fi Hülasati Ahbari'l-Hafikayn*, Yay. Haz. Mehmet İpşirli, cilt 3, (Ankara:Türk Tarih Kurumu, 2007), s. 1325.

6 Suraiya Faroqhi,*Osmanlı Tarihi Nasıl İncelenir?*, (İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2003), s. 210-238

7 Hakan Karateke, "On dokuzuncu Yüzyıl Tarih Yazımında Yeni Dönemlendirme Modelleri", *Osmanlı Sarayında Tarih Yazımı*, Yay. Haz. H. Erdem Çıpa ve Emine Fetvacı, (İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları2014), s. 155-185.

8 Christoph, K., Neumann. "Tarihçiliğine Yansıyan Zihniyet Dünyası", Osmanlıdan Cumhuriyet'e Problemler, Araştırmalar, Tartışmalar: 1. Uluslar arası Tarih Kongresi 24 –29 Mayıs 1993, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1998): 64 – 71. Christoph K. Neumann, "Tanzimat Bağlamında Ahmet Cevdet Paşa'nın Siyasi Düşünceleri", s. 84.

9 Mehmet Özkan Alkan, "Tanzimat'tan Sonra Kadın'ın Hukuksal Statüsü ve Devletin Sürecine Müdahalesi Üzerine", *Toplum ve Bilim*, S.50, (Yaz,1990), s. 86.

10 *Terakki-i Muhadderât*, 15 Rebiyyülâhir 1286, s. 2.

11 Arife Hanım, Maarif Nazırı Münif Paşa'nın kızıdır.

12 Siyasi içerikli yazılar ilk kez Demet'de yer alır.

13 *Alem-i Nisvan* 1906-1909 yılları arasında yayımlanmıştır.

14 Aziz Hüdai. "Şübhe", *Türk Kadını (1918 - 1919) Yeni Harflerle* , Yay. Haz. Birsen Talay Keşoğlu, Mustafa Keşoğlu, (İstanbul: Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Yayınları, 2010), s. 23.

15 Ethem Nejat, "Ummacı Yekünün Düşmanları", *Türk Kadını (1918 -1919) Yeni Harflerle*, sayı 7, s. 166-168.

16 Nezihe Rikkat, "Erkekleşme", *Türk Kadını (1918-1919) Yeni Harflerle*, sayı 13, s. 316-318.

17 Necmeddin Sadık. "Bizde Feminizm", *Türk Kadını* (1918-1919) *Yeni Harflerle*, s. 4.

18 *Yeni Harflerle Bilgi Yurdu Işığı* (1917-1918) *Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Kadın Dergileri* , *Engeller, Talepler, Mücadele*, Yay. Haz. Birsen Talay Keşoğlu ve Mustafa Keşoğlu, Cilt 1, (İstanbul: Libra Yayıncılık), 2019, s.34.

19 Macid Şevket,"Ev Kadını", *Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Kadın Dergileri, Engeller, Talepler, Mücadele , Yeni Harflerle Bilgi Yurdu Işığı* (1917-1918), Yay. Haz. Birsen Talay Keşoğlu ve Mustafa Keşoğlu, Cilt 1, (İstanbul: Libra Yayıncılık). 2019, sene 1, sayı 5, s. 150-152.

20 Edhem Nejad "Evsiz Barksız Hanımlar", *Türk Kadını Yeni Harflerle*, sayı 5, s. 117-120; "Amerikada Aile Hayatı", *Yeni Harflerle Bilgi Yurdu Işığı*, sene 1, sayı 1, s. 59-62; "Alman Hayatı İrfanı", sayı 10, s. 322,324.

21 *Türk Kadın Yolu* dergisinde bu mektuplar serisi "Abla Mektupları" ismini alır.

22 Ahmed Edip , "Fenni Sahifeler ve Çirkinlik", Türk Kadını, Yeni Harflerle, sayı 2. s. 34-36; *Terakki-i Muhadderât*, 26 Rebiyyülevvel 1287, s. 1.

23 Gayrimüslimler, levantenler, ecnebiler. Bu ifade bazen "gavur" olarak kullanılmaktadır dergide.

24 Nâbi,"Kadına Hürmet", *Türk Kadın Yolu*, sayı 30, s.395.

25 İmtidâd: uzama, uzun sürme.

26 Yeni Harflerle İnsaniyet, Kadınlık Hayatı, Erkekler Dünyası, Ev Hocası, Firuze, *Osmanlı ve Erken Cumhuriyet Kadın Dergileri, Engeller, Talepler, Mücadele* , Cilt 2, Yay. Haz. Birsen Talay Keşoğlu, (İstanbul: Libra Yayıncılık), 2019, s. 40.

27 A.g.e., Cilt II, Firuze, s. 69-71.

28 A.g.e., Cilt II, Firuze,s. 69-71.

29 Fatma Saide "Kadınların Çektiği" *Siyanet*, sayı 6.

HUDA SHA'ARAWI'DEN ROSA MANUS'A DÜNYA FEMİNİSTLERİ BOĞAZİÇİ'NDE:

Edmée de Choch'un Defteri 21 Nisan 1935

ASLI DAVAZ

KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ VE BİLGİ MERKEZİ VAKFI'NIN NADİR ESER KOLEKSİYONU'NDA, BAĞIŞLANAN, MÜZAYEDELERDEN VE SAHAFLARDAN ALINAN NADİR ESERLER BULUNMAKTADIR. KOLEKSİYON, SUAT DERVİŞ'İN 1952'DE FRANSA'DA YAYIMLANAN LES OMBRES DU YALI ADLI ROMANI GİBİ İMZALI KİTAPLAR İÇERMESİNİN YANI SIRA KURTULUŞ SAVAŞI'NDA KADINLARIN SAVUNMA SAFLARINA KATILMALARI İÇİN PROPAGANDA AMACIYLA BASILMIŞ VE BELKİ DE SADECE BU KÜTÜPHANEDE BULUNAN ORİJİNAL BİR TAŞ BASKI AFİŞ VE 19. YÜZYILA AİT KIZ OKULU DİPLOMALARI GİBİ ÖNEMLİ KAYNAKLARI DA İÇERİR.

Edmée de Choch'un bu koleksiyonda bulunan defteri, belgenin yaratıcısının onun bu defteri düşünüp oluşturmasından 60 yıl sonra, bazı "şanslı" belgeler gibi değerini bilen bir antika kitap uzmanının eline geçmiş ve müzayedeye çıkmıştır. Bir kütüphane dostu tarafından satın alınan bu defter, Kadın Eserleri Kütüphanesi'ne bağışlanmıştır.

EDMÉE DE CHOCH KİMDİ?

Hırvat asıllı gazeteci Edmée de Choch'un[1] Boğaz gezisine farklı yaklaşımı, Uluslararası Kadınlar Birliği'nin (UKB) Nisan 1935 Kongresi'nden günümüze kalan, dünya ve Türkiye kadın mücadelesi tarihinin ilginç ve renkli belgelerinden birine ulaşma imkânı verdi. Annesi Rum, babası Hırvat asıllı olan Choch, İstanbul'a 1920'lerde yerleşmiş ve bir dönem Nişantaşı'nda bulunan High School'da İngilizce öğretmenliği yapmıştı.

1935 Kongresi delegeleri Boğaz gezisinde, 21 Nisan 1935
Cumhuriyet Gazetesi Arşivi

1935'te ise genç bir gazeteciydi.[2] Yugoslavya delegeleri Dr. Milena Atanaković ve Darinka Lacković'in defterdeki notları da bu bilgileri doğruluyor.

Choch'un vapur gezisi için hazırladığı ve her sayfasını bir ülkeye ayırdığı bu anı defterinde, 28 ülkeden[3] 55 kadının adları, imzaları, bazen birkaç satırlık görüşleri ya da duygularını ifade ettikleri cümleleri yer alıyor. Delegeler, kongre ya da kadın sorunlarıyla ilgili konulardan çok, Boğaz gezisinde vapurdan görünen korular, tarihi yalılar ve erguvanların onlar üstündeki etkisini satırlarına yansıtmışlar. Choch'un yaklaşık üç yıl sonra, 2 Haziran 1938'de defterin ilk sayfasına mavi bir kalemle yazdığı "O güzel günlerden bu yana ne kadar çok şey değişti!" notu, o günlerin özlemini ifade ediyor. Kongrede dile getirilen barış dilekleri, bu konuda yapılacak çalışmanın işe yarayacağı inancı, belli ki o yıl iyiden iyiye zayıflamıştı artık. Savaş tehlikesi kapıya dayanmıştı ve bunun bilincinde olan Choch, kongre günlerindeki umutları yâd ediyordu.[4]

"KÖMÜR AMELELERİ DÜNYA KADINLIĞINI SELAMLIYOR"

21 Nisan Pazar sabahı delegeler saat 10.30'da Pera Palas Oteli'nde buluşup, Türk Kadın Birliği'nin (TKB) düzenlediği vapur gezisine katılmak üzere yola çıktılar. Şirket-i Hayriye vapuru Tophane rıhtımında,

bir belediye görevlisi eşliğinde bekliyordu. Gezinin ilginç yanı, yalıların pencerelerine, balkonlarına çıkan insanların, hatta okul bahçelerine çıkan çocukların delegelere el sallamasıydı. Geziye katılan Hikmet Feridun Es, izlenimlerini şöyle aktaracaktı: "Kuruçeşme'deki kömür ameleleri, kömür taşıdıkları büyük küfeleri hep birden havaya atmak suretiyle dünya kadınlığını selamladılar [...] kömürcülerimiz bile feministtir." Dünya kadınlığı Türkiye'nin kadın milletvekillerini hayranlıkla izliyor, anı defterlerini uzatarak bazı konularda görüşlerini yazıp imzalarını istiyorlardı. Gazete haberlerine göre, yoğun çalışma temposundan sonra bu gezi delegeler için dinlendirici bir etkinlik olmuştu.[5]

HERTA DERGİSİ'NDE 12. KONGRE

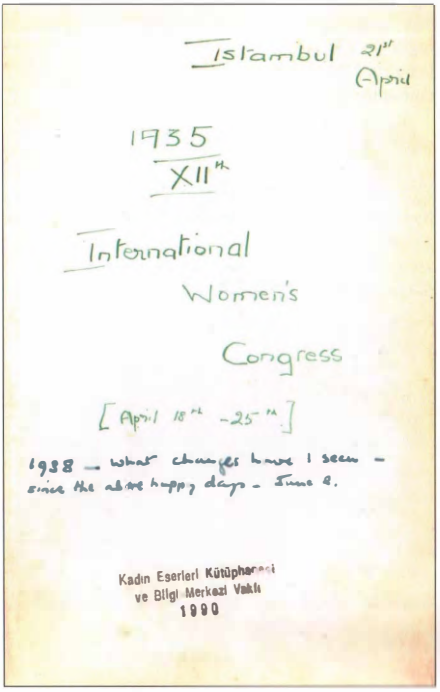
Kahverengi ciltli defterin 33 sayfası, aynı yeşil mürekkepli kalemle yazılmıştır. Her sayfanın en üstünde ülke adları, devamında ise o ülkeden gelen delegelerin, misafirlerin, gazetecilerin, milletvekillerinin, eski bakanların, feminist aktivistlerin, süfrajistlerin isimleri ve notları yer almaktadır. Defterde İsveç adına açılan sayfada ismi bulunan ve yazdığı notla Edmée de Choch'a teşekkürlerini sunan Anna T. Nilsson, Frederika Bremer Derneği'ni temsilen 12. Kongre'ye tek delege olarak katılmıştır. 1935 Kongresi ve Ankara'ya Atatürk'ü ziyaret için yaptıkları yolculukla ilgili yazdığı bir yazı *Herta*'nın Haziran 1935 tarihli sayısında yayımlanmıştır.

RAVENSBRÜCK VE AUSCHWİTZ'DE HAYATLARI SON BULAN İKİ FEMİNİST

Defterde imzası yer alan, 1935 Kongresi dönemi UKB'nin Yönetim Kurulu Üyesi Hollandalı pasifist ve süfrajist, hayatını barışa, faşizmle mücadeleye, kadınların seçme-seçilme hakkını elde etmelerine ve Hollanda'da yaşayan Yahudilerin sorunlarına adayan [6] Rosa Manus, 12. Kongre hazırlığı için birkaç defa İstanbul'a gelmiştir.1935'te Hollanda'da kurulan Kadın Hareketinin Uluslararası Arşivleri'nin (International Archives for the Women's Movement, IAV) üç kurucusundan biridir. Uluslararası bağlantılar kurduğu ve pasifist görüşler benimsediği suçlamasıyla, 1941 Ağustos'unda tutuklanan, Kasım ayında Almanya'daki Ravensbrück kadın toplama kampına nakledilen Manus, 28 Nisan 1943'te burada öldürüldü. Aynı sayfada imzası bulunan, 1921-1941 arasında Kadınları Koruma Derneği ve Hollanda Ulusal Kadınlar Konseyi'nin başkanlık görevini yürüten Charlotte Lisette Polak-Rosenberg, Alman işgalinde olmayan bölgeye geçmeye çalışırken Paris'te tutuklandı ve 1942'de Auschwitz toplama kampında öldürüldü.

SÜFRAJİZMİN UZUN MÜCADELESİ

İngiltere adına açılan sayfada yer alan imzalardan biri Margery Corbett Ashby'e aittir. Son siyasi eylemine 98 yaşında, 8 Mart 1980'de katılan, 1904 Berlin Kongresi'nden itibaren UKB içinde görev alan ve 12. Kongre sırasında Birliğin başkanlık görevini yürüten Ashby'nin, Türkiye'deki kadın hareketiyle ilişki-

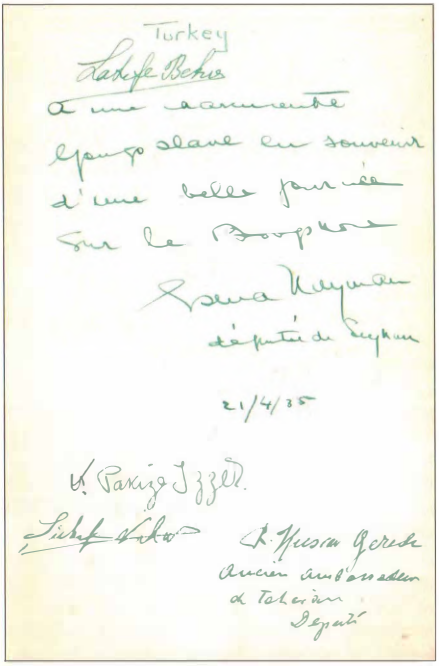

Edmée de Choch'un Defteri, iç sayfa
KEKBMV, Nadir Eser Koleksiyonu

leri Nezihe Muhiddin'le başlamıştır.[7] 1946'ya kadar *UKB*'nin yöneticiliğini yapan Ashby,[8] Doğu ve Batı kadınlarının bir araya gelmesinin örgütün güçlenmesinde önemli bir rol oynayacağını düşündüğünden, 12. Kongre'nin İstanbul'da toplanmasına öncülük etmiştir. Aynı sayfada yer alan ve Kongreye Uluslararası Kadınlar Konseyi'nin bir temsilcisi olarak katılan Marjorie Nunburnholme ise 23 yıl sonra Türkiye'ye gelecek ve Konseyin Türkiye şubesinin kuruluşu çalışmaları için girişimlerde bulunacaktı.[9] Parlamento üyesi olarak imzası bulunan, 1929-1932 arasında İngiltere'de milletvekilliği yapan Edith Picton Turbervill, 12. Kongre'ye National Council for Equal Citizenship derneği adına katılmıştır. Kongreden önce Yıldız Sarayı'nda bir gazeteciyle yaptığı röportajda kongreye katılmak üzere İngiltere'den 24 delegenin geldiğini, bunlardan Emmeline Pethick-Lawrence ve Sadd Brown'ın[10] seçme-seçilme mücadelesi sırasında hapse girmiş olduklarını söylemiştir.[11] İmzalardan bir diğeri İngiliz süfrajet Alison Neilans'a aittir. Neilans, Sylvia Pankhurst ile birlikte birçok kadın örgütünde çalışmış, aynı zamanda UKB'nin Yönetim Kurulu üyesi olarak görev yapmıştır. 1935 Kongresi için İstanbul'a gelen ve açılış günü, 18 Nisan'da, diğer komisyon başkanlarıyla birlikte kısa bir sunum yapan Neilans, 22 Nisan'da "Ekonomik Sorunlar Karşısında Kadınlar" konulu oturumda konuşmacı olarak yer almıştır. Suat Derviş'le yaptığı kısa röportajda, UKB'nin önemli mücadele alanlarından biri olan fu-

huş ve ahlakta eşitlik üzerinde durmuştur. Derviş'in İngilizce, Neilans'ın da Fransızca bilmemesi nedeniyle bu röportaja Malatya Milletvekili Mihri Pektaş tercümanlık yapmıştır.[12]

İngiliz temsilcilerinin ardından sayfanın altında imzası bulunan, Almanya'dan gelen delege Adele Schreiber Krieger'in kongreye katıldığı günlerde Almanya'da yaşanan büyük siyasal değişiklikler nedeniyle, üye olduğu Alman Kadın Vatandaşlar Derneği kendini feshetmek zorunda bırakıldığı için kongrede ona eşlik edecek Alman heyeti gelememişti. Kongreden haftalar önce, 2 Nisan'da İstanbul'a

Edmée de Choch'un Defter'i, Türkiye'ye ayrılan sayfa, 21 Nisan 1935
KEKBMV, Nadir Eser Koleksiyonu

gelen Schreiber, erken gelmesinin nedenini, kongre hazırlıklarına katılmak ve Türkiye'deki kadınların durumunu yakından incelemek olarak açıklamıştı.[13] Kongreden sonra üç ay kadar Türkiye'de kalmış, Anadolu'yu gezmiş ve Türkiye izlenimlerini, 13 Mayıs 1935 tarihli "Yeni Türkiye" ve 11 Ekim 1935 tarihli "Türkiye Kadın Hareketi ve Mutluluğun Sonu" başlıklı yazılarıyla, İsviçre'de Basel'de çıkan *National-Zeitung* gazetesinde yayımlamıştı.[14] Türk Kadın Birliği'nin feshedilmesini eleştirdiği "Atatürk, Kadınların Kurtarıcısı" başlıklı yazısı ise 18 Kasım 1938'de, *Swiss Journal of Woman*'da yayımlandı. Belçika'ya ayrılmış olan sayfada imzası bulunan Anne Stès, Belçika'nın kongredeki tek delegesiydi. Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti üyesi Anne Stès, *Kadınlar Dünyası*'nda yazıyordu. Amerikalı Emily Rieder'la birlikte Türk Kadın Birliği ve *UKB* arasındaki ilişkileri geliştiren en önemli isimlerdendir. Fransa'ya ayrılan sayfada dört imza bulunuyor ve her bir imza sahibi, duygu ve düşüncelerini birkaç satırla belirtmiştir. Madam Rey, deftere "Boğaz'da yaptığım hoş bir gezinin hatırasına" notunu düşerken, yazar ve şair Simone Chevallier bu kongrenin ve gezinin kendisinde yarattığı duyguyu, "Türkiye'de yaşadığımız birbirinden güzel olayları ve muhteşem manzaraları anlatmaktan büyük mutluluk duyacağım" sözleriyle ifade etmiştir. Jean-Marie Dessaux ise "Boğaz'da bir gezi, olağanüstü bir durum, muhteşem bir an, ruhun neredeyse mutlak güzelliğe ulaşabileceğini sanmasıdır" notuyla hislerini paylaşmıştır. Kadınların Seçme-Seçilme Hakkı için Fransız Birliği'nin önce genel sekreterliğini, sonra da başkan yardımcılığı görevini üstlenen Germaine Malaterre-Sellier, "Boğaz'da unutulmaz bir gezinin hatırası" sözleriyle defteri imzalamıştır.

1935 Kongresi öncesinde Ocak ve Şubat 1935'te Rosa Manus, Dr. Christina C. Bakker-van Bosse ve Margery Corbett Ashby ile birlikte, Hindistan, Mısır, Filistin, Suriye ve Bulgaristan'a giderek Milletler Cemiyeti çalışmaları ve barış sorunları üzerine tartışmış ve 12. Kongreye bu ülkelerden delegelerin de katılım göstermesi için çalışmalar yürütmüşlerdir. İsviçre'ye ayrılan sayfada imzası bulunan Milletler Cemiyeti ve Uluslararası Çalışma Örgütü'yle (ILO) ilişkilerden sorumlu UKB Haberleşme Sekreteri ve Yönetim Kurulu Üyesi Emilie Gourd, "İstanbul'un ve Boğaz'ın ışık saçan hatırasını, bu ülkenin göz kamaştıran güzelliklerini, Türk kadınlarının bize gösterdiği dostane misafirperverliği, çalışkanlığı ve zekâsını hiçbir zaman unutmayacağım" notunu düşmüştür. 1930'lu yılların önde gelen tanınmış feminist aktivistlerinden biri olan Gourd,[15] 14 yıl boyunca İsviçre Kadın Seçme Hakkı Derneği'nin[16] başkanlığını yürüttü, 1943 yılında ise dönemin faşist akımları karşısında İsviçre Demokrasi Birliği'ni[17] kurdu. Gourd'un yanı sıra kongre resmi delegelerinden İsviçreli feminist Elisabeth Wild'ın adı, adres bilgisiyle birlikte sayfada yer alıyor. Avusturya adına 12. Kongreye katılan tek delege Rosa Schaufler, deftere sadece ismini yazmıştır. İtalya adına defterde yer alan isim, İtalya'nın en eski gazetelerinden *Corriere della Sera* gazetesi adına İstanbul'a Kongre'yi izlemeye gelen Maria Castellani'dir.[18]

ORTA AVRUPA VE BALKAN KADINLARI İSTANBUL'DA

Polonya'ya ayrılan sayfada 1935 Kongresi'nde Polonyalı kadınları temsilen, Kadınlar için Sosyal Hizmet Derneği'nin dört üyesinin, Anna Zofia Szelągowska, Marie Zeranska, milletvekilleri Louise Wolska ve Marie Jawarska, aynı zamanda Polonya asıllı çevirmen, Milletler Cemiyeti kütüphanecisi Marie Ginsberg'in imzaları bulunuyor. Szelągowska, Polonya kadın hareketinin savaş karşıtı görüşleriyle tanınan aktif bir ismiydi. 1935 Kongresi'nde Atatürk'ü ziyarete giden delegasyondaydı. Polonya Milletvekili Louise Wolska, 1935 Kongresi'nin 23 Nisan tarihli, gün boyu

1935 Kongresi delegeleri Yıldız Sarayı'nın büyük toplantı salonunda bir arada
Cumhuriyet Gazetesi Arşivi

süren "Farklı Yönetim Biçimlerinde Kadının Durumu" başlıklı oturumunda,[19] "Kadınların Siyasete İlgisizliği" üzerine bir konuşma yapmıştı. Çekoslovakya sayfasında Kadınların Seçme Seçilme Hakkı Komitesi[20] adına Kongre delegeleri arasında yer alan Dr. Marie L. Cerna'nın notu ve imzası bulunuyor. Defterdeki yazılı sayfaların sonuncusu Macaristan'a ayrılmıştır. Okunması güç olsa da burada yer alan ismin, başkanı olduğu Budapeşte Soroptimist Kulubü'nü temsilen kardeş delege olarak kongreye katılan Dr. Magda de Spur olduğu söylenebilir. Birçok gazetede kadın sorunlarıyla ilgili yazıları yayımlanan Magda de Spur, Batı ile ilişkileri gerekçesiyle 1945'te tutuklanmış, sonraları ABD'ye siyasi mültecilik talebinde bulunmuştur.[21] Romanya'ya ayrılan sayfada Association pour l'Emancipation des Femmes adına kongreye katılan Romanya delegeleri Marie Ghervescu ve Anna Ghervescu'nun imzaları yer alıyor.

Yugoslavya'ya ayrılan sayfada Milena Atanacković, Darinka Lacković, Dragutin Petchitch ve Ida D. Pecic'in adları yer alıyor. Bu dört kadından sadece Milena Atanacković, Edmeé de Choch için "Genç bir gazeteciye ithafen; meslek hayatında en içten başarı dileklerimi sunarım." notunu yazmıştır. Atanacković 1929'da *UKB*'nin Yönetim Kurulu'nda görev almış ve Uluslararası Çalışma Örgütü'ne bağlı Kadınların Gece Çalışması Washington Konvansiyonu Yeniden Düzenleme Komisyonu'nda raportörlük yapmıştır. Darinka Lacković, iki dünya savaşı arasında Yugoslavya'da köylü kadınlara yönelik, aylık olarak Belgrat'ta yayımlanan ilk ve tek süreli yayın *Seljanka*'nın[22] editörüydü.[23] Adları resmi delege listesinde bulunmayan Dragutin Petchitch, "Mademazel de Choch için bir hatıra.." notuyla isminin altına eski bakan olduğunu belirtmiş, Ida D. Pecic ise sadece adını yazmıştır. Litvanya'ya ayrılan sayfada yer alan hemşire, pasifist ve kadın hakları aktivisti Prenses Gabrielle Radziwill[24], imzasından sonra "Milletler Cemiyeti Sekretaryası Cenevre" notunu yazmıştır. Yunanistan'a ayrılan sayfadaki iki imzadan biri okunamadı fakat diğer imza Yunanistan delegesi Calliope Sgouros'a aittir.

DÜNYA KADINLIĞININ GÖZDESİ TBMM'NİN 17 KADIN SAYLAVI

Türkiye adına ayrılan sayfada yer alan isimlerden TKB İdare Heyeti Başkanı Lâtife Bekir, UKB'nin 1935 İstanbul Kongresi'ne asli delege olarak katıldı ve Kongre'nin resmi açılışında, UKB Başkanı Atanacković Margery Corbett Ashby ve İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ'dan sonra TKB Başkanı olarak konuşma yaptı. Seyhan Milletvekili olarak Meclise giren Esma Nayman ise "Boğaziçi'nde yaptığınız güzel bir gezinin anısına tatlı bir Slav gazeteciye" notunu düşerek, Seyhan Milletvekili olduğunu ifade etmiştir. İmzalardan bir diğeri, 12. Kongre'de asli delegeler arasında yer alan Dr. Pakize İzzet'e ait. Kongre esnasında Germaine Malaterre-Sellier ve Huda Sha'arawi gibi pek çok delegeyle dostluk kuran Dr. Pakize İzzet'i, yabancı delegeler "yeni Türk kadını"nın sembolü olarak görüyorlardı. Bu imzaların ardından 12. Kongre'yi yakından izleyen ve *TKB*'nin kuruluşundan 1935'teki feshine kadar çalışmalarına destek olan Şükufe Nihal'in adı geliyor. Son isim ise

1935 Kongresi esnasında Yıldız Sarayı'nda yapılan bir toplantı
Aslı Davaz Arşivi

sayfanın sağ alt köşesinde Milletvekili, Tahran eski Büyükelçisi açıklamasıyla Hüsrev Gerede'dir.

DOĞU VE BATI'NIN İŞ BİRLİĞİ: ATAERKİL DÜZENE KARŞI BAŞKALDIRI

Cezayir için açılan sayfada İstanbul Kongresi'nde Fransız sömürgesi Cezayir'i temsil eden ve Kadınların Seçme-Seçilme Hakkı Fransız Ligi Cezayir Şubesi delegesi olarak kongreye katılan Madame Lafuente'nin adı geçiyor. Kongrenin 19 Nisan 1935 tarihli "Doğu ile Batı'nın İşbirliği: Kadınları İlgilendiren Toplumsal Gelenekler ve Yasalar" başlıklı oturumunda yaptığı konuşmasında, Türkiye'deki Müslüman kadınların her bakımdan eşitliğe kavuşmasının Cezayir için çok değerli bir örnek oluşturduğunu ifade etmişti. Mısır'a ayrılan sayfada Hoda Charaoui (Huda Sha'arawi), Sati J. Chaker ve Hawa Idris'in adları yer alıyor. 12. Kongre'de Mısır delegasyonunun asli delegesi ve Mısır Feminist Birliği'nin Başkanı Huda Sha'arawi, deftere "Kış günlerinde beni unutmuş olan güneş bu sabah penceremi aydınlattı, sıcaklığıyla unutmuş olduğum duyguları canlandırdı. Ah tatlı serap! Ah ilk aşkım!" notunu düşmüştür. UKB'nin 1923 Roma Kongresi dönüşünde trenden inerken peçesini[25] çıkarmış, bu eylem, baskıcı geleneğe karşı ilk kamusal başkaldırının simgesi olmuştur. Bu olay Mısır kadın hareketi tarihinin kilometre taşı olarak kabul edilmektedir. Filistin'e ayrılan sayfada, "Uluslararası Kadınlar Birliği'nin İstanbul'daki kongresine katılan İsraeli delegasyonu adına bu vesileyle Türk kadınlarına harika misafirperverlik için teşekkür ediyor."[26] mesajıyla, Filistin delegeleri Dr. A. Brachyahu Chose ve Gordie O. Zahava Joseph'in imzaları bulunuyor. Dr. A. Brachyahu Chose, Kongre'nin 19 Nisan 1935 tarihinde yapılan "Doğu ile Batı'nın İşbirliği: Kadınları İlgilendiren Toplumsal Gelenekler ve Yasalar" başlıklı oturumunda söz almıştır.[27] Zahava Joseph ise 23 Nisan 1935 tarihinde yapılan "Farklı Yönetim Biçimlerinde Kadının Durumu" başlıklı toplantıda konuşma yapmıştır.[28] Sayfadaki ikinci mesaj "Yeni özgürlüğünüz için sizlere İsraeli bir tebrik. Güçlü olmanızı diliyoruz.", Filistin delegesi Soshana Selmans imzalıdır.

Suriye'ye ayrılan sayfada *Union Feministe Arabe*[29] delegeleri Suaad Mardam Bey ve Julia Dimeşkıyye'nin adları yer alıyor. Suaad Mardam Bey kendi adının üzerine sağda "Damas" yani Şam ibaresini koymuş ve altına ise Arapça bir not yazmıştır. *UKB*'nin İstanbul'da toplanan 12. Kongresi'ne gelen, Hıristiyan yazar ve öğretmen Julia Dimeşkıyye, *Hanımlar Cemiyeti* ve *Yeni Kadın* dergisinin kurucusuydu. İran adına açılan sayfada, İran kadın örgütlerini temsilen Kongre'ye resmi delege gelmemiş de olsa, "Kadınlar Kongresinin İranlı temsilcisi Ferhunde Çorabcı, 1935"[30] notuyla yer alan ve o dönem İstanbul'da oturan Ferhunde Çorapçı, kongreye kardeş delege[31] olarak katılmıştır.

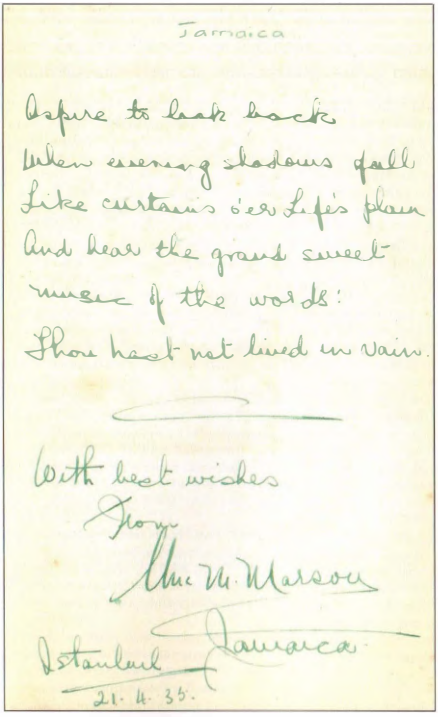
Hindistan adına açılan sayfada Begum Kamaluddin ve Shareefah Hamid Ali'nin adları bulunuyor. Shareefa Hamid Ali ve Begum Hamid Kamaluddin, Hindistan'da yeni Türkiye'ye karşı büyük ilgi duyul-

duğunu, Atatürk'ün kadınlara verdiği haklardan çok etkilendiklerini belirtmişlerdir.[32] Shareefah Hamid Ali, hayatının önemli bir kısmını Hindistan'da çocukların evlilik yaşının 18'e çıkarılması için mücadele ederek geçirmiş, aynı zamanda kadınların politik haklarını elde etmeleri için kadın hareketi içinde yer almıştır.[33] Kongrenin 19 Nisan tarihli "Doğu ile Batı'nın İşbirliği: Kadınları İlgilendiren Toplumsal Gelenekler ve Yasalar" başlıklı oturumunda yaptığı konuşmada "Batılıların işbirliği, ırka dayalı üstünlük ya da hamilik taslayarak olmamalı" görüşünü savunmuştur.

SİYAH KADINLARI TEMSİL EDEN TEK KADIN: UNA MARSON

Amerika'ya ayrılan sayfada Ortadoğu kadın hareketiyle yakından ilgilenen Ruth Frances Woodsmall'un imzasını görüyoruz. Woodsmall 18 Nisan 1935'te, Vali'nin, Pera Palas Oteli'nde verdiği davette, Amerika adına bir mesaj sunmuş ve Doğu-Batı işbirliğine değinmiştir.[34] Amerikalı delege Josephine Schain ise 1926 ve 1928 olmak üzere iki defa Türkiye'ye gelmiş; ilk ziyaretini Cumhuriyet devrimlerini incelemek üzere Ankara'ya yapmıştır.[35]

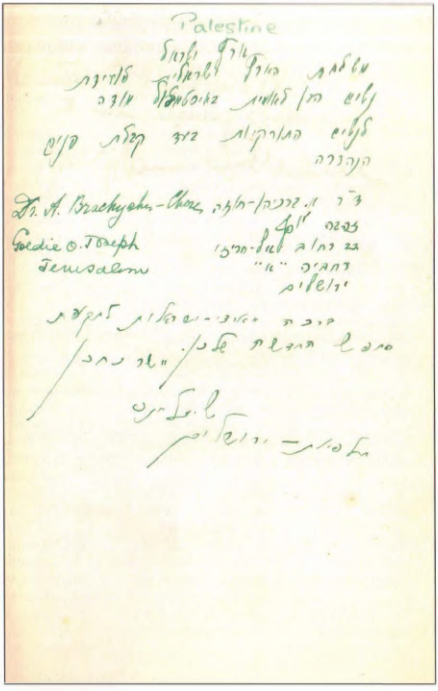
Jamaika adına açılan sayfada yer alan imza Una Maud Marson'a aittir. Marson en içten dileklerini belirterek sonlandırdığı notunda şunları yazmıştır: "Arkana bakarken hayatın uçsuz bucaksız ovasının üzerine bir perde gibi inen akşamın gölgesinin yüce müziğini dinlerken, sözcükler sen boşuna yaşamadın diyordu." Londra'da yaşayan Una Maud Victoria Marson, Kongrede "siyah derililere ait bazı hususi dileklerde" bulunacağını ve bütün siyahları temsil ettiğini ifade etmişti. 26 Nisan 1935'te Cumhurbaşkanı Atatürk'ün tahsis ettiği bir vagonla Ankara'ya giden,[36] aralarında Marson'un da bulunduğu 31 kişilik heyette yer alan Brezilya delegesi Anna Amelia de Queiroz Carneiro de Mendonça, deftere Edmée de Choch'a ithafen Portekizce yazdığı notta, "Yugoslavyalı entelektüel kadınların bu büyüleyici/güzel temsilcisine selamlarımı yazmaktan büyük bir mutluluk duyuyorum. Yugoslav kadınlarının köklü bir popüler ruh ve sanat geleneğine büyük bir hayranlık besliyorum."[37] demiştir.

Jamaica

Before to look back.
When evening shadows fall
Like curtains o'er Life's plain
And hear the grand sweet
music of the words:
Thou hast not lived in vain.

With best wishes
Yours
Una M. Marson
Istanbul Jamaica
21. 4. 35.

Edmée de Choch'un Defter'i, Jamaika'ya ayrılan sayfa, 21 Nisan 1935
KEKBMV, Nadir Eser Koleksiyonu

Palestine

Edmée de Choch'un Defter'i, Filistin'e ayrılan sayfa, 21 Nisan 1935
KEKBMV, Nadir Eser Koleksiyonu

CAPE TOWN'LU YAHUDİ SÜFRAJİSTLER VE AVUSTRALYA DELEGASYONU

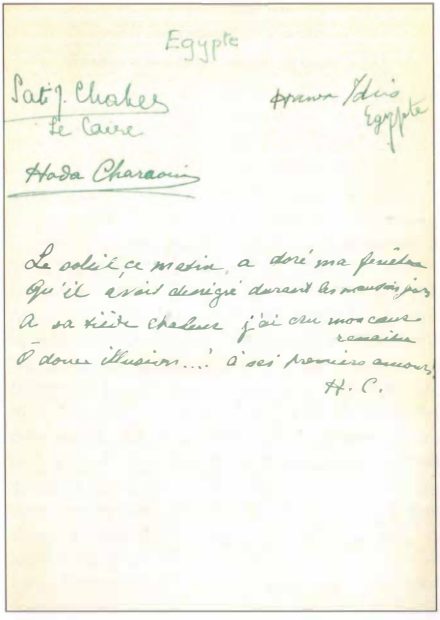
12. Kongre'de Cape Society for Equal Citizenship delegesi olarak yer alan Maggie Oblowitz, Güney Afrika'da Yahudi kadınlar arasında 1930'larda Capetown Barolar Birliğine kayıtlı olan ilk ve tek kadın avukattır.[38] Ancak o dönemde kadınlara karşı yürütülen cinsiyet ayrımcılığı nedeniyle, meslek hayatı oldukça kısa sürmüş ve bu nedenle çeşitli sorunlar yaşamıştır.

Avustralya'ya ayrılmış sayfada yer alan isimlerden biri 1926'da UKB'nin Yönetim Kurulu'na giren, Avustralya kadın hareketinin önde gelen muhafazakâr isimlerinden Bessie Mabel Rischbieth'tir. Sayfadaki ikinci isim Avustralyalı Ruby Rich Schalit, ülkesinin öncü feministlerindendi, aynı zamanda Yahudi cemaatinde de oldukça aktifti. Süfraj hareketiyle Londra'da tanışan Schalit,[39] Sidney'e dönünce Bessie Mabel Rischbieth ve birkaç kadınla beraber Avustralya Kadın Seçmenler Federasyonu'nu kurdu ve UKB'ye üye oldu.

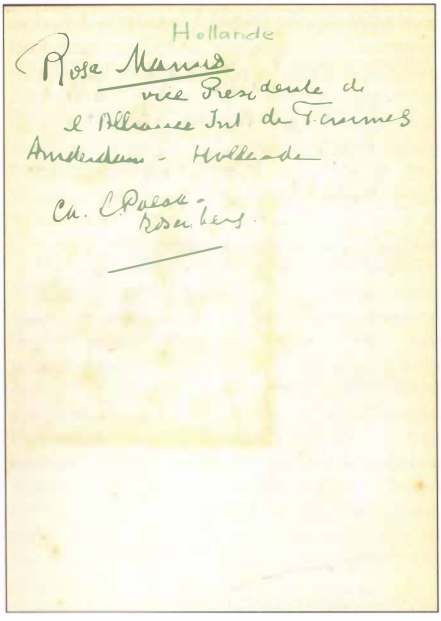
BU YIL 12. KONGRE'NİN 85. YILDÖNÜMÜ

Boğaz gezisi Kabataş rıhtımında tamamlandı ve delegeler, öğleden sonraki oturum için Tepebaşı Belediye Tiyatrosu'na gittiler. Hayatlarını barışa, faşizmle mücadeleye, kadın hakları ve çocuk haklarını korumaya adamış, bu doğrultuda örgütler kurmuş, kurulan örgütler içinde yer almış ve çalışmalar yürütmüş, ulusal/uluslararası toplantılara katılmış, kadınların güçlenmesinde önemli rol oynamış bu kadınların bir kısmının imzalarının ve bıraktıkları kısa mesajların yer aldığı bu defter aracılığıyla 12. Kongre'nin yansımalarını ve kadınların izlerini takip edebiliyoruz.

Bu kongrenin bir özelliği, UKB'nin Hıristiyan olmayan bir ülkede ilk kez toplanması, Türkiye'nin de o tarihte Avrupa'daki parlamentolar arasında en yüksek oranda kadın milletvekili çıkarması ve bu sayede dünya basınının dikkatini İstanbul'daki kongreye çekmesiydi. İki dünya savaşı arasında UKB coğrafi örgütlenme alanlarını yeniden düzenlemek için dört kıtada çalıştı. 12. Kongre, bu çalışmanın bir ürünü olarak kabul edilebilir. Çok sayıda ülkeyi temsil eden kadınlar, 1935 Kongresi'nde, nesnel konumları nedeniyle yaşadıkları ayrılıklara rağmen, birinci dalga uluslararası feminist hareketin çabasıyla ilk kez böylesine örgütlü ve temsil niteliği yüksek bir organizasyonda bir araya gelmişler; sınıf, ırk ve din farklılıkları bir hafta boyunca aşılmış ve kadınlar arasındaki birlik düşüncesi her şeyi sarıp sarmalamıştı. Ataerkil düzene karşı başkaldırı her coğrafyada farklılık gösterse de, yürüttükleri mücadele evrenseldi ve UKB bünyesindeki enternasyonalist eğilim, Ortadoğu ve Uzakdoğu feministlerini buraya çekmeyi başarmıştı. 1935 Kongresi'nde UKB, sadece Doğu ve Batı feministlerinin bir arada olması amacıyla değil, aynı zamanda özgür vatandaş olarak kadınların varlığını ve onların ülke yaşamına olan katkılarını yakından görebilmek için, İstanbul'un ideal bir mekân olduğuna karar vermişti. Batı kamuoyu için önemli bir örnek teşkil eden Türkiye'deki kadınlar, oradaki hemcinslerinden

Edmée de Choch'un Defter'i, Mısır'a ayrılan sayfa, 21 Nisan 1935
KEKBMV, Nadir Eser Koleksiyonu

Edmée de Choch'un Defter'i, Hollanda'ya ayrılan sayfa, 21 Nisan 1935
KEKBMV, Nadir Eser Koleksiyonu

TKB'nin 21 Nisan 1935'te düzenlediği Boğaz gezisi. Ayaktakiler soldan ikinci Süreyya Ağaoğlu, üçüncü Margery Corbett Ashby, dördüncü Zekâvet Zâti
Cumhuriyet Gazetesi Arşivi

farklı olarak, yasal haklarını elde etmiş özgür bir vatandaş profili çiziyordu.

Delegeler, Doğu ile Batı arasındaki derin farklılıkların bir an için askıya alınarak, bütün dünya kadınlarının birleşmesi sonucunda büyük güç oluşturacaklarına ve bu iş birliği sayesinde ortak hedefleri olan dünya barışının sağlanacağına inanıyorlardı. Dünyanın dört bir tarafında gelişen kadın hareketlerinin hemen hemen hepsi, uluslararası harekete dâhil oldu. Her ülkenin kendi özgül koşullarına göre ortaya çıkan ve şekillenen bu hareketler birçok alanda birbirine benzemekle birlikte kurdukları örgütler, amaçları ve mücadele yöntemleri bakımından farklılıklar taşıyordu. En önemli ortak noktaları ise eşitlik ve özgürlük mücadelesi niteliği taşımalarıydı.

ASLI DAVAZ - KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ VE BİLGİ MERKEZİ VAKFI KURUCU ÜYESİ

DİPNOTLAR

1 Edmée de Choch'un *Milliyet* gazetesine babası Léonard de Choch-Bovard için verdiği vefat ilanından, Nelly de Choch'un üvey annesi olduğu ve çiftin İsviçre'de bulunduğu anlaşılıyor. *Milliyet*, 19 Nisan 1970, s. 5; Edmée de Choch'un babası Léonard de Choch-Bovard ile ilgili bir haber için bkz. *Parti Radical Démocratique valaisan*'ın yayın organı olan günlük gazete *Le Confédéré*', 24-25 Aralık 1970, s.1.

2 Edmée de Choch'un biyografisi oluşturulurken 11 Haziran 1999 tarihli Librairie de Péra müzayede kataloğundan yararlanıldı.

3 ABD, Avustralya, Avusturya, Belçika, Bulgaristan, Brezilya, Cezayir, Çekoslovakya, Filistin, Fransa, Güney Afrika, Hindistan. Hollanda, İngiltere, İran, İsveç, İsviçre, İtalya, Jamaika, Litvanya, Macaristan, Mısır, Polonya, Romanya, Suriye, Türkiye, Yugoslavya, Yunanistan.

4 Edmée de Choch'un Anı Defteri, Istambul 21th April 1935 XIIth International Women's Congress (April 18th-25th), İstanbul, Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı, Nadir Eser Koleksiyonu.

5 Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik-Uluslararası ve Ortadoğu Kadın Hareketleri', 1935 Kongresi ve Türk Kadın Birliği*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014, s. 703.

6 Selma Leydesdorff, "Rosa Manus", *Jewish Women's Archive*, https://jwa.org/encyclopedia/article/manus-rosa, Erişim tarihi: 6 Şubat 2020.

7 1926-1927 yıllarında Muhiddin ile yaptığı yazışmalar, *Kadın Yolu/Türk Kadın Yolu* dergisinde birçok kez yayımlanmıştır.

8 Jenifer Hart, "Ashby, Dame Margery Irene Corbett (1882–1981)", *Oxford Dictionary of National Biography*, www.oxforddnb.com/view/printable/30970, Erişim tarihi: 29 Ocak 2020; "Margery Corbett Ashby", *Spartacus Educational*, http://www.spartacus.schoolnet.co.uk, Erişim tarihi: 29 Ocak 2020.

9 Umut Azak and Henk de Smaele, "National and Transnational Dynamics of Women's Activism in Turkey in the 1950s and 1960s: The Story of the ICW Branch in Ankara", *Journal of Women's History*, Vol. 28 No. 3, s. 49-50.

10 Myra Eleanor Sadd Brown (1872–1938). Pankhurstler'in örgütünde kadın hakları mücadelesi verirken 1912'de tutuklanıp hapsedildi; açlık grevi sırasında zorla beslenmeye çalışıldı. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra *UKB*'nin aktif üyesi oldu ve bütün Avrupa'yı gezerek konferanslar verdi. Sadd Brown Kütüphanesi, onun anısına kuruldu. https://en.wikipedia.org/wiki/Myra_Sadd_Brown, Erişim tarihi: 4 Şubat 2020.

11 "Meşhur bir İngiliz süfrajeti geldi", *Cumhuriyet*, 21 Nisan 1935, Sayı: 3925, s. 9.

12 Suat Derviş, "Dünya Feministlerile Görüşmeler", *Cumhuriyet*, 10 Nisan 1935, Sayı: 3914, s. 5.

13 "Uluslararası Kadın Kongresi: İçtimada Türk Kadınının muhtelif rejimler altındaki vaziyeti de münakaşa edilecek", *Cumhuriyet*, 3 Nisan 1935 Sayı: 3907, s. 2.

14 Asja Braune, "Konsequent Den Unbequemen Weg Gegangen; Adele Schreiber (1872–1957), Politikerin, Frauenrechtlerin, Journalistin", Doktora Tezi, Philosophische Fakultät III der Humboldt-Universität zu Berlin, 2003, s. 454-455.

15 "Emilie Gourd", https://fr.wikipedia.org/wiki/Émilie_Gourd, Erişim tarihi: 4 Şubat 2020.

16 L'Association Suisse pour le Suffrage Féminin

17 L'Association de la Démocratie Suisse

18 Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik*, s. 675.

19 "Kadınlar Kongresi Bugün Son Celsesini Yapıyor", *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1935, Sayı: 3928, s. 7.

20 Vybor Pro Volebni Pravo Zen

21 Magda de Spur-Arolsen Archives /International Center on Nazi Persecution, https://digitalcollections.its-arolsen.org/03020104/name/view/6187838, Erişim tarihi: 9 Şubat 2020.

22 Seljanka: list za prosvecivanje zena na selu (1933-1935) / Peasant Woman: Periodical for Enlightenment of Women in the Countryside

23 Isidora Grubacki, "Emancipating Rural Women in Interwar Yugoslavia: Analysis of Discourses on Rural Women in Two 1930s Periodicals", Yüksek Lisans Tezi, Central European University Department of History, Budapest, 2017.

24 "Gabrielle Radziwill", *Wikipedia, the free encyclopedia*, https://en.wikipedia.org/wiki/Gabrielle_Radziwill, Erişim tarihi: 4 Şubat 2020.

25 Arapça "hicap".

26 İbranice metnin İngilizceye çevirisi Gilad Peleg tarafından yapılmıştır.

27 Aslı Davaz, *Eşitsiz Kız Kardeşlik*, s. 695.

28 *Kurun*, 24 Nisan 1935 s. 2.

29 1921'de 8 dernekle kurulan Arap Kadın Birliği, 1926'da 25 dernekle Suriye'nin dört bir tarafından kadınları temsil eden bir örgüt haline gelmişti.

30 Farsça metnin çevirisi Prof. Dr. Mustafa Çiçekler tarafından yapılmıştır.

31 Fraternal Delegate.

32 "Kadın Misafirlerimiz", *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1935, Sayı: 3917, s. 1, 6.

33 Geraldine Forbes, *Women in Modern India*, New York: Cambridge University Press, 2006, s. 85, 87, 107, 116, 199.

34 Aslı Davaz. *Eşitsiz Kız Kardeşlik*, s. 685.

35 "Kadın Misafirlerimiz", *Cumhuriyet*, 13 Nisan 1935, Sayı: 3917, s. 1, 6.

36 "Kadınlar Kongresi Bugün Son Celsesini Yapıyor", *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1935, Sayı: 3928, s. 7.

37 Portekizce metnin İngilizceye çevirisi Adriana Pacheco tarafından yapılmıştır.

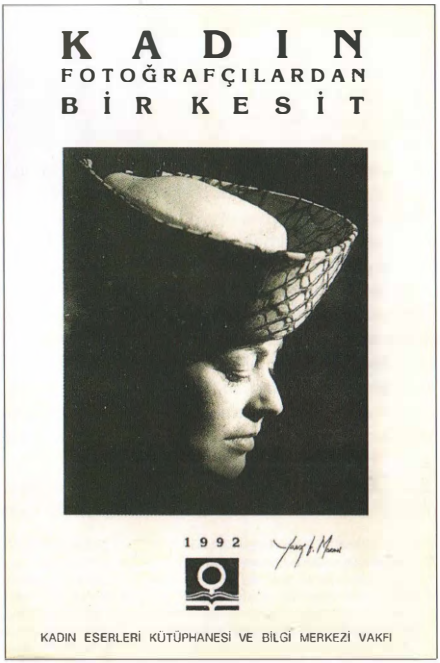
38 Veronica-Sue Belling, "Recovering The Lives Of South African Jewish Women During the Migration Years, c1880-1939", Doktora Tezi, Department of Historical Studies Faculty of Humanities, University of Cape Town, Şubat 2013.

39 "Ruby Rich-Schalit: Pianist, Feminist and Patron of the Arts", *The University of Sydney*, http://judaica.library.usyd.edu.au/photoexhibit/photographs/exhibit5/ruby.html, Erişim tarihi: 30 Ocak 2020.

Kadın Tarihine Görsel Bir Bakış

FÜSUN ERTUĞ* - GİZEM YILDIZ**

KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ VE BİLGİ MERKEZİ VAKFI GÖRSEL KOLEKSİYONU'NDA YER ALAN FOTOĞRAFLAR, FİLM VE VİDEO KAYITLARI; KADIN TARİHİ YAZIMINA FARKLI VE ÇOK DEĞERLİ KAYNAKLAR SUNMAKTADIR. KADINLARIN, ANNE VE EŞ KONUMLARI DIŞINDA EĞİTİM GÖREN, ÖRGÜTLENEREK DİRENEN, MESLEK SAHİBİ, SANATÇI, YARATICI KİŞİLER OLARAK BELGELENDİĞİ FOTOĞRAF, KARTPOSTAL, AFİŞ VE FİLMLER İLK KEZ BİR ÇATI ALTINDA DERLENEREK ARAŞTIRMACILARIN YANI SIRA TÜM İLGİLİ KİŞİ VE KURUMLARA AÇIK BİR ARŞİV OLUŞTURMUŞTUR.

Kadın Fotoğrafçılardan Bir Kesit Ajandası 1992, Kapak: Yıldız Moran imzalı Eren Eyüboğlu'na ait portre

Tarihi belge olarak önemli değere sahip fotoğraflar; bazen sayfalarca anlatılması gereken, betimlenen bir olayı, yeri ya da kişiyi tek bir karede gösterir. Fotoğraflar bir dönemi ve süreci aydınlatmada ve açıklamada çarpıcı bir şekilde aydınlatıcı olabilir. Kadın tarihi yazımında oldukça sınırlı olan yazılı belgelere karşın çok sayıda görsel vardır ve bunlar önemli boşlukları tamamlamakta, görünür kılmaktadır. Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Görsel Koleksiyonu'nda yer alan fotoğraflar, film ve video kayıtları; kadın tarihi yazımına farklı ve çok değerli kaynaklar sunmaktadır. Kadınların, anne ve eş konumları dışında eğitim gören, örgütlenerek direnen, meslek sahibi, sanatçı, yaratıcı kişiler olarak belgelendiği fotoğraf, kartpostal, afiş ve filmler ilk kez bir çatı altında derlenerek araştırmacıların yanı sıra tüm ilgili kişi ve kurumlara açık bir arşiv oluşturmuştur.

Kadın Eserleri Kütüphanesi Görsel Koleksiyonu'nun oluşturulmasında ilk adım, 1991'de kadın fotoğrafçılara açık bir yarışma ile atılmıştır: "Kadın Gözüyle Kadın". Kadın fotoğrafçılardan oluşan bir jüri ile Türkiye'de ilk kez sadece kadınlara açık bu yarışmaya 64 kadın 217 fotoğraf ile katılmıştır. 8 Mart 1991'de ödül töreni ve açılışı kütüphanede yapılan fotoğraf sergisi, Ağustos 1991'de Foça Festivali'nde de sergilenmiştir. 1992 yılında "Kadın Fotoğrafçılardan Bir Kesit Ajandası"; Yıldız Moran, Halide Akcengiz, Laleper Aytek, Emine Ceylan, Maggie Danon, Ani Çelik Arevyan, Tülin Altılar, Josephine Powell, Güler Ertan, Selmin Başak gibi 20 kadın fotoğrafçıdan seçme örneklerle kadınların fotoğraftaki varlığını vurgulama yönünde önemli bir ilk yayın olmuştur. Daha sonraki yıllarda da örneğin; 1993'de Ani Çelik Arevyan, 1994'te Tülin Dizdaroğlu ve Betsy Fowler, 1996'da Henriette Attali gibi fotoğrafçılar eserlerini kütüphanede sergilemiştir. Vakıf tarafından yayımlanan ajandalarda sanatçı, yazar, sporcu, sinemacı kadınlar gibi temalar seçilmiş; bu alanlarda isim yapmış kadınlara ait görseller de derlenerek arşive eklenmiştir.

Kütüphane etkinliklerine ait fotoğrafların, aile albümlerinin, Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemi kadın portrelerinin derlenmesi de kuruluşla birlikte başlamıştır. Kadınların özel arşiv bağışları, özel yaşamlarına ait görsellerin de koleksiyona katılmasını sağlamıştır.[2] Özel gün, aile fotoğraflarının yanı sıra dönemleri ve meslekleriyle ilgili önemli fotoğraflar da böylece arşivimize katılmıştır. Süreyya Ağaoğlu, Rezzan Yalman, Müfide İlhan ve Kerime Nadir özel

Kerime Nadir'in Maçka'daki evinde çalışma masasında çekilmiş bir resmi, 1940'lar
Kerime Nadir Özel arşivi no: 424

Müfide İlhan'ın Antakya'da yaptığı seçim konuşması, 1950
Müfide İlhan Özel Arşivi no: 454

arşivlerinde fotoğraflar önemli bir yer tutar. Örneğin Kerime Nadir'in yeğeni Nejat Güney tarafından yapılan bağışta 800'ün üzerinde özel fotoğrafı yer almaktadır. 1950'de Türkiye'nin ilk kadın belediye başkanı olarak Mersin'de görev yapan Müfide İlhan'ın arşivinde bulunan 300'ü aşkın fotoğraf arasında en ilginç olanlarından biri Antakya'da 1950 seçim konuşması sırasında çekilmiş olanıdır. Kütüphanemizin kurucularından Şirin Tekeli'nin 1987'de Dayağa Karşı Kadın Yürüyüşü sırasında çekilmiş fotoğrafı da Müfide İlhan gibi mikrofon başında kalabalıklara konuşan öncü kadınlara örnek oluşturur.

Özel arşivlerde yer alan fotoğrafların esas önemi o kişinin özel tarihini aydınlatmasının yanı sıra yermekân, zaman ve fotoğrafta görülen diğer kişiler gibi belge değerini artıran unsurların da bilgisini içermesidir. Öğretmen ve Milli Eğitim Bakanlığı başmüfettişlerinden Nermin Öztuş'un özel arşivinde bulunan, 1963 yılında gezici halk mektepleri çerçevesinde kadınlar için açılan okuma-yazma kursuna ait dokuz fotoğraf, eğitim tarihinin az bilinen bir yanına ilişkin veriler sağlaması açısından çok değerlidir.

Koleksiyonun dikkat çekici fotoğrafları arasında sadece kızların eğitim-öğretimine yönelik Kastamonu Biçki Dikiş Kursu, Ortaköy Kız Darüleytam'ı, Ev-

Şirin Tekeli'nin 1987'de Dayağa Karşı Kadın Yürüyüşü sırasında Kadıköy'de Yoğurtçu Parkı yakınında çekilmiş fotoğrafı
Şirin Tekeli Özel Arşivi

kaf Mektebi, Heybeliada Kız Mektebi, Sivas İlk Kız Mektebi, Bursa Kız Lisesi, Çamlıca Kız Lisesi gibi kurumlarda çekilmiş fotoğraflar da bulunur. Bunlarda çoğunlukla kız öğrencilerin ve öğretmenlerinin grup resimleri ile sergiledikleri etkinlikler, elişleri gibi görsellere rastlanır. Konya Kız Muallim Mektebine[3] ait, 1930'lara tarihlenen bir albümde öğrencilerin katıldıkları tören ve tiyatro gibi faaliyetlerin yanı sıra okul yatakhanesinin, dershanelerin, mutfak ve laboratuvarların gösterildiği 34 adet fotoğraf bulunmaktadır.

Görsel Koleksiyon'un en yaygın grubu, aile ve düğün gibi özel günlere ait fotoğraflardır. Kadınlar, gençliklerinde daha çok kendi anne-baba ve kardeşleri ile evde, kırda ya da stüdyoda; daha sonra nişan ya da düğünlerinde eşleri, çocuklarıyla fotoğrafçıya poz vermişlerdir. Aile fotoğraflarına araştırmacı bir gözle bakan Tuncer,[4] "aile fotoğraflarının aileye ilişkin ne tür anlatılar kurduğu ve buna bağlı olarak, modern aile ideolojisi ve aile hayatına yüklenen anlamları, özellikle de toplumsal cinsiyet ve kadınlık bağlamında ne şekillerde ürettiği ve/veya bozduğunu feminist bir yaklaşımla" incelemeye çalışır. Aile fotoğraflarının akademik çalışmalarda yeterince incelenmemiş olmasının "domestik alanla ilişkilendirilmiş" olmasına değinir ki fotoğraf okumalarında bu oldukça önemli bir noktadır. Aile için önem arz eden kutlama ve anların, özellikle de mutlu birlikteliklerin sergilendiğine; buna karşın çelişkilerin, mutsuzlukların, şiddetin, tacizin ve eşitsiz ilişkilerin üstünün örtüldüğüne de işaret eder. Koleksiyonda bu "mutlu aile"leri ve mutlu anları yansıtan, en iyi giysilerle, fo-

Nermin Öztuş arşivinden köy kadınlarına gezici okuma-yazma kursu, Bolu Kız Enstitüsü, 1963 Nermin Öztuş Özel arşivi

toğrafçıya gülümsenen fotoğraflar olsa da çoğunluk stüdyo fotoğraflarında bir ciddiyet hakimdir. Eski aile fotoğraflarının kimisinde genellikle geri planda yer alan kişilerden bazılarının ailenin hizmetlileri, evlatlık ve beslemeleri[5] olabileceği ya da dadı, kahya, aşçı gibi aileye yardımcı kadınlar olduğu da gözlenir.

Koleksiyonda yer alan arkasında ya da önünde tarih belirtilmiş fotoğraflardan en eskisi 1905'e aittir

Konya Kız Muallim Mektebi albümünden, 1930'lu yıllar kolaj

ve N. Politakidis & A.Venetis fotoğraf stüdyosunda çekilmiş bir düğün fotoğrafıdır. Abdullah Biraderler (Frères) ve başka fotoğrafçılara ait 1870-1880'lere tarihlenmesi olası fotoğraflar da vardır. Cumhuriyet öncesi döneme ait fotoğrafların çoğu stüdyo fotoğrafları olup elimizde yaklaşık 200 adet bulunmaktadır. 19. ve 20. yüzyıl başında fotoğraf stüdyoları özellikle İstanbul, Pera'da yoğunlaşmıştır. Phébus, L'Aigle, Abdullah Frères, Sébah & Joaillier, N. Andriomenos gibi çoğu Ermeni ve Rumlara ait fotoğraf stüdyoları dönemin en rağbet gören mekanları olmuştur. Cumhuriyet'in erken dönemlerinde Beyoğlu'nda Foto Galatasaray,

Mutlu bir an görseline örnek olarak iki kadın ve üç erkekten oluşan olası bir nişan fotoğrafı, tarih ve yer belirsiz

Kadıköy'de Foto Moda, Bebek'te Tchobanian Biraderler (Frères) stüdyolarının yanı sıra, Beyazıt'ta N. Andriomenos'un ikinci stüdyosu açılmıştır. Babasından devraldığı Foto Galatasaray'ı 1937'den 1985'e dek işleten Türkiye'nin ilk ve döneminin tek kadın stüdyo fotoğrafçısı Maryam Şahinyan'a[6] ait birkaç fotoğraf da koleksiyonumuzda yer almaktadır. Müşterilerinin büyük bölümü kadınlardan oluşan bu stüdyoda, 60 yıllık bir zaman diliminde orta sınıf kadınların giyimlerindeki, moda anlayışındaki değişimi de gözlemek mümkün olmaktadır.[7]

Kütüphane koleksiyonunda yer alan fotoğraflar içerisinde bugüne kadar 43 farklı stüdyo ismi tespit edilmiştir. İstanbul stüdyolarından başka Ankara, İzmir, Antakya, Adana, Bursa, Konya gibi Anadolu kentlerinde ve Drama gibi bugünkü Yunanistan'ın

N. Politakidis & A.Venetis stüdyosunda çekilmiş bir düğün fotoğrafı, Fotoğrafın arkasında el yazısı ile 1905 tarihli ve Ermenice harflerle Ts, N ve S kısaltması var
Görsel Koleksiyon no: 39

Foto Galatasaray'da 27 Nisan 1948 tarihinde Maryam Şahinyan tarafından çekilmiş genç bir kadın fotoğrafı

Ankara'da Foto Meraklı Stüdyosunda çekilmiş bir çift fotoğrafı, tarih yok
Görsel Koleksiyon no: 49

Yazar ve gazeteci Neriman Tuna'ya ait fotoğraflar ve bir kartviziti
Kadın Yazarlar Koleksiyonu

Makedonya bölgesindeki fotoğraf stüdyolarından da örnekler koleksiyonumuzda bulunmaktadır. Ankara'daki Foto Meraklı stüdyosu, dekoru olan araba maketi ile diğerlerinden ayrılır. Bu fotoğrafta direksiyonda feraceli bir kadın ve yanında fesli bir erkek olması ilginçtir.

Koleksiyondaki görseller Osmanlı son döneminden günümüze kadar yaklaşık 120 yıllık bir zaman dilimini kapsamaktadır. Bunların çoğu sahaflar ya da bağış yoluyla kütüphaneye kazandırılmıştır. Erken döneme ait fotoğrafların arkasında bazen Osmanlı Türkçesi ile bazen de günümüz Türkçesi ile tarih ve yer bilgileri yer almaktadır. Bunların bir kısmı "sevdiklerine birer hatıra" olarak gönderilmiş ithaflı fotoğraflardır. Oldukça duygusal yazılmış notlar fotoğrafı yalnızca bir fotoğraf olmaktan çıkarıp kişisel bir mektuba dönüştürmektedir. Örneğin bir fotoğrafın arkasında eski alfabe ile şu satırlar yer alır:

Cism-i kanım şüphesiz alemde olmaz payidar
Bari tasvirim bulunsun sizlerde yadigar
Devran-ı felek mahvederse cism-i yadigar olsun
İmdi size takdim ederiz resmimizi
Teyzeniz ve teyzezadeniz Hanife Sadiye ve Nükhet

Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde gerçekleştirilmeye çalışılan modernleşme projelerinde kadınların giyimi, saç modeli, başörtüsü gibi dış görünüşlerine ilişkin unsurlar hep önemli olmuştur. Kimi zaman da kadınlar şapka ya da saç modelleriyle; giyimleriyle ve duruşlarıyla kimliklerini, farklılıklarını vurgular ve bunu fotoğraflarda yansıtırlar. 1950'li yıllarda "*Yeni Yaşantı*" dergisini çıkaran ve *Kadın Gazetesi*'nde yazıları yayımlanan kadın hakları aktivisti Neriman Tuna'ya ait fotoğraflar bu konuda iyi bir örnektir.

GÖRSEL KOLEKSİYON'UN EN ÖNEMLİ BİRİKİMLERİNDEN BİRİ DE 1980'LERDEN GÜNÜMÜZE KADIN HAREKETİ ARŞİVİDİR. SÖZLÜ TARİH GÖRÜŞMELERİ, KONFERANS VE PANEL KAYITLARI İLE YÜRÜYÜŞ BELGESELLERİNİ DE KAPSAYAN KOLEKSİYON, KADIN HAREKETİ AKTİVİSTLERİNİN ÖZEL ARŞİVLERİNİ KÜTÜPHANEMİZE BAĞIŞLAMALARIYLA GİDEREK ZENGİNLEŞMEKTEDİR.

Görsel Koleksiyon'un en önemli birikimlerinden biri de 1980'lerden günümüze kadın hareketi arşividir. Sözlü tarih görüşmeleri, konferans ve panel kayıtları ile yürüyüş belgesellerini de kapsayan koleksiyon, kadın hareketi aktivistlerinin özel arşivlerini kütüphanemize bağışlamalarıyla giderek zenginleşmektedir. Şirin Tekeli, Fatmagül Berktay, Canan Arın, Şule Torun Aytaç, Yaprak Zihnioğlu gibi öncü feminist kadınların bağışladıkları özel arşivlerin görselleri de kütüphane koleksiyonlarına eklendiğinde birinde eksik kalan bilgiler ve görseller diğerinden tamamlanmakta böylece bir yap-bozun parçaları gibi büyük resmi ortaya çıkarmaktadır.

Kadın hareketinin dönüm noktalarını oluşturan Türk Kadın Birliği Sultanahmet Mitingi, "Kadınlar Dayağa Karşı Dayanışmaya" Yoğurtçu Parkı yürüyüşü, Kariye Şenliği, Kadın Eserleri Kütüphanesi'nin açılışı, 8 Mart kutlamaları gibi eylemlere ait görseller koleksiyonda yer almaktadır. 2018 ve 2019'da gerçekleştirilen Kadın Yazısı festivalinin tüm görselleri, video kayıtları ve geçmiş kimi etkinliklere ait kayıtlar da dijital arşivimizde bulunmaktadır. Ayrıca ülkemizde sayıları ve saygınlıkları giderek artan görsel sanatçılara, kadın fotoğrafçılara ait sergi broşür ve duyuruları gibi efemeralar ile sergi katalogları, fotoalbüm gibi görsele ilişkin yayınlar da kütüphane koleksiyonlarında araştırmacılara açıktır.

Kütüphane etkinliklerinde 2000'li yıllara dek yoğun olarak kullanılan diapozitif film, siyah beyaz ya da renkli negatif ile yapılan fotoğraf çekimleri 2005'ten itibaren dijitale dönüşmeye başlamıştır. Son 20 yıla ait orijinal dijitallerin arşivleme çalışması da başlamıştır. 3.000'e yakın diadan oluşan grup ile renkli ve siyah beyaz tüm fotoğraf baskıları taranarak koleksiyona eklenmiştir. Eski dönemlere ait fotoğrafların tümüne yakını bakımı yapıldıktan sonra özel zarflara yerleştirilmiş, anahtar sözcükler ve görsele ait tüm verileri ile veri tabanına aktarılmış ve kataloglanmıştır. Yaklaşık 4.000 kadar kataloglanmış görsel malzeme kütüphane içi erişime açıktır.

Kartpostal koleksiyonumuzda bir zamanların gözde temalarından harem kadınları, Osmanlı topraklarında yaşayan değişik milletlerden kadın portreleri, kıyafetleri, tütün ve mermi fabrikalarında çalışan işçi kadınlar, süfrajet hareketine ait eski kartpostalların tıpkıbasımları ve güzellik kraliçeleri gibi

1980'ler Kadın hareketine ait fotoğraflardan bir seçki

Kartpostal Koleksiyonundan örnekler

200'e yakın kartpostal bulunmaktadır. Kromo litografi, bir kısmı renklendirilmiş foto kart, orijinal renkli ve renksiz taş baskı, pul ve damga gibi filateli özellikleri olan kartlar da yine arşivde yer almaktadır. Kadın temalı pullardan oluşan sınırlı bir koleksiyon da bir özel arşiv içinde yer almaktadır.

Afiş koleksiyonumuz 2018-2019 yıllarında çalışılmış 1000'i aşkın afiş ve poster kataloglanarak veri tabanına eklenmiştir. Kadın sanatçı sergileri, sivil toplum kuruluşları, siyasi partiler, seçim kampanyaları, kadın hareketi, kadın dernek ve vakıfların, grupların ya da kampanyaların afişleri ile kütüphanenin kuruluşundan bu yana bastığı afişler; Film Mor ve Uçan Süpürge vakıfları Kadın Filmleri festivalleri; kadın kurultayları, 8 Mart kutlamaları, toplumsal cinsiyet ile ilgili etkinlikler; kadın intiharları, kadın sağlığı, LGBTİ+ Hareketi, kadın-politika seminer ve konferansları; çalışan kadın, dayağa karşı kadın dayanışma kampanyaları ile ilgili afişler koleksiyonumuzda yer almaktadır.

Görsel koleksiyonda kadınları dönüştürerek nesilleri değiştirme projelerinin izleri çok net görülmektedir. Fotoğraflarda, reklamlarda, afişlerde, kartpostallarda, para ve pullarda kadın imgesinin değişiminin feminist bir bakış açısıyla taranması, yeniden tanımlanması ve yorumlanması, yeni arşivcilik olanakları ve alternatif okuma yöntemleri ile sağlanabilir.

30. yılımızı kutlarken, hedeflerimiz arasında görsel koleksiyonumuzu genişletmek, mevcutları, kullanıcı dostu bir veri tabanında kataloglayarak erişime açmak ve bu görsellerle çalışacak, analizler yapacak araştırmacıları, gönüllüleri kütüphaneye çekmek önceliklidir. Tüm görsellerin, özellikle eski fotoğrafların uzun süreli korunması amacıyla uzman ve kaynak arama çalışmalarımız da devam etmektedir. Koleksiyonumuzu telif ve kişi haklarını da gözeterek web sitesinden erişilir kılmak için çalışmaktayız. Kütüphane olarak tüm kadın kuruluşları ve STK'larla şeffaf, dayanışmacı, paylaşımcı bir iş birliğini önemsiyor; güçlü iletişimin karşılıklı belge-bilgi akışı ile kadın tarihi yazımına ve cinsiyet eşitliğine yönelik çalışmalara olumlu katkısı olacağına inanıyoruz.

Kadın tarihinin bilinmeyenlerinin aydınlanmasında her bir görselin önemi olabilir ve "özel olan aynı zamanda politiktir" diyoruz.

DİPNOTLAR

* Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Kurucu Üyesi, e-posta:etnofertug@gmail.com
** Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı Dijitalleştirme Sorumlusu, e-posta: 94gizemyildiz@gmail.com
***Tüm fotoğraflar Kadın eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı koleksiyonlarındandır

1 Kütüphanemiz tarafından yayınlanan tüm ajandalar taranarak web sitemizde erişime açılmıştır: http://kadineserleri.org/ajandalar/

2 Özel Arşivler içinde yer alan görseller, koleksiyon bütünlüğünü bozmamak için ayrılmamıştır. Ancak tüm görsellere veri tabaru sorgulamasıyla ulaşmak mümkündür.

3 1917'de Mimar Muzaffer'in yapmış olduğu ve 1925'de Kız Muallim mektebi (Darü'l-Muallimat) olarak açılıp 1979'a dek Kız Öğretmen Okulu olarak devam etmiş olan okul yapısı günümüzde Selçuk Üniversitesi'nin Rektörlük binası olarak kullanılmaktadır.

4 Tuncer, S. 2017 Fotoğrafın Gör Dediği: Aile Fotoğrafları Üzerine Bir Analiz Denemesi. *Fe Dergi* 9/1:1-11. (http://cins.ankara.edu.tr/17_1.pdf)

5 Osmanlı ailelerinde köle, cariyo, besleme ve evlatlıklar konusunda çalışan ve hepimizin bu yönde farkındalığını arttıran sevgili dostumuz, destekçimiz Ferhunde Özbay'ı saygıyla anıyoruz.

6 Tayfun Serttaş'ın editörü olduğu Foto Galatasaray kitabı Aras Yayıncılık tarafından 2016'da yayınlanmış, Maryam Şahinyan-a ait arşivden bir seçki 2011 yılı sonunda SALT Galata'da ve daha geniş bir seçki 2018'de Pilevneli Galeri'de sergilenmiştir. Bu arşivde, trans bireylerin, cinsel kimliklerini sergiledikleri fotoğraflar önemli bir yer tutmaktadır. Açık Arşiv çalışmaları SALT Galata'da sürmektedir.

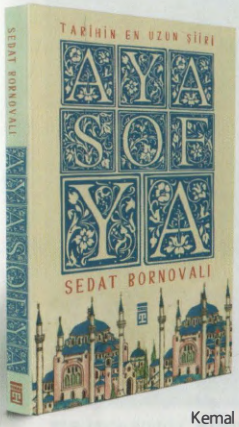
7 Bingöl, Çağla. Şahinyan Arşivinde Moda, 26 Mayıs 2018 Habertürk (http://tayfunserttas.com/reviews/cagla-bingol-may-2018/).

Timaş Tarih Kitaplığı

Nitelikli Eserlerle Büyümeyi Sürdürüyor

TİMAŞ

iyi ki kitaplar var...

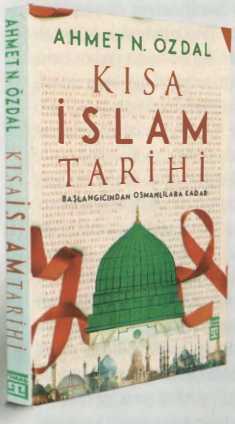
TARİHİN EN UZUN ŞİİRİ: AYASOFYA

Sanat tarihçisi Sedat Bornovalı, *Tarihin En Uzun Şiiri: Ayasofya* adlı eserinde Ayasofya'nın hem mimarî hem dinî hem siyasî hem de sembolik geçmişini tek bir kitapta "akademik" kurgudan taviz vermeden; fakat herkesin de okurken haz duyacağı bir üslupta kaleme alıyor. Tarihin en uzun şiirini günümüzün en iyi yorumcularından biri olan Sedat Bornovalı'dan dinlemeye ne dersiniz?

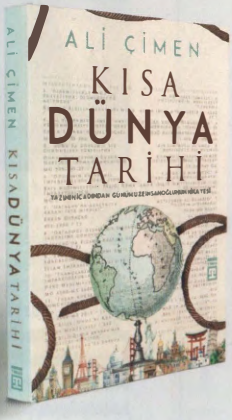
DENİZE KAVUŞAN IRMAK

Kemal Karpat'ın dağları delip denize kavuşan uzun soluklu yolculuğu yakın bir zamanda sona erdi. Çağın en önemli Türk tarihçileri arasında yer alan Kemal Karpat için kendi yetiştirdiği öğrencilerinin ve meslektaşlarının kaleme aldığı birbirinden değerli makalelerden oluşan bu kitap, neredeyse bir asır süren ömrünü Türk tarihine adayan Karpat'ın entelektüel ve akademik değerini ortaya koyan bir başyapıt.

KISA İSLAM TARİHİ

Anlatım tarzında akademik bir üslup kullanımından olabildiğince uzak duran Ahmet N. Özdal, bu çalışmasında öteden beri söylenmekte olanları tekrarlamaktan kaçınarak yeni bilgiler ve olgular üzerinden herkesin zevkle okuyabileceği müthiş bir *Kısa İslam Tarihi* ortaya koymuştur. Yüz yıllara damga vuran İslam Tarihi'ni bir de böyle okuyun...

KISA DÜNYA TARİHİ

Sevilen seri Tarihi Değiştirenler'in yazarı Ali Çimen'den yeni bir seri daha geliyor! "Kısa Tarih" serisinin ilk ve en hacimli çalışması *Kısa Dünya Tarihi* ile avcılık ve toplayıcılıkla başlayan; Mezopotamya'dan Roma'ya, Rönesans'tan Tanzimat'a, Haçlı Seferleri'nden İkinci Dünya Savaşı'na, Japonya'dan Amerika'ya uzanan 200 bin yıllık uzun bir yolculuğun eşsiz kısa tarihi bu kitapta.

timas.com.tr timastarih

KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ VE BİLGİ MERKEZİ VAKFI KURUCU ÜYESİ ASLI DAVAZ İLE SÖYLEŞİ

"Kadın Merkezli Arşivlerin Amacı Kadınların Özgürleşmesine Katkıda Bulunmaktır"

SÖYLEŞİ: N. İPEK HÜNER CORA

TÜRKİYE'DE KADINLARIN VE KADIN HAREKETLERİNİN BELLEĞİNİ KORUMAK VE ERİŞİLEBİLİR KILMAK AMACIYLA 30 YILDIR KADIN MERKEZLİ BİR KÜTÜPHANECİLİK VE ARŞİVCİLİK FAALİYETİ SÜRDÜREN KADIN ESERLERİ KÜTÜPHANESİ VE BİLGİ MERKEZİ VAKFI'NIN ÇALIŞMALARINI VAKFIN KURUCU ÜYESİ ASLI DAVAZ İLE KONUŞTUK.

Aslı Davaz

Bu sene 30. yaşını kutlayan Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın Türkiye'de kadın, kadın yazarlar ve kadın hareketleri konusunda çok geniş bir arşiv, kitap, süreli yayın ve nadir eser koleksiyonu var. Toplumsal Tarih okurlarına kütüphanenizi ve koleksiyonunuzu tanıtmak için neler söylemek istersiniz?

1990'dan bu yana, kadın tarihinin belleğini oluşturacak her tür malzemeyi toplamak, korumak ve bu belleğin aynı zamanda erişilebilir olmasını sağlamak amacıyla çalışmalar yürütüyoruz. Koleksiyonları oluşturmaya kitaplarla başladık. Bu doğrultuda yayınevlerinden destek istedik, bunun yanı sıra birçok kişi ve kurum, elinde bulunan kadın konulu kitapları kütüphanemize bağışladı. Arkasından Osmanlı dönemi kadın dergileri bölümünü açmak için yoğun bir çalışma ile kırka yakın eski harfli Türkçe kadın dergisi sağlandı, bunu Cumhuriyet dönemi kadın dergileri izledi ve böylece peş peşe yeni koleksiyonlar açıldı. Bugün kitap da dâhil olmak üzere özel arşiv, süreli yayın, kadın örgütleri ve örgütlenmeleri, efemera, kadın yazarlar, kadın sanatçılar, görsel, işitsel, afiş, sanat eserleri, gazete kupürü, sözlü tarih, nadir eser, tez ve makale olmak üzere 16 koleksiyonumuz bulunuyor. Koleksiyonlarımızdaki malzemenin görünür olması ve araştırmacıların bu malzemeden haberdar olması için yayınlar üretiyor ve tanıtımlar yapıyoruz.

Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı kuruluşundan şimdiye dek birçok proje gerçekleştirdi. Yakın zamandaki projelerinizden biri olan Osmanlı Türkçesi ile yazılmış kadın dergilerini bugünün okurlarına ulaşabilmek için yapmakta olduğunuz "Kadınların Belleği" çeviri-yazı projeleri. "Kadınların Belleği" hem araştırmacılar hem konuya ilgi duyanlar için alana çok önemli bir katkıda bulunuyor. Bu projelerle ilgili nasıl geri dönüşler aldınız, bundan sonrasına dair projeler var mı?

Vakfımızın kuruluş amaçlarından biri Osmanlı Türkçesi ile yazılmış kadın eserlerini yeni harflere çevirmektir. Osmanlı dönemi kadın süreli yayınlarının çeviri yazımını kapsayan "Kadınların Belleği Dizisi" projeleri de bu çerçevede ortaya çıktı. Osmanlı Türkçesi ile yazılmış kadın dergileri, dönemin kadınlarının yaşadıkları sorunları, çözüm arayışlarını, kendileri ve toplumla ilgili düşüncelerini, hakları için verdikleri mücadeleyi, kurdukları dernekleri, çalışma

hayatına katılma çabalarını, düşün ve yazım faaliyetlerini izleyebilmemiz açısından önemli kaynaklardır.

Bu projeyle, bu bilgilere Osmanlı Türkçesi bilmeyen araştırmacıların, okuyucuların kısacası kadın tarihine ve bu döneme ilgisi olan herkesin erişmesi mümkün olabilmiştir. Dolayısıyla çok olumlu dönüşler alıyoruz ve projeye ilgi her geçen gün daha da artıyor. Şu anda çeviri yazımı zor dergilerden biri olan *Hanımlara Mahsus Gazete*'nin çeviri yazımına başlandı.

Vakfın 20. kuruluş yıldönümünde "Kadınların Belleği Dizisi-1" projesini gerçekleştirdik ve bu proje kapsamında 1880-1927 yılları arasında Osmanlı Türkçesi ile yayımlanmış 8 kadın dergisi, çeviri yazımı yapılarak yayımlandı. Bu sene kutlamakta olduğumuz Vakfın 30. yılı için, Temmuz 2017'de "Kadınların Belleği Dizisi 2- 30.Yıl Projesi"ni başlattık. Bu proje kapsamında, 1869-1926 yılları arasında Osmanlı Türkçesi ile yayımlanmış 32 derginin çeviri yazımının tamamlanması hedeflenmektedir. Şimdiye kadar 3 cilt, Vakıf ve Libra Yayıncılık ortak yayını olarak yayımlandı: 1. cilt *Bilgi Yurdu Işığı*; 2. cilt *İnsaniyet*, *Kadınlık Hayatı*, *Erkekler Dünyası*, *Ev Hocası* ve *Firuze* dergileri; 3. cilt *Hanımlar Âlemi*. *Sıyanet* dergisinin ise dizinin 4. cildi olarak önümüzdeki ay yayımlanması planlanıyor.

Proje, aşağı yukarı 16.000 sayfadan oluşuyor ve 40 çeviri yazımcı bu projeye gönüllü destek veriyor. 30. yıl kutlamaları çerçevesinde tabii başka projelerimiz de var. Bunlardan biri, üzerinde birkaç yıldır çalıştığımız kurum tarihi kitabımız. Her şey planlandığı gibi giderse 2020 yılının sonunda yayımlanacaktır. Bir diğer konu ise dijitalleştirdiğimiz bütün belgelerin en azından ilk aşamada Vakıf'ta açık erişimde olmalarını sağlamak.

30. yıl kutlama teması olarak seçtiğiniz konu "Toplumsal Cinsiyet ve Arşivcilik." Geçtiğimiz on yıllarda özellikle eril özneleri öne çıkaran tarihyazımında arşivin rolü, arşivlerin dışında kalan kaynakların tarihyazımında kullanılmasıyla geçmişe bakış açımızın ne şekillerde değişebileceği gibi konularda çeşitli akademik tartışmalar oldu. Kadınların hâlihazırdaki tarihyazımına bir ek değil de tarihyazımının ayrılmaz bir parçası olması ve tarihte özneler olarak kadınlara yer verilmesi konusu öne çıktı. Sizin kadınların tarihyazımındaki değişen konumuna dair gözlemleriniz neler?

İfade ettiğiniz konularla bağlantılı bir çalışmanın hazırlığı içindeyiz. 2020'nin Kasım ayında Beykoz Üniversitesi'yle birlikte ulusal bir sempozyum düzenleyeceğiz. Alt yapı çalışmaları neredeyse tamamlanmak üzere, yakın zamanda duyurusunu paylaşacağız.

Sempozyum, "Genel Arşivcilik" ve "Toplumsal Cinsiyet ve Arşivcilik" olmak üzere iki ana konu etrafında organize edildi. Özelikle "Toplumsal Cinsiyet ve Arşivcilik" konusunun ilk kez ele alınacağı bu toplantıda, bu alanda değerli geri dönüşler bekliyoruz. Bu sempozyumla Türkiye'nin ilk ve tek kadın konulu kütüphane ve arşiv merkezi olan Vakfın 30 yıllık çalışmalarını arşivcilik dünyasına tanıtmayı ve bu alanda dünyadaki gelişmeleri paylaşmayı, aynı zamanda Türkiye'de arşivciliğin bugünü ve yarınıyla ilgili sorunlarının ve konularının ele alınabileceği bir tartışma platformu yaratmayı amaçlıyoruz. Bununla birlikte arşivleri toplumsal cinsiyet açısından ele alabileceğimiz, tarihyazımında arşivlerin rolü ve öneminden hareketle arşivlerde kadınların yerini sorgulayabileceğimiz, arşivcinin tarih yazımındaki

konumunu tartışabileceğimiz vb. konularda fikir alışverişinde bulunarak, farkındalık geliştirebileceğimiz bir sempozyum olmasını ümit ediyoruz.

Kadın tarihinin kaynaklarını toplayan kadın merkezli arşivlerin kurulması, toplumsal cinsiyet ve kadın araştırmaları merkezlerinin açılması ve kadın konulu çalışmaların yapılması aynı zamanda arşiv kurumlarının, temsilde eşitlik açısından kendilerini sorgulamaya başlaması, tarihyazımında kadının konumunun her geçen gün daha görünür olmasında etkili olmuştur.

Kadınların belleğinin korunması ya da tarihte kadınların özne olarak ele alınması konularında, sizin ve Kadın Eserleri Kütüphanesi ve Bilgi Merkezi Vakfı'nın çalışmalarının odağı diyebileceğimiz "kadın merkezli arşivcilik" çok önemli bir rol oynuyor. Bu konuda neler söylemek istersiniz?

Kadın merkezli arşivlerin temel amacı, kadınların sözel, görsel ve yazılı bilgi ve belge mirasını derlemek, korumak ve bu bilgiyi erişime sunarak kadınların özgürleşmesine katkıda bulunmaktır. Kadın arşivlerinin tarihi ve kadınlara ait belgelerin toplanması büyük bir kültürel ve toplumsal gelişmeyi yansıtmaktadır. Belge üretme ve arşiv düzenleme eylemi güçlü, yaratıcı bir eylemdir ve kadınlar her iki süreci de kadın kimliklerini geliştirmek için kullanmıştır.

Kadın merkezli arşivcilik genel olarak kadınların belge mirasını korumak amacıyla bugüne kadar yapılmış çalışmaların çeşitliliğini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Aynı zamanda, kadınların kendi tarihlerine sahip çıkabilmeleri için gerek duydukları birincil kaynakların sağlanması amacı etrafında yürütülen çalışmaların bütünlüğünü ifade eder. Kadın merkezli arşivcilik çalışmalarıyla, arşiv kurumlarında kadınların "eksik ve yetersiz temsil"i konusunda farkındalık oluşması ve bu eksikliğin giderilmesi yönünde adımların atılması sağlanmıştır.

Kadın merkezli arşivcilik yaklaşımıyla bugün iki alanda önemli başarılar elde edildi: Bunlardan ilki kadınlarla ilgili birincil kaynakları barındıran arşiv merkezlerinin kurulması ve geliştirilmesi; ikincisi ise "geleneksel arşiv kurumları"nın sağlama politikalarını, "toplumsal cinsiyet eşitliği" kavramı çerçevesinde yeniden gözden geçirmeleri konusunda yürütülen çalışmaların sonuç vermiş olmasıdır. Bu süreç yavaş ilerlese de bu alanda yapılan reformlar, arşivcilikte "eşitliğin" kurulmasına yeni bir boyut getirmiştir.

40-50 yıl önce arşivcilik dünyası, arşiv sağlama politikalarında kadınları unuttuğunu/yok saydığını keşfetti ve sağlama politikalarını gözden geçirmenin artık şart olduğunu çeşitli vesilelerle dile getirdi. Ancak bu "eksik ve yetersiz temsil"in onlar tarafından anlaşılmasından çok önce kadınlar kendi belgelerini gelecek nesillere ulaştırmak ve korumak amacıyla çalışmaya başladılar.

Kadın merkezli arşivlerin geçmişi bir yüzyıldan daha eskidir. Bu merkezlerin ortaya çıkmasından çok sonra kadın merkezli arşiv ve koleksiyonlarla ilgili teori gelişti ve şu soruya cevap vermek gerekti "Kadın merkezli arşivler ve koleksiyonlar nedir? İçeriği ne olmalı? Çalışma yöntemleri nelerdir? Bu alanın aktivistleri kimdir ve ne yapıyorlar?" 20. yüzyılın başlarında kadın merkezli arşivlerin arşivcileri malzemeyi sadece sağlamak, korumak ve saklamakla ilgilendiler. 1960'lı, 70'li yıllardan sonra gelen kadın merkezli arşivlerin arşivcileri birinci dönem koleksiyonlarda bulunan belgelerin envanterlerini ve kata-

loglamalarını yaparak bu geleneği sürdürdüler. Son 40 yıldır kadın merkezli arşivciliğe teorik bir çerçeve çizilmeye başlandı. Kadın koleksiyonlarının arşivcileri 70'li yıllarda yazdıkları makalelerde feminizmin tarih ve arşivcilik üzerindeki etkilerini de irdelediler. Kadın tarihi alanı gibi kadın arşivleri de geçtiğimiz on yıllar içerisinde değişim gösterdiler. Daha önce "eksik ve yetersiz temsil" edilen grupları da dâhil ederek koleksiyon ve arşiv kapsamlarını genişlettiler. Bugün bu koleksiyonlar içinde "eksik ve yetersiz temsil" konusunun gündeme gelmesinde tarihin ve arşivciliğin sorgulanmasının önemli bir yeri vardır. Kadın koleksiyonlarının arşivcileri ana akımın haricinde bırakılan toplum kesimlerini yansıtmak, güçsüzleştirilenlere bir ses verebilmek için "proaktif olarak çalışmaktadırlar".

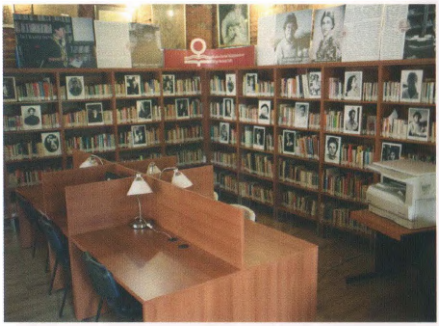
"Kadın merkezli arşivcilik" konusunda kafa yoran araştırmacılara ya da okumaya/araştırmaya nereden başlayacağı konusunda soruları olabilecek meraklılara bu alan üzerine uzmanlaşmış biri olarak ne gibi önerileriniz olabilir?

30. yıl kutlamalarımız çerçevesinde yakın zamanda bu konuyu da kapsayacak bir seminer dizisi yapmayı planlıyoruz. Program ve konuşmacılar hazır olduğu zaman duyurusunu Vakfın sosyal medya hesapları üzerinden yapacağız.

Bunun dışında konuyla ilgili olanlar kadın merkezli arşivcilik kavramını daha somutlaştırmak adına Kate Eichhorn, Kären M. Mason, Eva Moseley, Tanya Zanish-Belcher ve Sara de Jong'un bu konudaki çalışmalarını takip edebilir, makalelerini okuyabilirler. Bu alandaki öncü ve önemli kurumlardan Aletta-Institute for Women's History (şimdiki adı Atria, Institute On Gender Equality and Women's History), The Women's Library (London), Bibliothèque Marguerite Durand (BMD), Schlesinger Library, Sophia Smith Collection-Women's History and Manuscripts gibi kadın merkezli arşiv kurumlarının tarihçelerini inceleyebilir, çalışmalarına göz atabilirler.

Ayrıca yakın zamanda Vakıf ve İş Bankası Kültür Yayınları ortak yayını olarak yayımlanan *Bir Kadın Arşivini Okuma Denemesi: Necile Tevfik Arşivi Açıklamalı Kataloğu (1924-1954)*'nu edinebilirler. Kataloğun "Giriş ve Yöntem" bölümü içinde yer alan "Kadın

Tarihinin Arşivcileri" başlıklı yazıda, kadın merkezli arşivcilikle ilgili genel bir tarihçe bulmaları, feminist hareketin ilk arşivcileriyle ilgili bilgi edinmeleri mümkün.

Hem yukarıda ismini verdiğim arşiv merkezleri hem de katalogda yer alan bu bölüm, kadın merkezli arşivcilik konusunda genel bir bilgi edinmelerini sağlayacak ve araştırmalarını daha derinleştirmelerinde yardımcı olacaktır diye düşünüyorum.

Kadın merkezli arşivcilik, kadın eserlerinin toplanması ve korunması konusunda geleceğe dair elimizden ne gelir?

Bu konuda kolektif bir farkındalık yaratmamız gerekiyor. Toplumun yarısını oluşturan aynı zamanda tarihin de öznesi olan kadınların ürettiği belgelere, kendi tarihlerine sahip çıkmaları, bu çalışmalar içinde bulunan kurumları desteklemeleri önemli. Aktivizm geçmişten bu yana her zaman kadın arşivlerinde önemli bir yere sahip oldu. Artık bu alanın da aktivistleri çoğaldı ve aktif olarak belge sağlama çalışması yürütüyorlar. Arşivler için yeni sağlama stratejileri ve girişimleri geliştirilirken arşivciler ve aktivistler yakın işbirliği içinde olmaya çalışıyorlar. Sorduğunuz soruya dönersek, bu belgelerin sadece toplanması değil aynı zamanda korunması konusunda ne yapılabileceğini soruyorsunuz. Fiziksel korumanın yanı sıra bu belge ve bilgilerin entelektüel korunması da önemli ve bu konuda feminist arşivciler yeni çalışmalar, yeni yaklaşımlar ve sorgulamalar yaparak ilerliyorlar. Örnek vermek gerekirse kadın arşivleri konusunda ulusal çapta kataloglar üretildi, kadın hareketinin ürettiği ve daha önce hiç kataloglanmamış fanzinler ve efemeralar, "gerçek bir belge" olarak ele alınıp ayrıntılı bir biçimde kataloglandı. Böylece yeni kaynaklar, yeni bilgiler dolaşıma girmiş oluyor. Açıklamalı kataloglar da bu alanın yeni yöntemlerinden biri. Yeni nesil katalogcular artık yaptıkları kataloglara imzalarını atıyor, daha derinlemesine tanımlamalar yapıyor ve bu çalışmaları feminist arşivci Kate Eichhorn'un dediği gibi bir "historiyografik teknik" olarak görüyorlar. Birçok arşivcinin ifade ettiği gibi bir arşivin ya da bir belgenin toplumu değiştirme/dönüştürme potansiyeli, kataloglama metni ve yöntemine bağlıdır. Feminist arşivciler ve katalogcular, bu çerçevede birçok çalışma yürütüyorlar.

ELÇİ UCHIDA SADATSUCHI'NİN İŞGAL İSTANBUL'UNDAN TELGRAFLARI:

Harbi Umumi'de Japonya-Osmanlı İlişkileri

SELÇUK ESENBEL

JAPONLARIN ANKARA VE İSTANBUL HÜKÜMETLERİ İLE AYNI ÖLÇÜDE DOSTANE İLİŞKİ KURMAK İSTEMELERİ JAPONYA'NIN BÖLGEDE SAĞLAM BİR GELECEĞE SAHİP OLMA İSTEĞİNDEN KAYNAKLANMAKTADIR. MODERN JAPON TARİHİ AÇISINDAN UCHİDA'NİN TÜRK MİLLİYETÇİLERİNE SEMPATİ DUYAN TAVRI JAPON BÜROKRASİSİNİN ARTIK ASYA'DA UYANAN MİLLİYETÇİLİK AKIMLARININ FARKINDA OLDUĞUNA VE AYAK UYDURMAK İSTEDİĞİNE İŞARET ETMEKTEDİR.

Japonya İmparatorluğu, İngiltere ile 1902 de imzalanmış olan İngiltere-Japonya İttifak Anlaşması doğrultusunda Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'ne karşı kampta, Müttefiklerin yanında yer aldı.[1] Rusya, İngiltere ve Fransa; Osmanlı Devleti'ne karşı savaş ilan ettilerse de Japonya hiçbir zaman Osmanlı'ya karşı savaş ilan etmedi. Her ne kadar Japonya ve Osmanlı Devleti karşı kamplarda yer aldıysalar da sadece "gayri resmi düşman" konumundaydılar. Japonya gerek Osmanlı Devleti, gerek yeni kurulan "asi" Ankara Hükümeti'yle doğrudan bir çatışmaya girmeyecek ve tıpkı eskiden olduğu gibi resmi ilişkiler yerine "alacakaranlık diplomasisini" uygulayarak kişiler aracılığı ile görüşmelerini sürdüreceklerdi.[2]

Savaşı sona erdiren Mondros Mütarekesi'nden sonra Sevr Anlaşması'yla sonuçlanan çeşitli konferanslara ve toplantılara katılan Japon asker ve diplomatları savaş sonrası bu kararların alınmasına katıldılar. Küçük bir Japon donanması İngiltere'nin komutası altında İstanbul'u işgal eden Müttefik donanmasına katıldı.[3] 10 Ağustos 1920'de Büyükelçi Matsui, Japonya adına Osmanlı İmparatorluğu'nu parçalayan Sevr Anlaşması'nı imzaladı.[4] Japon temsilcileri Sevr Müzakereleri'nde iki konuda kuvvetli tavır koydular. Birincisi, İtalyanların Bolşevik Rusya ile ticarete başlaması teklifine karşı çıktılar. İkinci olarak dile getirdikleri konu ise Boğazlar meselesiydi. Japonya için gelecekte Ege ve Karadeniz arasında Çanakkale ve Boğaziçi üzerinden sağlanacak ulaşı-

İtilaf gemileri limanda. *L'Illustration*, 28.12.1918

İstanbul'un işgali, Talimhane'de işgal kuvvetleri. Cengiz Kahraman Arşivi

mın düzenlenmesi önemliydi.[5] Japonya, Akdeniz'deki ticari menfaatleri için Karadeniz'e serbest ulaşımın sağlanmasını istiyordu. Chinda, 4 Mart 1920'de Japonya'nın Boğazları yönetmek için kurulan Boğazlar Komisyonuna katılmasını teklif etti. Fransa ve İtalya, Japonya'nın katılmasına bölgede bir sınırı olmadığı gerekçesiyle karşı çıktılar. Öte yandan Lord Curzon, Japonya'nın ABD gibi Türkiye'ye karşı savaş ilan etmediğini ve karada hiç savaşmadığını ancak vermiş olduğu donanma desteğinin çok takdir edildiğini ifade etti. Sonuçta Japonya, Boğazlar Komisyonuna katıldı.[6]

Bu arada, Meclis-i Mebusan 28 Ocak1920'de Misak-ı Milli kararını aldıktan sonra feshedilmiş ve Ankara'da 23 Nisan'da TBMM açılmıştı. Sevr Antlaşması'nı kabul etmeyen Ankara Hükümeti, Mustafa Kemal önderliğinde Türk milliyetçi direnişini başlatmıştı.[7] Avrupalı emperyalist güçlere karşı Bolşevik Rusya ile ortak menfaatte birleşen Ankara Hükümeti, 16 Mart 1921'de Sovyetler Birliği ile ilk diplomatik anlaşmasını imzalamıştı. İstanbul'un işgaline ve Osmanlı Devleti'nin Batılı emperyalistler arasında bölünmesine karşı çıkan Hint Müslümanları ve Bolşevikler, Ankara'ya askeri mücadeleyi sürdürmeleri için gerekli silah ve altın yardımı yapmaya başlamışlardı.[8]

Sevr Antlaşması'nın Paris ve Londra toplantıları sırasında Japon Dışişleri Bakanı Kont Uchida Yasuya (1865-1936), Paris'teki Büyükelçi Ishii Kikujirō'ya doğrudan Japonya'yı ilgilendiren konularda, özellikle de Boğazlardan serbest geçiş ve Osmanlı'nın kapitülasyonlarının revizyonu meselelerinde özen göstermesi talimatını yolladı. Ishii'den statükoyu muhafaza etmesi ve Japon milli menfaatiyle alakası olmayan Avrupa meselelerine karışmamaya dikkat etmesi istenmişti. Ancak Mart 1921'e gelindiğinde Türk direnişinin gösterdiği askeri başarılar ışığında, Fransa ve İtalya gibi bazı büyük devletlerin tavrı değişiyordu.[9] Japon hükümeti, Ankara'nın prestijinin İstanbul'daki hükümetle eşdeğer olduğunu öngörüp, Sevr Antlaşması'nın büyük bir ihtimal revize edileceğini fark ederek Yakın Doğu'da daha proaktif olmaya karar vermişti. İngiliz hükümeti ise, Bolşeviklerin Ankara'ya desteğinin Bolşevizmin yayılmasına yol açacağından büyük kaygı duyuyorlardı. 1921 yılına gelindiğinde Lord Curzon anti-Komünist bir strateji geliştirip, Osmanlı hükümetini tamamen lağvetmeyi ve İstanbul'u bir uluslararası şehre dönüştürmeyi planlıyordu. Bu stratejiye göre, sultan sadece İslam'ın halifesi olarak şehrin Anadolu yakasına taşınacaktı. Bundan sonra Boğazlar Komisyonu Japonya dahil olmak üzere şehrin ve çevresinin yönetimini devralacaktı.[10] İstanbul, Hong Kong gibi serbest ticarete açık uluslararası bir şehir olarak tasarlanıyordu.

Curzon'un bu teklifi Japonya'nın daha büyük bir rol oynamasına imkân tanımıştı. Aralık 1920'de İngiltere'den Boğazlar Komisyonuna katılmaya davet edilince, Dışişleri Bakanı Uchida, diplomat Uchida Sadatsuchi'yi (1865-1942) Boğazlar Komisyonunun Yüksek Komiserleri olarak görev yapması için İstanbul'a yolladı. İstanbul'da 2 yıla yakın görev yapan Uchida, bu dönem zarfında İstanbul Hükümeti ile olduğu gibi Türk milliyetçileriyle de yakın irtibat kurmasıyla göze çarpmaktadır. Uchida'nin faaliyetleri, Japon devletinin bölgedeki çatışmalara karışmayan bitaraf tutumuna ters düşmesiyle dikkat çekmektedir. Uchida, İngiltere çizgisini sadık bir şekilde takip etmeyip Türk "radikalleriyle" yakın temas kurarak bağımsız bir yol izlemiştir.

14 Şubat 1921'de Paris'e varan Uchida, Sevr Antlaşması revizyonu meselesinin görüşmelerine katıldık-

tan sonra Londra'ya Ankara ve İstanbul hükümetleri ile Yunanistan temsilcileriyle görüşmeye gitti. Uchida önce Ankara direnişini destekleyen Osmanlı Başbakanı Tevfik Paşa ile görüştü. Sonra, Ankara hükümetinin Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey ile buluştu. Tokyo'ya yolladığı uzun raporda, Uchida iki Türk arasındaki nesil farklılığından bahsediyor: Tevfik Paşa'nın sakin ve dürüst bir kişiliğe sahip 70 yaşında bir devlet adamı, Bekir Sami Bey'in ise 40'lı yaşlarında güçlü görünümlü enerjik konuşkanlığı ile etkileyici bir güçlü erkek olduğunu anlatıyordu. Görüşmeler sonucunda, Uchida'nin Ankara Hükü-

Resmi üniformasıyla Büyükelçi Uchida Sadatsuchi

metine dostane bir tutum içinde olmaya karar verdiği aşikârdı. Daha sonra Uchida'nin İstanbul'dayken, sürekli Ankara'yı temsil eden Türk milliyetçileriyle görüşmesi, o dönemde dünya kamuoyunda -özellikle Asya'da- Türk milliyetçilerinin Batı emperyalizmine karşı mücadele veren özgürlük savaşçıları olarak görülmeye başlanmasının bir yansıması olarak görülebilir.[11]

Londra'daki toplantılarda, gerek Tevfik Paşa gerek Bekir Sami Bey'in aynı dille Uchida'yi "Türk-Japon dostluğunun nişanesi" olarak karşılamaları ilgi çekicidir. Nitekim Uchida, Tevfik Paşa'ya İstanbul'a Japonya'nın temsilcisi olarak atandığını ve ileride bir barış anlaşmasının hazırlığına katılmayı arzu ettiğini ifade etmiş; Tevfik Paşa ise Japonya'nın Ertuğrul Fırkateyni faciasından kurtulan 69 kişiyi geri getiren onurlu hareketinin minnetle anıldığını söyleyerek, teklifi kabul etmese de karşı da çıkmayan dostane bir diplomatik dille cevap vermiştir. Tevfik Paşa'nın, anlaşmanın kapitülasyonlara ilişkin maddesi konusunda sitemkâr konuşması üzerine Uchida, özür dileyen bir ifade ile Japonya'nın diğer ülkeler arasında bir anlaşma olursa kapitülasyonların kaldırılmasını destekleyeceğini belirtmiştir.

Bekir Sami Bey de Uchida ile konuşmasında, Uchida'nin İstanbul'a tayinini, Japonya'nın teknik olarak "düşman bir ülke" konumunda olmasına rağmen, olumlu karşıladıklarını ifade etmiştir. Japonya'ya karşı Türk kamuoyunun dostane hisler beslediğini ve dolayısıyla "Uchida'yı bir düşman olarak değil dost bir ülkenin temsilcisi" olarak gördüğünü ifade ederek ileride İstanbul'da devam edecek olan yakın temasların ipucunu vermektedir. Uchida ise topraklarını ve hakimiyetini kaybeden Türkiye'nin içinde bulunduğu sıkıntı dolayısıyla üzüntü duyduğunu belirtmiş fakat nihai çözümün diplomasi yoluyla Sevr Antlaşması'nın şekilde revize edilmesi olabileceğini söylemiştir. Bekir Sami Bey, buna cevaben, Sevr Antlaşması'nın çok ağır olduğunu ve eğer uygulanırsa Türkiye'yi bağımsızlıktan yoksun bırakacağını hatta ayakta kalmasının mümkün olmayacağını söylemiştir.

18 Nisan 1921'de İstanbul'a ayak basan Uchida; enerjik bir programla Avrupa devletlerinin Yüksek Komiserleriyle, diplomatlarla; Musevi, Ermeni ve Rum cemaatlerinin dini önderleriyle; Fransız, İtalyan, İngiliz işgal güçleri komutanlarıyla görüşmeler yapar. Yıldız Sarayı'nı ziyaret eden Uchida, Sultan Vahdettin ile de görüşür. Pera Palas Oteli'nde kısa bir müddet kaldıktan sonra Sıraselviler Caddesi 26 numarada mobilyalı bir ev kiralayan Uchida, burasını Japon Yüksek Komiseri Ofisi olarak düzenler. Bu adreste birçok Türk ziyaretçiyi ağırlayacak ve onlardan aldığı mesajları İngiliz tarafına iletecektir.

Uchida'nin bundan sonra İstanbul'dan yolladığı raporlar ve telgraflar kendisinin İngilizler ve Türk milliyetçileri arasında bir arabulucu rolüne soyunduğunu göstermektedir. Mesela, Uchida'nin 27 Ekim 1921'de Tokyo'ya yolladığı rapor, üç kilit oyuncu arasındaki görüşmeleri sergilemektedir. Bu kişiler, ileride Lord Curzon'a Türk tarafının görüşünü tanıması gerektiği tavsiyesinde bulunacak olan İstanbul İngiliz Büyükelçisi ve Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold,[12] Hilal-i Ahmer Başkan Yardımcısı ve Ankara Hükümeti'nin İstanbul'daki gayri resmi temsilcisi Hamid Bey (Hasancan) ve Osmanlı hükümetinin Dışişleri Bakanı İzzet Paşa'dır. Uchida, Japon hükümetinin sergilediği resmi tutuma aykırı olarak Ankara ve Londra arasındaki gayri resmi görüş alışverişinde Ankara Hükümeti'nin itimat edilir bir arabulucusu olarak hareket etmiştir.

1921'in sonbaharında İngiltere'yi Ankara'ya karşı daha ılımlı bir tavra sokan üç faktörden bahsedebiliriz. Birincisi, Yunanlıların Anadolu'daki askeri yenilgileri, ikincisi Fransa'nın Ankara ile anlaşarak Kilikya'dan çekilmesi, üçüncüsü ise Hindistan'da Panislamcı hareketlerin yükselmesiydi. Osmanlı hilafetini korumak için 1919'da kurulan Hilafet Hareketi, Gandi'nin Hindistan Milli Kongre'siyle 1921 yılında iş birliği yaparak Hindistan bağımsızlığına önayak oluyordu. Hintliler Türkiye'deki Müslümanları des-

Sir Horace Rumbold (1869-1941)

tekleyince, İngiltere Türk milliyetçilerine karşı biraz daha uzlaşmacı bir tavra yönelecekti.[13]

İngiltere ve Ankara Hükümeti arasındaki anlaşmanın ilk adımı eylül ve ekim aylarında Rumbold ve Hamid arasındaki görüşmeler sonucunda Ankara'da tutulan 24 İngiliz esire karşılık Malta'daki Türk sürgünlerinin 23 Ekim 1921'de değiş-tokuş edilmesiydi. Esir değişimine rastlayan dönemde Uchida, olası bir barış anlaşmasında ara bulucu olmak için aktif bir şekilde uğraşmaya başlamıştır. 27 Ekim tarihli telgrafında Uchida, Türk milli mücadelesinin ısrarlı devamı ve İngiliz aleyhtarı Panislamcı hareketin yükselişinin ışığında, İngiltere'nin Türkiye'yi baskı altında tutmaktan vazgeçmesi gerektiğini yoksa Yakın Doğu'da kalıcı bir barışın gerçekleşmesinin mümkün olmadığı görüşünü Tokyo'ya bildirmişti. Uchida bu fikirlerini İstanbul'da Türk ve İngiliz muhataplarıyla yaptığı toplantılarda da dile getirmekteydi. Uchida, Hüseyin[14] isimli bir kişiyle yaptığı toplantıda kendi ifadesiyle *sade vatandaş kimliği* ile şu soruyu sormuştu: "Eğer Türkiye Misak-ı Milli şartları üzerinde ısrar ederse ve İngiltere ile Sevr Antlaşması'nın değiştirilmesi üzerinde uzlaşırsa, Türkiye İngiliz aleyhtarı Hint Müslümanları ve başka ülkelerdeki Müslümanların hareketlerini sakinleşmeleri için uyarır mı?"[15]

Hüseyin, Uchida'ya bu konuyu Ankara'ya sorması gerektiğini söyler. Uchida, bu sefer aynı soruyu İzzet Paşa'ya sorar. İzzet Paşa, eğer Türkiye'nin şartları kabul edilirse hükümetinin Hintli ve başka ülke Müslümanlarının ılımlı olmalarını nasihat edebileceğini söyler. 13 Ekim'de Hüseyin'in bu sefer Hamid Bey ile beraber olan ziyaretinde, Uchida onlara İzzet Paşa'nın cevabı ile aynı görüşte olup olmadıklarını sorar. Ertesi gün Rumbold, Uchida'dan Ankara'ya, Doğu Trakya'yı henüz İngiliz ve Müttefik işgali altında olduğu için geri veremeyeceklerini fakat Yunan ordusunun Küçük Asya'dan ve İzmir'den geri çekilmesinin ve bu bölgenin Türkiye'ye verilmesinin mümkün olduğu mesajını iletmesini talep eder.[16] Sonuç olarak, Hilafet Hareketi'nin dizginlenmesi için başlayan görüşmeler (Rumbold'un ifade ettiğine göre), karşılığında Batı Anadolu ve İzmir'in geri verilebileceği ihtimalini ortaya koyarak aynı zamanda 1921 gibi erken bir dönemde artık İngiltere'nin Yunanistan'ın Anadolu "megalo idea" politikasına arka çıkmayıp Yunanistan'ı feda ettiğini göstermektedir.

19 Ekim'de Hamid, Ankara'nın cevabıyla geri gelir. Türkiye ve İngiltere'nin, İngiliz aleyhtarı hareketi dizginleyebilme ihtimalini ifade eden Hamid, iki tarafın barış koşullarında anlaşması durumunda ortak işbirliği yapabileceklerini teklif etmiştir. Uchida bu bilgiyi Rumbold'a aktarınca, Rumbold henüz barış için müzakereye başlamak istemediğini fakat Uchida'dan İngiliz aleyhtarı hareketin bir şekilde zapt edilmesi gerektiği mesajını Ankara'ya bildirmesini ister. Uchida bu sefer Hamid'i arar ve Rumbold'un mesajını iletir. Hamid cevabında İngiltere'nin önce Misak-ı Milli şartlarını kabul etmesi gerektiğini söyler. Uchida, eğer İngiltere Türkiye'nin istediğini sağlarsa iki ülke arasında dostluğun mümkün olacağı sonucuna varmıştır. Hamid Bey ve Rumbold arasında çeşitli defalar aracılık yapan Uchida, Ankara Hükümeti'nin Anadolu'da İngiliz aleyhtarı propagandayı yasakladığını duyduğunda kendi uğraşının belki de bir miktar başarılı olduğunu düşünmüştür.[17]

29 Kasım'da Uchida, Hamid'e Türk tarafının Milli Misak'ın belirsiz koşulları yerine somut bir barış anlaşmasının koşullarını hazırlamasını önerir. Uchida'nin ifadesine göre Hamid olumlu bir şekilde Uchida'ya, Müttefik yetkililerinden, kendisinin iletecegi Ankara'nın barış şartları hakkındaki görüşlerini sormasını ister. Bir başka değişle Hamid, Uchida'nın barış müzakerelerinde arabulucu olmasını teklif ediyordu. Uchida bu sefer kararsız bir durumda kaldığı için Tokyo'ya yeni talimatlar için telgraf çeker. Uchida'ya göre, Japonya'nın Yakın Doğu'daki barış meselesinde tarafsız kalmayıp İngiliz çizgisinden sıyrılarak bağımsız hareket etmesi, ileride bu bölgede kendisi için güvenli bir konum elde etmesini mümkün kılacaktı.[18]

Uchida, özellikle Ankara'nın Dışişleri Bakanı Bekir Sami Bey (Kunduh) ile yakın dostluk kurmuş gözükmektedir. Bekir Sami Bey, bakanlıktan istifa ettikten sonra da Avrupa'ya müttefiklerle resmi görüş-

Japon Dışişleri Bakanı Uchida Yasuya

6 Aralık 1918'de İstanbul'a gelen Japon kruvazörü Nisshin (renklendirilmiş fotoğraf) www.wikipedia.org

melerde bulunması için yollanmıştı. 5 Aralık tarihinde Fransa ve İtalya'ya yaptığı resmi ziyaretten sonra, İstanbul'a döndüğünde Uchida'nin ofisine uğrayan Bekir Sami, Türk tarafının dikkatle hazırlanmış pozisyonunu aktardı. Bekir Sami'nin açıklamasına göre Türkiye Mezopotamya, Suriye ve Filistin'de o kadar çok toprak kaybetmişti ki Türk halkının bağımsız yaşaması mümkün olmayacaktı. Misak-ı Milli'nin koşullarıysa en asgari koşullardı. Bunun anlamı, Yunan ordusu Küçük Asya ve Doğu Trakya'dan çekilene kadar barış müzakereleri mümkün olmayacaktı. Bu cevabın bir kısmı zaten Rumbold'un daha önce Ankara'ya yolladığı teklifle örtüşüyordu. Bekir Sami ayrıca Panislamcılık sorununa da değinmişti:

> Ankara kesinlikle Müslümanlar üzerinde irredentist planlar gütmeyi amaçlamamaktadır. Fakat yabancı ülkelerdeki Müslümanlar Türk milli hareketine sempati duyuyorlarsa, bu demektir ki onlar ne kadar bastırılırsa bastırılsın muhalif tutumlarını ortadan kaldırmak mümkün olmayacaktır. Eğer İngiltere Türkiye ile uzlaşmak istiyorsa, biz Ankara hükûmeti olarak memnuniyetle karşılık vermek isteriz. Fakat İngiltere'nin muzaffer bir ülke olarak elini uzatması isteriz çünkü bu onlar için bir itibar kaybı olmaz. Biz ise mağlup olmuş bir millet olarak bu ilk adımı atamayız.[19]

Bu görüşmenin iki boyutu göze çarpmaktadır. Birincisi, Fransa ve İtalya'nın Ankara hükümetine karşı gösterdikleri destekleyici tavrı göz önünde bulunduran Bekir Sami, Yakın Doğu'daki barışın sadece İngiltere'nin aksiyonlarına bağlı olduğunu belirtmiştir. İkincisi, Bekir Sami görüşme sırasında Japonya'ya "İslam dostu" olarak hitap etmektedir. Bekir Sami, eğer Japonya barış sürecini ilerletirse, Türk ve Doğu Asya Müslüman halklarının müteşekkir olacağını belirtmiştir.[20]

Ancak, Tokyo'daki Japon hükümeti, daha önce karar verdiği çekimser ve tarafsız politikasını tercih edecek ve Türk tarafının önerdiği Yunanistan veya Müttefikler arasında arabulucu olma teklifini kabul etmeyecektir. 16 Aralık'ta Dışişleri Bakanı Uchida, İstanbul'daki Elçi Uchida'ya İngiltere, Fransa ve İtalya arasında hassas konuların bulunduğu, dolayısıyla Japonya'nın Türkiye ve Yunanistan arasında arabuluculuk gibi zor bir rolü üstlenmemesi gerektiğini ifade eder. Türk tarafı Uchida'ya barış koşullarını açıklamış olsa bile, Dışişleri Bakanı, öbür taraflardan koşul istemeyi geciktirmesini önerir.[21] Kısacası, iki ülke arasında arabuluculuk yapmamasını ister.

Japon Dışişleri Bakanı Uchida'dan gelen ikinci bir telgraf, İngiliz yetkililerinin Uchida'nın İstanbul'daki tutumundan hoşnut olmadıklarını belirtmektedir. 28 Aralık'ta Tokyo'daki İngiliz Büyükelçiliği müsteşarı, Japon Dışişleri Bakanlığını ziyaret etmiş ve İngilizlerin Uchida'nin Ankara ile yakın irtibatından rahatsız olduklarını açıklamıştır. Elçi Uchida'nin bölgede yeni bir siyasi güç olma yolunda olan Türk milliyetçilerinin dost edinilmesi gerektiğini savunmasına rağmen Japon tarafının bu konuda İngiliz yaklaşımına riayet etmeye özen gösterdiği anlaşılmaktadır.[22] Dışişleri Bakanı Uchida, Paris Büyükelçisi Isshi'ye de Elçi Uchida'nın Japonya'nın arabulucu olması teklifini aktarmış ve benzer bir cevap almıştı. Ishii, Yakın Doğu ve Balkanlar gibi jeopolitik konular Avrupalıların meselesi olduğu için, Japonya'nın sadece 傍観 *bōkan suru*, bir başka değişle yolun kenarından bakması gerektiğini önemle belirtmektedir.[23]

Her ne kadar Tokyo, dünya meselelerinde Japonya'nın statükoyu koruması gerektiğinde ısrar ettiyse de, Uchida'nin faaliyetleri Japon diplomasisinde yeni dünya gerçeklerinin farkında olan gayrı resmi bir alt akımın mevcudiyetine işaret etmektedir.

Büyükelçi Uchida'nın Ankara'yla geliştirdiği ilişkiler, Türk hükümetinin Asya kamuoyu nezdinde Avrupa emperyalizminden bağımsızlaşabilmenin sembolü haline dönüştüğünü göstermektedir. Uchida'nin İstanbul'daki faaliyetleri Tokyo'nun Paris Barış Konferansı'nda ve akabinde "fahri Batılı" görünümüne ters düşmüştü. Belki de bundan dolayı, Barış Anlaşması için Lozan'da tekrar toplanıldığında tecrübesine rağmen Uchida Japon heyetine dahil edilmemişti.

23 Temmuz 1923'de İngiltere'deki Büyükelçi Hayashi Gonsuke ve İtalya'daki Büyükelçi Ochiai Kentarō, Sevr'i lağveden Lozan Anlaşması'nın imzalanmasında Japonya'yı temsil ettiler. Uchida ise, milliyetçilerle iyi ilişkiler kurmasından ötürü olsa gerek, 31 Ocak 1923'te daha Cumhuriyet ilan edilmeden önce Japonya'nın İstanbul'daki ilk Büyükelçisi olarak tayin edildi. Uchida'nin Yokohama'daki köşkü bugün Türk-Japon Dostluk Derneği'nin toplantılarına ev sahipliği yapmaktadır.[24]

SONUÇ

Dışişleri Bakanlığının kıymetli büyükelçilerinden Osman Olcay, 1981 yılında hazırladığı Sevr hazırlık toplantılarının Türkçe çevirisinde, Japon delegasyonunun "fahri Batılı" olarak kabul edilmek için düşük bir profil sergilediklerini biraz da müstehzi bir ifadeyle eleştirir.[25] Ancak, 1920-1922 arasında İstanbul elçisi Uchida'nin faaliyetleri bu görüşün tek gerçek olmadığını göstermektedir. Japon yetkililer görünürde Yakın Doğu konusunda tarafsız bir duruş sergiliyorlardı. Ancak, Uchida ve Türk arabuluculuğu "alacakaranlık diplomasisi" doğrultusunda hareket ediyorlardı. Her ne kadar, Japon Dışişleri Bakanlığının Boğazlar Yüksek Komisyonuna katılmak istemeleri İngiltere eksenli bir politikadan kaynaklandıysa da, Komisyon, Japonların Uchida yoluyla Ankara ve Türk milliyetçileriyle ilişki kurmalarını sağlamıştı. Japonların Ankara ve İstanbul ile aynı ölçüde dostane ilişki kurmak istemeleri Japonya'nın bölgede sağlam bir geleceğe sahip olma isteğinden kaynaklanmaktadır. Üstelik Ankara'nın Bolşeviklerle yakın ilişki kurmuş olması, Rusya'yı her zaman rahat izlemek isteyen Japonlar için faydalı bir adımdı. Modern Japon tarihi açısından Uchida'nin Türk milliyetçilerine sempati duyan tavrı ve Dışişleri Bakanı Uchida'nın da İngilizlere "yakalanana kadar" bu görüşmelere "göz yumması", Japon bürokrasisinin artık Asya'da uyanan milliyetçilik akımlarının farkında olduğuna ve ayak uydurmak istediğine örnektir.[26] Şüphesiz, Uchida İstanbul'da gene de pragmatik bir diplomat olarak tedbiri elden bırakmamıştı. Fakat Bolşeviklik korkusuyla Ankara'ya bakan İngiltere'ye nazaran Uchida gibi Japon diplomatları, Ankara'yı (ileride Pan-Asyacı düşünsel akımın bir sembolü olacak kadar) Asya'nın uyanışının bir ön habercisi olarak görüp yakın ilişki kurmak istiyorlardı.

Uchida Sadatsuchi'nin Tokyo'daki konutu

DİPNOTLAR

1 Matsutani Hironao, *Nihon-Toruko kōshō-shi kaisetsu to shiryō shiryō* (Japonya Türkiye İlişkileri Tarihi Açıklama ve Belgeler), Tokyo: Okazaki kenkyujo, 1999. Matsutani'nin eseri bir diplomat gözünden Türk-Japon ilişkilerinin kısa bir özeti ve belgelerini vermektedir; Gaimushō (Japon Dışişleri Bakanlığı), *Nihon Gaikōmon jō* (Japonya Dış İlişkiler Belgeleri) (Tokyo: Gaikōshiryōkan, 1974), 1921 V.III/1. "Dōmei oyobi rengōkoku to To-koku to no Se-buru jōyaku gunjiyō jōkō nado Jishii narabi Gi-To ryōkokukan suru ken.", s. 28-46. Bu makale, Japonya Dışişleri Bakanlığı yayını Dış İlişkiler Belgeleri, "Türkiye ile Müttefik devletlerinin Sevr anlaşmasının askeri şartlarının durumu ve yaptırımı ve Yunanistan Türkiye iki ülke arasında uzlaşma müzakeresi sorunu ile ilgili konular" alt başlığı altındaki s. 28-46 deki belgelere dayalıdır.

2 Hirama Yoichi, *Daiichiji sekai taisen to Nihon kaigun: gaikō to gunji no rensetsu* (Birinci Dünya Savaşı ve Japon Deniz Kuvvetleri) (Tokyo: Keio gijuku daigaku shuppankai, 1998) s. 212-222; Selçuk Esenbel, *Japon Modernleşmesi ve Osmanlı* (İstanbul: İletişim Yayınevi, 2011) içinde Alacakaranlık Diplomasisi, s. 271-306.

3 Matsutani Hironao, *Nihon-Toruko kōshō-shi kaisetsu to shiryō* (Japonya Türkiye İlişkileri Tarihi Açıklama ve Belgeler) (Tokyo: Okazaki kenkyujō, 1999), s.13.

4 Osman Olcay, *Sevres Antlaşmasına Doğru* (Documents on British Foreign Policy, Vol. VII and Vol. VIII) (Ankara: S.B.F. Basımevi, 1981), s.7.

5 Ian Nish, *Japanese Foreign Policy: Kasumigaseki to Miyakezaka* (London: Routledge, 1977), s. 145-147.

6 Olcay, s. 203.

7 Uchida, telgraf ve yazılarında Ankara hükümetini Türk milliyetçi hareketi olarak tanımlamaktadır.

8 Erik Zurcher, *Turkey: A Modern History* (London: I. B. Tauris, 2004), s. 151-158.

9 Zurcher, s. 154.

10 Nur Bilge Criss, *Istanbul Under Allied Occupation*, 1918-1923 (Leiden: Brill, 1999), s. 16-19, Curzon, s. 8.

11 No. 49 Toruko shucchō ni kan shi hōkoku no ken (Türkiye'ye seyahat ile ilgili rapor), Gizli No. 1, Türkiye'deki Elçi Uchida'dan Dışişleri Bakanı Uchida'ya, *Nihon gaikōmon jo*, 35-37.

12 Rumbold'un Uchida ile iyi dostluk kurmasının nedeni iyi Japonca bilmesiydi.Daha önce Tokyo'daki büyükelçilikte görev yapmıştı.

13 M. Naeem Qureshi, *Pan Islam in British Indian Politics: A Study of the Khilafat Movement 1918-1924* (Leiden: Brill, 1999), s. 104.

14 Nur Bilge Criss'e göre bu kişi büyük bir ihtimal Robert Kolej'in Türk Müdürü Hüseyin Pektaş'tır. Daha sonra Lozan Anlaşması müzakere heyetine dahil olacaktır.

15 No. 51. Toruko no kōwa ni kansuru taidō ni tsuki dashin no ken, (Türkiye'nin barış ile ilgili tutumu hakkında bir sorgulama) Telgraf no. 100, Türkiye'deki Elçi Uchida'dan Dışişleri Bakanı Uchida'ya, *Gaikōmon jo*, 39.

16 No.51.

17 A.g.e.

18 No. 52. Toruko zoku no kōwa jōken ni kan shi Toruko yōjin to no kaidan ni tsuki hōkoku oyobi seikun no ken (Türkiye tarafının barış şartları ile ilgili Türkiye'nin önemli kişileriyle görüşmeler ile ilgili rapor) , Telgraf no. 105, Türkiye'deki Elçi Uchida'dan Dışişleri Bakanı Uchida'ya. *Nihon gaikomon jo*, 41.

19 No. 53. Toruko no kōwa ni tai suru taidō ni tsuki zen gaisō no danwa yōryō hokoku no ken, (Türkiye'nin barışa yönelik tutumu hakkında önceki dışişleri bakanı ile görüşmelerin hususları hakkında rapor) Telgraf no. 107, Türkiye'deki Elçi Uchida'dan Dışişleri Bakanı Uchida'ya, *Nihon gaikōmon jo*, 42.

20 No. 53.

21 No. 56. Gito kan chōtei mondai ni tai shi fukainyū no taido i ji hō kunrei no ken (Yunanistan-Türkiye arasında anlaşma müzakeresinde arabuluculuğu ile ilgili müdahil olmama tavrını korumak ile ilgili talimat hakkında), Telgraf No. 37, Dışişleri Bakanı Uchida'dan Türkiye'deki Elçi Uchida'ya, *Nihon gaikōmon jo*, 44.

22 No. 58. Angora soku to no sesshoku ni tsuki Eikokusoku no ginen wo manekazaru yō rui hō shi'ji no ken (Ankara tarafıyla münasebetler ile ilgili İngiltere'nin şüphesini davet etmemeye dikkat etmek tutumunu muhafaza etmek ile ilgili talimatlar hakkında) telgraf No. 39, Dışişleri Bakanı Uchida'dan Türkiye'deki Elçi Uchida'ya. *Nihon gaikōmon jo*, 45.

23 No. 59. Gito kan no chōtei mondai ni kan shite ha waga hō wa bōkan shi shikarubeki mune hinshin no ken (Yunanistan Türkiye arasındaki anlaşma müzakeresi sorunu ile ilgili bizim dışarıdan bakmamız gerektiği hususu hakkında), Telgraf no. 1787, Fransa'daki Elçi Ishii'den Dışişleri Bakanı Uchida'ya, *Nihon gaikōmon jo*, 46.

24 Takahisa Takahas hi "Türk-Japon Münasebetlerine Kısa bir Bakış (1872-1945)", *Türk Dünyası Araştırmaları*, 18 (1982): 124-148.

25 Olcay, XLIII.

26 Frederick R. Dickinson, *War and National Reinvention: Japan in the Great War, 1914-1919* (Cambridge MA: Harvard University Press, 1994). Japon bürokrasisi ve askeri çevrelerin savaş sırasında Asya'ya yönelik İngiltere'den bağımsız bir dış politika ürayışında olduğundan bahseder.

GENÇLER TARİH YAZIYOR:

Toplumsal Tarihe Kadınların Yaşamlarından Bakmak

M. EFE FIRAT

TARİH VAKFI'NIN YÜRÜTÜCÜLÜĞÜNDE "TOPLUMSAL TARİHE KADINLARIN YAŞAMINDAN BAKMAK" BAŞLIĞIYLA GERÇEKLEŞTİRİLEN "GENÇLER TARİH YAZIYOR" PROJESİNE KATILAN ÖĞRENCİLER ATÖLYELER BOYUNCA ELEŞTİREL, KAPSAYICI, ÇOĞULCU VE KESİŞİMSEL BİR TARİH ANLAYIŞIYLA BULUŞMANIN YANI SIRA BİR GÜÇ İLİŞKİSİ OLARAK İKİLİ CİNSİYET ROLLERİNE TOPLUMSAL VE TARİHSEL BİR PERSPEKTİFLE, KAVRAMSAL BİR FARKINDALIKLA BAKABİLME ŞANSINI ELDE ETMİŞ OLDULAR.

Tarih Vakfı tarafından düzenlenen "Gençler Tarih Yazıyor" projesinin bu seneki başlığı "Toplumsal Tarihe Kadınların Yaşamlarından Bakmak". Projenin ilk toplantısı 27 Ekim 2019 tarihinde Tarih Vakfı'nda yapıldı. Katılımcı ortaokul ve liselerden Türkçe ve Sosyal Bilimler öğretmenlerinin bir araya geldiği ilk toplantının açılış konuşmasını Tarih Vakfı kurucu üyelerinden Prof. Dr. Fatmagül Berktay yaptı. Berktay, "Kadın Olmak, Yaşamak, Yazmak" başlıklı konuşmasında, bir güç ilişkileri toplamı olarak erkek egemenliğe karşı verdiği mücadele ile ikili toplumsal cinsiyet rollerinin kesişiminde yazma eyleminin güçlendirici yönünden bahsetti. Feminist bir akademisyen olarak erkek egemen söylemle kadın yaşamyazını metinleri arasındaki farkları eleştirel bir bağlamda ele alan Berktay, kadın yazarların metinlerinin erkek egemen diskurla mesafesini vurguladı. Fatmagül Berktay'dan sonra söz alan Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden Dr. Erol Köroğlu da, "Yaşamı Anlatmak, Özgürleşmek, Özne Olmak: Adalet Ağaoğlu'nun Ölmeye Yatmak Romanında Kadın" başlıklı konuşmasıyla toplantıya katkı sundu. Tüm romanın, başkahraman Aysel'in zihninden geçen bir metin olarak okunabileceğini, bunun aynı zamanda Cumhuriyet'in ilk yirmi yılının, nihayet 1968'de bir kadın yazarın bakış açısıyla yorumlanması olarak da görülebileceğini ifade etti. Adalet Ağaoğlu'nun kendisinin "kadın yazar" olarak nitelendirilmesinden duyduğu hoşnutsuzluğu hatırlatan Köroğlu, toplumsal cinsiyet ve kadın yaşamyazını bağlamından bakıldığında eserin bir kadın romanı olarak da okunmasının mümkün olabileceğini anlattı. Tarih Vakfı Eğitim Komisyonu Üyesi ve proje yürütücüsü Fırat Güllü de "Tarih Vakfı Eğitim Atölyelerinde Ne Yapmayı Amaçlıyoruz?" başlıklı sunumuyla beş yıldır devam eden projelerin ve atölyelerin eğitmen etiği ile pedagojik kuramlar açısından bir bilançosunu katılımcılarla paylaştı. "Demokratik sınıf" kavramı üzerinde durduğu sunumda öğretmenlerin dünya görüşlerini ve değerlerini bir eğitmen olarak saklı tutabilmeyi başarabilmelerinin ve sınıfta kendileriyle eşit durumda olmayan tüm

Nüket Esen

öğrencilerin kendilerini eşit biçimde ifade edebilmelerini sağlayabilmelerinin gerekliliği üzerinde durdu. Öğretmenlerin görevlerinin kendilerinin birer kopyası olan öğrenciler üretmek değil, seçimler yapan ve kendi seçimlerinin sonuçlarını üstlenebilen özgür yurttaşlar yetiştirmek olduğunu vurguladı.

Projenin bu yılki ilk öğrenci atölyesi ise 1 Aralık 2019 Pazar günü Terakki Vakfı Okulları Tepeören Yerleşkesi'nde gerçekleşti. On dokuz okuldan 49 öğretmen ve 170 öğrencinin katılımıyla gerçekleşen ilk öğrenci atölyesi, Boğaziçi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünden emekli Prof. Dr. Nüket Esen'in "Fatma Aliye Hanım: Bir Osmanlı Kadınının İzne Bağlı Yazarlığı" başlıklı konuşmasıyla başladı. Nüket Esen, öğrencilerin ilgisinin eksilmediği konuşmasında, edebiyatımızın ilk kadın romancısı Fatma Aliye'nin yaşamını, döneminin toplumsal ve entelektüel bağlamında ele aldı. 19. yüzyılın en önemli yazarlarından Ahmet Mithat Efendi'nin, Fatma Aliye Hanım'ın biyografisini yazdığını ve bunun ilk Türk kadın romancının biyografisi olduğunu aktardı. 1890'da tamamladığı bir Fransızca çeviri eseri kendi adıyla yayımlayamadığını, tam da bu dönemde Ahmet Mithat Efendi'nin Fatma Aliye'yi fark ettiğine dikkat çekti. Ahmet Mithat Efendi'nin bir yazar olarak Fatma Aliye'yi desteklerken, diğer taraftan "Bir Osmanlı Kadın Yazarının Doğuşu" adlı biyografide sadece Fatma Aliye'nin çocukluğunu, ne kadar meraklı olduğunu, kitap okumayı ne kadar sevdiğini, tüm bunları yaparken nasıl ahlaklı ve geleneklerine bağlı namuslu bir insan olduğunu yazmış olmasından hareketle, Fatma Aliye'nin "kadın yazar" yönüne hiç değinmeyen Ahmet Mithat Efendi'nin, bir kadını yazarken aslında yine kendini özne olarak ortaya koyduğunu, böylece Fatma Aliye'nin dahi üzerindeki erkek egemenliğinin de çok yüksek olduğuna dikkat çekti.

Nüket Esen'in konuşmasının ardından katılımcı öğrenciler kendileri için hazırlanmış atölye alanlarına gittiler. Ortaokul atölyesinin "Yaşam Yazını I" oturumu bir tanışma oyunuyla açıldı. Yaşam yazını türlerini tanımak için gruplara dünyanın her yerinden çekilmiş kadın fotoğraflarının olduğu dosyalar verildi ve her grubun yönergesine göre bir kadın fotoğrafı seçmeleri, verilen yönerge doğrultusunda bir yazı kaleme almaları istendi. Öğrenciler, seçtikleri fotoğraftaki kadın için yazdıkları metinleri büyük grup ile paylaştılar ve böylece dinledikleri yazının hangi yaşamyazını türünün özelliklerini taşıdığını tespit ettiler. İlk oturum, yazılan metinler aracılığıyla yaşamyazını türlerinin bulunmasıyla sona erdi.

Yaşam Yazını II oturumu "kadınlar yaşamlarını neden farklı yazarlar?" sorusu üzerinden ilerledi. Cinsiyet ve toplumsal cinsiyet kavramları arasındaki farkı öğrencilere sorup onlardan gelen yanıtlar doğrultusunda açıklamalarla başlayan atölyenin yürütücülüğünü Fırat Güllü üstlendi. Bu oturumda Olympe de Gouges'un "Kadının ve Kadın Vatandaşın Hakları Bildirgesi" metninden bir kesitten hareketle, 1789 tarihli "Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi" üzerine konuşuldu. Fırat Güllü, "Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirgesi"nin o dönemde pratikte erkeklerin haklarından ve eşitliğinden bahsettiğini vurgulayıp, Olympe de Gouges'un kısa biyografisini vererek öğrencilerden empati kurmayı sağlayacakları bir özyaşam öyküsünü kaleme almalarını istedi. Ardından aynı dönemde yaşamış İstanbul doğumlu iki kadın yazar olan Zabel Yesayan'ın (1878-1943) "Silahtar'ın Bahçeleri" ve Halide Edip Adıvar'ın (1884-1964) "Mor Salkımlı Ev" adlı öz yaşam öykülerinden

alınmış metinleri öğrencilerin okumalarını ve sorular aracılığı ile incelemelerini isteyerek öğrencileri kadınların yaşamları üzerine farklı bakış açılarıyla düşündürmeye çalıştı. Bu oturum da büyük grup tartışması ile sonlanmış oldu. Ortaokul öğrencilerinin "Yaşam Yazını III" oturumu ise Nalan Balcı tarafından yürütüldü. Bir ders kitabından, akademik bir sunumdan ve edebi bir çalışmadan seçilmiş kadına dair üç farklı bakış açısını anlatan metinlerin eleştirel bir gözle nasıl okuyacaklarının aktarıldığı bu oturumda öğrenciler, soruları önce bireysel olarak yanıtladılar, ardından küçük grup tartışması yürüttüler. Gruplar eleştirel okuma, yazma ve tartışma kısımlarını tamamladıktan sonra her grup, büyük gruba metin incelemelerini sundu.

Lise öğrencilerinin atölye yürütücüleriyse Erol Köroğlu ve Zeynep Adıgüzel'di. Köroğlu; biyografi, otobiyografi, mektup, günlük ve anı yazımı üzerine yaptığı bir sunumla lise seviyesinde "Yaşam Yazını I" oturumunu başlattı. Toplumsal tarih ve tarihyazımı bağlamında bu türlerin temel özellikleri nedir, bunları birbirinden nasıl ayırt ederiz ve bu türlere nasıl yaklaşmak gerekir sorunsalları bağlamında daha temel ve kavramsal bilgiler aktarıldı. Daha sonra öğrenciler bu türlere dair grup çalışması yaparak kadın yaşam yazını süreçleriyle, erkek yaşamyazını süreç ve içeriklerinin farklılıkları, bunun temel nedenleri üzerine tartıştılar. "Yaşam Yazını II" oturumunda ise öğrencilere farklı dönemlerde ve toplumlarda çekilmiş kadın yaşamına dair fotoğraflar dağıtıldı. Öğrencilerin bunlardan birini seçmeleri ve fotoğraftaki bir kadın hakkında yönergeye uygun bir yaşamyazını örneği yazmaları istendi. Öğrenciler yazılan yaşamyazını örneklerini okuyarak büyük grup ile paylaştı. Paylaşımın ardından "Yaşam Yazını III" oturumuna geçildi. Bu bölümde öğrenciler cinsiyet, toplumsal cinsiyet ve kadın hakları mücadelesi üzerine bir tartışma gerçekleştirdi. Öğrenciler söz alarak görüşlerini paylaşırken kavramsal tutum ve tercihlerini ifade ettiler. Farklılaşan ve uzlaşan görüşlerin demokratik bir şekilde ortaya konduğu son oturumda liseli gençler toplumsal cinsiyet meselesine dair verimli bir tartışma gerçekleştirmiş oldu.

Projenin bu yılki ikinci öğrenci atölyesi ise 16 Şubat 2020 Pazar günü FMV Işık Ortaokulu Nişantaşı Kampüsü'nde gerçekleşti. Açılış konuşmasının ardından katılımcı okullardan ortaokul ve lise öğrencileri toplumsal tarihe kadınların yaşamlarından bakmak için okudukları kitapların sunumlarını gerçekleştirdiler. Demokratik katılım ve ifade ortamının hem sözcüsü hem de dinleyicisi olarak çalışmalarını birbirleriyle paylaşan öğrencilerin farklı kadın yaşamlarına dair geliştirdikleri fikirlerin çeşitliliği, süreç odaklı ve çoğulcu bu eğitsel sürecin ne kadar zenginleştirici bir deneyim olduğunu da ortaya koyar nitelikteydi. Sunumlarını tamamlayan öğrenciler daha sonra Altınbaş Üniversitesi Sosyoloji Bölümünden Dr. Öğretim Üyesi Tuba Demirci'nin "Tarihyazımının Cinsiyeti: Kadınsız Tarihten Kadın Tarihine" başlıklı konuşmasını dinlediler. Konuşmasında, kalabalık fakat görünmez kitlelerin hikayelerinin tarih anlatılarının sınırları içine girmesinin toplumsal tarihçiliğin başarısıyla mümkün olduğunu hatırlatan Tuba Demirci, bir bilimsel metodoloji olarak feminizmin tarihyazım alanına girmesiyle kadının tarihinin de artık yazılır olmaya başlandığını aktardı. Güç ilişkileri bağlamında toplumsal cinsiyet rejimlerinin tarihselliğinin tarihin konusu olarak çalışılmaya başlanmasının günümüz eşitlik ve özgürlük mücadelesine de büyük bir birikim kazandırdığını anlatan Demirci, Türkiye'de kadının tarihi ve tarihçiliğine dair paylaşımlarıyla konuşmasını zenginleştirdi. Öğrenciler, ilgiyle dinledikleri konuşma boyunca on altıncı yüzyıl Osmanlı kadın bankerler silsilesinden, Mütareke Dönemi İstanbul'unun kadın belediye işçilerine; divan şairi Mihri Hatun'dan, roman yazarı Zafer Hanım'a; Halide Edip'ten Serpil Çakır'ın kadın çalışmalarına pek çok farklı kadın temsili, kavram ve kategoriyle tanışma fırsatı buldular. Tuba Demirci'nin konuşmasının ardından ortaokul ve lise öğrencileri için Sözlü Tarih Atölyesi başladı. Ortaokul öğrencilerine atölyeleri boyunca Terakki Vakfı Okulları Sosyal Bilgiler Öğretmeni Nalan Balcı, lise öğrencilerine ise İstanbul 29 Mayıs Üniversitesinden Doktor Öğretim Üyesi Özlem Çaykent yürütücülük yaptılar. Teorik tanımın pratik örnek ve denemelerle desteklendiği atölyede öğrenciler sözlü tarihin tanımı, kapsamı ve metodolojisine dair bilgi sahibi oldular. Sözlü Tarih Atölyesi'nin ardından katılımcı okulların final oturumunda sunmak üzere tamamlayacakları sözlü tarih projelerine dair konu ve yöntemlerin büyük grupla paylaşıldığı son oturumun da tamamlanmasıyla projenin ikinci öğrenci atölyesi de sona erdi.

Tarih Vakfı'nın yürütücülüğünde "Toplumsal Tarihe Kadınların Yaşamından Bakmak" başlığıyla gerçekleştirilen "Gençler Tarih Yazıyor" projesine katılan öğrenciler atölyeler boyunca eleştirel, kapsayıcı, çoğulcu ve kesişimsel bir tarih anlayışıyla buluşmanın yanı sıra bir güç ilişkisi olarak ikili cinsiyet rollerine toplumsal ve tarihsel bir perspektifle, kavramsal bir farkındalıkla bakabilme şansını elde etmiş oldular.

Mayıs 2020'deki final oturumuna dek sürecek proje, toplumsal barışa ve bir arada yaşama dair demokratik ve özgürlükçü bir gelecek tahayyülünün gerçekleşme ihtimalini mümkün kılacak geçmişi ve toplumu anlamlandırma seçeneklerini çoğaltır nitelikte. Tarih eğitiminde eleştirel, kapsayıcı ve çoğulcu bir pedagojik tavır salt geçmişin değil aynı zamanda şimdinin ve geleceğin de farklı bir inşasını mümkün kılabilir. Kadına karşı şiddetin ve kadın cinayetlerinin, cins-kırım noktasında korku verici boyutta toplumsal bir yara haline geldiği bu günlerde, kadın yaşamlarından toplumsal tarihe bakma fikri, erkek egemen anlatının çatlaklarını bulmak ve geleceğe dair umut yeşertmek anlamına gelebilir. Kadın yaşamyazını, temel fikri cinsiyet farklarının toplumsal olarak inşasına dayanan toplumsal cinsiyet kavramını da hatırlatarak katılımcı öğrencileri ve öğretmenleri şu gerçeği tartışmaya davet ediyor: Bugünün dünyasında olduğu gibi tarihin de değişmez ve evrensel öznesi erkekler mi? Kıymet verilmeyen detayların; gündelik ve basit işlerin, şeylerin, sıradan insanların ve önemsiz bulunan yaşamların hikâyesini konu edinen toplumsal tarihçilik bağlamında ele alındığında keşfedilmeyi bekleyen sayısız kadın yaşamı hem katılımcı öğrencilerin, hem de meraklıların ilgisini bekliyor.

Projeye katılan liseler ve toplumsal tarihe kadınların yaşamlarından bakmak için okudukları ve inceledikleri kitaplar ise şu şekilde:

1) Özel Alman Lisesi – *"Kendine Ait Bir Oda"*, Virginia Woolf
2) Ulus Özel Musevi Lisesi – *"Bir Dinozorun Anıları"*, Mina Urgan
3) Terakki Vakfı Özel Şişli Terakki Lisesi – *"Adalet Yoksa Gelecek de Yok"*, Berat Günçıkan
4) Özel ENKA Lisesi – *"Rosa Luxemburg: Sınırlara Hayır"*, Anne Blanchard
5) Terakki Vakfı Özel Şişli Terakki Tepeören Anadolu Lisesi – *"Silahtar'ın Bahçeleri"*, Zabel Yesayan
6) ODTÜ Geliştirme Vakfı Özel Lisesi – *"Bir Türk Kadınının Avrupa İzlenimleri"*, Zeynep Hanım
7) Özel ALEV Lisesi – *"Adalet Cimcoz Bir Yaşamöyküsü Denemesi"*, Mine Söğüt
8) ALKEV Özel Anadolu Lisesi – *"Yaşamın Ucuna Yolculuk"*, Tezer Özlü
9) Özel Getronagan Ermeni Lisesi – *"Günlükler"*, Sylvia Plath
10) Bağımsız Grup (Farklı okullardan gönüllü öğrenciler) – *Hayatımı Yaşarken Cilt 1*

Projeye katılan ortaokullar ve toplumsal tarihe kadınların yaşamlarından bakmak için okudukları ve inceledikleri kitaplar ise şu şekilde:

1) Terakki Vakfı Özel Şişli Terakki Ortaokulu – *"Her Şey Su İle Başladı"*, Helen Keller
2) Terakki Vakfı Özel Şişli Terakki Tepeören Ortaokulu – *"Silahtar'ın Bahçeleri"*, Zabel Yesayan
3) İELEV Özel 125.Yıl Ortaokulu – *"Mor Salkımlı Ev"*, Halide Edip Adıvar
4) İELEV Özel Ortaokulu – *"Zihinde Bir Dalga"*, Ursula K. Le Guin
5) FMV Özel Ispartakule Işık Ortaokulu – *"Mor Salkımlı Ev"*, Halide Edip Adıvar
6) FMV Işık Ortaokulu Nişantaşı Kampüsü – *"Zihinde Bir Dalga"*, Ursula K. Le Guin
7) Özel ALEV Ortaokulu – *"Her Şey Su İle Başladı"*, Helen Keller
8) Ulus Özel Musevi Ortaokulu – *"Silahtar'ın Bahçeleri"*, Zabel Yesayan
9) Özel ENKA Ortaokulu – *"Her Şey Su İle Başladı"*, Helen Keller

M. EFE FIRAT - TARİH ÖĞRETMENİ

Yazmak: Bir Özgürlük Olanağı*

FATMAGÜL BERKTAY

KADINLAR İÇİN ÖZ YAŞAM ÖYKÜSÜ YAZIMI, KENDİLERİNİ TANIMLAMANIN VE KENDİ DENEYİMLERİNE VE EMELLERİNE YABANCI YA DA DÜŞMAN BİR DÜNYAYA KENDİLERİNİ SUNMANIN BİR YOLU OLABİLİR. ONLAR YAŞAMLARINI, BİREYSEL BİR DÂHİNİN SÜREKLİ GELİŞEN BAŞARI ÖYKÜSÜ OLARAK YAZMAZLAR; KENDİ ÇAĞLARI ADINA DA KONUŞMAZLAR. ÇÜNKÜ TOPLUMLA OLAN İLİŞKİLERİ, ONLARI BÖYLE İDDİALARDA BULUNMAKTAN ALIKOYAR. DÜŞÜNCELERİNİ VE İÇ GÖRÜLERİNİ, BENZER DENEYİMLER YAŞAMAKTA OLAN BAŞKA KADINLARLA PAYLAŞMAK İÇİN YAZARLAR.

Kadınlar ile yazmak arasında çok yönlü, karmaşık, çelişkili ve çoğu kez de acılı bir ilişki var. Aslına bakarsanız "kadın olmak" ile yalnızca yazmak arasında değil, konuşmak arasında da zor bir ilişki var. Ünlü feminist ozan Audrey Lorde bunu çok güzel dile getirir:

Konuştuğumuz zaman korkarız,
Sesimiz duyulmayacak diye,
Sözümüz küçümsenecek diye.
Ama sustuğumuz zaman da korkarız.
Öyleyse konuşalım daha iyi!

Bugün konuşuyorsak ve yazıyorsak, bunu yüzyıllardır "ben varım" demek ve kendini tarihe yazmak için yüzyıllarca mücadele eden kadınlara borçlu olduğumuzu unutmamalıyız. 8 Mart, tam da sembolik olarak bu tür kazanımları ve onlar uğruna verilen mücadeleleri hatırlamanın vesilesidir, "kendini şımartma"nın değil!

Konumuza dönecek olursak, genelde sanatın ve edebiyatın cinsiyetinin olmadığı savunulur. Üstelik bu tezin en hararetli savunucuları bazen kadınlar olur. Kadın yazarların ben "kadın-yazar değilim; kadın olarak değil, insan olarak yazıyorum" dediğini sıklıkla duyarız. Oysa şimdiye dek herhangi bir erkek yazarın "ben erkek olarak değil, insan olarak yazıyorum" dediğini duymadık. Çünkü yaşadığımız toplumda erkek, zaten insanlığın temsilcisidir ve bunu ayrıca belirtmesine gerek yoktur. "İnsan" deyince otomatik olarak erkek anlaşılır ve kadın "insan" soyutlamasının dışında kalır. "Kadın yazar" kavramının ortaya çıkma nedeni budur.

Kadınlık ve yazarlık kavramları uzun zaman yan yana gelmedi ama istisnaları daima oldu. Bizanslı Anna Komnena bu kentte yaşadı ve ünlü biyografik

tarihi *Aleksiyad*'ı yazdı ve böylece babasıyla birlikte kendisini de tarihe yazmış oldu. 14. yüzyılda Christine de Pisan, ekmeğini kalemiyle kazanan ilk kadın yazar olarak tarihe geçti. Onun en ünlü eseri *Kadınlar Kenti (La Cité des Dames)* aynı zamanda kadınların feminist bir savunusudur. Osmanlı'da divan sahibi birçok şaireyi de bu bağlamda hatırlamak gerekir. 16. yüzyılda ilk kez geldiği İstanbul'da, burayı görmeden geçirdiği zamana acıyara: "Yazık ki ömrün Amasya'da geçmiş/Aklın varsa gitme Konstantini'de kal şimdi" diyen Mihrî Hatun, benim şiir ve İstanbul sevgimi harika bir şekilde dile getirerek kendisini sık sık anmama neden oluyor. Üstelik o da erken dönemde şiir yazarak para kazanan kadınlardan biridir; Şehzade Bayezid ve Şehzade Ahmet'in "*meclis*"lerine katılıp onlardan parasal armağanlar aldığı bilinir.[1]

19. yüzyılda hem Batı'da hem de Osmanlı'da kalemi eline almaya cesaret eden kadınların sayısı artar ama hâlâ ya müstear isim olarak erkek adı kullanırlar. Ya George Sand gibi aynı zamanda erkek kılığına girerler ya da Fatma Aliye Hanım gibi eserlerine Ahmed Mithat Efendi ile birlikte imza koyarlar. Çünkü yazmak iddialı bir otorite edimidir ve kadınlara uygun görülmez.

Aslına bakarsanız "kadın yazar" kavramı gariptir ama ne yazık ki verili bir gerçeği yansıtmaktadır: Kadınlık ve yazarlık, cinsiyete göre bölünmüş eşitsizlikle dolu bir dünyada kolay bağdaşır kavramlar değildir. Bunları bağdaştırabilmek, toplumsal cinsiyetin yol açtığı sınırlamaları ve engellemeleri aşabilmek zorlu bir çaba gerektirir ve bunu başarabilen "olağandışı" kadınların da kendilerini cinslerinin geri kalanından ayırmak istemeleri sık rastlanan bir durumdur. Dolayısıyla kimi "başarılı" kadınların "benim cinsiyetim nedeniyle hiç sorunum olmadı, bu feministler de niye bu kadar gürültü koparıyorlar anlamıyorum, herkes çalışsın başarsın" dediğini duyduğumuzda çok da şaşırmamak gerekiyor. Ancak ben gene de, özellikle içgörü ve sorgulama yetilerinin daha gelişmiş olduğu varsayılan yazarlar ve sanatçılar söz konusu olduğunda, egemen baskıcı toplumsal ilişkilerin ve ideolojinin böylesine önemli bir öğesi ve payandası olan cinsiyetçilik konusundaki bu safdilce körlüğe şaşırmaktan kendimi alamıyorum.

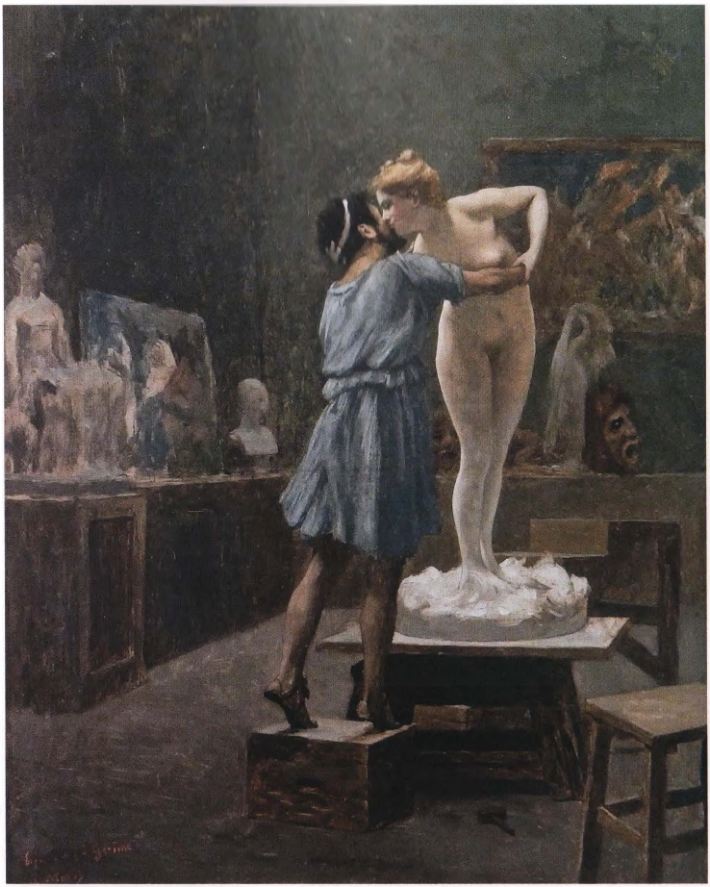
Çünkü sanatsal yaratım sürecinin gündelik yaşamdan yalıtılmış bir ortamda gerçekleştiği, yaratılan ürünün salt esin perilerinin bir dokunuşuyla ortaya çıkıverdiği düşüncesi efsaneden ibaret. Hiç kimse okurken ya da yazarken kendisini var olan toplumsal koşulların dışına taşıyamıyor. Aslında yazarın ve yapıtının, onu kuşatan maddi ve ideolojik koşullardan bağımsız olmadığı genelde kabul edilen bir önermedir ama iş cinsiyete geldi mi, özellikle bizim toplumumuzda, itirazlar başlar. Bunda bilgisizliğin ötesinde, eleştirel düşünceye yabancılık önemli bir etken. Çünkü var olan cinsiyetçi, eşitsiz toplumsal ilişkiler ağının sorgulanmaksızın sürdürülmesine yardımcı oluyor. Dinsel kültürün de büyük ölçüde beslediği ataerkil aile ideolojisinin ve bunun dayandığı cinsiyetçi işbölümü ve kalıp yargıların neredeyse tabu düzeyinde bir dokunulmazlık kazanması üzerinde ciddi olarak düşünmek gerek. Siyasal anlamda en hızlı muhaliflerin bile iş toplumsal muhalefete, yani baskıcı aile düzeninin, eşitsiz cinsiyet rollerinin sorgulanmasına, farklı cinsel yönelimlerin tanınmasına geldiğinde bu hızlarının kesilmesi, hatta iyice muhafazakâr ve baskıcı bir tutum sergilemeleri bu açıdan çok düşündürücü.[2] Oysa biyolojik olmaktan çok kültürel olarak üretilen cinsiyet kimliği, kişinin var oluşunu ve bu arada yaratım sürecini ve yazma edimiyle olan ilişkisini, tıpkı şu ya da bu sınıftan olması ve diğer etkenler gibi etkiliyor. Cinsiyetin kes-

Mihrî Hatun divanının ilk sayfası (İÜ Ktp., TY, nr. 1994)

kin bıçağıyla bölünmüş bir toplumda kadın ya da erkek olarak yaşamak, istesek de istemesek de, birbirinden çok farklı deneyimler ve farklılık yaratıyor.

Çünkü kişi soyut bir "insanlık" konumu içinde değil, belli somut aidiyetler içinde yaşıyor ve elbette yarattığı ürünlere de bunu yansıtıyor. Ne yazma ne de okuma eylemi bir boşlukta cereyan ediyor; tıpkı okurken "yazı"dan (metinden) çıkarsadığımız anlamın kendi kavramsal çerçevemizle bağlı olması gibi yarattığımız metin de onunla bağlı. Kavramsal çerçevelerimiz ya da zihniyet haritalarımız ise diğer aidiyetlerimizle (sınıf, etnisite, din, kültür, vb.) birlikte toplumsal cinsiyetimiz, yani yaşadığımız kültürde biçimlenmiş olan kadınlık ve erkeklik kalıplarıyla belirleniyor. İşte bu nedenledir ki, yaşadığımız dünyada kadınlar geleneksel olarak okuyup yazan özneler olarak değil, üzerine yazı yazılan "boş" sayfalar, yani metnin kendisi olarak algılanır.[3] Kendisine ihanet

Jean-Leon Gerome,
Pygmalion and Galatea,
1890

ettiğini düşündüğü Desdemona'ya bakarak, "bu beyaz kağıt, bu güzelim kitap, üzerine 'fahişe' yazılsın diye mi yaratıldı?" diye soran Shakespeare'in Othello'sunu hatırlayın...

Kalem-penis'in "bakir sayfa" üzerine yazması, onun bekaretini bozması metaforu artık kullanıla kullanıla iyice bayatlamıştır ama özne konumundaki yazarı erkek, onun nesne konumundaki yaratısını ise dişil olarak tanımlayan binlerce yıllık bir geleneğin hala geçerli bir öğesi olmaya devam etmektedir. Simge yaratma yetkesi, tanımlama, ad koyma yetkesi geleneksel olarak erkeğin elinde ve eril kültür kadını simgeye dönüştürüyor. Egemen kültürün merkezindeki bu simge yaratma/simge olma ya da simge olarak kullanılma ayrımı eşitsizliğin, baskının ve iktidarın önemli bir ideolojik payandası. Aynı anlayış, sanatçıyı ve yazarı etkin erkek özne, kadını ise onun edilgin yaratısı olarak görür. Sanatçı, yazar vb. denince akla hemen erkeğin gelmesi ve kadınların ayrıca "kadın yazar/sanatçı" diye belirtilmesinin nedeni de budur. Bu anlayış atasözlerine de yansır: "Karşıdan iki kişi geliyor sandım, meğerse sadece bir adamla karışıymış"! (Rus atasözü.)

Aslında binlerce yıllık kadim bir geleneğin ürünü ve devamı olan bu yaklaşım, özne/nesne ikileminin başka bir ifadesi olan doğa/kültür ayrımına dayandırılır; kadın, soyu üreten doğurgan bedeni dolayısıyla doğaya ve maddeye daha yakın nesne, erkek ise uygarlığı/kültürü yaratan ve aklı/zihni temsil eden özne olarak kabul edilir. Kadın ve erkek arasındaki işbölümü bir kez böyle belirlenince, erkeğin ölümsüz simgeler (kültür ürünleri) yaratmasına karşılık, kadınlara da –eh, ne yapsınlar!- ölümlü bedenler yaratmak düşer. Böylece, insanlık açısından en değerli şey olması gereken kadına özgü soyu üretme yetisinin değeri düşürülmüş ve kadının ikincilleştirilmesi meşrulaştırılmış olur.

Nitekim Freud, karma bir dinleyici kitlesine yaptığı bir konuşmada bu anlayışı açık sözlülükle sergiler: "Kadın sorunu çağlar boyuca her türden insanın kafasını kurcalayan bir bilmece olmuştur" der. Ve devam eder, "aranızdaki erkekler de bu konuda üzerinde düşünmüşlerdir muhakkak. Ama aranızdaki kadınlar için böyle bir şey söz konusu olamaz, çünkü zaten kadının kendisi bilmecedir." Bilmecenin "bilmece yaratması", yani kültürel ürünler ortaya koy-

ması beklenebilir mi? Bazı kadın yazarlar istedikleri kadar "biz kadın değil insanız" desinler, Dr. Freud veciz bir biçimde kadınların "her türden insan" sınıfına girmediklerini söyleyiveriyor![4]

Kadını erkeğin edilgin yaratısı olarak gören bu geleneğin bir başka çarpıcı örneği Pygmalion mitosudur. Efsaneye göre, hiçbir yaşayan kadını beğenmeyen ünlü heykeltıraş Pygmalion uğraşıp didinip tam istediği gibi bir kadın heykeli yapar ve adını Galatea koyduğu o heykele aşık olur. Aşk tanrıçası Afrodite de ona acıyıp Galatea'ya can verir.[5] Bu mitos her halde birçok erkeğin düşlerini süsleyen bir özlemin ifadesidir: Kendi istediği gibi, kendi eliyle biçimlendirdiği bir kadın! Ama neyse ki, umarsız bir özlemdir bu. Çünkü kadınlar tüm baskılara rağmen kendilerine zorla kabul ettirilmeye çalışan kalıplara karşı direndiler, direniyorlar ve giderek özgürleşiyorlar. Yazarak özneleşmeleri, bu özgürleşme ediminin önemli bir göstergesi.

Yaratma gücü ve ihtiyacı, elbette, kadın-erkek insanların tümünde vardır; gene de insanların çoğunun yaratıcılıkları bastırılmış ve sessizliğe mahkum edilmişse, bunun nedeni yaratım sürecini kısıtlayan içsel ve dışsal koşullarda yatar. Söz konusu olumsuz koşullar, bildiğimiz tarih boyunca kadınlar açısından daha engelleyici oldu; çünkü gene bildiğimiz tarih boyunca kadınlar ve erkekler dünyayı eşit şekilde paylaşmadılar. Üstelik bu eşitsizlik, yalnızca dışsal koşullarla ilgili değil. Belki daha önemlisi, binlerce yıllık ataerkil egemenliğin kadınların "içinde" yarattığı engeller, içsel zincirler. Yaratma eylemi, kişiden tam bir adanmışlık, benliğin tümünü talep eder. Oysa kadınlar, geleneksel olarak, başkalarının ihtiyaç ve taleplerine uyarlanmaya, onları karşılamaya koşullandırılırlar ve üstelik bu koşullanmayı içselleştirirler. Başkalarının ihtiyaçlarının aslında kendi ihtiyaçları olduğuna kendilerini inandırmak konusunda olağanüstü bir yetenekleri vardır. Ve ancak bundan kurtulabilirlerse, yaratıcı enerjilerini –özür dilemeksizin- açığa vurabilirler. Virginia Woolf'un, babasının ölümünden, "bir kadına yakışmayacak" biçimde şükranla söz etmesine şaşırmamak gerekir.[6] Kadınların "asli görevleri" arasında yazmak ve kültür ürünü yaratmak yoktur!

"Asli görevler" deyince, aklıma 19. yüzyılın ünlü "kadın yazarı" Charlotte Bronte'yle ilgili bir anekdot geliyor. Charlotte, dönemin ünlü edebiyat eleştirmeni Robert Southey'e kendisinin ve kız kardeşlerinin yapıtlarıyla ilgili görüşünü soruyor. Southey de bu isteğe, son derece titiz ve dikkatli bir yanıt veriyor. Ama yanıtın içeriği, yazarların edebi nitelikleriyle değil, doğrudan toplumsal cinsiyetleriyle, yani "kadın olma" durumlarıyla ilgili: "Edebiyat, bir kadının yaşamının uğraşı değildir, olmamalıdır" diyor. Eleştirmene göre, eğer bir kadın "asli görevleri" ile ilgilenirse, zaten yazmak için zamanı olmaz (bu noktada eleştirmenimiz hiç de haksız sayılmaz). Eğer her şeye rağmen hayal gücünü kullanabilmek için zaman bulabiliyorsa, bu onun zihninde öylesine bir gerginlik yaratır ki, "asli görevleri" ni yerine getiremez olur.[7] Bu da elbette olacak iş değildir. Günümüzde belki bu kadar açık sözlü erkek eleştirmen kalmadı, ama üstü kapalı yargılar da yeterince incelmiş değil.[8]

Kadının kendisini bir yaratı, bir "metin" olarak gören ve Platon'dan Freud'a, Lacan'a uzanan gelenek, zaman zaman kadını kültür içindeki bir nesne (genellikle anne) olarak yüceltse de, bu onu kültür yaratma sürecinin dışına sürmenin bir göstergesidir yalnızca. Ve bu anlayış, "beyaz sayfa" olmayı reddedip kalemi eline almaya cesaret eden kadınlar açısından, üstesinden gelinmesi kolay olmayan bir zorluk yaratır. Bu anlamda yazmak ve yaratmak bir hak iddiası, bir varoluş edimi haline gelir ve gene tam da bu nedenle bir özgürlük olanağı... Doris Lessing'in *Altın Defter*'deki yapıntısal kahramanı Anna Wulf ya da yazar Anais Nin için yazmak, özgürlüğe götüren biricik yoldur. Carolina Maria de Jesus ise, "Yazarken, günışığında parlayan altından bir köşkte yaşıyormuşum gibi hissediyorum" derken bu özgürlük duygusunu epey romantik olsa da içten bir biçimde dile getiriyor.[9]

Kadınlar yazdıkça, sözcüklerin gücünü ve özgürleştirici etkisini daha çok kavradılar; konuşmak (kendini ifade etmek), yazmak ve yazdıklarını yayınlamak kadınları kuşatan sessizliği kırmak, kadınlık durumunu insanlık durumuyla ilişkilendirmek anlamına geliyor. Yani ancak "kadın yazar" olunarak "insan olarak" yazmak mümkün oluyor. Önce ezilen kimliğe sahip çıkmak ve sonra onun içine hapsolup kalmadan onu aşarak... Kadın kurtuluş hareketlerini de aslında "konuşmak" için, kendini ifade etmek için, kadınları kuşatan sessizliği kırmak için kolektif bir çaba olarak değerlendirmek mümkün. Çünkü egemenler tarafından dayatıldığı zaman, "sükut" hiç de altın değil!

Egemen ideoloji, ki hepimiz belli ölçülerde ondan etkileniriz, kadın düşmanı klişelerle, imgelerle örülmüş durumdadır. Kadınlar da, doğdukları andan iti-

Charlotte Brontë

baren maruz kaldıkları bu ideolojik bombardıman sonucunda kendi ikincil konumlarını doğal kabul ederek içselleştirirler. Kadına yönelik fiziksel şiddet olgusunu işte bu ideolojik "harekât" tamamlar ve egemen eril düzene uyum sağlayabilmek için kadınların kendi kendilerine sansür uygulayan, hep kendilerini gözetim altında tutan itaatkâr bir davranış kalıbını benimsemelerine yol açar. Simone de Beauvoir'ın yıllar önce dediği gibi, "daima erkeklere ait olmuş olan bu dünya, hala onların verdiği biçimi koruyor"; bunun en olumsuz sonucu da, kadınların dünyayı ve kendilerini, erkeklerin prizmasından geçip çarpıtılmış imgeler halinde algılamaları. Ancak "itaat"in her zaman ve her yerde sağlanamadığı, kadınların her an "yoldan çıkabildikleri" de ayrı bir gerçek olduğu için, söz konusu kadın düşmanı klişelerin ve imgelerin sürekli yeniden üretilmesi gerekiyor. (Medya, bu konuda etkili başrol oyuncularından biri.) Dolayısıyla, çok önemli ama bir o kadar da güç olan, kendi imgelerimize sahip çıkmak. Ne var ki, bunun için önce onları kendimiz tanımlamak zorundayız. Yeni imgeler ve yeni bir dünya tasavvur edebilmenin yolu, öncelikle, var olan baskıcı kalıplaşmış imgeleri sorgulamaktan, yapı bozuma uğratmaktan geçiyor, sonra da imgelemi serbest bırakıp yeni ifade biçimleri, yeni tahayyüller yaratmaktan...

Bu noktada yeni bir dil arayışı önem kazanıyor. Dil genelde sorgulanmayan masum bir iletişim aracı, dış dünyaya açılan şeffaf bir pencere olarak kabul edilir. Oysa hiç de "masum" değildir, gerçekliği olduğu gibi yansıtmadığı gibi gerçekliğin yeniden inşa edilmesine ve meşrulaştırılmasına katkıda bulunur. Basitçe "camdan bakmayız", "cama bakarız" ve baktığımız pencerenin camının yapısı ya da çerçevesinin niteliği neyi, nasıl "gördüğümüzü" belirler. O çerçeve, yansız ve masum olmak şöyle dursun, egemen ideolojinin taraflı anlam yükleriyle donanmış, onları taşıyan ve sürdürülmelerinde belirleyici rol oynayan bir araçtır. Belki de kadınların, kendi sözlerini söylediklerini düşündükleri zaman bile içlerinde hâlâ bir kuşku kalması, "ben" demekte zorlanmaları da bu yüzdendir. Çünkü o "ben"i kendi istedikleri gibi belirleme ve ifade etme olanaklarından yoksundurlar ve bu nedenle de kadınların gerçekten özgürleşmesi, az önce dediğim gibi, kendi "adlarını" kendileri koyabilmek için yeni anlatım biçimleri, yeni bir "dilbilgisi" (yaşam bilgisi) arayışına girmelerinden geçiyor.

AD KOYMA BİR İKTİDAR EDİMİDİR

Bu yeni dil ve dilbilgisi arayışı, kadın hayatlarının yazımında ilginç bir şekilde kendini gösterir. Çünkü öz yaşam öyküsü/otobiyografi, kişinin kendisini ele alıp "dile getirme"si, öznelliğini kayda geçirme ve belgeleme çabası içinde kendisine bir "anlatı biçmesi" demektir. Ancak acaba öyle özsel, türdeş, süreğen bir "kendilik" var mıdır ve eğer varsa bu, Rousseau'nun iddiasına uygun biçimde, "Doğanın tüm Hakikati içinde" yazıda yansıtılabilir mi? Başka bir deyişle öz yaşam öyküsü dediğimiz şey, söz konusu yaşamın çarpıtılmamış olarak algılanabileceği bir kopyaya dönüşebilecek kadar şeffaf mıdır? Yoksa öz yaşam öyküsünde dile getirilen "kendilik" (*self*), yalnızca dil içinde ve onun aracılığıyla yaratılan yapıntısal bir kurgudan mı ibarettir?

Bu soruları yanıtlayabilmek için hakikat, bilgi, kendilik ve dil konusundaki inançlarımızı gözden geçirmemiz gerekir. Bunlar, Aydınlanma'dan kaynaklanan ve çağdaş Batı kültürü içinde sorgulanmayıp çoğu kez onu meşrulaştırmak için başvurulan inançlardır. Bilinç aracılığıyla kesinkes bilinebilecek istikrarlı, türdeş ve aşkın bir benliğin ve "Aklın doğru kullanımı"yla ulaşılabilecek "doğru" bilginin varolduğu önermesi, tam da post-modernist söylemlerin yapı bozuma uğratıp sarsmak istediği modernist temelin öğeleridir. Belki de en iyi Hegel'in "benliğe ilişkin bilinç, hakikatin doğum yeridir" deyişinde dile gelen bu Aydınlanma geleneği, aynı zamanda dilin de bir anlamda şeffaf olduğunu düşünmekte ve böylece "sözcük" ile onun işaret ettiği "şey" arasında bir denklik olduğunu varsaymaktaydı. Bu anlayışa göre nesneler dilsel olarak (ve dolayısıyla toplumsal olarak) kurgulanan şeyler değil, basitçe, bir ad koyma ve dilin doğru kullanımı yoluyla bilince sunulan şeylerdi.

Post-modernist düşünürler ile birlikte feminist teorisyenler de, Aydınlanma kavramlarının yapı bozumuna katıldılar ve onların görünüşteki "nötr", evrenselci görünümlerinin ardında yatan toplumsal cinsiyet düzenlemelerini açığa çıkarmaya başladılar. Gerçekten de, feminist kendilik, bilgi ve hakikat kavramları, Aydınlanma düşünüşünün kategorileri içinde ifade edilemeyecek kadar onunla karşıtlık içindedir. Bir edebiyat biçimi olarak öz yaşam öyküsüne ilişkin eril geleneğin feminist eleştirisi ve kadınların çok ihmal edilmiş öz yaşam öykülerinin ele alınması, bu yapı bozum sürecinin önemli bir parçasını oluşturur.

"Eril özyaşamöyküsü... erkeklik ile insanlığı özdeşleştirerek hem yazar, hem de okur olarak eril benliğin temsil niteliğini kutsar".[10] Dolayısıyla, ilk ön kabulü, özyaşamöyküsü yazarının gerçekliği yansıtma yetisi –onun–evrenselliği, onun temsil niteliği, onun–topluluğun sözcüsü olma rolü – olur. Bir tür olarak öz yaşam öyküsünün ortaya çıkmasının kökeninde işte bu "radikal bireycilik" vardır ve geleneksel öz yaşam öyküsü, burjuva bireyinin kendini ortaya koyma ve gerçekleştirme iddiasında ve sürecinde önemli bir rol oynamıştır. Burada söz konusu olan, benliğin başkalarına karşı kurulan bir şey olduğu bilincidir.

Eril öz yaşam öyküsü geleneğine yönelik feminist eleştiri, bir anlamda, başlangıçta da aslında gerçekten var olmayan kendiliğin, sonunda bir metinden ibaret olduğunu öne süren Fransız eleştirel düşünürlerinin (J.Derrida, M.Foucault, R.Barthes, J.Lacan vd.) post-modernist söylemi içinde değerlendirilebilir. Bu yaklaşıma göre, özne yalnızca dilin bir sonucu olduğundan önceden verilmiş bir benlik keşfetme ya da geri getirme iddiası da yoktur. Ne var ki, Fransız post-modernist yazarların dile tanıdıkları merkezi önem de sorunsuz değildir. Metin dışında hiçbir şeyin var olmadığı iddiasında olduğu gibi yalnızca metinler,

işaretler ve göstergeler açısından düşünmek, dilin oluşumuna katılan ve onun oluşumunda yansımasını bulan somut toplumsal pratiklerin varlığının yadsınmasını ima eder. Somut toplumsal pratiklerin –iktidar ilişkileri de dahil olmak üzere- göz ardı edilmesi, başka şeylerin yanı sıra egemenlik ilişkilerinin ve toplumsal cinsiyet düzenlemelerinin de gözden kaçırılmasına yol açar.

Oysa bizzat bireysel kimlik kavramı – yani benlik hakkında olduğunu iddia eden her metin açısından merkezi önemde olan bir "ben"- kadınlar için, erkekler için olduğundan daha farklı sorunları gündeme getirir: "Beyaz, erkek, heteroseksüel 'Ben' kendisinin gayrı şahsi olduğunu, nesnel kültürel ve estetik değerleri temsil ettiğini öne sürebilirken; dişil 'ben', onun karşısında 'benliğin' istikrarsızlığını yansıtır; çünkü kadın marjinal 'öteki' konumundadır." Bu nedenle, kadın öz yaşam öykülerinin "ben"e ve "ötekiler"e karşı alışılagelmiş, "tipik" eril yönsemeden farklı bir yönseme sergilemesi doğaldır. Kadınların öz yaşam öyküleri, kadının kültür içindeki yerinin, yani kendi öyküsünü yazarken durduğu yerin, farklılıkla belirlendiğini ve farklılık yarattığını ortaya koyar. Kadının, yazmaya başlamadan önce, türdeş ve süreğen bir benliğe sahip olduğuna inanması erkeğe göre çok daha zordur.

Erkek öz yaşam öyküsü yazarı, içinde yaşadığı zamanı temsil ettiğini iddia edebilir ve kendi çağını yansıttığına inanabilir; dolayısıyla, yaşamını yazmanın bir "toplumsal görev" olduğuna da inanabilir ve böylece ataerkilliğin tarihine kendi katkısını gönül rahatlığıyla yapabilir. Kadın öz yaşam öyküsü yazarının erkek-egemen bir kültüre göre marjinalliği ve toplumsal, siyasal ve psişik parçalanmışlığı ise, onun öykü yazımının "farklılık" ve "ötekilik" içine konumlanmasına yol açar; ne içinde yaşadığı zamanı, ne de bütün insanlığı temsil ettiğini öne sürebilecek durumda değildir kadın yazar. Bu nedenle, aynılık ve özdeşlik yerine farklılık ve değişmeyi vurgular gibidir, çünkü zaman içinde tutarlı bir benlik yaratmaktan kazanacağı bir şey yoktur. Ve bir yerden bir yere gitmediği ("ilerlemediği") için de, yaşama ilişkin algısı erekselci (teleolojik) değildir. Varacağı bir yer yoktur: Ne kendini aşabilir, ne de otantik ve eksiksiz bir varlık konumuna ulaşabilir.

Kadınların öz yaşam öyküleri rasyonel, özerk ve irade sahibi Kartezyen birey kavramının ölümsüz bir hakikat değil, toplumsal ve ideolojik bir kurgu olduğunu ortaya koyar. İnsani özne tarih, kültür ve dilin ürünüdür ve benliğe ve toplumsal cinsiyete ilişkin kültürel kurgular, bireysel öznenin, tarihin belirli bir ânında kendisine açık olan belirli söylemleri benimsemedeki çıkarı ve yeteneğiyle iç içe geçer. Öyleyse, bu "yeniden formüle edilmiş" benlik, belirli söylem ve toplumsal süreçlerin bir ürünüdür; öznellik sürekli olarak yeniden örgütlenen toplumsal bir kurgu olduğu için yaşanmış deneyim ile onun temsili arasında gerilimli ve karmaşık bir ilişki söz konusudur. Toplumsal ilişkiler ile bireysel özneler arasındaki kesişmeler, tutarsız ve çelişkili bir özne yaratacak biçimde sürekli olarak yer değiştirir ve değişime uğrar. Bu nedenle, öz yaşam öyküsü yazarı, hiçbir zaman kendi yaşamının "imgesel ikizi"ni yazıda yansıtamaz; tersine, kendisinden söz ettiği her seferinde kendisini metin içinde yeniden yaratır. Buysa, ilginç bir biçimde, öz yaşam öyküsü yazarının gerçekleştirmeyi düşlediği şeyin olanaksızlığını ortaya koyar: "Kendisine ilişkin bilgiye ulaşma iddiasıyla başlayan süreç, içinde doğduğu koşulların üzerini örten bir yapıntı yaratımıyla son bulur." [11]

Aslında kadınlar da, başkaları gibi, öz bilince erişme ve geleceğe bir iz bırakabilme arayışı içinde dünyaya bir imge sunma çabasıyla öz yaşam öykülerini yazmaya girişirler. Ne var ki, kadınların yaşamlarını yazma girişimi, bu öykülerin içinde yer aldığı özgül

koşullardan kaynaklanan bir özelliğe sahiptir ve bir yandan özerklik ve bağımsızlık arzusu ile diğer yandan ikincil konumda olma gerçeği arasındaki gerilimi yansıtır. Kadınlar bu gerilimi, kendi imgelerini dünyaya sunarken "başkaları"nı da işin içine katarak çözmeye çalışır gibidirler. Bu "başka", bazen diğer kadınlar, bazen bir toplumsal sınıf, bir ırksal ya da etnik kategoridir. Egemen grubun dışında olanlar için topluluk ile özdeşleşmek, yazıda ve yaşamda, yabancılaşmanın üstesinden gelmiş bir benlik oluşturmanın yollarından biridir. Nitekim kadınların ve azınlık grup mensuplarının öz yaşam öykülerinde toplulukla özdeşleşme özelliği kendisini sürekli olarak ortaya koyar.

şam öykülerinin bireyci eril geleneğin tersine, ancak bireyin kendisini başkalarının dışında hissetmediği zaman mümkün olduğunu söyler. Kadınların benlik duygusu, başkalarının varlığına ilişkin derin bir farkındalık bağlamında oluşmaktadır.[12]

Feminist öz yaşam öyküsü yazımının özellikle bir niteliği -kendi yaşamını yazarak "başkalarına örnek olma" arzusu-, gene kişinin kendisini başkalarıyla ilişkilendirme çabasının bir örneği olarak yorumlanabilir. Bireyler belli bir değişime (bu örnekte, kadınların kurtuluşuna) derinden gönül verdikleri zaman, bu konuda yazmak istemelerinden daha doğal bir şey olamaz. Söz konusu yazarların kendi değerlerine ilişkin bir farkındalıkları, kendi yaşamlarının ve

Kadınlar için öz yaşam öyküsü yazımı, kendilerini tanımlamanın ve kendi deneyimlerine ve emellerine yabancı ya da düşman bir dünyaya kendilerini sunmanın bir yolu olabilir. Onlar yaşamlarını, bireysel bir dâhinin sürekli gelişen başarı öyküsü olarak yazmazlar, aynı şekilde kendi çağları adına da konuşmazlar. Çünkü toplumla olan ilişkileri, onları böyle iddialarda bulunmaktan alıkoyar. Aksine öykülerine, yaşadıkları güvensizlikleri, başarısızlıklarını ve özel yaşamlarının ayrıntılarını yansıtırlar. Öz yaşam öyküsü, onlar için alternatif "benlik" imgeleri yaratmanın, başka biçimlerde ifade edilemeyeni ifade etmek için gerekli "ses"i bulmanın bir yoludur.

Toplulukla bu özdeşleşme, marjinalleştirilmiş bireylerin egemen kültür içinde hissettikleri yabancılaşmanın ötesine geçmelerine ve kendi oluşturdukları pozitif (ve daha sahici, gerçeğe daha yakın) imgelerden kurguladıkları alternatif benlikler benimseyebilmelerine olanak sağlar. Bu tür imgeler yalıtılmış, bireyci benlik anlayışlarından türetilmez; işte bu nedenle Susan S. Friedman, kadınların öz yasöylemek istedikleri sözün değerli olduğuna ilişkin bir duyguları vardır. Düşüncelerini ve iç görülerini, benzer deneyimler yaşamakta olan başka kadınlarla paylaşmak ve onlarla iletişim kurmak istemektedirler. Feminist öz yaşam öyküsü de, diğerleri gibi, geleceğe bir iz bırakma ve kimlik arama edimidir; ama "büyük adamlar" kendi yaşam öykülerini ataerkilliğin tarihine katmakla "toplumsal bir görev" yerine getirdiklerini düşünürken, feminist kadınlar ataerkilliğe karşı mücadeleye katkıda bulunmak için kendi yaşamlarını paylaşmak ve böylelikle diğer kadınları güçlendirmek amacı taşırlar. İşte bu yüzden, dünyaya belli bir iz bırakabilecek bireyler olarak ortaya çıkmalarına yardımcı olanlara vefa borcunu ödemekte titiz davranırlar. Onların, öz yaşam öyküsü yazımını, başkalarıyla kurdukları ilişkilerin ve içinde yetiştikleri topluluğun, kendileri için ne denli önemli olduğunu göstermek için kullandıklarını gözlemleriz.

Zaten her türlü yazma edimi, yalnızca kişinin kendi kendisiyle ilgili olmayan ve varsayılan bir okuyucuya yönelik bir iletişim biçimidir. Virginia Woolf,

öz yaşam öyküsünün konumlandığı yerin, okuma sürecinin kendisinde olduğunu ileri sürer: Kolektif okuma deneyiminin ortaklığına odaklanan yazar, kendisine bir benlik oluşturur.[13] Bir kadının öz yaşam öyküsünü okumak, bir kadın benliğinin kendini sergilemesini okumaktır; yani, "kendisini öyle adlandıran bir kültürel kurgunun öyküsünü... Bir kadın yazarın yaşamının tarihsel gerçeği, okuyucunun onun metninin içinde kavradığı anlamda yatar." Ve bir kadının öz yaşam öyküsünü okumayı öğrenmek, benlik kavramının bireyin kolektif kimliklerini işin içine katacak biçimde yeniden tanımlanmasını gerektirir. Her kadının yaşam öyküsü benzersizdir ama bu öykü aynı zamanda onun, sınırlarını ataerkilliğin çizdiği "Kadınlık" ve "Ötekilik" kalıplarıyla etkileşimini olduğu kadar, kimliğinin başka kadınlarla paylaştığı yanlarını da içerir.

Dolayısıyla Woolf'un saptamasının izini sürecek olursak, "cinsiyetlendirilmiş bir okuma"ya; yani okurun, cinsiyetiyle işaretlenmiş ve kadın-öznenin izlerini deşifre etmeye yönelmiş bir özne olduğunu kabul eden bir metin okuma pratiğine ihtiyacımız olduğu ortaya çıkar. Bu ihtiyaç, sadece öz yaşam öyküleri açısından değil, kadınların tüm yazınsal verimi açısından geçerli.

Kadınlar açısından yazmak zorlu ve acılı bir süreçtir demiştim, konuşmamın başında. Kadının kalemi eline alıp kendisini dile getirmeye, kendi adını kendisi koymaya, simge olmaktan çıkıp simgeleyene dönüşmeye kalkışması yerleşik kalıpları bozma ve eril düzenin tanımladığı cinsiyet rollerini hiçe sayma anlamına geldiği için egemen ideolojik yapıya bir tehdit, iktidar konusunda bir hak iddiası anlamına geliyor. Böyle olunca elbette ödenecek bedeller de olur; bu, beraberinde korkuyu getirse de kalemi eline almaya cesaret edenlere çarpıcı bir özgürlük olanağı da sunuyor. Özgürlük duygusuna yol açan, belki de imgelemin dönüştürücü gücünün yazma edimi sırasında serbest bırakılmasıdır. Ama özgürlük duygusunu yaratan, aynı zamanda, çağlar boyu süren haksız ve adaletsiz bir geleneği hiçe sayıp kişinin kendisini özgür bir birey olarak tanımlaması, adlandırma eylemine girişmenin "yasak zevki"ni tatması ve hepsinden önemlisi cinsiyetçilikle, eşitsizlikle lekelenmemiş yeni anlatım biçimleri, yeni bir dil arayışındaki olağanüstü tadı duyumsamasıdır.

Dolayısıyla, kadınların kendilerine dayatılan ideolojik kalıplarla mücadele etmeleri, dili ve dinsel/kültürel dogmaları sorgulamaları ve yeni bir dil ve dil bilgisi –buna yaşam bilgisi de diyebiliriz- arayışına girişmeleri, erkek egemenliğine ve onun sonucu olan tahakküm ve şiddete karşı mücadele açısından önemli bir başlangıç noktası, bir özgürleşme olanağı olabilir.

İsterseniz son sözü, benim söylemeye çalıştığım her şeyi olağanüstü bir şiirle ifade eden feminist ozan Chris Cherry'ye bırakalım:

1
Sessizlikten şiir çekip çıkarabilirim
bir balıkçı kadının sabrıyla.
Bekliyorum.

2
Derinlere dalacak cesareti bulmak istiyorum
tahayyülün ötesinde,
cam duvardan elmaslar kesmek istiyorum
anlamları onlar kadar sert olan.
(...)

3
Güçlü şiirler yazmak istiyorum
Boyun eğdirilemeyecek sözcüklerle.
Yaşamak için yeni bir dil arıyorum,
beden ile zihnin uyum içinde olduğu,
kalp çarpıntılarının denizlerde yankılandığı,
çelişkileri kucaklayacak bir dilbilgisi...[14]

DİPNOTLAR

* "Toplumsal Tarihe Bireylerin Yaşamlarından Bakmak: Yaşam Yazını, Öğretmen Atölyesi"nde yapılan bu konuşmayı (27 Ekim 2019), "Giriş: Farklılık Fark Yaratır" (*Kadın Olmak, Yaşamak, Yazmak. Pencere*, 1998) ve "Kendini Yazmak", *Tarihin Cinsiyeti* (Metis, 2003) makalelerimden yararlanarak hazırladım.

1 Didem Havlioğlu, *Mihrî Hatun, Performance, Gender Bending, and Subversion in Ottoman Intellectual History* (Syracuse University Press, 2017) başlıklı kapsamlı ve yetkin çalışmasında Mihrî Hatun'un aldığı parasal ödüllerin dökümünü veriyor: s. 87.

2 Bu konuda bkz. F. Berktay, "Türkiye Solu'nun Kadına Bakışı: Değişen Bir Şey Var mı?", *Kadın Bakış Açısından 1980'ler Türkiye'sinde Kadın*, der. Şirin Tekeli, İletişim Yayınları, 2017 (1990).

3 Batı Ortaçağı'nda kadınlara okuma-yazma öğretilmemesinin gerekçesi, çoğu kez, yazmayı öğrenirlerse âşıklarına mektup yazma ihtimalleriydi. Kadınların "fesatlığı" ve kurulu cinsiyetçi rejimi bozma potansiyelleri Doğu-Batı, Hıristiyan-Müslüman vb farklılıkları aşan bir nitelik taşır.

4 Bu konferans için bkz. Sigmund Freud, New Introductory Lectures on Psycho-Analysis, haz. A.Richards, Penguin.1973 (1933), ayrıca bz. F.Berktay, "Giriş: Farklılık Fark Yaratır", *Kadın Olmak, Yaşamak, Yazmak*, Pencere, 1998.

5 Romalı ozan Ovidius (İÖ. 43-İS. 18) *Metamorfozlar* adlı yapıtında. Yunan mitolojisindeki, bir Afrodit heykeline aşık olan Kıbrıs kralı Pygmalion öyküsüne bu daha belirgin ataerkil yorumu katar ve Pygmalion'u kendi "kadınlık ideali"ne uyan bir heykel yapıp sonra ona aşık olan heykeltıraşa dönüştürür..

6 "Bugün yaşasaydı 96 yaşında olacaktı, evet 96.. ama Allahtan olmadıç Onun yaşaması benim hayatımın tümüyle sonu olurdu. Ne olurdu? Yazmak olmazdı, kitaplar olmazdı- düşünülemezdi bile." (*The Diary of Virginia Woolf*, der. Bell ve McNeilly, Harcour Brace, 1980, s.208.)

7 Robert Southey'in Charlotte Bronte'ye 12 Mart 1837 tarihli mektubu: *Bronte Parsonage Museum, BSIXSou. 1837-03-12.*

8 Bu konuda bkz. Gaflet, *Türkçe Edebiyatın Cinsiyetçi Sinir Uçları*, haz. Sema Kaygusuz, Deniz Gündoğan İbrişim, Metis, 2019.

9 Brezilyalı yazar Carolina Maria de Jesus (1914-1977), yazdığı günlük ile ünlüdür. Siyah bir kadının İngilizce yayınlanan ilk günlüğü olarak bilinen kitabın Portekizce adı *Quarto de Despejo* (*Dumping Room*/ atık odası), İngilizce adı ise *Karanlığın Çocuğu*'dur (*Child of the Dark*). Türkiye'de, asıl başlığa daha uygun bir şekilde *Çöplük* adıyla yayınlanmış (Nil Yayınları, 1968).

10 B.Brodzki, C.Schenck, der., *Life/Lines – Theorizing Women's Autobiography*, Cornell University Press, 1988, s.2.

11 Sharry Benstock, "Authorizing the Autobiographical", *The Private Self*, der. S. Benstock, Routledge, 1988, s. 15.

12 S.S. Friedman, "Women's Autobiographical Selves", *The Private Self*.

13 Virginia Woolf, ataerkil toplumda kadınların dilsel ve kültürel otoriteye yabancılaşmalarını *Kendine Ait Bir Oda*'da olduğu kadar, belki de daha fazla Üç Gine (Three Guinaes) kitabında ele alır.

14 Chris Cherry'nin *"Iceberg"* şiirinden: "Poetry- who cares?", *In Other Words- Writing as a Feminist*, der. G.Chester ve S. Nielsen, Hutchinson, 1987 içinde s. 27-28. "Şiir bir bilgi biçimidir", diyor Chris Cherry: "Bu anlarda kendimi bütünüyle içsel yaşantıma veririm ve böylece hem kendime hem de tüm ilişkide olduklarıma adanmış olurum (...) Kim olduğum konusunda sorumluluk alırım ve kendim olarak konuşmaya cesaret ederim. Benliğe yoğunlaşsam da bu bencil bir edim değildir; ancak kendi ıstırabımın, sevincimin, arzumun, hayal kırıklığımın, kırılganlığımın, yani kendi insanlık durumumun farkındalığı içinde ve onu kabullenerek seninkini anlayabilir ve kabul edebilirim. Bunları konuşmaya cesaret ederek bizi birbirimizden koparan sükut komplosunu kırabilirim." s. 28.

Gençler Eğitim Atölyelerini Yazıyor

TARİH VAKFI'NIN "TOPLUMSAL TARİHE KADINLARIN YAŞAMLARINDAN BAKMAK" BAŞLIĞI ALTINDA DÜZENLENEN BU YILKİ "GENÇLER TARİH YAZIYOR" PROJESİNE KATILAN 9 ORTAOKULDAN TOPLAM 70 ÖĞRENCİYE ŞU SORU SORULDU: "KENDİNİZİ OLYMPE DE GOUGES'UN YERİNE KOYARAK ÖZYAŞAM ÖYKÜNÜZÜ YAZMAYA KARAR VERDİĞİNİZİ HAYAL EDİN. BU ESERİN AÇILIŞ PARAGRAFINI NASIL YAZARDINIZ?" AŞAĞIDAKİ METİN ÖĞRENCİ ÜRÜNLERİNİN DÜZENLENMESİYLE OLUŞTURULMUŞ KOLEKTİF METİNDİR.

Gençler Tarih Yazıyor projesinin bu yılki çalışmasında gençlerin eğitim atölyeleri ile ilgili duygu ve düşüncelerini bir araya getirip yayımlamak istedik.

9 ORTAOKULDAN 70 KIZ VE ERKEK ÖĞRENCİ OLYMPE DE GOUGES'UN SESİ OLUYOR!

Kadınlar ve erkekler! Fransız Devrimi'ne katıldım. Yürekten destek verdim ve savaştım. Sevinç ve mutluluk kadar keder ve hayal kırıklığı yaşadım. Sorunlar bitmediyse devrim de bitemez. Devrimin amaçlarını tümüyle hayata geçene kadar mücadeleye devam etme kararındayım. Bu metni mücadelemi diğer kadınlar ve erkeklere anlatmak için yazıyorum.

Tüm düşüncelerimi kâğıda döktüğümde ve eserimi tamamladığımda kendimi rahatlamış hissedeceğim. Bugüne kadar benim adıma erkeklerin konuşmasından rahatsızdım. Kendi sesimi duyurmak, başkaları tarafından duyulmak istiyordum. İşte böylece benim sesim de tarihte bir yer edinecek. Gelecekte bu metni okuyanların yalnız olmadıklarını hissedeceklerini düşünüyor, umuyorum. Bunu düşünmek bana iyi geliyor. Böylece ben de yalnız olmadığımı görüyor ve anlıyorum.

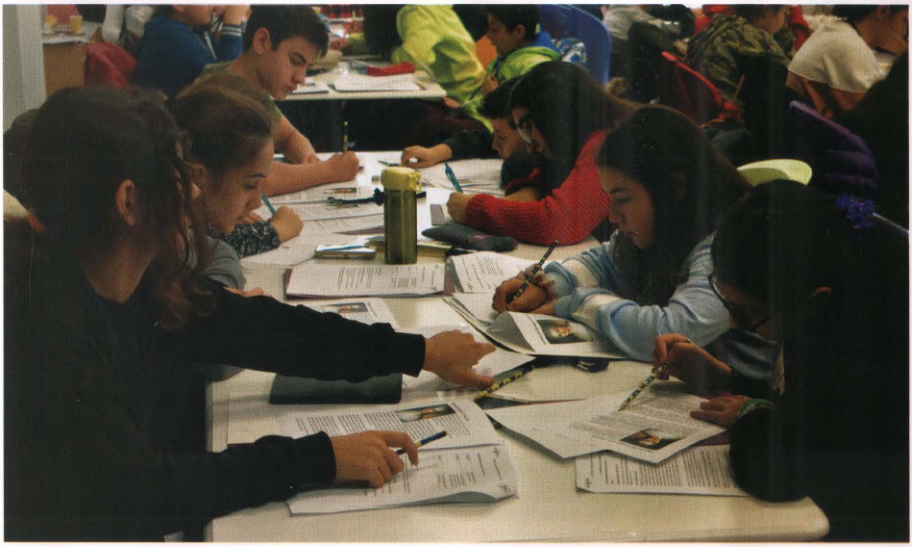
Bu metni kadınlar için yazıyorum. İnanıyorum ki yazdıklarımı okumak mücadeleyi sürdürme kararlılığındaki kadınların yüreklerinde coşku yaratacak, onların azim ve kararlılıklarını artıracak. Böylece içimde yanan umut ateşi canlı kalacak.

Bu metni erkekler için yazıyorum. Kadınlarınızı adaletsizlik bataklığında boğmayın. Adaletsizlik öfkeden başka bir şey yaratmaz. Bu metni öfkem size ulaşsın diye yazıyorum.

Bu metni kızlar için yazıyorum. Geleceğin kadınlarına ilham kaynağı olmak istiyorum. Hareketimizin halka halka büyüyeceğinden eminim. Suya ilk taşı atan ben olmak ve halkaların büyümesini hızlandırmak istiyorum.

Bu metni tüm oğullar için yazıyorum. Ayrımcılığın ne berbat bir şey olduğunu anlasınlar ve erkek olarak kadınların mücadelesine destek versinler istiyorum.

Bu eseri yazıp bitirdiğimde kendimle gurur duyacağım. Ama biliyorum ki erkekler bunları okumaktan hiç hoşlanmayacaklar. Mutlaka yayımlanmasını ve okunmasını yasaklama girişimleri olacaktır. Karalama kampanyaları yaratılacak. Beni olduğumdan farklı ve kötü göstermeye çalışacaklar. Ama bunların hiçbiri beni yıldıramaz. Doğru bildiğimi yapmaya devam edeceğim. Asla geri adım atmayacağım. Çünkü geleceğin hak mücadelesi verecek insanoğulları ve insankızlarının mücadelemi örnek almalarını istiyorum.

Ben haklıyım, bunu yürekten söylüyorum. Umarım tarih de beni haklı çıkarır.

KATKI SUNAN OKULLAR - ULUS ÖZEL MUSEVİ ORTAOKULU, İELEV ÖZEL 125.YIL ORTAOKULU, İELEV ÖZEL ORTAOKULU, ÖZEL ENKA ORTAOKULU, FMV ÖZEL ISPARTAKULE IŞIK ORTAOKULU, FMV IŞIK ORTAOKULU NİŞANTAŞI KAMPÜSÜ, ÖZEL ALEV ORTAOKULU, TVO ÖZEL ŞİŞLİ TERAKKİ ORTAOKULU, TVO ÖZEL ŞİŞLİ TERAKKİ TEPEÖREN ORTAOKULU

GENÇ BİR TARİHÇİ OLMAK İÇİN YAŞADIKLARIM, ÖĞRENDİKLERİM

O günü anlatmaya en başından başlamalıyım. Anlatacaklarımı geç kaldığım korkusuyla okulun kapısına koştuğum zamana kadar geri sarmalıyım. Açıkçası bunları yazmak sanki her şeyi baştan yaşıyormuşum gibi hissettiriyor. Kapıdan girdiğim anda tanımadığım bu kadar insanı bir arada görmenin verdiği korkuyu ama aynı zamanda beni bekleyen arkadaşlarımı görmenin bende yaşattığı mutluluğu ve rahatlığı hatırlıyorum. Onların gözlerinin de aynı heyecan duygusuyla parladığını, benim gibi yerlerinde duramadıklarını anlamak bana çok büyük bir güven ve cesaret verdi. Bu olanlardan sonra ise kendimi zamanın ne kadar hızlı geçtiğini anlayamamış bir halde Prof. Dr. Nüket Esen'in bize yaptığı konuşmayı dinlerken buldum. Bize Fatma Aliye Hanım'ın hayatını ve onun başkaları tarafından ne kadar kısıtlandığından bahsetti. Bize yazarlığı sadece izne bağlı olarak yapabilen fakat buna rağmen hep mücadele eden bir kadının hayat hikâyesini anlattı. Dinlediklerimden sonra hem etkilenmiştim hem de kendimi ne kadar şanslı olduğumu düşünmekten alıkoyamıyordum. Fark etmiştim ki Fatma Aliye'nin kendisi ve hayalleri arasına giren duvarlar benim hayatımda yoktu. Önümde açık bir yol vardı; tek yapmam gereken sonuna ulaşırken pes etmemekti. Aslında mücadele etmenin, istediklerimiz için savaşmanın önemini kavramıştım.

Bu düşüncelerle konferans salonundan çıktıktan sonra farklı gruplara ayrıldık. Oturduğum masada ilk başta bir sessizlik hâkim olsa da sonra hepimiz tanıştık ve çok daha rahat bir şekilde konuşmaya başladık. Böylece ilk oturum başladı. Her gruba farklı bir yaşam yazını türünü vurgulamalarını isteyen yönergeler verildi. Dünyanın farklı yerlerinde kadınların yaşamlarını anlatan fotoğraflardan birini seçtik. Belirlediğimiz fotoğraftan bir kadın seçerek onunla empati kurduk ve onun yaşamını ele alan kısa bir yaşam yazını anlatısı yazmaya çalıştık. Yazımızda seçtiğimiz kadının çektiği zorlukları ve haksızlıkları vurgulamaya özen gösterdik. Yazdığımız kısa yaşam yazını anlatısını diğer gruplarla paylaştık. Her grup kendi yaşamyazını çalışmasını tüm grupla paylaştı. Atölye yürütücüsü olan Yeşim ve Burçin öğretmenlerimiz tüm grupların çalışmalarını sunumlar üzerinden değerlendirerek anı, günlük, biyografi ve otobiyografinin özelliklerini vurgulayarak çalışmayı sonlandırdılar.

İkinci oturumu, Fırat öğretmenimiz yürüttü. Atölyeye Olympe de Gouges isimli bir feminist aktivist tarafından yayımlanan Kadının ve Kadın Vatan-

daşın Hakları Bildirgesi'nden alınan bir paragrafla giriş yaptık. Bu bildirge, aslında Fransız kadınların seçme ve seçilme hakkını kazanmalarını sağlayan bir adımdı. Olympe de Gouges ölüm cezası ile cezalandırılacağını bilmesine rağmen nasıl böyle eleştirel ve kadın haklarını savunan bir yazı yazabilmiş, buna nasıl cesaret etmiş? İşte onun bu davranışı birçok kadının hayatını olumlu yönde değiştirmiş çünkü o her şeyini adalete adamış. Biz de kendimizi onun yerine koyarak onun yaşam öyküsünü yazdığımızı hayal ettik. Bu yazıyı yazmaya iten faktörlerin ne olduğuyla, yaptıklarımızın ilgi görüp görmeyeceğiyle ve tüm bunlardan sonra nasıl duygular içerisinde olacağımızla ilgili soruları yanıtladık. Zabel Yesayan ve Halide Edip Adıvar'ın yazdıkları metinlerden çıkarımlar yaptık. Burada ele aldığımız her iki metinden de çıkarımımız o yıllarda kadınlara değersiz ve duygusuz varlıklarmış gibi davranıldığı, kadınların eşya muamelesi gördükleriydi. İşte o zaman merak ettim; peki neden bunların yanlış olduğunu düşünenler hiç başkaldırmamış da tarih boyunca bu sorun hep böyle devam etmiş? Kadınlar üstlerine gelen onca baskıya rağmen tek başlarına mücadele etmişler. Belki de bunlara asıl sebep olanlar zamanında yaşananlara izin verenler, saklananlardı.

Üçüncü oturumu Nalan öğretmenimiz yürüttü. Son oturumda bir ders kitabından, akademik bir konuşmadan, bir de edebi bir metinden alınmış üç farklı metni sorularla incelememiz istendi. Önce metinleri dikkatlice okuduk, soruları bireysel olarak yanıtladık. Sonra sorulara verdiğimiz yanıtlar üzerinden grup olarak tartıştık ve tüm grup için kısa bir sunum hazırladık. Gruplar sunumlarını yaptılar ve bu oturum da sona erdi.

Kadınlar sürekli kısıtlanmasaydı, yazdıklarıyla, yaptıklarıyla, düşündükleriyle dünyayı değiştirebilirlerdi. Tüm bunlara rağmen o hak ettikleri ilgi yerine her yaptıkları şeyde tepki almış olsalar da her seferinde yere daha sağlam basmışlardı. İşte günün sonunda kapanış konuşması için konferans salonuna geri dönerken aklımdaki de buydu: Ne olursa olsun pes etmemek, eğer bir şey yapmak istersem ne kadar düşsem de her seferinde sonuca biraz daha yaklaştığımı bilmek. Günün sonunda tüm bu hayat hikâyeleri bana bunu öğretmişti.

Tarih Vakfı'nın ikinci atölyesinden sonra bu yazıyı yazarken süreç içinde kişisel olarak ne kadar geliştiğimin farkına vardım. Bu projeyle beraber aslında üstesinden gelemediğim korkularımla mücadele ettim. Sahneye çıkmaktan ve büyük bir topluluğa sunum yapmaktan hep çekinmiştim. Yapabileceğim hataları düşünmek beni her zaman bir adım geriye götürmüştü. İşte, ben de anlatacaklarıma böyle başlamak istiyorum. Başkaları için küçük olsa da benim için büyük olan bu zaferi nasıl kazandığımdan bahsederek... O sabah arkadaşlarımla beraber Işık Okullarının kapısından içeriye adım atmamızla kendimizi kalabalığın ortasında bulduk. Diğerlerinden farklı olarak heyecandan yerimde duramıyordum fakat bu sefer heyecanımın ve küçük çaplı zıplayışlarımın nedeni birinci atölyedekinden farklıydı. Yapacağım sunumu düşünüyordum. Öyle bir ikilemdeydim ki hem yaşadığım anın tadını çıkarmak istiyor hem de zaman ilerlemesin de sunum vaktim yaklaşmasın diye düşünüyordum. Ben bu düşünceler içerisindeyken konferans salonuna çoktan yerleşmiştik, öğretmenlerimiz bize programdan bahsettiler ve diğer öğrencilerle beraber kendi alanlarımıza geçtik. İlk olarak Fırat öğretmenimiz bize geçen atölyede yazdıklarımız hakkında geri bildirim verdi, hepimizin cevaplarıyla ortaya çıkan "9 Ortaokuldan 70 Kız ve Erkek Öğrenci Olympe de Gouges'un sesi oluyor!" metnini okudu. Onun konuşmasından sonra tüm okullar sırayla sunumlarına başladılar. Benim de günlerdir üzerinde düşündüğüm, her türlü olasılığı hesapladığım an gelip çatmıştı. Ellerim titreyerek ama aynı zamanda Zabel Yesayan gibi mücadeleci, kararlı ve kadın tarihine derin izler bırakmış birini anlatmanın

verdiği gururla merdivenlerden indim. Konuşmaya başladığımda "İyi ki bu sefer korkularıma yenilmemişim!" diye düşündüm. Kimi zaman hızlı konuştum kimi zaman sözcükleri düzgün söyleyemedim ama en sonunda o hayal ettiğim başarıyı yaşamanın tadına vardım. Artık eskisi kadar çekingen değildim. Aksine okuduğumuz tüm kadınlar gibi ben de sesimi duyurmak, haksızlığa uğrayanları savunmak istiyordum. Tüm yaşananlardan sonra Dr. Öğr. Üyesi Tuba Demirci Yılmaz bize "Tarih Yazımının Cinsiyeti: Kadınsız Tarihten Kadın Tarihine" konulu konuşmasını yaptı. Eskiden tarihi olaylarda bile kadınların dışarıda bırakılmasından, tarihin onların bakış açısından yazılmamasından bahsetti. Bunlara rağmen kadınlar pes etmemiş, başkaldırmışlar, sonucunun ölüm olduğunu bilerek mücadele etmişler. Dinlediklerimden sonra kendime sormuştum: "Ben onların yerinde olsam ve böyle bir sonla karşılaşacağımı bilsem onların yaptığını yapabilir miydim?" Bu soruya cevap olarak büyük bir cesaretle "Evet!" demek istesem de öyle bir durumda ne yapacağımdan emin değilim. Sözlü tarih atölyesine de kendime sorduğum bu soru ile başlangıç yaptım. Sonrasında ikişerli gruplar olduk ve birbirimize yaşamımızla ilgili sorular sorduk. Yaptığımız söyleşilerin sonunda fark ettik ki soruların bazıları çok kapsamlıydı, bundan dolayı onları cevaplarken zorlandık. Bazılarında ise sorunun soruluş tarzı bizi biraz düşündürdü. Aslında aynı cevabı almak için birbirinden farklı birçok soru sorabileceğimizi anladık. Soru hazırlarken seçtiğimiz kelimelere dikkat etmemiz gerektiğini, çünkü soruların bazen karşımızdaki kişiyi yaralayabileceğini anladık. Son sözlü tarih atölyesinde ise bundan sonra üzerinde çalışacağımız konuyu seçtik. Bu konuyla ilgili görüşme yapacağımız kişiyi belirledik ve son olarak görüşme sorularını hazırlamaya başladık. Biz, bir Terakki mezunu ve aynı zamanda Sabiha Sertel'in kardeşinin torunu olan Nur Deriş ile görüşmeyi seçtik. Tüm bu çalışmalardan sonra bir atölyenin daha sonuna gelmiştik. Bu sefer benim için her şey çok daha farklıydı, çünkü korkularımdan dolayı kendi ördüğüm o duvarı yıkmayı başarmıştım. Böyle bir imkâna sahip olduğum için kendimi çok şanslı hissediyorum. Özellikle kendime inanmadığımda bile bana inanıp beni destekleyen, oraya çıkıp o konuşmayı yapmamı sağlayan öğretmenlerime ve bize bu ortamı sağlayan Tarih Vakfı'na çok teşekkür ederim.

ELİF SALİMOĞLU - ÖZEL TERAKKİ TEPEÖREN ORTAOKULU ÖĞRENCİSİ

GENÇLER TUZLA'DA BULUŞTU

Tarih Vakfı'nın uzun zamandır gerçekleştirmiş olduğu "Gençler Tarih Yazıyor" projesinin bu yılki ilk atölye çalışması 1 Aralık 2019'da, Terakki Vakfı Okulları Tepeören Yerleşkesi'nde gerçekleştirildi. Farklı şehir ve okullardan gelen ortaokul ve lise öğrencisi arkadaşımızla, "toplumsal hayatta kadın", "toplumsal cinsiyet kavramı", "kadın anlatıları ve otobiyografileri" gibi pek çok konuda sunum ve tartışmalar yaptık. Bu konular hakkında uzun süre konuştuk, tartıştık ve çok değişik fikirler dile getirdik.

Konferansta Prof. Dr. Nüket Esen, Fatma Aliye Hanım'ın yaşamı ve kitapları hakkında bir konuşma gerçekleştirdi. Bu konuşmada Aliye Hanım'ın kitaplarla tanışmasından başlayıp döneminin kadınlarının aksine babası ve piyano öğretmeni sayesinde aldığı iyi eğitimle, kendi döneminin önemli entelektüel erkekleri kadar iyi ve bilgili bir insan haline geldiğini öğrendik. Yaşadığı dönemde birçok güçlük ve engellemeyle karşılaşmasına rağmen pes etmediğini ve mücadeleden vazgeçmediğini gördük. Öyküleri 1980'lere kadar Türk edebiyatının bir parçası olarak bile sayılmayan bu kadın yazarımızın yeniden nasıl keşfedildiğini öğrendik. Özetlemek gerekirse kadınların neredeyse hiçbir hakka sahip olmadığı bir dönemde, bir kadının kendisini nasıl var ettiğini ve inatla mücadelesini nasıl sürdürdüğünü ilgiyle dinledik. Daha sonra ortaokul öğrencileri ve lise öğrencileri olarak iki gruba ayrılarak atölye çalışmalarına başladık.

Lise atölyesinde, birinci oturumda arkadaşlarımızla tanışıp kaynaşmamızı sağlayan bir etkinlik gerçekleştirdik. Daha sonra "Kadın Yaşam Anlatıları" adlı bir sunum dinledik. Bu sunumun ardından "Kadınlar yaşamlarını neden farklı anlatırlar?" sorusunu ele alarak önce grup içinde tartıştık. Tartışmalarımızı yazarak büyük grupta birbirimize sunduk.

Ardından ikinci oturumumuza, "Kadının Özyaşamını Yazarken..." başlıklı metinden bir alıntı okuyarak başladık. Bu alıntıdan sonra, "hayatının belirli bir bölümünde haksızlığa uğrayarak görevinden/işinden/konumundan edilen bir erkek ve bir kadın, anılarını ya da özyaşam öykülerini yazarken bu konudaki duygularını, örneğin duydukları öfke ve verdikleri mücadeleyi farklı mı yazarlar? Bu durum geçmişte mi kalmıştır, yoksa hâlâ geçerli midir?" sorusu üzerinden uzunca bir tartışma yürüttük. Hemen ardından da her gruba dünyanın farklı yerlerinden çeşitli kadın fotoğraflarının yer aldığı bir grup fotoğraf dağıtıldı, bu fotoğraflardan seçtiğimiz bir kadın hakkında; günlük, biyografi, otobiyografi, anı veya mektup türünde bir yaşam yazını metni ürettik. Yazdığımız metinleri grup temsilcimiz aracılığı ile birbirimizle paylaştık.

Üçüncü oturumda ise bizlere verilen biri ders kitabından, biri akademik bir sunumdan, biri de edebi bir eserden alınmış üç farklı metin okuduk. İnceleme esnasında metinlerde kadınların yaşamına dair dilin nasıl kullanıldığını, metinlerin kadınların yaşamlarına dair neler anlattığını, metinlerde kadınların hak mücadelesine dair metnin neler anlattığını ve bir çalışma yapacak olsak hangi metinleri kaynak olarak kullanacağımızı sorguladık. Metinlerle ilgili sorular üzerinden çalıştığımız bu oturum sonunda üçer dakikalık sunumlar gerçekleştirdik. Bu tartışmalarla hedeflenen tek başımıza değil gruptakilerin de tercih ve fikirlerini göze alarak ortaya bir konuşma koymaktı. İlk başta biraz zorlandık çünkü gruplarımızdaki tüm arkadaşlarımız değişik fikirlerdeydi ve biz bir uzlaşma noktası nasıl bulacağız diye endişeye kapıldık. Ancak tartışmalar ilerledikçe birbirimizi daha iyi anlamaya ve uzlaşma noktaları bulmaya başladık ve gruplar olarak sunumlarımızı hazırlayıp paylaştık. Bu tartışma ve paylaşımlar hepimiz açısından çok öğretici ve heyecan vericiydi. Çok değişik fikirlere sahip olsak da belirli ortak uzlaşma noktaları bulabileceğimizi gördük.

BEN VE ARKADAŞLARIM ŞUNU ANLADIK Kİ TARİHYAZIMI SADECE KAZANANLARIN VE YÖNETENLERİN TARİHİ İLE OLMAZ, SÖYLENMEMİŞLERDE ÇOK GİZLİ KALMIŞ, ETKİLEYİCİ VE BİLİNMESİ GEREKEN ŞEYLER VAR. BİZ ONLARI BULUP ÇIKARMAYA ÇALIŞACAĞIZ.

Oturumlar bittikten sonra tüm öğrenciler yeniden bir araya geldik. Atölyeyi düzenleyen öğretmen ve akademisyenlerin günü değerlendirmelerinin ardından, ortaokul ve liseyi temsilen iki arkadaşımız da gün boyunca devam eden çalışmalara dair kendi düşüncelerini ve atölye sürecinde yaşadıkları ilginç olayları bizlerle paylaştılar ve böylece bu seneki Tarih Vakfı Eğitim Atölyesi'nin ilk toplantısı sona ermiş oldu.

AYŞE DURU KARADUMAN & NEHİR ERKAN - ÖZEL TERAKKİ TEPEÖREN ANADOLU LİSESİ ÖĞRENCİLERİ

TARİHE BİR NOT: SÖYLENMEMİŞLERİN DİLİ OLMAK

1 Aralık Pazar günü Terakki Vakfı Okulları Tepeören Yerleşkesi'nde "Gençler Tarih Yazıyor" atölye çalışmasının ilk adımı için bir araya geldik. Heyecanlıydık. Çünkü farklı okullardan pek çok yaşıtımızla proje yapacaktık. Terakki Okullarında arkadaşlarımız tarafından güler yüzle karşılandık. Karşılamadan sonra programın açılış konuşmasının yapılacağı salona geçtik. Prof. Dr. Nüket Esen'in "Fatma Aliye Hanım'ın Yazarlık Mücadelesi" konulu sunumunu dinledik. Fatma Aliye'yi daha önce kağıt paraların üzerinde görmüş ama hakkında bir şey okumamıştım. Fatma Aliye hakkında duyduklarım ve onun mücadelesi beni hem çok şaşırttı hem çok etkiledi. Daha sonra ortaokul ve lise grubu olarak ayrıldık ve kendi çalış-

ma alanlarımıza geçtik. Burada yaptığımız "Yaşam Yazını I" oturumunda bize gösterilen fotoğraflardan yola çıkarak gruplar hâlinde fotoğrafta gördüğümüz kadının yaşam öyküsünün ne olabileceği hakkında tartıştık ve kendi düşüncelerimiz ile örnek bir yaşam öyküsü yazdık. Ayrıca bu çalışmadan önce yazı türleri ile ilgili bilgilendirme de yapıldı. Bu oturumda gerçekleştirdiğimiz etkinlik, kadınların yaşamları hakkında daha detaylı yorumlar ortaya koymamıza ve farklı düşünceler ile karşılaştırmalar yapmamıza olanak sağladı. Diğer gruplardan duyduğum farklı düşünceler çok yönlü düşünebilmenin önemini bir kez daha hatırlattı bana.

"Yaşam Yazını II" oturumunda ise Olympe de Gouges'un yayımlamış olduğu bildirgeyi niçin yazdığını tartıştık ve bireysel olarak yazılarımızı kaleme aldık. Daha sonra Halide Edip Adıvar ve Zabel Yesayan'ın kitaplarından alıntılar okuyarak etkinlik kâğıdındaki sorulara cevaplar verdik. Bu oturumdan elde ettiğim kazanımlar şunlardı: geçmişte bir kadının yazma sebebini sorgulamak ve yazılardan yola çıkarak o dönemdeki kadın imgesinin nasıl olduğuna ve kadının hangi haklara sahip olduğuna dair çıkarımlar yapmak.

"Yaşam Yazını III" oturumunda metinleri farklı bakış açılarına göre karşılaştırdık. Ayrıca metinlerde kullanılan dili, kadınların yaşamının anlatım biçimini ve kadınların hak mücadelesini incelemiş olduk. Bu etkinlik sayesinde kaynak taraması yaparak bir konuyla alakalı en uygun kaynağa ulaşmanın yolunu öğrendim.

Okulumuzun ev sahipliğinde 16 Şubat Pazar günü gerçekleşen bu atölyede, arkadaşlarımızı büyük bir heyecanla karşıladık ve ikram sonrası açılış konuşmasının yapılması amacıyla konferans salonuna geçtik. Okul müdürümüzün konuşması sonrasında sunumlarımızı yapmak ve tartışmak için kendi alanlarımıza geçtik. Okulumuzun sunumunu grubumuzun sözcüsü gerçekleştirdi ve farklı fikirleri de öğrenebilmek amacıyla diğer arkadaşlarımızın da sunumlarını dinledik. Okuduğumuz kitaplarla ilgili duygu ve düşüncelerimizi paylaştık. Bizim incelediğimiz kitap Ursula Le Quin'in "Zihinde Bir Dalga" isimli kitabıydı. Daha sonra konferans salonunda Öğr. Üyesi Dr. Tuba Demirci Yılmaz, "Tarih Yazımının Cinsiyeti: Kadınsız Kadın Tarihine" konulu konuşma yaptı. Biz de bu konuşmanın ışığında atölyelerimizi gerçekleştirmek için tekrar gruplara ayrıldık.

"Sözlü Tarih I" atölyesinde ikili gruplara ayrılarak bizlere daha önce verilmiş olan soruları hem grup arkadaşımıza sorduk hem de kendimiz cevapladık. Aslında küçük bir sözlü tarih çalışması yapmış olduk. Bu çalışmalarla soru sormanın bizleri ne kadar geliştirdiğinin bir kez daha farkına vardık. "Sözlü Tarih II"de Mayıs ayına kadar yapacağımız sözlü tarih çalışması için okullar hâlinde konu belirleme çalışması yaptık. Bunun amacı, her okulun seçeceği konunun bir başka okul ile aynı olmasını engellemekti. Biz de Işık Okulları olarak konumuzu belirledik ve diğer okulların belirledikleri konuları notlar alarak dinledik.

Ben ve arkadaşlarım şunu anladık ki tarihyazımı sadece kazananların ve yönetenlerin tarihi ile olmaz, söylenmemişlerde çok gizli kalmış, etkileyici ve bilinmesi gereken şeyler var. Biz onları bulup çıkarmaya çalışacağız. Toplumsal tarihe kadınların gözünden bakmaya çalışacağız.

NAİME DURU SARIGÜL - FMV ÖZEL IŞIK ORTAOKULU ÖĞRENCİSİ

TARİHİ YAZAN KADIN OLSAYDI...

Tarih Vakfı'nın bu seneki "Gençler Tarih Yazıyor" projesinde bizler; "Toplumsal Tarihe Kadınların Yaşamlarından Bakmak" başlığı altında kadınların yaşam anlatılarını incelemekteyiz. Erkeklerin yazdığı tarihte, arka plana atılmış kadın yaşamlarını gün yüzüne çıkarmayı umut ediyoruz. Bu doğrultuda düzenlenmiş iki öğrenci atölyesine katıldık. İlkinde kadının toplumsal rollerini tartıştık ve ardından hepimiz "*kadınlar yaşamlarını neden farklı yazarlar?*" sorusu üzerine kadınların ve erkeklerin yaşam hikayelerinin farklılığına, iki cinsiyet arasında tepkilerin, fikirlerin, duyguların, isteklerin, sorumlulukların, dünyaya ve

cinsiyetlere bakış açılarının ayrımına değindiğimiz birer paragraf yazdık. Ayrıca bu atölyede Prof. Dr. Nüket Esen'in, Türk edebiyatının ilk kadın romancısı olan Fatma Aliye Hanım hakkındaki konuşmasını dinledik. On dokuzuncu yüzyıla kadar kadınların yazar olarak ortaya çıkamamasının geleneksel ataerkil yapı içerisinde sıkışıp kalmaları olduğunun farkına vardık. Bir kadına şiir, felsefe ve tarih yazmanın uygun görülmediği, sadece roman yazabileceği kısıtlı bir alan sunulmasından kaynaklı olarak kadın yaşamlarının nasıl da göz ardı edildiğini anladık. Fatma Aliye Hanım'ın romanlarında adını gizlemekten

vazgeçmesinin, kadının özgürleşmesi açısından ne kadar önemli bir adım olduğunu kavradık. Fatma Aliye Hanım'ın yazmaya başladığı ilk dönemlerde "yazıyorum ama ahlaklı bir kadınım" vurgusu yapması günümüze kadar nelerin değiştiğini sorgulamamıza sebep oldu.

Birinci atölye çalışmalarının bizde uyandırdığı merak duygusu ile konuya olan ilgimiz oldukça arttı. Hevesle ikinci atölye için çalışmaya başladık. İkinci atölyeye hazırlanırken her okul farklı bir kadının hikayesini anlatan bir kitap seçip okudu. Biz ise ODTÜ GVO Lisesi olarak; Abdülhamit'in baskıcı rejiminden usanıp bir gece Sirkeci Garı'ndan Avrupa'ya kaçan Zeynep Hanım'ın, İskoç Feminist Gazeteci Grace Ellison'a yazdığı mektuplardan oluşan, "Bir Türk Kadınının Avrupa İzlenimleri" adlı kitabını okuyup inceledik. İstibdat Dönemi'nde kız kardeşiyle birlikte Avrupa'ya kaçıp, Avrupa'nın farklı ülkelerine seyahat eden bir kadının gözünden Batı'yı ve Batılı hemcinslerini tanıdık. Evli bir Osmanlı kadınının kocasından ve ailesinden gizli Avrupa'ya kaçabilmesi ve Avrupa'nın farklı ülkelerinde uzun yıllar seyahat etmesi Zeynep Hanım karakterinin gerçekliğini sorgulamamıza neden oldu. Yaptığımız araştırmalar sonucunda Zeynep Hanım karakterinin gerçekliğine ikna olduğumuz gibi onun yaşadığı döneme göre marjinal; peçenin ardından dünyayı görmek istemeyen asi, zaman zaman uyumsuz, çokça mutsuz, cesur kişiliğini de tanımış olduk. Zeynep Hanım, zengin ve saygın bir aileden gelen, iyi eğitim almış, entelektüel, kadının toplumda daha iyi bir yere sahip olmasını isteyen bir kadındı. Atölye çalışması için İstanbul'a gelmişken kitabın önsözünün yazarı ve Zeynep Hanım'ı *"gezgin büyükannem"* olarak tanıtan Buket Uzuner ile söyleşi yaptık. Kitap ve kadın hakları üzerine yaptığımız uzun sohbette bilgilendik, düşüncelerimizi geliştirdik ve çok keyif aldık.

Buket Uzuner'le yaptığımız söyleşinin ertesi günü ikinci atölye çalışması için FMV Işık Ortaokulu Nişantaşı Kampüsü'ne gittik. İlk olarak okunan kitapların sunumlarını dinledik. Her kadının hayatı ayrı bir portreydi sanki. Kitapların sunumu yapılırken, kadınları sadece cinsel bir varlık olarak ve toplumun tarihte tanıdığı gibi bir anne, eş veya ev hanımı olarak değil; Adalet Cimcoz'u bir sanatçı olarak; Rosa Luxemburg'u bir devrimci olarak; Mina Urgan'ı yaşadığı çağda uyumsuz ve isyankar bir "dinozor" olarak; Sylvia Plath'i güzel, genç, aşık ama aynı zamanda tutkulu bir şair ve yazar olarak; Tezer Özlü'yü ise psikolojik rahatsızlıklardan muzdarip bir edebiyatçı olarak tanıdık. Farklı okullardaki yaşıtlarımızın okudukları kitapları bizlere sunarken kadınların yaşamlarını anlamaya çalışmak, konuya ilgimizi daha da artırdı. Acı, trajedi ve yalnızlık hayatta bir gerçekse; bu kadınlar kedere, birçok erkeğin tadamayacağı ve üretemeyeceği bir anlam kazandırmış. Hangi kadının anlatılacağını, hangisinin anlatılmayacağını, hangi bağlamda tarihte yer alacağını belirleyen ataerkil zihniyet ve yargılara rağmen aradan sıyrılan ilham verici kadın yaşamlarından çok etkilendik. Erkek egemen tarih anlatısına rağmen başarının cinsiyetsiz olduğunu gördük.

Öğleden sonra Dr. Öğr. Üyesi Tuğba Demirci Yılmaz'ın "Tarih Yazımının Cinsiyeti: Kadınsız Tarihten Kadın Tarihi'ne" başlıklı konuşmasını dinledik. Kadın özgürlüğü adına yükselen bazı öncü sesleri onun sayesinde öğrendik. Farklılıkların nasıl olup da eşitsizlikler üretmeye başladığını sorguladık. Bu konuşmadan sonra, karma gruplar halinde, sözlü tarih çalışmasının bir pratiğini yaptık. Daha sonra her okul kendi arasında tartışarak proje finalinde sunacakları ana temayı diğer okullarla paylaştı.

Bu projenin bize kattıklarını saymakla bitirebileceğimizi sanmıyoruz ama şunu söyleyebiliriz ki; biz şu an bu satırları yazarak, arkadaşlarımızla beraber merak ederek, şüphe duyarak, üreterek, araştırarak, eleştirerek ve sorgulayarak iyi birer "eleştirel okur-yazar" olma olanağına sahip olduk. Bu seneki "kadın" temasında 15-18 yaşlarındaki erkeklerin çalışması ve konuya olan ilgileri, erkek egemen tarihyazımına alternatif ürünler ortaya çıkacağı konusundaki inancımızı arttırıyor. İnsanlar genellikle tarihi sorgulamıyor, onu dogmatik ve didaktik bir unsur olarak görüyor, mutlak bir kişiden, olaydan, zamandan ve mekandan oluştuğunu sanıyor ama tarih yazabilmek biraz da onu sorgulamamızı, geçmişin "neden ve nasıl"larındaki gündelik ayrıntıları bulmamızı gerektiriyor. Tarihyazımındaki yanlışların tekerrür etmesini engellemek de biz gençlere düşüyor. Tarihi sadece erkeklerin gözünden okumak geçmişe bakışımızı oldukça kısıtlıyor. Tarihyazımına kadınların bakış açısını katarak görüş açımızı daha da genişletebileceğimizi anladığımız bu projenin bir parçası olmaktan son derece mutluyuz.

GÜLCE AKSOY & MERİÇ KALELİ - ODTÜ GVO LİSESİ ÖĞRENCİLERİ

SINIRIMIZ GÖKYÜZÜ

Kurumsal Çözüm Ortaklığı

- Kongre, seminer ve toplantı organizasyonları
- Yurtiçi ve yurtdışı otel rezervasyonları
- Bayii teşvik gezileri
- Uçak biletleri

1988'den beri **Oasis**

Grubunuza Özel İlgi Turları

- Gastronomi, mimarlık, tarih, müzik, sanat

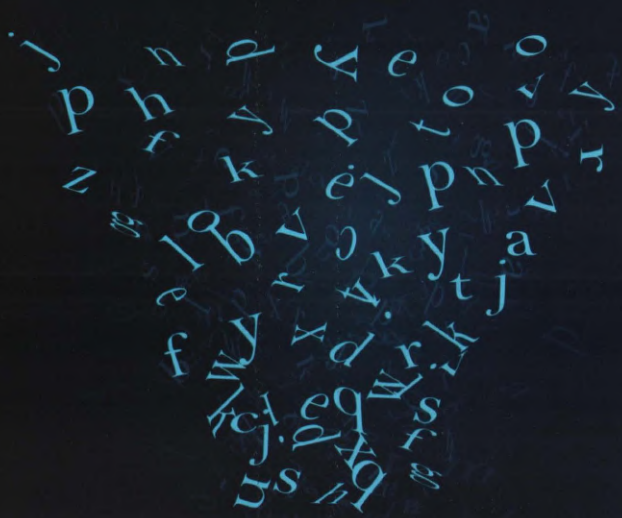
Gümüşsuyu Mah. Miralay Şefik Bey Sok. Antalya Apt.
No:5 Kat:3 D:8 Taksim, İstanbul
T: +90 212 292 47 14 F: +90 212 292 47 97
oasis@oasis.com.tr www.oasis.com.tr

IATA | Accredited Agent

TÜRSAB
TÜRKİYE SEYAHAT ACENTALARI BİRLİĞİ
ASSOCIATION OF TURKISH TRAVEL AGENCIES

SINIRLARI AŞAN TEKNOLOJİ

Dilediğiniz video ve ses kaydını zamandan ve bütçeden tasarruf yaparak
sadece birkaç dakika içinde metne çevirebilir,
algıda tamamlama özelliği sayesinde,
%100'e yakın çeviri başarısı elde edebilirsiniz.

Desifren.com
yeni nesil yapay zekâ

444 7 212
info@desifren.com

AJANS PRESS
GROU
Desifren.com bir Ajans Press Group ürünü

2020 YILIN YAZARI

FAKİR BAYKURT

"Herşeyin bir çözümü bulunur. Yeter ki kalbine korkuyu uğratma!"

2020'de Yılın Yazarı yolculuğuna doğanın, köylülerin, emekçilerin devrimci yazarı Fakir Baykurt ile çıkıyoruz.

444 1603 | nilufer.bel.tr | NilüferBel

441 8189 | kutuphane.nilufer.bel.tr | NilüferKütüphane

NİLÜFER BELEDİYESİ | KÜTÜPHANE
BURSA

HAYATINDA
NE VARSA
venus Z40
açılır pop-up
selfie kamerası
20:40
sınırsız
tam
amoled
ekran
ZORLU
VESTEL